

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ

ΚΑΙ ΤΑ

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ, 1984

III

Πίνακας περιεχομένων

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ.....	3
ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ.....	4
1. ΔΙΗΓΗΣΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ.....	5
ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ Ή ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ.....	115
2. ΔΙΗΓΗΣΗ ΝΙΚΗΤΑΡΑ.....	129
3. ΔΙΗΓΗΣΗ ΔΗΜΟΥ ΤΣΕΛΙΟΥ.....	138
4. ΔΙΗΓΗΣΗ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ.....	140
5. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ.....	141
6. ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ - ΤΖΑΜΑΔΟΣ.....	144

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ

ΚΑΙ ΤΑ

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

(ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ)

Τὸ ὄνομα Γεώργιος Τερτσέτης ἀποτελεῖ οἶονεὶ ἔμβλημα τῆς μνήμης ἡμῶν τῆς ἐθνικῆς, καὶ συγκορυφοῖ εἰς ἓνα ἄνδρα, εἰς μίαν καρδίαν, νεαρὰν πάντοτε ὑπὸ τὸν παγετὸν τοῦ γήρωος, εἰς μίαν γλῶσσαν, ἔντονον ἠχοῦσαν πάντοτε ἀπὸ τοῦ βήματος, τὰς παραδόσεις ἡμῶν τὰς ἐθνικὰς, τὰς ἀναμνήσεις τοῦ χθεςινοῦ ἔτι παρελθόντος ἡμῶν, τοὺς πόθους τοῦ νῦν Ἑλλήνος καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τὰς δάφνας τοῦ πρώην Ἑλλήνος καὶ τὴν ἱερωτέραν αὐτοῦ κληρονομίαν.

ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ, 1984

III

ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

www.pentalofo.gr

1. ΔΙΗΓΗΣΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Ένας από τὸ Ρουπάκι, πλησίον τοῦ χωρίου Τουρκολέκα, ἀφοῦ ἐχάλασε τὸ χωριό του, ἀνεχώρησε καὶ ἦλθε εἰς τὸ Λιμποβίσι, εἰς τὸν πρῶτον τοῦ χωρίου, ἐδῶ καὶ 300 χρόνους. Αὐτὸς ἐφάνη ἔξυπνος καὶ ὁ Δημογέροντας τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς καταστάσεώς του ὅλης. Ἐλέγετο Τζεργίνης - μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐρίσκονται καμμιὰ ἐξηνταριὰ οἰκογένειαι εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Αὐτὸς εἶχε κάμει ἓνα ὠραιότατο παιδί καὶ τὸ εἶχε πιάσει ἓνας Μπουλούμπασης Ἀρβανίτης καὶ τὸ ἀλυσόδεσε. Ἐλέγετο Δημητράκης. Οἱ Ἀρβανῖται, ὅπου τὸν φύλαγαν, ἐπηδοῦσαν εἰς τὰς τρεῖς καὶ ὁ Μπουλούμπασης τοῦ εἶπε, ἂν πηδᾷ νὰ τοῦ βγάλει τὰς ἀλύσους. Ὁ Δημητράκης ἀπεκρίθηκε ὅτι πηδᾷ καὶ μὲ τὰς ἀλύσους, καὶ ἂν τοὺς περάσει, νὰ τὸν ἀφήνει ἐλεύθερον. Ὁ Ἀρβανίτης τὸν ὑποσχέθη νὰ τὸν ἐλευθερώσει, ἂν προσπεράσει τοὺς ἄλλους πηδώντας, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ὑπεσχέθη ὡς ἀνέλπιστον. Ἐπῆδῃσε, τοὺς ἀπέρασε καὶ τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον. Αὐτὸς ἐπανδρεύθηκε, ἔκαμε τρία παιδιά, ὀνομαζόμενα Χρόνης, Λάμπρος καὶ Δῆμος. Αὐτοὶ ἦσαν νοικοκυραῖοι, μὲ τὰ χωράφια τους, μὲ 500 πρόβατα καὶ 60 ἀλογογέλαδα. Ἐπιάσθησαν μὲ τοὺς ἀντιζήλους των καὶ ἐσκοτώθηκαν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ρούμελην 12 χρόνους ἔκαμαν μὲ τοὺς Κλέφτας, ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 15 Ρουμελιώτας. Οἱ Τοῦρκοι τὸ μανθάνουν, τοὺς πολιορκοῦν, σκοτώνουν ἓνα καὶ οἱ ἄλλοι ἐγλύτωσαν. Ὁ Δῆμος ἐπῆρε διὰ γυναῖκα του τὴν θυγατέρα τοῦ καπετὰν Χρόνη ἀπὸ Χρυσοβίτσι, μεγάλο σπίτι. Τότε ἦταν, ὅταν ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὸν Μορέα. Καὶ ἐπὶ Βενετζάνων δὲν ἦτον παρὰ καπεταναῖοι. Τὸ παιδί αὐτοῦ τοῦ Δήμου ὀνομάσθη Μπότσικας καὶ ἄφησε τ' ὄνομα τῆς φαμίλιας του, ὅπου εἶχαν, Τζεργινᾶιοι· ὀνομάσθη τοιοῦτος, διότι ἦτο μικρὸς καὶ μαυρουδερός. Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μπότσικα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Μοριά. Οἱ Χρυσοβιτσιῶται, Λιμποβιτσιῶται καὶ οἱ Ἀρκουροδεματίται ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν εἰς τοῦ Ντάρρα τὸν Πύργο 6.000 Τούρκους. Αὐτοὶ ἐχαλάσθηκαν καὶ ἐγλύτωσε ὁ Μπότσικας. Αὐτὸς εἶχε ἓνα παιδί, Γιάννη, καὶ ἓνας Ἀρβανίτης εἶπε: «Βρέ, τί Μπιθεκούρας εἶναι αὐτός». Δηλαδή πόσον ὁ κῶλος του εἶναι σὰν κοτρώνι, καὶ ἔτσι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης. Ὁ Μπότσικας ἐσκοτώθη, ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη εἰς τὴν Ἀνδρούσαν, ὥστε ἀπὸ τὰ 1553, ὅπου ἐφάνηκαν εἰς τὰ μέρη μας Τοῦρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἀνεγνώρισαν, ἀλλ' ἦσαν εἰς αἰώνιον πόλεμον.

Ἐγεννήθηκα εἰς τὰ 1770, Ἀπριλίου 3, τὴν δευτέραν τῆς Λαμπρῆς. Ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου ἔγινε εἰς τὰ 1769. Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα βουνό, εἰς ἓνα δένδρο ἀποκάτω, εἰς τὴν παλαιὰν Μεσσηνίαν, ὀνομαζόμενον Ραμαβούνι. Ὁ πατέρας μου ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ἀρματολῶν εἰς τὴν Κόρινθον. Κάθεται ἐκεῖ 4 χρόνους. Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Κόρινθον διὰ τὴν Μάνην (1). Ἐβγαίνει ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐκυνηγοῦσε τοὺς Τούρκους. Εἰς τοὺς 79 ἦλθεν ὁ Καπετάμπεης μὲ τὸν Μαυρογέννην, καὶ ἐρχόμενος ἔρριξεν εἰς τοὺς Μύλους καὶ Ἀνάπλι. Ἐστεῖλεν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρτί (προσκυνοχάρτι), καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετάμπεη εἰς τοὺς Μύλους. Εἰς τὸν πατέρα μου ἔστειλε χωριστὸ μπουγιουρτί, νὰ ἐλθῇτε νὰ βγάλουμε τοὺς Ἀρβανίτες καὶ νὰ εὐρεῖ ὁ ραγιάς τὸ δίκιο του. Ὁ πατέρας μου ἐκίνησε μὲ χίλιους στρατιώτας, καὶ ἔπιασε τὰ Τρίκορφα, εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Δὲν ἐπῆγεν εἰς τὸν Καπετάμπεη, διότι ἐφοβεῖτο. Ὁ Καπετάμπεης ἐσηκώθηκεν ἀπὸ τοὺς Μύλους, ἐπῆρεν 6.000 ταγκαλάκια, καὶ τοὺς κλέφτες 3.000 καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Δολιανά, Τριπολιτσά καὶ ἔρριξεν τὸ ὄρδι. Ὁ

πατέρας μου, σὰν ἦτον στὰ Τρίκορφα, τοῦ ἔστειλεν ὁ Καπετάμπεης νὰ πάγει σὲ δαύτονε, διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ πατέρας μου ἀποκρίθηκε δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω· οἱ Ἀρβανίτες εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἡμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἄγριον τόπον καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, νάχουν τὸν τόπον. Τότε τοῦ ἔστειλεν 20 μπινίσια γιὰ τοὺς Καπεταναίους κι ἓνα καπὸτο διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸν καιρὸν ποὺ ἐζύγωσε τὸ στράτευμα τὸ Τούρκικο εἰς τὴν Τριπολιτσάν, κι ἐπολιορκοῦσε τοὺς Ἀρβανίτες, ἐχώρισαν 4.000 Τοῦρκοι Ἀρβανίτες νὰ τὸν ἐβγάλουν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, καὶ αὐτὸς ἀντιστάθηκε καὶ τοὺς ἐκυνηγοῦσε, καὶ ἐμβῆκαν πίσω. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Τούρκικα τοῦ Καπετάμπεη ἕως τὸν Ἅγιον Σώστην. Πάλι βγαίνουν 6.000 διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς πάλι τοὺς ἀντέκρουσε. Εἶδανε ὅτι δὲν ἡμποροῦν νὰ βαστάξουν οἱ Ἀρβανίτες μέσα εἰς Τριπολιτσά, διατὶ δὲν ἦτον τότε τειχογυρισμένη. Ἐσυνάχθησαν ὅλοι καὶ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐστάθηκε μὲ ὁρμήν, καὶ τοὺς ἐγύρισε κατὰ τὸν κάμπον. Ἐνώθηκαν καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι. Ἐμβῆκαν εἰς τὰ χωράφια, εἰς τὸν κάμπον τοὺς ἐσκοτώσαν ἢ καβάλα (1) ὡς οἱ θεριστάδες· ἔπεσεν ἡ καβαλαριά μέσα καὶ τοὺς ἐθέρισαν. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἡ καβαλαριά, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πατέρας μου. Ἀπὸ 12.000 ἐπτακόσιοι ἀπέρασαν εἰς τὸ Δαδί. Ὅταν τοὺς ἐπολέμησε ὁ πατέρας μου, τοῦ ἔλεγαν: «Κολοκοτρώνη, δὲν κάμεις ἰσάφι.(2) - Τί νισάφι νὰ σᾶς κάμω, ὅπου ἤλθετε κι ἐχαλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακά». Τοῦ ἀποκρίθηκαν: - «Ἐφέτο, δικό μας, τοῦ χρόνου δικό σου». Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἔφτιασαν πύργο εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Ἦσύχασε (3) ἡ Πελοπόννησος. Τοὺς 80 ἐκατέβη ὁ ἴδιος ὁ Καπετάμπεης καὶ χάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετζιανάκη. Ἦλθεν ἡ ἀρμάδα εἰς τὸ Μαραθονήσι· τὰ στρατεύματα στεριᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ Καστανίτζα (4) ἀποικία, ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Παναγιώταρος, ἔξι ὥρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθονήσι. Ἐρχοντας ἡ ἀρμάδα, ὁ Παναγιώταρος, ὡς Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μανιάτες, καὶ οἱ Μανιάτες ὑποσχέθησαν ὅτι πᾶνε βοήθεια· καὶ ὁ δραγουμάνος ὁ Μαυρογένης, ὡς Ἕλληνας τεχνίτης, ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τροπάκη Μπέη καὶ διὰ νὰ τὸν κάμει Μπέη ἀλικότησε τὴν βοήθεια καὶ ἐπῆρε τὸ Κάστρο. Ἐπῆγε τὸ ἀσκέρι 14.000, καὶ τοὺς ἐπολιόρκησε. Μία ὥρα στράτα ἀλάργα ἔστησε τὸ ὄρδι. Ἐστειλεν ὁ σερασκέρης Ἀλήμπεης ἓνα γράμμα διὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἐνέχυρα ἓνα παιδί ὁ ἓνας καὶ ἓνα ὁ ἄλλος, καὶ νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ δαύτους (5). Αὐτοὶ ἀπεκρίθηκαν: «Δὲν προσκυνοῦμεν, θέλομε πόλεμο καὶ ὅποιος μείνει νικημένος, ἄς προσκυνήσῃ». Αὐτὸς ἤλπιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια. Τοὺς πολιορκήσαν τὰ Τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβες, τοὺς πολιορκοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτα. Οὔτε οἱ βόμβες τοὺς ἔκαναν φόβον οὔτε τὰ κανόνια, ὅμως ἐπολέμησαν 12 ἡμέρες καὶ 12 νύκτες μὲ ἀνδρεία καὶ γενναιότητα. Ὅταν εἶδαν, ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται, ἀποφάσισαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς πύργους· οἱ πύργοι ἦτον δύο, καὶ ὁ ἓνας ἦτον τοῦ πατέρα τοῦ Παναγιώταρου, καὶ ὁ ἄλλος ἦτον τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου. Ὁ πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἦτον 80 ἐτῶν, ὡς καὶ ἡ μητέρα του, καὶ μὴν ἡμπορώντας νὰ φύγουν εἰς τὸ γιουρούσι μὲ τὰ ἄλλα γυναικόπαιδα, εἶπε τοῦ Παναγιώταρου καὶ τοῦ πατέρα μου: «Βάλτε φωτιά στοὺς ἄλλους πύργους, ἐγὼ μένω ἐδῶ». Ἐμεινε μ' ἓνα δοῦλο καὶ μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ δούλα μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ, ἐλπίζοντας νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὰ παιδιὰ του ἔπειτα. Ὁ πόλεμός του ἦτον μὲ τὸν δοῦλον, ἡ τέχνη του μεγάλη· εἶχε φιλί νὰ γυρίσει μαζί μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ ποὺ ἐπολεμοῦσαν μέσα ἔπεσαν εἰς τὸ ὄρδι τοῦ σερασκέρη μὲ τὰ σπαθία εἰς τὸ χέρι, μόνον τρεῖς ἐσκοτώθηκαν ἄνδρες, καὶ μέρος γυναικες, καὶ ἔμειναν πολλὰ παιδιὰ σκλάβοι· καὶ ἔτζι ἔμειναν δύο ἀδέλφια μου

σκλάβοι, τὸ ἓνα τριῶν χρονῶν καὶ τὸ ἄλλο ἑνός· ἄλλα δύο ἐσκλαβώθηκαν καὶ ἔπειτα ἐλευθερώθηκαν. Ὅταν ἔκαμαν τὸ γιουρούσι, ἔπιασαν τὰ βουνὰ οἱ Τοῦρκοι διὰ νυκτός· ἐβασίλευσε τὸ φεγγάρι εἰς τὴν μέσσην νύκτα, καὶ βασιλεύοντας τὸ φεγγάρι ἐβγήκαν· νύκτα μικρὴ καὶ δὲν ἔλαβαν καιρὸν νὰ φύγουν κατὰ τὴν Μάνη· ἐπῆγαν στοὺς λόγγους κι ἐπῆρε ἡμέρα. Τὸν Παναγιώταρον (6) ζωντανὸν τὸν ἔπιασαν κι ἔπειτα τὸν ἐσκότωσαν οἱ Μπαρδουνιώτες. Ὁ πατέρας μου ἐσκοτώθηκε μὲ δύο τοῦ ἀδελφία, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, ὁ ἓνας εἰς τὸν λόγγον, ὁ ἄλλος μοναχός του, διατὶ ἐλαβώθηκε· ἐγλύτωσεν ἓνας μπάρμπας μου, Ἀναγνώστης, ἀπὸ τοὺς κλεισμένους τέσσαρους ἀδελφοὺς Κολοκοτρῶνη. Ἐγώ, ἡ μάνα μου, ἡ ἀδελφή μου ἐγλύτωσαν μὲ τὰ παλληκάρια τοῦ πατέρα μου. Εἰς τὸ γιουρούσι ἐλαβώθηκε μὲ σπαθὶ ὁ Κωνσταντῆς Κολοκοτρῶνης, καὶ μὲ προδοσίᾳ ἑνὸς Τούρκου φίλου ἐσκοτώθηκε· δὲν ἐφάνη τὸ κεφάλι του· οἱ φονεῖς τοῦ τὸν ἐσκότωσαν καὶ τὸν ἔκρυψαν διὰ τὸ βιό του, ὅσα εἶχεν ἀπάνω του· σὲ τρία χρόνια τὸν ξέθαψαν τὸν Κολοκοτρῶνη Κωνσταντῆ· ἀπὸ τὸ μικρὸ δάκτυλον τὸν γνώρισαν, ὅπου εἶχε γυρισμένο ἀπὸ μία σπαθιά τουρκικὴ· τὸν εἶχαν κρύψει εἰς μίαν τρούπα τῆς Ἄρνης καὶ Κοτζατίνης, τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς τὴν Μηλιά· ἦτον μελαψότερος, μονοκόκκαλος, δυνατός, ὀγλήγορος, μὲ ἓνα καθάριο ἄτι δὲν τὸν ἔπιανες, 33 (1) χρόνων, μέτριος, μαυρομάτης, λιγνός· οἱ Ἀρβανῖται τὸν εἶχαν τόσο τρομάξει, ποὺ ἔκαμναν ὄρκον: «Νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνη τὸ σπαθί» (2). 700 μπουλουκτζήδες ἐσκότωσε πρὶν.

Ὁ Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σοῖ ἄνθρωπος, ἄσπρος, 37 - 38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδρούσαν ἐσκοτώθη ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρῶνης, ἔπειτα τὸν ἐκδίκησε ὁ υἱός του. Ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρῶνης, τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια καὶ τὸν ἐκρέμασαν. Ὁ γέρον (3) πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπολέμαε ἀπὸ τὸν πύργον καὶ ἐμαρτύρησε τὸ φιτίλι ὁ δοῦλος ποὺ ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἔπιασαν ζωντανόν. Ὁ Καπετάμπεης ἐρώταε: - Διατί δὲν προσκυνάει; - Τώρα προσκυνῶ, προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται. - Τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν κατράμισαν (4).

Ἐμείναμεν εἰς τὴν Μάνη ἡμεῖς, εἰς τὴν Μηλιά, μὲ τὸν θεῖον μου τὸν Ἀναγνώστη. Ἐξαγόρασα τὰ σκλαβωμένα παιδιὰ, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν Ὑδραν, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Χρίστο, καὶ ἐκάτizzaμεν 3 χρόνια εἰς τὴν Μάνη. Εἶχαμεν ἐλλείψεις, ἦλθαν οἱ ἄλλοι οἱ μπαρμπάδες μας ἀπὸ τὴν μάναν μου, λεγόμενοι Κοτζακαῖοι, καὶ μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν. Ἐπήγαμεν ἀγνώριστοι, μᾶς ἔμαθον ἔπειτα καὶ ἐφοβούμεθα τοὺς Τούρκους. Ὁ μπάρμπας μου ὁ Ἀναγνώστης ἦλθε ἔπειτα εἰς τοῦ Λεονταριοῦ τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ἄκραν τῆς Μάνης, Σαμπάζικα. Ἐκαμε συμπεθεριὸ μὲ ἓναν ντόπιον (5) προεστὸν, τοῦ τουφεκιοῦ ἄνδρα, τὸν ἔλεγαν Γεωργάκη Μεταξᾶν. Ἐδωκε τὴν θυγατέρα του, ἔφτιασε σπίτι. Μανθάνοντας, ὅτι ὁ θεῖος μου ἔκαμεν ἀποικίαν εἰς τὸ Ἄκοβον, ἐφύγαμε καὶ ἐπήγαμεν ἐκεῖ. Σὰν ἐκαθόμαστε ἐκεῖ, ἄλλα μπουλούκια κλέφτες μ' ἔβαλαν ἀρματολὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταριοῦ κατὰ τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐμπόδιζα τὸ βιλαέτι μὲ χατίρι. 15 χρόνων ἤμουν τότε. - Ἐγὶνα 20 χρονῶν, ὑπανδρεύθηκα καὶ ἐπῆρα ἑνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταριοῦ, τὸν ὁποῖον τὸν χάλασε (6) ἓνας πασὰς εἰς τὸ Ἀνάπλι (7). Ἐκτισα σπίτια, ἐπῆρα προικιὸ ἐλιές, ἀμπέλι (8), ἔγινα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ βιλαέτι. Ἐστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ ντουφέκι. Μᾶς ἐφθόνησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν, δὲν ἤμποροῦσαν ὅμως, διότι ὁ τόπος ἦτον σὲ ἄκρη. Καὶ ἐπολεμοῦσαν νὰ μᾶς χαλάσουν μὲ κάθε τέχνη· ἔστελναν μία καὶ δύο φορὲς ἑκατὸν καὶ διακόσιους στρατιώτας διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν· δὲν μᾶς εἶχαν εἰς τὸ χέρι καὶ δὲν μᾶς πείραξαν. Εἶδαν ὅτι δὲν εἶχαν διαφορὰ μὲ τὴν τέχνη· ἐβγήκαν φανερά· ἐπήραμε χαμπέρι, ἐφύγαμε. Οἱ Τοῦρκοι ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ μας

καὶ ἔδωσαν διαταγὴν: ὅπου ἀκουσθοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν. Ἐμείνα με δώδεκα Κολοκοτρωναίους, μικρότεροι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνην, ἀφήκαμεν τὲς φαμίλιες μας καὶ ἔπειτα ἐγυρίσαμε, ἐσηκωθήκαμε φανερά, ἐσυνάξαμε στρατιώτας, πότε 60, πότε ὀλιγοτέρους. Ἐμείναμε δύο χρόνους κλέφτες· ἔπειτα εἶδαν, πὼς δὲν ἐμποροῦν νὰ μᾶς κάμουν τίποτε καὶ μᾶς ἔβαλαν πάλε ἀρματολούς. Εἶχα τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταινα, ἔκαμα 4 - 5 χρόνους ἀρματολός. Ὁ Ἀναγνώστης Κολοκοτρώνης δίδεται εἰς τὴν μέθην, διὰ νὰ ἀλησμονήσῃ τὰ συμβάντα. Τὸν μεγαλείτερον τοῦ πατρός μου ἀδελφὸν τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὸ Λεοντάρι ἔπειτα, καὶ τοῦ ἐπῆραν τὸ κεφάλι (χέρι κομμένο εἰς τὴν νεότητά του). Ἀπὸ 40 χρόνων ἀρχίνησε καὶ ἀπόθανε εἰς τὰ 52. Ἄφησε παιδιὰ 3 ἀρσενικά, Γιαννάκη, Δημητράκη, Γεωργάκη, ἄφησε καὶ ἑπτὰ θυγατέρες. Ἐνας ἀπόθανε ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἀπὸ ἑξὶ ἀδέλφια τοῦ πατρός μου.

Ὅταν εἴμεθα ἀρματολοί, τὰ παιδιὰ μας ἦταν εἰς τὴν Μάνην, εἰς τὴν Καστανιὰ τὴν μεγάλην. Εἰς τὴν Μάνην ἐπηγαίναμε εἰς τὲς σημαντικὰς ἡμέρας, ὅταν εἴμεθα ἀρματολοί. Εἰς τὴν Μάνην πάντοτε ἐπηγαίναμεν βοήθεια εἰς τὸν Μπέη Κουμουντουράκη, εἰς τὲς χρεῖες τους, καὶ ἐβοηθούσαμε τὸ μέρος τους. Ὁ Καπετάνιος Κωνσταντῆς Δουράκης, φίλος τοῦ πατρός μου, καὶ οἱ Κιτρινιαραῖοι ἀνοίγουν πολέμους. Ἡμεῖς μεντάτι. Εἶχαμε κλεισμένον μίαν φορὰν τὸν Νικόλαο Κιτρινιάρη, τὸν πολιορκήσαμεν, καὶ σὰν ἐτρώγονταν ἀδελφοζάδελφα, ἔρριχναν τουφέκια εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ Μανιάτες τὸν στενοχώρησαν καὶ ὁμίλησε νὰ παραδοθεῖ, καὶ ἐζήτησε ἐμέ. Δὲν ἦτον νὰ παραδοθεῖ, ἀλλὰ νὰ μὲ σκοτώσῃ με ἀπιστιά. Ἐβγήκε ἔξω εἰς τοῦ πύργου τὴν πόρτα, καὶ εἶχε βάλει τοὺς ἀνθρώπους μέσα, νὰ παραδοθεῖ. Οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ με ἀδειασαν ἔξι τουφέκια. Ἐγὼ ἤμουν κοφτὰ καὶ δὲν μ' ἐπῆραν, ἔπεσα ἀποκάτω ἀπὸ τὸν θόλον τῆς πόρτας τοῦ πύργου, οἱ δικοί μου ἐνόμισαν ὅτι με σκότωσαν καὶ ἤθελαν νὰ σκοτώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Κιτρινιάρη... ἄλλοι λέγουν, «Ὁχι, νὰ πάρομε τὸν Θεόδωρον». Ἦλθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κιτρινιάρη, καὶ τὸν πῆρα εἰς τὸν ὦμον, κι ἐπροφυλάχθηκα, καὶ τὴν νύκτα ἔβαλα φωτιά εἰς τὸν πύργον καὶ ἐπαραδόθηκα. Ὁ ἀδελφός του ἦτον με ἡμᾶς. Τότε τὰ ἀδέλφια τους με εἶπαν: Νὰ κάμω ὅ,τι θέλω εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστιά. Ἐγὼ εἶπα, ὅτι ἐὰν ὁ Θεὸς μ' ἐφύλαξε, τοὺς χαρίζω τὴν ζωὴν. Ὁ Ζαχαριάς ἐβοηθοῦσε τοὺς ἄλλους, ἐπολεμούσαμε καὶ ἔπειτα ἐσμίγαμεν ἔξω. Ἐγὼ ὑπεστήριζον τὸν Μπέη. Ὁ Μούρτζινος ἀντιφέρετο με τὸν Μπέη καὶ με τὸν Καπετάνιο τὸν φίλον μου. Ἐνα ἢ δύο μῆνες τὸ καλοκαίρι ἔπρεπε νὰ βοηθήσω τοὺς δικούς μου.

Εἰς τοὺς ἑξὶ χρόνους ἐπάνου, ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς ἓνα χωριό, Γιάνιτζα, πλησίον τῆς Καλαμάτας, διατὶ μοῦ ἤρχετο καλλίτερα διὰ τὴν ζωοτροφίαν. Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν Μπέη. Ἦλθε καὶ ὁ Σερεμέτ μπέης, διὰ νὰ βάλουν τὸν Ἀντωνόμπεη Γληγοράκη. Ἦλθε ὁ Μπέης ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα με 60 ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα 18. Με ἐμπόδιζαν νὰ βοηθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας. 3.000 Τοῦρκοι καὶ Μανιάται πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουντουράκη. Βλέπω μακρὰν μπαϊράκια εἰς τὲς Καπετανίες (ψυχικό). Συμβούλευσα νὰ μὴν πᾶμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἠθέλαμε νὰ πιάσουμε τὸ Κάστρο τοῦ Κουμουντουράκη, 4 ὥρες μακριὰ ἀπ' τὴν Καλαμάτα. Οἱ Καπετανάκηδες καὶ ἄλλοι Μανιάτες μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα... τὸ ἄλογον... λάφυρα... πιάνομεν ἓνα πύργον... ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμε τὸν πύργον, ἔπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ Κάστρο. Οἱ πατζαοῦρες (τῆς λαβωματιᾶς) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χριστέας, φίλοι πατρικοί, τοὺς γράφω ἓνα γράμμα: με κάθε συμβιβασμὸ νὰ ἔβγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιатρευθῶ. Οἱ Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμέτ μπέη νὰ ἐβγάλουν τοὺς κλέφτες διὰ νὰ ἀδυνατίσει ὁ Κουμουντουράκης, καὶ ἔτσι ἐγέλασαν τὸν

Σερεμέτ μπέη νὰ ἔβγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἶπαν νὰ ἔβγω μὲ ὅλους μου τοὺς ἀνθρώπους. Ἀνέβαλα διὰ νὰ ἔβγουν καὶ οἱ ἀνθρώποι μου. Οἱ ἀνθρώποι μου μένοντας (1) ὀπίσω· ὁ Πετρούνης ἔγινε μεσίτης νὰ προσκυνήσει ὁ Κουμουντουράκης καὶ δὲν παθαίνει τίποτες, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ὅταν ἔλθει ὁ Πετρούνης νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, ἀλλέως θὰ σᾶς φάγει μὲ ἀπιστιά». Ὁ Κουμουντουράκης δὲν ἠθέλησε. Ἐκαμε τραττάτο, ἐβγήκαν οἱ δικοὶ μας. Ὁ Κουμουντουράκης ἐπαραδόθηκε καὶ τὸν πῆρε ἡ ἀρμάδα σκλάβον. Ἐγιατρεύθηκα ἐγὼ, ἐπῆγα εἰς τὸ ἀρματολίκι μου. Μοῦ ἔπесαν οἱ προεστοὶ καὶ ὁ κὺρ Γιάννης (Δεληγιάννης), καὶ μοῦ λέγουν: «Δὲν εἶναι καλὸν νὰ κινδυνεύεις εἰς τὴν Μάνην καὶ νὰ φέρεις τὴν φαμίλιαν σου εἰς τὴν Καρύταινα». Τὰ ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς τὴν Καρύταινα καὶ ἐκατοίκησα εἰς ἓνα χωριὸ Στεμνίτζα. - Ἐβγήκε φερμάνι νὰ μᾶς σκοτώσουν καὶ τοὺς δύο, Πετιμεζᾶ κι ἐμέ, 1802. Ἐνας βοΐβοδας τῆς Πάτρας ἐνήργησε αὐτὸ - τὸ φερμάνι ἔλεγε: Ἡ τοὺς δύο ἡμᾶς ἢ τὰ κεφάλια τῶν Κοτζαμπασήδων. Ὁ βεζύρης τῆς Τριπολιτζᾶς κράζει τὸν πατέρα τοῦ Ζαΐμη καὶ τὸν κὺρ Γιάννη. Ὁ Ζαΐμης ἐπῆγε, ὁ κὺρ Γιάννης ἐφοβεῖτο. Ὁ Πασιὰς τοὺς ἔκαμεν ὄρκον, ὅτι δὲν εἶναι τίποτες δι' αὐτοὺς. Ἐγὼ ἐσυντρόφευσα τὸν Δεληγιάννην ἕως εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ, καὶ ὅταν ἀνεχώρησε μὲ εἶπε ὁ Δεληγιάννης... Τοῦ εἶπα: «Δὲν τὸ πιστεύω, διὰ ἡμᾶς εἶναι τὸ φερμάνι». Μοῦ ἀποκρίθηκε: «Μὴν φοβεῖσθε». Ἐκραξε μόνον τοὺς δύο ὁ Πασιὰς, τοὺς διάβασε τὸ φερμάνι. «Νὰ μᾶς δώσεις μουχλέτι (διορία) γιὰτὶ τοῦτοι εἶναι ἄγριοι ἄνθρωποι». Ὁ Γ. Ζαΐμης, Ἀσημάκης, τὸν εἶχε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ χέρια του, διατὶ ἐπῆγαινε καθημερινῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπῆγαινα εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Χασαμπᾶ. Εἶπαν οἱ δύο προεστοί, νὰ βάλουν τὸν ἄγριον εἰς τὸ χέρι, καὶ ἔπειτα τὸν ἡμερον εὐκόλα. Ὁ Δεληγιάννης ὀρκώνει δύο προεστοὺς νὰ μὲ σκοτώσουν. Ἦτο δύσκολο, διότι ἤμουν πολλὰ προφυλακτικός. Ἐσυνακούσθησαν μὲ τὸν Βελεμβίτζα, τὸν ὥρκωσαν πρῶτα· αὐτὸς ἀποκρίθηκε: «Δὲν τὸν βλέπω τὸν σκοτωμόν τους, θὰ χαλάσουμε τὸ βιλαέτι». Αὐτοὶ δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν γνώμην τους. - Εἶχαν φέρει ἓναν Μπουλούμπαση μὲ Ἀρβανίτες εἰς τὴν Καρύταιναν. Ὑποπτεύθηκα· ἐπῆγα νὰ χαιρετήσω ἓναν προεστὸν εἰς τὴν Στεμνίτζα· τοῦ λέγω: «Τί τὸν θέλετε τὸν Ἀρβανίτη Μπουλούμπαση; δὲν θέλει γένει ἢ γνώμη σας». Εἰς τὴν Στεμνίτζαν πᾶνε Ἀλβανοί... (1) Ὑπάγω καὶ ἐγὼ μὲ 50. Ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Μπουλούμπαση, τοῦ εἶπα: «Θὰ μᾶς βάλουν νὰ τζακίσουμε τὰ στουρνάρια, τὰ ἡμερὰ δὲν θὰ διώξουν τὰ ἄγρια, ὅλα φεύγουν, ὁ σπουργίτης πάντοτε μένει».

Τῆς τύχης ἡ περίστασις ἐκείνη ἔφερε ὁ γέρο Κόλιας νᾶρχεται μὲ τὸν υἱόν του (τὸν Κολιόπουλον). Ἦρχετο εἰς τὰ πιστρόφια ἢ νύφη του, ἐγίναμε διακόσιοι. Εἰς τὰ Μαγούλια ἀνταμώνονται, οἱ ἀνθρώποι μας. Ὁ προεστὸς Ἀναγνώστης Μπακάλης ἀπὸ τὸ Γαρζενίκο, ἐγέλασε τὸν Τοῦρκο... (2) καὶ μὲ ἔδωσεν εἶδῃσιν. Γράφω εἰς τοὺς προεστοὺς νὰ μὲ στείλουν εἶδῃσιν, ἂν μὲ ἐπιβουλεύονται. Παίρνω ἀπὸ τὸν Δημήτρη φουσέκια, στουρνάρια· μὲ γράφουν: ψεύματα. Μὲ τὰ σπερώματα, μὲ 200 νομάτους ὁ Μπουλούμπασης μᾶς πλάκωσε εἰς τὴν Κερπενή. Μόνον 40 εἵμεθα, ἐτραβήχθηκα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔξω. Κλείομαι εἰς ἓνα μοναστήρι εἰς τὴν Κερνίτζα (ἀναλήφθηκα, μ' ἔχασαν), ἔπιασα τὸν ἄγριον τόπον. Ἐσχότωσαν τότε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ ἔστειλαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ (3). Εἰς τὰ Μαγούλιαν ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τοῦρκους (ἔχαια τὰ χωριά). Οἱ προεστοὶ βάζουν τὸν Κόλια, διὰ νὰ προσπέσει νὰ συμβιβασθοῦμε, νὰ ἡσυχάσουμε. Μᾶς ἔδωσαν τὸ ἀρματολίκι. Πέρασοντας τρεῖς τέσσαρους μῆνες, ὁ Δεληγιάννης ἠθέλε νὰ μᾶς χαλάσει, πλὴν δὲν ἠμπόρουνε.

Τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπῆρα τὸ ἄρματολίκι. Ὁ Δεληγιάννης ἤρε τρόπον. - Εἶχε φίλον εἰς τοῦ Λάλα τὸν Χασάναγα Φιδᾶ, καὶ τὸν ἔβαλε νὰ μᾶς σκοτώσει (μὲ τὴν ἀπιστίαν (4), ὅτι εἴμεθα ἄρματολοί). Τὲς φαμελιές μας τὲς εἶχαμε εἰς τοῦ Παλούμπα, καὶ ὁ Γεροκόλιας ἐξάνοιξε τὴν προδοσίαν, ὅτι ἤρχοντο οἱ Λαλαῖοι. Ἔστειλε, μᾶς εἶπε (5) ὅτι θὰ ἔλθουν οἱ Λαλαῖοι. Λαμβάνοντας καὶ τὴν εἶδισιν τί τρόπο νὰ φανερωθεῖ τούτη ἡ μυστικὴ κίνησις, διὰ νὰ μᾶς (6) βαρέσουν. Ἐμεινα ὅλην τὴν νύκτα συλλογισμένος. Οἱ Τοῦρκοι ἤλθαν κι ἐπίασαν δύο δρόμους, 200 καὶ 200, νὰ βαρέσουν μὲ χωσιά· εἶχον κι ἓνα Ἑλληνα προδότην καὶ ἤρχετο καὶ μᾶς εὗρισκε, ἂν κινᾶμε ἢ ἂν κοιμόμασθε. Τὸ πρῶν ἤθελα νὰ στείλω καταπατητάδες. Τὸ πρῶν μᾶς ἐκλείσαν εἰς τὸ χωριό. Ἐγὼ εἶχα δώσει τὰ σκουτιά μου εἰς ἓνα ψυχογιόν. Χαράζοντας τὴν αὐγὴν, βλέπω τοὺς Τούρκους. - Ἐπιάσαμε τὸ τουφέκι. - Κινώντας νὰ πιάσω τὴν ράχην, παίρνουν τὸν ψυχογιόν μου ὁκτῶ βόλια, ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης λαβώνεται. Κλειόμεθα σὲ τρία σπίτια· εἴμεθα 38. Ἐκλείσθηκα εἰς χαμώγειο ἔρχονται οἱ ἄλλοι 200, μᾶς ἀπόκλεισαν. Πολεμοῦμε ὅλην τὴν ἡμέραν. - Ἐσκοτώσαμεν καὶ ἡμεῖς· τὸ βράδυ κάνομε γιουρούσι καὶ ἐφύγαμε (7). - Τὸν Μάρτην 7 μᾶς βάρεσαν στὰ 1804.

Εἰς τὰ 1805 πηγαίνω εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ Αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος κάμνει πρόσκλησιν διὰ νὰ γραφθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στρατεύματα (8).

Κάμνομεν ὅλοι μία ἀναφορά, Σουλιῶται, Ρουμελιῶται καὶ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ζητοῦμεν βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν τόπον μας. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἐνῆργησε νὰ γίνῃ ἡ ἀναφορά. Οἱ Σουλιῶται, Ρουμελιῶτες ἦτον στὴν Πάργαν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἤλθεν εἰς... καὶ ἐγράφησαν 5.000 στρατιῶται Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἄρματα. Ἦλθε ἡ ἀπάντησις· τότε ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὰ 1805 τὸν Αὐγούστο. Ὁμιλῶ μὲ τὸν Ἀρχηγὸν τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων καὶ μὲ λέγει, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν διέταξε νὰ παραδεχθεῖ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἔμβουν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι: «Ὅσον διὰ τὸ μέρος μου δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ κάμω μὲ τὸν Ναπολέοντα; Ἄν θέλετε ὅμως στρατιώτας, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ 5 καὶ 10 χιλιάδας στρατιώτας. Μία φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν μὲ τὸ λάδι, βαπτίζομεθα καὶ μίαν μὲ τὸ αἷμα καὶ ἄλλη μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας». Μένω 15 ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ, ἀφήνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα ἀνεψιό μου καὶ τοῦ Γιάννη Κολοκοτρώνη αὐτοῦ. Τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ στρατεύματα γράφονται καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Νεάπολιν. Οἱ Τοῦρκοι βλέπουν αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ γράφουν ἀναφορὰς εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ τοῦ ἐξηγοῦν τὰς ὑποφίας των. Ὁ Σουλτάνος λαμβάνει τὴν ιδέαν νὰ κόψῃ τὸν λαόν. Ὁ Πατριάρχης κάμνει παρατηρήσεις καὶ λέγει: «Τί πταίει ὁ λαός; Νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταιτίους, τοὺς κακοὺς». Καὶ τὸν ἀντισκόβει. Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τούρκων συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς Καπεταναίους, τοὺς λεγομένους κλέφτας, καὶ τοὺς Καπεταναίους τῶν καραβιῶν, διατὶ μία ἡμέρα ἔμπορουν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἓνα φερμάνι ὁ Σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθεῖ ὁλος ὁ λαός, καὶ ἔτζι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι, κατὰ τῶν Κολοκοτρωναίων. Τὸν Αὐγούστον ἐπῆγα εἰς Ζάκυνθον. Τὸν Σεπτέμβρη ἐβγήκα ἔξω, καὶ Ἰανουάριον 1806 ἤλθε τὸ διάταγμα καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν (1). Ὁ Πετιμεζᾶς, ὁ Γιαννιᾶς καὶ ὁ Ζαχαριᾶς ἦτον χαϊμένοι πρωτύτερα, καὶ εὗρέθηκα μὲ μόνον 150.

Ἐπήγαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι Βελανιδιά, πλησίον τῆς Καλαμάτας, καὶ ἀπεκεῖ ἔστειλα ἓνα γράμμα τοῦ Ἡγούμενου διὰ νὰ μοῦ στείλουν ζωοτροφίας. Τὸ γράμμα τὸ ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὁ Δεληαχμέτης ἦλθε καὶ μᾶς ἐπολιόρκησε μὲ 1.000. Ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιά καὶ τοὺς ἐχαλάσαμεν· τοὺς ἐπήραμε κυνηγώντας ἕως τὴν Καλαμάτα, ἐπήραμε τὰς σημαίας τους καὶ ἐσκοτώσαμεν πολλοὺς.

Αὐτὸς ὁ Δελῆ Ἀχμέτης ἦτον περίφημος εἰς τὴν Ρούμελη. Ἐκατατρέχθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασὰ κι ἐκατέφυγε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πασὰς τοῦ τόπου τὸν ἔδωκε 500 χάρτζια (μισθοὺς) διὰ νὰ κυνηγάει τοὺς κλέφτας. Ἐγὼ σὰν τὸ ἔμαθα εἶχα 80, καὶ ἐπῆγα ἐπίτηδες διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν δύναμίν του εἰς τὸν Ἀκοβο (Σαμπάζικα), καὶ ἐφοβήθηκε νὰ πολεμήσει μὲ ἡμᾶς. Ἐπήγαμε εἰς τὴν Βλαχοκερασιὰ καὶ τὴν ἐχαλάσαμε, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Χασεκῆ, ὁποῦ ἔκαψε τὰ σπίτια μας. Ἄλλη μιά φορὰ ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Τζεφερεμίνη καὶ μᾶς ἔμαθαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀνδρούσας καὶ ἐκίνησαν μίαν ἑκατοστὴ διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, καὶ ἐβγήκαμεν, τοὺς ἐκυνηγήσαμεν καὶ ἐτρόμαξαν νὰ γλυτώσουν. Τὸ ἴδιον ἐστάθη καὶ εἰς τοῦ Μήλια τὸ Παλιόκαστρο, ἀνάμεσα Μήλια καὶ Μπούτζα (τῆς Μεσσηνίας). Ὅλ' ἡμέρα ἐπολεμήσαμεν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμε. Ἄλλη μιά φορὰ ἐφάνηκαν εἰς τοῦ Μαρμαριᾶ (Βρουστοχωριά). Ἦλθαν, μᾶς πλάκωσαν ἀπὸ ὅλες τὰς κοντινὰς ἐπαρχίες ὅλοι οἱ Τοῦρκοι, μᾶς ἔκλεισαν εἰς ἓνα βουνό, ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμεν. Εἰς τὸν Ἀκοβο, ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ πολεμήσουν, ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ντελῆ Ἀχμέτη, καὶ ἀφοῦ ἐγύρισεν εἰς τὸν μπάρμπα του, τὸν ἔφτυσε γιατί δὲν ἐπολέμησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη: «Νὰ σὲ κάμει ὁ Θεὸς κιαμέτι νὰ πολεμήσετε μὲ αὐτοὺς καὶ τότε βλέπεις». Ἀφότου τὸν ἐχαλάσαμεν ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκάθησε τρεῖς μῆνας. Ἐκεῖ φοβούμενος μήπως πάγομε καὶ τοὺς χαλάσομε ἐγγραφοφορισθήκαμεν μετ' αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὸν Πασὰ καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς κάμομε τίποτε, ἀλλὰ νὰ τοὺς δώσετε τὸ ἀρματολίκι διὰ νὰ ἡσυχάσει ὁ κόσμος καὶ ἔτσι ἀπέρασε ἐκεῖνος ὁ χρόνος (1).

Ἐμάθαμεν ὅτι ἦλθε τὸ Συνοδικὸ καὶ τὸ Φερμάνι. Ἐμάζωξα ὅλους ἕως 150 καὶ τοὺς εἶπα νὰ ἀναχωρήσωμεν νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ζάκυνθον. Αὐτοὶ ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι οἱ Ροῦσοι εἶχαν πάρει ὅλους τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Νεάπολη, μὲ ἀπεκρίθησαν ὅλοι μὲ ἓνα στόμα, ὅτι «ἡμεῖς δὲν πηγαίνομεν εἰς τὴν Φραγκιά καὶ θέλομε ν' ἀποθάνωμεν ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα μας». Ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης μὲ εἶπε ὅτι: «θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ ὄρνεα τοῦ τόπου μας». Τοὺς ἔδωκα ἄλλη μίαν γνώμη, νὰ χωρισθοῦμε εἰς μπουλούκια ἀπὸ 5, ἀπὸ 6, νὰ κρυφθοῦμεν, καὶ ἔτσι ν' ἀπεράσει ὁ Γενάρης, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ὅσον νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, καὶ τότε συναζόμεθα νὰ περπατοῦμε καθὼς καὶ πρωτύτερα. Καὶ αὐτὸ τὸ πρόβαλα (2), διότι εἰς τρεῖς μῆνες (3) ἤθελον σκορπισθοῦν (4) τὰ ὄρδια καὶ ἐγλυτώναμεν ἀπ' ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον. Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «δὲν πᾶμε νὰ ἐξοδεύσομε τὰ λίγα γρόσια ὅπου ἔχομε, διατὶ οἱ καπεταναῖοι ἐσεῖς παίρνετε ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας». Καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «κάμετε τοῦτο καὶ ὅταν τὸν Μάρτη σμίξομεν, τοὺς ἀποζημιώσω εἰς ὅσα ἐξόδευσαν» (5). Αὐτοὶ δὲν ἄκουσαν καὶ ἔτσι ἐκηρυχθήκαμεν μὲ τὴν σημαίαν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ Μορέως. - Ἡ σημαία εἶχε ἓνα Χ, εἶχε καὶ ἄστρα καὶ φεγγάρι. - Τοὺς Κοτζαμπασῆδες τοῦ Μορέως τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Τριπολιτζά. Τοὺς φίλους μας ὁποῦ εἶχαμεν εἰς τὴν Μάνη, καθὼς Κουμουντουράκηδες, Μούρτζινους καὶ λοιποὺς, τοὺς εἶχεν ὁ Ἀντωνόμπεης ἐξορίσει εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ δὲν εἶχαμεν πλέον καταφύγιον εἰς τὴν Μάνη. Καὶ τὰ βουνὰ ἦταν γεμάτα χιόνια καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ πᾶμε, ἀμὴ 30 ἐχωρίσθησαν κατὰ τὰ Πηγάδια καὶ οἱ ἄλλοι ἀνοίξαμεν μπαῖράκι καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ

τὸν Ἅγιον Πέτρο. Ἐστείλαμεν εἰς τὰ Βέρβена νὰ μᾶς στείλει ψωμί καὶ ζωοτροφίας, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἀποκρίθησαν: «Ἐχομε βόλια καὶ μπαρουτί», καὶ ἐπήγαμε καὶ τοὺς χαλάσαμε. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπεράσαμεν πίσω εἰς τὰ Σαμπάτζικα. Τότε ἐπρόσταξε ὁ Πασὰς ὅλες τὶς ἐπαρχίες διὰ νὰ ἔβγουν Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι νὰ μᾶς βαρέσουν.

Ἀπὸ Σαμπάτζικα ἐκατεβήκαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Βελανιδιᾶς, καὶ ἐστείλαμεν εἰς τὴν Καλαμάτα νὰ μᾶς στείλει ψωμί καὶ φουσέκια, καὶ οἱ Καλαματιανοὶ ἐφοβοῦντο νὰ μᾶς στείλουν. Ἡμεῖς ἐκινήσαμεν τότε νὰ πάγωμεν μέσα εἰς τὴν Καλαμάτα διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Τοῦρκους. Τότε οἱ προεστοὶ μᾶς ἔφερον οἱ ἴδιοι ζαερεὶ καὶ μπαρουτόβολο καὶ στουρνάρια εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλία, πλησίον τῆς Βελανιδιᾶς. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμε τὴν ἡμέραν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Πήδημα, σύνορο Καλαμάτας καὶ τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ (6) Τζεφερεμίνη. Μία ὥρα μακρὺν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἵμαστε ἡμεῖς, εἰς τὴν Σκάλα, ἦλθε ὁ Κεχαγιάμπεης μὲ 2.000 Τοῦρκους, μὲ τὰ παλούκια. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀλιτούρι, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐπλάκωσαν Ἀνδρουσανοί, Λεονταρίτες καὶ λοιποὶ ἕως 700. Ἦλθαν τὴν αὐγὴν, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμο, ἡμεῖς ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριό, τοὺς πήραμε κυνηγώντας ἕως μίαν ὥραν μακριά, τοὺς ἐπήραμε 4 ἄτια, πολλοὶ ἐπνίγηκαν εἰς τὸ ποτάμι καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαμε, καὶ ἐπήραμεν πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ἦκουσαν (7) τὸν πόλεμο τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν εἰς τὴν Σκάλα καὶ ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν των. Ἡμεῖς ὀπισωγυρίσαμεν καὶ ἐκλεισθήκαμεν εἰς τὸ χωριὸ Ἀλιτούρι, καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ βράδυ ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιά καὶ ἐπήγαμε κατὰ τῆς Ἀρκαδιᾶς τὰ χωριά. Ἐπήγαμεν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ χωριά, καὶ εὐρήκαμε 300 Τοῦρκους μέσα καὶ δὲν ἠμπορέσαμε νὰ πάρουμε ψωμί. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ ἐπήγαν εἰς τὸ Ἀλιτούρι, βλέποντες τὸν τορὸν μας, ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν ἀπὸ κοντά, γυρεύοντάς μας. Ὁ Κεχαγιάς ἄρχισε νὰ παλουκῶνει τοὺς Χριστιανοὺς (γιατάκηδες) διὰ νὰ δώσει φόβον εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι ἐπάνω μας, ἡμεῖς ἐφκιάσαμεν ταμπούρια, γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσουμε. Οἱ Τοῦρκοι ἦταν ἐντόπιοι καὶ μᾶς ἔστειλαν νὰ φύγομε, διότι μᾶς ἐφοβοῦντο ἀκόμη. Ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὰ Κοντοβούνια διὰ ψωμί καὶ ἔπειτα ἐπήγαμεν εἰς ἓνα βουνὸ νὰ λημεριάσωμεν. Ἐστείλαμεν εἰς τοὺς φίλους μας διὰ νὰ εὔρουν καΐκια ἀπὸ τὸν Πύργον ἕως τὸ Νεόκαστρον (1) τὰ ἔχουν ἐμποδισμένα ὅλα, διὰ νὰ μὴν περάσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐγυρίσαμεν τότε εἰς τὰ Μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου. Μᾶς ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ οἱ Τοῦρκοι, ἐπαίρναμε ψωμί ἀρπακτά. Εἰς τοῦ Ψάρη μᾶς ἐφθασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ συντρόφοι μου ἄρχισαν νὰ φεύγουν. Ἀποστᾶνε, ἐπειδὴ καὶ ὅλες τὲς ἡμέρες ἐπολεμούσανε καὶ τὴν νύκτα ἐπεριπατούσανε· καὶ μᾶς ἔφυγαν ἕως 40, καὶ ἀπὸ 100 ἐμείναμε 60. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπήγαμεν εἰς τὸ Λεοντάρι ἀποπάνου, καὶ μᾶς εὐρηκαν πάλιν ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐφύγαμεν διὰ τὰ Σαμπάτζικα, εὐρήκαμεν ἐκεῖ μία τετρακοσάρια Τοῦρκους, ἐνῶ ἐνομίζαμε ὅτι δὲν θὰ εὔρομε.

Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς Τοῦρκους. Ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, τὸ ψωμί ὀλίγο. Τὸ βράδυ τοὺς εἶπα, ὅτι δὲν ἠμπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ διαμοιρασθοῦμε. Καὶ ἔτζι ἐχωρισθήκαμε, λέγοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον: «Καλὴ ἀντάμωση εἰς τὸν Κόσμον τὸν ἄλλον». Ἐκράτησα (2) μόνον 19 συγγενεῖς μου καὶ ἓνα Καπετὰν Γιώργο, ὅπου δὲν εἶχε ποῦ νὰ ὑπάγει. Εἰς 15 ἡμέρες δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἐχώρισαν ἀπὸ ἐμένα. Ἀπὸ τοὺς 19, δυὸ μου πρῶτα ἐξαδέλφια (3), μὴν ἠμπορώντας πλέον νὰ βαστάξουν τὴν πείναν καὶ τοὺς κόπους (ἀποστασίλα) ἐκρύφθησαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας (4) τοὺς εὐρήκανε καὶ τοὺς ἐσκότωσαν καὶ ἐμείναμε 17. Μὴν ἡξεύροντας, ἐπήγαμεν κι ἐλημεριάσαμεν ἀνάμεσα εἰς τρεῖς παγανιές.

Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν μᾶς εἶδαν παρὰ τὸ βράδυ καὶ ἐξανασάναμεν ὀλίγο. Μᾶς εὐρῆκαν, ἐσταθήκαμεν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσουμε ἀνάμεσόν των πολεμῶντας (5) καὶ νὰ γλυτώσουμε κι ἅπ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον. Τὴν νύκτα ἐτραβήξαμε κατὰ τὸν κάμπον τοῦ Λεονταριοῦ, ἀκούσαμε πολλές μπαταριές καὶ ἔπεφταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ δὲν ἤξεύραμε τί ἦτον. Ἡ μπαταριά ἦτο σημεῖον ὅτι ἐδῶθεν ὑπάγουν (6) οἱ κλέφται. Τὴν νύκτα ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι διὰ ψωμί, εὐρήκαμε μόνον τὲς γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες ἦτανε εἰς τὰ Διάсула, καὶ ἐφύλαγαν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ σκυλιὰ ὅπου ἀλύκταν, ἔδωσαν ὑποψίαν· ἤλθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς πολιορκήσαν. Ὅταν ἐζύγωσαν οἱ Τοῦρκοι, ἄρχισαν τὰ σκυλιὰ νὰ γαυγίζουν, ἐκατάλαβα καὶ ἐγὼ ὅτι ἤλθαν Τοῦρκοι. Τότε ἐπῆρα τὲς φαμίλιες μαζί, ἕως ὅτου ὅπου ἤῤα ἀνοιχτὸ τὸν δρόμον, τὲς ἀφήκαμε καὶ ἐπήραμε τὴν δημοσιὰ τῆς Τριπολιτζᾶς καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸ Βαλτέτζι ἀποπάνω νὰ λημεριάσουμε. Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐγνώρισαν καὶ εὐθὺς ἔδωκαν παντοῦ τὴν εἶδησιν, ὅτι: «ἐδῶθε πάγει ὁ Κολοκοτρώνης», καὶ μᾶς ἐπῆραν κυνηγώντας. Τὸ δειλινὸ ἐφύγαμε καὶ ἔστρεψα κατὰ τὴν Καρύταινα, καὶ διὰ νὰ μὴν γνωρίσουν τὸν τορὸ, ἀπὸ πέτρα εἰς πέτρα ἐπήγαμεν εἰς μίαν στάνη, καὶ μᾶς εἶπαν πὼς ἦτον γεμάτη Τοῦρκοι. Τότε ἀποφάσισα νὰ γίνομε εἰς 4 μπουλούκια καὶ νὰ ὑπάγωμεν εἰς φίλους νὰ κρυφθοῦμε. Ὁ Ἀντώνιος ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλον ἓνα ἐκρύφθηκε εἰς τοὺς συγγενεῖς μας· τὸν Δημητράκη Κολοκοτρώνη μὲ ἄλλους τρεῖς νὰ πᾶνε νὰ κρυφθοῦν εἰς τὴν Βυτίνα, ὅπου εἶχαμε συγγενεῖς, καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γιάννη μὲ ἄλλους 4 νὰ ὑπάγει ἀποκάτω εἰς τὴν Δημητζίνα, ὅπου εἶν' ἓνα χωριό, διὰ νὰ τοὺς κρύψει ἓνας πιστὸς φίλος ὅπου εἶχαμε. Ὁ Ἀντώνης ἐγλύτωσε καὶ σώζεται ἕως τὴν σήμερον. Ὁ Δημητράκης ἐκάθησε δύο ἡμέρες εἰς τὴν Βυτίνα, ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ. Τοῦ Δημητράκη τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι, τὸ παρρησίασαν ὡς δικό μου, ἐπειδὴ εἶχε γράμματα. Ὁ Γιάννης δὲν εὔρε τὸν φίλον του, ἐπῆγε εἰς τοὺς Αἰμυαλοῦς, μοναστήρι, τοῦ ἔδωκε ἓνας καλόγερος φαγὶ καὶ ἔπειτα ἐπῆγε, ἔδωσε εἶδησιν εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπῆγαν, τὸν πολιορκήσαν εἰς τὸν ληνὸν καὶ τὸν ἐσκότωσαν. Ἐγὼ ἔμεινα μὲ ἄλλους τέσσαρους, ἐπῆγα εἰς ἑνὸς φίλου μου προεστοῦ εἰς τὸ Πυργάκι, ὀνομαζόμενον κὺρ Παρασκευᾶ, εὔρηκα τὸ παιδί του, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν εἶχαν εἰς τὴν Καρύταιναν, διὰ νὰ κρυφθῶ: «Ἐγὼ σᾶς ἐφύλαγα τόσον καιρό, τώρα πρέπει νὰ μὲ φυλάξετε καὶ σεῖς». Μὲ ἐπῆγε εἰς μίαν τρύπα καὶ τὸν ἔστειλα ἕως τὴν Βυτίνα διὰ νὰ μάθει τί γίνεται. Ὁ μήνας ἦτον Γενάρης (7). Εἴκοσι ἡμέρες ἐμείναμε ζωντανοί, ἀφότου μᾶς κατέτρεξαν. Αὐτὸ τὸ παιδί ἔδωσε εἶδησιν τοῦ πατρός του. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὴν Βυτίνα καὶ ἐπῆρε τοὺς Τούρκους διὰ νὰ τοὺς φέρει εἰς τὴν τρύπα, νὰ μᾶς πιάσουν, ἀλλὰ ἤλθε ἐμπροστὰ διὰ νὰ ἰδεῖ, ἐὰν εἴμεθα ἐκεῖ ἀκόμη. Ἦτον ἀρματωμένος, τὸν ἐρώτησα: «Κάτι ἀρματωμένος, Ζαχαριᾶ;» τοῦ εἶπα, καὶ ἔβαλα εὐθὺς ὑποψία. Τοῦ εἶπα: «Βρὲ νὰ μὴ μᾶς ἐπρόδωσες;» Αὐτὸς μοῦ ἀπεκρίθη: «Δὲν γίνεται αὐτό». Ἐνῶ ἐπήγαμε αὐτὸς νὰ τοὺς μιλήσει, ἐγὼ μὲ τοὺς ἄλλους 4 ἐπῆρα τὸ βουνό, καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἡ τύχη μας ἔκαμε καὶ δὲν ἦτον πολὺ χιόνι εἰς τὸ βουνό, καὶ ἐμπορούσαμε νὰ περπατοῦμε. Μᾶς ἐκυνηγοῦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἕως τὸ Ζυγοβίστι. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἐσκότωσαν τὸν ἀδελφόν μου καὶ ἔκαμαν χαρὲς οἱ Τοῦρκοι. Εὐθὺς ἐκατάλαβα, ὅτι τοὺς ἐσκότωσαν, ἀφοῦ ἤκουσα τὲς μπαταριές, τὸ σημεῖον τῆς χαρᾶς των. Ἐτραβήξα λοιπὸν διὰ τὴν Λιοδώρα εἰς τὸν γέρο - Κόλια καὶ Δημήτρην γαμβρόν μου. Τοὺς εἶχαν ἐνέχυρο εἰς τὴν Καρύταινα καὶ δὲν εὔρηκα παρὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν Γεωργάκη εἰς τὴν στάνη. Ὁμίλησα τοῦ Γεωργάκη, μᾶς ἔφερε ψωμί, καὶ τὸν εἶπα νὰ ὑπάγει ἕως τὴν Ζάτουνά. Ἐμαθε, ὅτι ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς ἐδικούς μας. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἔδωκαν μία διαταγὴ εἰς τοὺς Ψαραίους, Παλουμπαίους καὶ τὰ λοιπὰ χωριά ὅτι, ἂν σκοτώσετε τὸν Κολοκοτρώνη, νὰ εἶναι τὰ χωριά σας τόσοις χρόνοις ἀσύδοτα, καὶ ἂν δὲν τὸν σκοτώσετε, ἀπὸ 7 χρόνους

καὶ ἐπάνου θέλει τοὺς περάσωμεν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ μ' ἐκυνηγοῦσαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἐστοχάσθησαν ὅτι ἀλλοῦ βέβαια δὲν ἡμπορεῖ νὰ καταφύγει, εἰμὴ εἰς τοὺς Κολιαίους, καὶ διὰ τοῦτο ἔκαμαν αὐτὴν τὴν διαταγὴν. Ὁ Γεωργάκης μὲ ἔσμιξε καὶ μ' ἐδιηγήθηκε τὰ πάντα καὶ ἔτζι ἔφυγα καὶ ἀκούσθηκα εἰς τὴν Λαγκάδα. Ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Χρυσοβίτζι, Καλύβια, ἐσφάξαμε ἓνα ἄρνι, ἐκεῖ μᾶς ἐπρόδωσαν. Ἐπήγαμεν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀραχαμίτες, εὐρήκαμε τοὺς Τούρκους, ἐφύγαμε, ἐπήγαμε εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Καλτεζιάς, βροντοῦμε τὴν πόρτα καὶ μέσα ἦταν 200 Τοῦρκοι. Μᾶς ἐκατάλαβαν, μᾶς ἐπῆραν κυνηγώντας, καὶ ἐφθάσαμεν κατὰ τὴν Καλαμάτα, τὰ Γιάννιτζα, ὅπου ἓνας σύντροφός μου ὀνομαζόμενος Μακρυγιάννης, ἀπὸ τὴν πείναν τῶν τεσσάρων ἡμερῶν, ἀπόστασε καὶ δὲν ἡμποροῦσε πλέον νὰ περπατήσει. Εὐρήκαμεν παντοῦ Τούρκους καὶ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε, νὰ πάρουμε καὶ τροφίμα. Εἰς τὴν Γιάννιτζα ἦτον ὁ Ρουμπῆς μὲ μιὰ τετρακοσариὰ Μπαρδουνιώτας. Ἐμβήκα μέσα εἰς ἓνα σπίτι καὶ εὐρίσκω Τούρκους. Ἀγάλια - ἀγάλια, σηκωμένο τὸ τουφέκι, ἐγύρισα ὀπίσω, χωρὶς νὰ μ' ἐννοήσουν, διότι ἐκοιμούνταν, ἐπῆγα εἰς ἄλλα σπίτια, πλὴν εὐρηκα Τούρκους παντοῦ. Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ ἐπῆγα εἰς μιᾶς κουμπάρας μου σπίτι καὶ μᾶς ἔδωσε τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἓνα φλωρὶ βενέτικο. Ἐτραβήξαμε τότε εἰς τὴν Σέλιτζα. Τὸ ψωμί μᾶς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιὰ καὶ δὲν ἡμπορούσαμε νὰ περπατήσουμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτζα ἐπήγαμε εἰς τὴν Μεγάλην Καστανίτζαν, στοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη, ὅπου ἦτον ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ πρωτύτερα εἶχα τὴν φαμιλιάν μου καὶ τὸν εἶχα συμπέθερο. Εἶχα ἄρραβωνιάσει μία θυγατέρα μου μὲ ἓνα παιδί τοῦ Δουράκη. Ὁ Ἀντωνόμπεης τῆς Μάνης μᾶς ἐκυνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς 5 ὅπου εἴμεθα, ἦταν οἱ δύο Μανιάτες, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπίτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ ἄλλοι δύο Ρουμελιῶται. Ἐκάθησα κρυμμένος ἓνα μήνα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δουράκη. Ἦλθε ἓνας Νικήτας ἀπὸ τοῦ Τουρκολέκα καὶ μὲ ἤῤρε μὲ μία εἰκοσιπενταριά, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ εὐροῦμε καΐκι καὶ ν' ἀπεράσωμε εἰς τὴν Ζάκυνθο». Αὐτὸς ἐνόμιζε, ὅτι δὲν εἶναι πλέον φόβος διὰ νὰ ὑπάγει εἰς τὸ μεσόγειον τοῦ Μορέως, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, μόνον ἓνας ἐπιάσθη ζωντανός, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς τὴν Τριπολιτζάν. Τὸν ἐζήτησε (1) ἐκεῖ ὁ Πασάς: ἂν ἐσκοτώθηκαν ὅλοι, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλοι ἐχάθηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη τὸν Κολοκοτρώνη. Τότε ὁ Πασάς ἐθύμωσε καὶ ἔκοψε καμπόσους Τούρκους καὶ Ρωμαίους, ὅπου ἐβεβαίωναν, ὅτι ὁ Θεοδωράκης ἦτον χαμένος. Αὐτὴ ἡ φήμη τοῦ χαμοῦ μου ἔκαμε νὰ ἡσυχάσουν τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν ὁ Πασάς, ὅτι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη καὶ εἶμαι εἰς τὴν Μάνη ἔστειλε τὸν Παπάζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο μὲ 50.000 γρόσια εἰς τὸν Μπέη τῆς Μάνης. Ἀφοῦ ἦλθε ὁ Παπάζογλος εἰς τὴν Μάνη, ἔκραξε τὸν Καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη εἰς τὰς Κυτρίες. Ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Μπέης: «Σοῦ δίδω τόσες χιλιάδες διὰ νὰ δώσεις τὸν Κολοκοτρώνη. Ἐλαβα μία σφικτὴ διαταγὴ, καὶ μοῦ λέγει, ὅτι ἂν δὲν πιάσω τὸν Κολοκοτρώνη θέλει γράψω εἰς τὸν καπετὰν Πασά, νὰ σ' ἐβγάλει ἀπὸ τὸ μπεῖλίκι». Ὁ Δουράκης, σὰν εἶδε τὰ γρόσια, ἔστρεξε νὰ μὲ παραδώσει. Οἱ Μανιάται λησμονοῦν ὅλα διὰ τὰ γρόσια. Πρωτύτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἵδηση τοῦ Μπέη, ὅτι ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὸ σπίτι τοῦ κρυμμένος καὶ τοῦ εἶχε εἰπεῖ, ὅτι: «Κρύψε τον, διατὶ δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσει κανένας ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαμίλια». Ἀλλ' ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια τ' ἀλησμόνησαν. Κανένας δὲν μὲ ἤξευρε, παρὰ ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ὁ Δουράκης, καὶ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργο ἀπάνου. Ἐστειλε καὶ ἐπῆρε ὁ Δουράκης τὸ παιδί τοῦ τὸ μεγάλο καὶ τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς ἐπῆρε εἰς τὰς Κυτρίες. Μάρτης ἦτον τότε. Τὸ Φεβρουάριον εἶχα πάγει ἐκεῖ. Τοῦ ἡγούμενου τοῦ ὑποσχέθηκαν νὰ τὸν κάμουν Δεσπότη καὶ ἄλλα ταξίματα, διὰ νὰ μὲ παραδώσει ζωντανόν. Ὁ Μπέης μὲ ἔγραψε ἓνα γράμμα καὶ μοῦ

ἔλεγε ὅτι νὰ ἔλθεις νὰ μιλήσωμεν καὶ ἐγὼ θέλει γράψω εἰς τὸν Καπετὰν Πασά, διὰ νὰ λάβεις τὸ προσκυνοχάρτι καὶ νὰ ἔλθεις μὲ τὸν συμπέθερόν σου τὸν Δουράκη, καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ μὲ πιάσει ζωντανόν. Ὅταν ἐπροσκάλεσαν τὸν ἡγούμενον καὶ τὸ παιδί τοῦ Δουράκη, ὑποπεύθηκα ὅτι κάτι τεχνεύονται διὰ ἐμένα, καὶ δὲν ἤξευρα τί ἔτρεχε. Ἔστειλα λοιπὸν ἓνα παιδί εἰς τὴν μικρὴν Καστάνιτζα, ἕξι ὥρες μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἡμουν, (ἐκεῖ ἦτον κλεισμένος ὁ πατέρας μου). Ἔστειλα εἰς τὸν ἀνειψιὸν τοῦ Παναγιώταρου, Βασίλη Βενετζανάκου, καὶ ἦλθε διὰ νυκτὸς μὲ ἄλλους τρεῖς εἰς τὸ μοναστήρι ὅπου εὐρισκόμουν, τοῦ εἶπα τὰ διατρέχοντα καὶ ὅλας μου τὰς ὑποψίας (1), τοῦ ἐπρόβαλα νὰ ἀναχωρήσωμεν, μοῦ εἶπε, ὅτι: «Νὰ ὑπάγω ὀπίσω νὰ πωλήσω κάτι λάδι καὶ τὸ βράδυ ἔρχομαι». Τὸ βράδυ δὲν ἦλθε· τὸ πρωὶ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἡγούμενον. Ἐπῆγα νὰ τὸν χαιρετήσω τὸν ἡγούμενον, τὸν εἶπα: καλῶς ὄρισε, κι ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, νὰ μὴ μὲ εἶχε εὔρει. Τὸν ἐρώτησα νὰ μοῦ εἰπεῖ τίποτε ἄλλο, καὶ δὲν ἠθέλησε. Τὸ βράδυ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἀδελφόν του, δύο συγγενεῖς του, καὶ μοῦ ἔδωκε τὸ γράμμα τοῦ Μπέη. Ὁ ἀδελφός του ὑποπεύθηκε, καὶ δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην του. Ἐλαβα τὸ γράμμα, τὸ ἐδιάβασα καὶ ἐκατάλαβα, ὅτι θέλουν νὰ μὲ πάρουν ζωντανόν. Τοὺς εἶπα: «Πῶς θὰ ὑπάγομεν τὴν ἡμέραν, ὅπου θὰ μᾶς ἰδοῦν ὅλος ὁ κόσμος;» Αὐτὸς μοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἐνδύνεσαι Μανιάτικα καὶ δὲν σὲ γνωρίζουν». Ὁ ἀδελφός του μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ εἶμαι προσεκτικός. Τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Νὰ συλλογισθῶ ἕως τὸ βράδυ». Ἐκάμα τὸ μεσημέρι τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σας καὶ ἄλλη φορὰ θέλει ἔλθω νὰ σᾶς προσκυνήσω, καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σου καὶ νὰ μὲ ἔχεις τὴν ἔγνοια μου. Τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Δουράκη. Αὐτὸς τὸ ἐπῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἀνοιξε, καὶ εἶδε ὅτι δὲν ἠθελα νὰ ὑπάγω, καὶ τότε ἀποφάσισε νὰ βάλει εἰς τὸ κρασί ἀφιόνι. Ἡ γυναίκα του καὶ ἡ ἀδελφή του τὸ εἶδαν, καὶ τὸν ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸν

πύργον. Ἐνας ἄνθρωπός μου ἤκουσε τὴν γυναίκα τοῦ Δουράκη νὰ τοῦ λέγει τοῦ ἀνδρός της: «Τί εἶναι αὐτὸ ὅπου θὰ κάμεις, δὲν ἐνθυμᾶσαι τὰ καλὰ τοῦ Θεοδωράκη;» Καὶ αὐτὸς τὴν ἔβριζε. Ἐπῆγε μέσα, μὲ ἐπρόσφερε τὸ κρασί· ἐγὼ, μὲ ἔδωσεν εἶδῃσιν ὁ ἄνθρωπος μου, καί, ὅταν μοῦ ἔφερε τὸ κρασί, ἐγὼ ἐκλώτziσα τὸ κανάτι ὅπου εἶχε τὸ κρασί, καὶ τὸ ἔχυσα, καὶ τοῦ εἶπα: «Τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί», καὶ τοῦ εἶπα καὶ ὅτι θὰ φύγω. Μὲ ἐπαρακίνησε νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπίτι του νὰ πιοῦμε πρῶτα κρασί καὶ ἔπειτα νὰ φύγω. Αὐτὸς ἐπῆγε ὀμπρός, εἰδοποίησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ τραβήξουν ἀπάνω μας, ἐνῶ ἐμεῖς ἐπίναμεν τὸ κρασί. Ὁ ἀδελφός του δὲν μᾶς ἄφηκε νὰ πᾶμε, ἐμπόδισε τὰ σκυλιὰ νὰ φωνάξουν, καὶ ἐφύγαμε. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτό, ἔκραξε τοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ ἐβγοῦν μιὰ ἐκατοστὴ νὰ πιᾶσουν τοὺς δρόμους. Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον καὶ ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μικρὴν Καστάνιτσα διὰ νὰ εὔρω τὸν Βασίλη μὲ τὸν ὁποῖον εἶχα συμφωνήσει νὰ φύγουμε. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰ χωριὰ τοῦ Πασαβά, εἰς ἐνὸς ἀδελφοποιτοῦ μου τὸ σπίτι. Ἐκεῖ μᾶς ἐβάσταξε 2 ἡμέρας. Τὸν ἐστείλαμε καὶ ἐπῆγε νὰ εὔρει τοῦ Τζανετάκη τὴν μάνα, ἡ ὁποία ἦτον θυγατέρα τοῦ Παναγιώταρου. Τῆς εἶπαμεν, νὰ ὑπάγει ἢ ἴδια νὰ εὔρει καϊκία εἰς τὸ Μαραθονήσι διὰ νὰ βαρκαρισθοῦμε διὰ Τζηρίγο. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐπῆγάμεν μαζὶ μὲ τὴν Μαρία, μάνα τοῦ Τζανετάκη, καὶ ἐβαρκαριστήκαμε ἀνάμεσα Μαυροβούνι καὶ Μαραθονήσι. Μόλις ἐκάμαμε πανιά, καὶ ἐφύσηξε ἓνας βοριάς, ὅπου δὲν μᾶς ἄφησε νὰ προχωρήσομε· ἦτον ξημερώνοντας τῶν Βαΐων. Ἐπιάσαμε εἰς τὴν Ξυλὴν, ἐκάμαμε πάλι πανιά, καὶ μᾶς ἐμπόδισε ὁ ἐνάντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμεν εἰς τὸ Ἐλαφονήσι (2). Ἐπῆγαμε, τέλος πάντων, εἰς τὸ Τζηρίγο μὲ μιὰ μεγάλη φουρτούνα καὶ ἀράξαμεν εἰς ἓνα χωριό, Ποταμὸ λεγόμενον. Ἐκεῖ εὐρήκαμεν ἓναν ἀπὸ τοὺς Γιατρακαίους, καὶ μᾶς εἶπε ὅτι δὲν κάμνει νὰ φανερωθῇτε

μέσα εἰς τὴν χώραν ὡς Κολοκοτρώνης. Ἐπῆγαμεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Τζηρίγου, Ἀρβανιτάκην λεγόμενον (3). Ἐνα παιδὶ μᾶς ἐγνώρισε ἀπὸ τὸν Πύργο, καὶ ἐκαθήσαμε ἐκεῖ· τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐφθάσαμεν. Ὁ Πρύτανης μᾶς ἐμάλωσε, διατὶ εἴμεθα ἀρματωμένοι. Ἐπῆγα εἰς τὸν κομαντάτε τὸν Ρῶσο, τοῦ ἐδιηγήθηκα μὲ τὴν ἀλήθειαν ποῖοι εἴμεθα, πὼς ἐκαταντήσαμεν, καὶ ἔτζι διέταξε νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ νὰ μᾶς δώσουν ἀπ' ὅλα.

Μιὰ φορὰ ἐπῆγα εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς. Αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἦτον μεγάλο καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην Τουρκιά. Ὅταν ἀπέρασα, ἦτον μία μάνδρα χαλασμένη καὶ σκεπασμένη ἐκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων. Τότε ἔταξα ὅτι: «Παναγία μου, βοήθησέ μας νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν Τύραννο καὶ θὰ σὲ φκιάσω καθὼς ἦσουν πρῶτα» (1803). Μὲ ἐβοήθησε, καὶ εἰς τὸν δεύτερον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεώς μας ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ τὴν ἔφκιασα. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ὅπου ἐκάμναμε μᾶς βοήθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἤξεύραμεν τὰ κατατόπια, τοὺς δρόμους, τὰς θέσεις, τοὺς ἀνθρώπους. Ἐσυνηθίσαμεν νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς Τούρκους, νὰ ὑποφέρομεν τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν κακοπάθειαν, τὴν λέρα, καὶ καθεξῆς.

Ζάκυνθος 1806. Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸν Μάη. Μετὰ ἓνα μῆνα διατριβῆς ἔμαθα ὅτι ἦρθε εἰς τὸ νησὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ρώσων Παπαδόπουλος, καὶ μὲ ἔκραξε στοὺς Κορφοὺς γιὰ νὰ μοῦ προβάλλει νὰ ἔμβω εἰς τὴν δούλευσιν (1), καὶ τοῦ εἶπα, ὅτι: «Δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν, διότι ἔχω σκοπὸν νὰ ὑπάγω πάλι εἰς τὸν Μορέα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ διὰ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν μου, καὶ διὰ τὰς ζημίας ὅπου ἔλαβα, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω ὄρκον καὶ ἔπειτα νὰ γίνω ἐπίορκος μὲ τὸ νὰ φύγω κρυφίως». Καὶ ἔτζι ἐπέστρεψα (2) εἰς τὸ Κάστρο, καὶ ἐκάθησα 10 μῆνας χωρὶς δούλευσιν. Εἶχα δώσει γράμμα εἰς τὴν φαμιλιά μου μὲ ἓνα Μαγουλιανίτη Ρόντικα γιὰ νὰ μοῦ φέρει ὅσο βιὸ εἶχα εἰς διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνος ἐπῆγε, τὸ ἐμαρτύρησε τοῦ Ντεληγιάννη, ὁ Ντεληγιάννης τοῦ Βοϊβοντα, καὶ ἔτζι ἐχάθηκαν ὅλα μου τὰ πράγματα, 1807. Ὅλα τὰ στρατεύματα, τὰ Καπετανάτα, τὰ κλέφτικα τῆς Ρούμελης εἶχαν καταφύγει εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀτασθαλὴν τὸν ἐδικόν μου. Ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῆς Τουρκίας καὶ διετάχθησαν ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ ἐβγοῦν εἰς τὴν Ρούμελην, διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἐδοκίμασα καὶ ἐγὼ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἀγιά Μαύρα ὅπου εὐρίσκοντο ὅλοι αὐτοί, νὰ πάρω μερικοὺς καὶ νὰ ἔβγω (3) εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρωσίας ἦσαν δύο τάγματα, ἓνα Μανιάτικο, ἐπὶ κεφαλῆς Πιερράκης Ζανέτμπεης, ὁ υἱός, καὶ τὸ ἄλλο Πελοποννησιακόν, ἐπὶ κεφαλῆς Ὁ Ἀναγνωσταράς. Αὐτοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Παπαδόπουλος τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φκιάσουν ἓνα πλοῖο πολεμικόν. Ὅταν ἐτοιμαζόμενον διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἀγιά Μαύρα, μὲ ἔπεσαν ἐπάνω ὁ Ἀναγνωσταράς, οἱ Πετιμεζαῖοι, ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Μέλιος καὶ λοιποὶ ὀφικιαλέοι καὶ μὲ εἶπαν, ὅτι: «Μὴν πηγαίνεις καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἄδειαν νὰ ἔχομε ἓνα πλοῖο, καὶ ἂν θέλεις ἐμβαίνεις εἰς αὐτό». Καὶ ἔτζι εὗρηκαν ἓνα σαμπέκο Τούρκικον μὲ 10 κανόνια· τὸ ἀγοράσαμεν, καὶ ἐμβῆκα καπετάνιος εἰς αὐτό. Ἐπῆρα διαβατήριον, ἐπῆγα εἰς τὴν καθέδρα τῆς Ρεπούμπλικας, εἰς τοὺς Κορφοὺς· ἐκεῖ μὲ ἔδωσαν τὴν ἄδειαν (4) διὰ νὰ κτυπῶ στεριᾶς καὶ θαλάσσης τοὺς Τούρκους, ὅθεν μὲ ἐβόλιε. Ἐπῆρα καὶ μιὰ ὀγδονταριὰ στρατιῶτες τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπῆγα πλησίον τῆς Πάτρας, Ἀχαῖες λεγόμενον, καὶ ἔκαψα τὰ σπίτια, τὰς ἰδιοκτησίας, τὰ μαγαζιά τοῦ Σαῖταγα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Οἱ Ζακύνθιοι, ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ τροφὰς φερμένας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἔκαμαν μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ ἔλεγον ὅτι νὰ μὴ κτυπήσουν πλέον τὸν Μοριά, διότι οἱ Τούρκοι δὲν ἐδέχοντο τοὺς πηγαίνοντας

ἐκεῖ διὰ ἐμπόριο. Ἐτζί ἡ Κυβέρνησις μ' ἐμπόδισε νὰ κτυπήσω τὴν ξηρὰ καὶ διετάχθηκα νὰ περιορισθῶ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀγίας Μαύρας. Εἰς τοὺς Κορφοὺς εὗρηκα τὸν Παπαδόπουλο καὶ τὸν Συνέβη, ὅστις ἐτοιμάζετο μαζί με τὰ Ἀγγλικά νὰ κτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολη, τοῦ ἔδωκα μίαν γνώμην, ὅτι εἰς τὴν Ἑπτάνησον εὗρίσκονται 1.200 (5) Ροῦσοι καὶ 5.000 Ἑλληνες εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἑπτανήσου καὶ εἶχαν καὶ 12 κομμάτια ντελίνια τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Ἦσαν σαράντα ντελίνια, φρεγάδες καὶ μπρίκια, τὰ ὅποια εἶχε βγάλει διὰ νὰ κτυπήσει τὸν Βοναπάρτη (6), καὶ με ἄλλους 10.000 νησιώτας, νὰ γίνουμε χιλιάδες 25, καὶ ἔξι καράβια, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῆς Αἰγίνης, νὰ ἀποβιβασθῶμεν ἔξω, καὶ τοὺς ὑποσχόμουν εἰς 2 μῆνας νὰ ἐλευθερώσω τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἐδέχθηκε τὴν πρότασίν μου, ἔγινε συμβούλιον ἀπὸ τὸν Συνέβη, Μοτζενίγο (γενικὸς διοικητής), Μπενάκη καὶ ἀντιναύαρχον Λέλη, καὶ στρατηγὸν Ἀτρέμ. Ὁ Παπαδόπουλος τὸ ἀνάφερε εἰς τὸ συμβούλιο, καὶ ὁ Μπενάκης ἐναντιώθη, λέγων ὅτι: «Τὴν Πατρίδα μου, ἐγὼ δὲν τὴν χαλάω ἄλλῃ μία φορὰ σὰν τὸν πατέρα μου». Ὁ Μοτζενίγος εἶπε ὅτι: «Πρέπει νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν με τὰ Ἀγγλικά τὸ κεφάλι, ὅπου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἔπειτα, ὅταν κτυπήσωμεν τὸ κεφάλι, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ἐδικόν μας». Ἐτσι ἐδέχθησαν τὴν γνώμην του καὶ ἀπέρριψαν τὴν ἐδικήν μου. Ὁ Συνέβης ἐπῆγε εἰς τὴν Τένεδο. Τὰ Ἀγγλικά ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη διὰ βίζιτα περισσότερο παρὰ διὰ πόλεμο, καὶ ἔπειτα ἐβγήκαν τὰ τούρκικα, ἀπαντήθηκαν με τὰ ρώσικα εἰς τὴν Τένεδο, καὶ μετὰ ἓνα πόλεμο ἐχαλάσθη ὁ στόλος ὁ Τούρκικος. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ὁστερλίτζι (1), ἡ Ρωσία παρέδωσε τὰ νησιὰ τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἔτσι διατάχθη ὁ μὲν Συνέβης νὰ ὑπάγει διὰ θαλάσσης, καὶ τὰ ρωσικὰ στρατεύματα νὰ ὑπάγουν διὰ ξηρᾶς. Τότε ἔπαυσε ὁ πόλεμος καὶ ὅσα καράβια πολεμικὰ ἦσαν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρεπούπλικας τότε ἐσήκωσαν τὰ χαρτιά καὶ ἔτζι ἐπῆγα τὸν Αὐγουστο εἰς τὴν Ζάκυνθο. 27 Ἰουλίου 1807 ἦλθε ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσουν τὰ φρούρια οἱ Ρῶσοι εἰς τοὺς Φραντζέζους.

Ἐπῆγα με τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ εἰς τὸν Λεβάντε 10 μῆνας ἐναντίον τῶν Τουρκῶν. Ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, μᾶς ἐπολιόρκησαν 3 καράβια Τούρκικα πολεμικά, 2 κορβέτα καὶ μία φεργάδα εἰς τὴν Σκιάθο. Ἐδώκαμεν εἰδῆση μιᾶς φεργάδας Ἀγγλικῆς, καὶ ἦλθε εἰς βοήθειάν μας. Τὰ 2 κορβέτα τὰ ἐβούλιαξε καὶ τὴν φεργάδα τὴν ἐπῆρε ζωντανήν. Εἴμεθα ἡμεῖς οἱ Ἑλληνες 1.400, ὅλοι οἱ Καπεταναῖοι τοῦ Ὀλύμπου, καθὼς Παπαμπλαχάβας, Λιόλιος, Λαζόπουλα, τοῦ Τζάρα οἱ Καπεταναῖοι. Αὐτοὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν Σκιάθο κατατρεγμένοι ἀπὸ τὸν Μουχτάρπασα καὶ λοιποὺς Τούρκους τῆς ξηρᾶς. Μᾶς ἐπῆρε ὁ χειμώνας, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνη, ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Εἰς τὰ 1808, τὴν ἄνοιξιν, ὁ Βελήπασας ἐφοβέριζε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, ἢ τὸν πύργο νὰ τοῦ δώσει ἢ ὁ ἴδιος νὰ ὑπάγει, ἢ τὸ παιδί του ἐνέχυρο νὰ δώσει. Ἐρεθίζετο ὁ Βελήπασας ἀπὸ τὸν Δεληγιάννη. Ὁ Δεληγιάννης, μὴ θέλων νὰ ὑπάρχει ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, ἔλεγε εἰς τὸν Βελήπασα, ὅτι πρέπει νὰ κρεμισθῇ ὁ πύργος διὰ νὰ τοῦ γκρεμίσει τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη: «Μὴν πηγαίνεις, διότι ὁ Βελήπασας ἔχει σκοπὸν νὰ σὲ σκοτώσει». Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης λοιπὸν ἐτοιμάζετο νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν Βελήπασα. Ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ὁ πάππος ὁ ἐδικός μου, Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἦσαν φίλοι καὶ ἀδελφοποιοί. Ἐσκοτώθηκε ὁ παππούλης μου, ἐπέθανε καὶ ὁ παππούλης τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἔμεινε ἡ φιλία ἢ ἴδια εἰς τὸν πατέρα μου καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη. Ὡς φίλοι πατρικοὶ ἐλάβαμεν καὶ ἡμεῖς ἀνταπόκριση (2), δὲν τὸν εἶχα ἰδεῖ προσωπικῶς. Ἐπιστηριζόμενος λοιπὸν εἰς τὴν φιλίαν με ἔγραψε

ἓνα γράμμα, μοῦ ἔλεγε: «Φίλε πατρικέ, ὁ Βελή Πασὰς ἐτοιμάζεται νὰ μὲ βαρέσει, καὶ ἂν εἶσαι φίλος νὰ ἔλθεις νὰ μὲ βοηθήσεις». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Δὲν ἔρχομαι τῶρα, διότι θὰ σὲ βλάψω, καὶ ἂν δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ἔλθει ὁ Βελή Πασὰς, τόμου μάθει ὅτι ἦλθα ἐγώ, θὰ ἔλθει τότε, ἀλλὰ νὰ κοιτάξεις μὲ κανένα μέσον νὰ μὴν κηρύξεις τὸν πόλεμο· ἂν ὅμως καὶ κινήσει τὸ στράτευμα ἐναντίον σου, τότε ἔρχομαι». Ὁ Βελή Πασὰς, ἰσχυρογνώμων, ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμα. Τότε μὲ ἔγραψε, ὅτι τὰ στρατεύματα ἐκίνησαν, καὶ ἂν εἶσαι φίλος, τῶρα φαίνεσαι. Λαμβάνοντας τὸ δεύτερό του γράμμα, ἐτοιμάσθηκα μὲ 100. Οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ ἐμπόδιζαν, ἐγὼ ὅμως τοὺς εἶπα, ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ κάμω ἀλλέως, διότι ἔδωσα τὸν λόγον μου, καὶ ἔτσι μοῦ ἐμπόδισαν οἱ Φραντζέζοι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπῆρα μόνον 16 καὶ ἐγὼ 17. Ἐβγήκα κοντὰ εἰς τὴν Γλαρέντζα εἰς τὸ Κοτίχι καὶ διευθύνθηκα διὰ τὸ Μοναστηράκι. Τὴν ἴδια ἡμέρα ὁποῦ ἔφθασα ἐγὼ εἰς τὸ Μοναστηράκι, ἔφθασαν καὶ 8.000 τούρκικα ἐναντίον, καὶ ἐστάθηκα ὑποχρεωμένος νὰ περάσω ἀπὸ τὴν μέσσην τὴν νύκτα. Ὁ Ἀλὴ Φαρμάκης εἶχε 400 καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς ἔφυγαν, καὶ ἔμειναν 90. Τὴν αὐτὴν ἀνοίχθη ὁ πόλεμος, ἄρχισαν νὰ κάμουν λαγούμι, καὶ εἰς 30 ἡμέρας ἐγένετο νύκτα ἡμέρα πόλεμος. Εἶχαν καὶ 4 κανόνια. Εἰς τὰς 30 ἡμέρας ἐπρότεινε συμβιβασμὸ καὶ ἐπρόβαλε εἰς τὸν Ἀλὴ Φαρμάκη νὰ παραδώσει τὸν Κολοκοτρώνη καὶ νὰ τοῦ χαρίσει τὰ πταισίματά του, τὸν πύργον του, ὅλα. Τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι: «Ἄν εἶναι τῆς τιμῆς καὶ τῆς παλληκαριᾶς νὰ δώσω ἓνα φίλο μου, ὁποῦ ἦλθε νὰ μὲ βοηθήσει ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἐγὼ ἤμπορῶ νὰ τὸ κάμω». Ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Ἀληθινὰ εἶναι αὐτό, πλὴν νε τελί, μέγα πράγμα μὲ ἓνα ρωμαῖο, νὰ χαθεῖ τόση Τουρκιὰ διὰ ἓναν ἄνθρωπο». Ὁ Ἀλὴ Φαρμάκης ἀπεκρίθη, ὅτι: «Ἄν ἤμουν πασὰς ἐγινόμην καὶ ἐγὼ ἄπιστος, πλὴν δὲν τὸ κάμνω, κάμετε λαγούμι, καὶ ἂν ἤμπορέσετε ἀναποδογυρίστε μας, καὶ ὁ Θεὸς ἔχει». Καὶ πάλιν ἐπιάσθη ὁ πόλεμος. Τὸ βράδυ ἔκαμε συμβούλιο, συνθεμένο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγάδες, μπουλουμπασῆδες καὶ τοὺς εἶπε τί τοῦ προβάλλουν οἱ Τοῦρκοι, νὰ παραδώσει τὸν Κολοκοτρώνη. Ὅλοι ἀπεκρίθησαν μ' ἓνα στόμα: «Χάσια, ὅλοι νὰ χαθοῦμε, μὰ αὐτὸ δὲν ἤμποροῦμε νὰ τὸ κάμομε». Ἐγὼ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Ἐρχεσθε νὰ μὲ δώσετε νὰ ξεμπερδεύσομε; Ἐγὼ τὸ ψωμί μου τὸ ἔφαγα». Ὁ Ἀλὴ Φαρμάκης μοῦ εἶπε: «Δὲν εἶναι ἐδική σου δουλειά, εἶναι ἐδική μας». Ἀπεφάσισαν ὅλοι λοιπὸν νὰ ἀποθάνουν. Εἰς 64 ἡμέρες ἔβαλαν φωτιὰ εἰς τὸ λαγούμι, καὶ τὸ λαγούμι εἶχε 1.000 ὀκάδες μπαρούτι μέσα. Ἐμεῖς ἐσκάψαμε 12 βήματα ἐκτὸς τοῦ πύργου καὶ 3 1/2 πῆγες τοῦ βάθους καὶ ἐσκάψαμε μὲ σκοπὸ νὰ πιάσουμε τοὺς λαγουμτζῆδες. Τὸ λαγούμι εὐρέθηκε ξεθυμασμένο ἀπὸ τὸ κόψιμο τῆς γῆς, ὁποῦ εἶχαμε κάμει, καὶ ἔτσι ἀφοῦ ἔτρεμε ἡ γῆ ἓνα τέταρτο, ἔπεσε τὸ χῶμα ἐπάνου του, καὶ ὁ πύργος δὲν ἔπαθε τίποτε. Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντες ὅτι θέλει ἀπογυρισθεῖ ὁ πύργος καὶ διὰ νὰ μὴν τοὺς πλακώσουν οἱ πέτρες, ἀλάργεψαν. Ἡμεῖς, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ λαγούμι, ἐρρίξαμε μία μπαταριά εἰς (1) εἶδος χαρᾶς, ὅτι δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε. Τότε ἔπεσαν εἰς συμβιβασμό· 3.734 κανονιὲς μᾶς ἔρριξαν εἰς τὸ διάστημα 65 ἡμερῶν· ἀφοῦ, εἶδαν ὅτι οὔτε τὰ κανόνια τοὺς δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε, οὔτε λαγούμι, μᾶς ἐζήτησαν συμβιβασμόν· τοῦ ἐπρόβαλαν: τί ζητεῖ διὰ νὰ παύσει ὁ πόλεμος; Καὶ αὐτὸς τοὺς ἐζήτησε νὰ μὴ χαλάσουν τὸν πύργο, ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὑπάγει ἀπείραγος μὲ ἐνέχυρα, καὶ νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὁ Ἀλὴ Φαρμάκης νὰ μείνει εἰς τὸν πύργο, ἕως ὅτου νὰ λάβει γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθη, καὶ τότε ἐβγαίνω ἀπὸ τὸν πύργο, καὶ πηγαίνω εἰς τὸν Βελή πασὰ διὰ νὰ τὸν προσκυνήσω. Αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο μὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ μὲ τὸ στράτευμα, καὶ ὅχι μὲ τὴν γνώμη τοῦ Βελή πασὰ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἔστρεξαν. Ἐκαμαν ἔγγραφον καὶ ὑπογράφησαν ὁ Πασόμπεης, ἀγάδες, μπουλουμπασῆδες, καὶ ἔκαμαν καὶ ὄρκον. Τὴν αὐριον ἀνεχώρησα μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς μου μὲ τοὺς Λαλαίους, καὶ ἐπῆραμε ἐνέχυρο τρεῖς ἀπὸ τοὺς

καλύτερους, μὲ συμφωνία ὅτι, ἂν μᾶς κτυπήσουν, νὰ τοὺς σκοτώνωμεν ἡμεῖς αὐτοὺς. Ἔτσι ἐβγήκαμε, ἐπήγαμε εἰς τοῦ Λάλα, ἄφησα τὸ παιδὶ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὸν Πύργο τῆς Γαστούνης. Ἡ συνθήκη ἐπῆγε εἰς τὸν Βελή πασά, αὐτὸς ἐθύμωσε καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πιάσουν ὅλες τὲς σκάλες καὶ νὰ μὲ πιάσουν. Τὸ μπουγιουρτί ἦλθεν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ ἀγὰ, τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὁ ὁποῖος ἦτον βόϊβοδας. Διαβάζοντας τὸ μπουγιουρτί, ὅπου ἔλεγε, ὅτι νὰ πιάσουν τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν ἐγέλασε τὸν Τάταρη καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομε τούρκικα, παρὰ νὰ πᾶς εἰς τὴν Γαστούνη, ὅπου εἶναι κατῆς καὶ βόϊβοδας νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ὅ,τι προστάζει μὲ τὸ μπουγιουρτί τοῦ ὁ Βεζύρης, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸ κάμομε». Ἔτσι τὸν ἐγέλασε τὸν Τάταρη, καὶ εὐθὺς ἐσηκώθηκα μαζὶ μὲ τὰ ἐνέχυρα καὶ συντροφευμένος ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ ἀγὰ ἐπῆγα εἰς τὸ Πυργὶ καὶ ἐμβαρκαρισθήκαμε, καὶ ἀπόλυσα τὰ ἐνέχυρα, καὶ ἔστειλα γράμμα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα ὑγιῆς. Τὸ Πυργὶ ἀπὸ τὸν Πύργο εἶναι 2 ὥρας καὶ ἕως τὴν Γαστούνη ἔξι. Μόλις εἴχαμεν μακρυνθεῖ δύο μίλια, καὶ τὰ τούρκικα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Γαστούνη εἶχαν ἔλθει νὰ πιάσουν τὸ Πυργί, ἀλλ' εἴμεθα μακρυσμένοι. Ἀφοῦ ἐπῆγε εἰδησις τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα, ἐβγήκε καὶ αὐτὸς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτζὰ καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Βελή πασά. Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εὗρηκε τρόπον καὶ ἔφυγε καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Βελή πασὰς μοῦ ἔγραψε νὰ ὑπάγω, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα. Ὁ Βελή πασὰς δὲν ἐσκότῳσε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, διότι ἐπροσπαθοῦσε νὰ μὲ γελάσει καὶ ἐμὲ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτζὰ καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἐπείραξε. Ἐκαμε τὸν συμβιβασμὸ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, βιασμένος ἀπὸ τοὺς ἴδιους Τούρκους τοὺς ἐδικούς του, φοβούμενοι τὴν ζωὴν καὶ τὸ βιό τους. Μόλις ἐβγήκε ἀπὸ τὸν πύργο, καὶ ἔβαλαν καὶ τὸν ἐχάλασαν. Ὅλοι οἱ ἀγάδες, ὁ Πασόμπης, ὁ Βελή πασὰς, μὲ ἔγραφαν διὰ νὰ ἔβγω εἰς τὸν Μορέα, μὲ ἔγραψε καὶ ἐκεῖνος, πλὴν μὲ ἔβαλε τὴν βούλα ἀποπάνω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή του, σημεῖον νὰ μὴν ἔλθω. Ἦλθαν λοιπὸν εἰς τὴν Ζάκυνθο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελή πασά, ὁ ὁποῖος μὲ ἐδάγκωσε εἰς τὸ αὐτί, καὶ ἐκατάλαβα. Τοὺς εἶπα «Πηγαίνετε κι ἔρχομαι». Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἦρθε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐπῆρε τὴν ἄδειαν νὰ ἰδεῖ τὰ χωριά του, ἕως ὅτου νὰ ἔλθει ὁ Κολοκοτρώνης, καθὼς ἔλεγε, καὶ ἔτσι ἐπῆρε μιὰ πενηνταριὰ χιλιάδες γρόσια καὶ ἐστείλαμε καΐκι καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀπεφασίσσαμεν νὰ ὑπάγομε εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ εὕρομε τὸν Βοναπάρτε, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Κορφοὺς, καὶ ὁ τότε γενικὸς διοικητὴς Δονζελοτ μᾶς ἐμπόδισε, λέγοντάς μας, ὅτι: «Μείνετε ἐδῶ καὶ ἐγὼ γράφω καὶ θέλετε ἔχει ἀπόκρισιν, μόνον ἡμεῖς νὰ κάμομε τὸ σχέδιο ἕως ὅτου νὰ ἔλθει ἡ ἀπόκρισις τοῦ Αὐτοκράτορος». Τὸ σχέδιον ποὺ ἐκάμαμε μὲ τὸν Δονζελοτ ἦτον τὸ ἀκόλουθο: Νὰ μᾶς δώσει 500 κανονιέρους μὲ φουστανέλες ἐνδυμένους, 5.000 Ἑλληνας ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευση. Καὶ μᾶς ἔδωσε γρόσια διὰ νὰ στρατολογήσομε εἰς τὴν Τζαμουριά, ὅπου ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἀλῆ πασά. Ἐπεράσαμεν εἰς τὴν Τζαμουριά, καὶ ἐκάμαμε 3.000 μισθωτοὺς Τζάμηδες καὶ ἦλθαμε εἰς τὴν Πάργα, καὶ τοὺς ἐμβαρκάραμε διὰ τὴν Ἀγία Μαύρα. Ἡ σύναξις ἔμελλε νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα καὶ Ζάκυνθον. Ἐπέρασα μὲ 600 εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα. Τὸν αὐτὸν καιρὸν, εἰς τὰς 9, ἦλθαν οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἔκαμαν τεσβάρκο καὶ ἐπερίλαβαν τὴν Ζάκυνθο, τοὺς δὲ Φραντζέζους τοὺς ἔστειλαν εἰς τοὺς Κορφοὺς (1), τοὺς δὲ Ἑλληνας ἕως 400 τοὺς ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια ὡς πριζονιέρηδες (αἰχμαλώτους). Ἐπῆραν καὶ τὴν Κεφαλονιά, Θιάκι καὶ Τζηρίγο, καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο. Ἐλαβε ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἀγγλῶν, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Παλέρμο, ὁ Γκενεράλ ὁ Ὅσβαλ διαταγὴ νὰ λάβῃ εἰς δούλευση ὅλους τοὺς Ἑλληνας, καὶ ἐπὶ κεφαλῇς ὁ Τζούρτζ, ὅστις ἦτον τότε ταγματάρχης. Ἡμεῖς, ἀφοῦ εἶδαμεν ὅτι ἦλθαν Ἀγγλοὶ εἰς τὰ

νησιά, ἐγράψαμε στὴν Πάργα νὰ μὴν ἔλθουν πλέον στρατεύματα, διατὶ τὸ σχέδιο ἐχάλασε μὲ τὴν παρρησίαν τῶν Ἀγγλῶν. Τὸ σχέδιον ἦτον ὅτι ὅλα τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, τῆς Πάτρας, τῆς Μονεμβασίας, ἅμα ἐβγοῦμε, νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἦλθαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὁμίλησαν εἰς τὴν Ζάκυνθο, νὰ κάμομε μιὰ κυβέρνηση, συνθεμένη ἀπὸ 12 Τούρκους καὶ 12 Ἑλλήνας νὰ κυβερνοῦν τὸν λαόν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίσης νὰ καταδικάζονται καθὼς οἱ Ἕλληνες. Τοὺς νόμους τοὺς εἶχαμε ἐγγράφους εἰς τοὺς Κορφοὺς ἀπὸ τὸν Δονζελότ. Ἡ σημαία μας, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ φεγγάρι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ Σταυρό, καὶ τὸ σχέδιό μας ἦτον, ἅμα ἐπατούσαμε τὸν Μορέα νὰ κάμομε ἀναφορὲς εἰς τὸν Σουλτάνο καὶ νὰ τοῦ λέγομεν, ὅτι: ἡμεῖς δὲν ἀποστατήσαμεν ἐναντίον σου, πλὴν ἐναντίον τοῦ τυράννου τοῦ Βελῆ πασᾶ, καὶ ὁ Δονζελότ ἠκούετο μὲ τὸν Σεμπασιάνη, πρέσβην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὸν Σουλτάνο διὰ κάθε κίνημα. Ὁ μυστικὸς μου σκοπός, ἀφοῦ ἐμβαίναμε καὶ ἐπιάναμε ὅλα τὰ φρούρια, τότε τὸ ἐκάμναμε ἐθνικότερο καὶ ἐχαλούσαμε τοὺς Τούρκους. Αἱ περιστάσεις ἤθελαν μὲ ὁδηγήσει τί ἔμελλα νὰ κάμω. Εἰς τὸ σχέδιόν μας ἦτον ὅτι, ἂν μᾶς κάμει χρεῖα νὰ ἐβγάνομε ἕως 15.000 Ἑπτανησίους. Διὰ τρεῖς ἡμέρες καὶ νύκτες ἐγώ, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης καὶ ὁ Δονζελότ μὲ ἓνα γραμματικὸ ἐκάμαμε τὸ σχέδιο αὐτό, καὶ προετοιμάσαμεν ὅσα ἔμελλαν νὰ γίνουν.

Εἰς τὸν Πύργον εἶχα τὸν Νικήτα, τὸν Νικολάκη Πετιμεζᾶ καὶ ἀδελφὸν τοῦ Μέλίου. 7 ὀργιὲς εἶχαν σκάψει τὸ λαγούμι βαθιά. Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εἶχε 40 χρόνους, μαυρουδερός καὶ κίτρινος καὶ δι' αὐτὸ τὸν ἔλεγαν φαρμάκη, κοντότερός μου, λιανός, πολλὰ φρόνιμος, πιστός, σιωπηλός, θυμώδης. Ἀπέθανε εἰς τοῦ Λάλα, ἀρρώστησε στὴν Ζάκυνθο ἀπὸ λυσεντερία. Οἱ συγγενεῖς του ἔκαμαν νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ ἄδεια τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη διὰ νὰ ἔλθει εἰς τοῦ Λάλα. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔστειλαν ἓνα ἰατρὸν καὶ ἀφοῦ εἶδαν ὅτι ἀποθνήσκει, τότε τοῦ ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ ἔβγει ἔξω εἰς τὸν Μορέα, διότι οἱ Ἀγγλοὶ, ὄντες φίλοι μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ ὑπάγει εἰς τὸν Μορέα, διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσουν τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ἀφοῦ ἔμαθα ὅτι ἀπέθανε, ἐβγήκα εἰς τὸν Μορέα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Λάλα διὰ νὰ παρηγορήσω τὴν φαμιλιάν του.

Ἐκαθίσταμε εἰς τὸ Τζηρίγο, ἕως τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ. Ἐπέρασε ἓνα καράβι Κεφαλονίτικο τοῦ καπετὰν Ἀλεξανδρῆ Ραφτόπουλου. Ἐμβήκαμε μέσα καὶ ἐκινήσαμε διὰ τὴν Ζάκυνθο. Ὁ καπετάνιος ἔμαθε ποιὸς εἶμαι καὶ μᾶς περιποιήθη πολὺ. Εἰς τὴν Ζάκυνθο μὲ εἶχαν διὰ χαϊμένον, ἐκεῖ μὲ ἐδέχθησαν ὅλοι οἱ ἐδικοὶ μας, ὁποῦ ἦσαν ἐκεῖ, Πετιμεζαῖοι, Ἀναγνωσταράς, Μέλιος, Γιάννης Κολοκοτρώνης, Νικήτας καὶ λοιποί. Ἦτον 1806. Διὰ νὰ γλυτώσω ἄλλαξα φορέματα καὶ δὲν εἶχα παρὰ δυστυχισμένα ἄρματα, ὥστε νὰ μὴν παρακινηθοῦν ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια καὶ μὲ σκοτώσουν.

Ἐγεννήθηκα στὰ 1770. Ὅταν ἐγλύτωσα ἀπὸ τὴν Καστάνιτζα ἤμουν χρόνων 10. Διαμονὴ Μάνης χρόνια 2. Εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα χρόνια 3. Εἰς τὰ Σαμπάσικα χρόνια 12 (1). Ἐποχὴ τῆς νεότητος, 5 χρόνια ἀνύπανδρος, καὶ ἄλλους 7 χρόνους (2) ὑπανδρεμένος. 27 χρόνους εἶχα ὅταν μὲ ἐπρωτοκυνήγησαν.

Ἀρματολὸς καὶ κλέφτης ἀλληλοδιαδόχως χρόνια 5. Φερμάνι Βασιλικὸ διὰ ἐμένα καὶ τὸν Πετιμεζᾶ στὰ 1802 [χρόνος] 1. Τὸ δεύτερο φερμάνι τὸν Ἰανουάριον 1806, καὶ τὸ Πατριαρχικὸ Συνοδικὸ 3. 36 χρόνων ἤμουν ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, 50 χρόνους εἶχα ὅταν ἐβγήκα εἰς τὴν ἐπανάσταση.

Οἱ κλέφτες καὶ ἄρματολοι εἶχαν Α' τάξιν (3). Ἡ ἀξιότης του. Β' τάξιν. Γ' τάξιν Δ'. Οἱ ψυχογιοί. Οἱ πρῶτοι, ἀξιωματικοὶ ἐγίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των ἢ διὰ τὴν φρόνησιν των. Ὁ μισθὸς των, ὅταν ἦσαν ἄρματολοι, τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων, ὅταν ἦσαν κλέπται (4) ἐδίδοντο καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύοντας. Ὅταν ἔσφαλλον (5) ἦτον τὸ κόψιμον τῶν μαλλιῶν, τὸ ξαρμάτωμα (6). Σέβας πρὸς τὰς γυναῖκας. Ἐδιωχναν ὅποιος ἤθελε βιάσει καμμιά γυναῖκα. Παιγνίδια, ταμπουράδες, πηδήματα, χορούς, τραγούδια ἡρωϊκά, τὲς ἀμάδες. Τὰ τραγούδια τὰ ἔκαμναν (7) οἱ χωριάτες, οἱ στραβοὶ μὲ τὲς λύρες. Τὰ τραγούδια ἦσαν ὕμνοι, ἐφημερίδες στρατιωτικές (8).

Τ' ἄρματά τους ἦσαν πιστόλες, χαρπὶ (μελουδάρι), σπαθιὰ ζωστά, ζάβες στὰ ποδάρια, τὸν χειμῶνα ἔβαζαν θώρακας (τζαπράσια), κουμπιὰ μεγάλα εἰς τὰ γελέκια.

Τὰ Καπετανάτα διεδίδονταν εἰς τοὺς υἱοὺς, εἰς τὸν ἀξιότερο καὶ ὄχι εἰς τὸν πρωτότοκο.

Ἡ σημαία μου ἦτον ἓνα Χ, καθὼς ἡ Ρωσικὴ σημαία.

Τὰ μοναστήρια τοὺς ἐβοηθοῦσαν. Οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ ποιμένες ἔδιναν εἴδηση εἰς τοὺς κλέπτας, ζωτροφίας καὶ πολεμοφόδια. Ὅταν εἰς τὸν πόλεμο ἐλαβώνετο κανέννας βαρέως καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν πάρουν, τὸν ἐφιλοῦσαν καὶ ἔπειτα τοῦ ἔκοφταν τὸ κεφάλι. Τὸ εἶχαν εἰς ἀτιμίαν ὅπου οἱ Τούρκοι νὰ πάρουν τὸ κεφάλι του. Ἀπὸ 36 πρωτοξαδέλφια, μόνον 8 ἐγλύτωσαν, οἱ ἄλλοι ἐχάθηκαν ὅλοι. Δὲν εἶναι διάσιλο, ὅπου δὲν εἶναι θαμμένος Κολοκοτρώνης, χωριστὰ τὰ δευτεροξαδέλφια, θεῖοι καὶ λοιποὶ φίλοι χαϊμένοι. Τὸ «κλέφτης» ἦτον καύχημα. Ἐλεγε: «εἶμαι κλέφτης» καὶ ἡ εὐχὴ τῶν πατέρων ἑνὸς παιδιοῦ ἦτον νὰ γίνῃ κλέφτης. Τὸ «κλέφτης» ἐβγήκε ἀπὸ τὴν ἐξουσία. Εἰς τοῦ πατρός μου τὸν καιρό, ἦτον ἱερὸ πρᾶγμα νὰ πειράξουν Ἕλληνα. Καὶ ὅταν οἱ κλέπται ἤρχοντο εἰς συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους, ὅλοι οἱ γεωργοὶ ἄφηναν τὸ ζευγάρι, καὶ ἐπάγαιναν νὰ βοηθήσουν τοὺς κλέπτας. Εἰς τὰς ἡμέρας (9) ἐπειράζοντο καὶ Ἕλληνες ὁμοφρονοῦντες μὲ τοὺς Τούρκους. Ὅταν ἦλθε ὁ Ἀνδροῦτζος, πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγνωρίστηκα εἰς τὴν Μάνη, καὶ τὸν ἐσυντρόφευσα ἕως εἰς τὴν Κόρινθο. Εἰς τὸν κατατρεγμὸ μας, διὰ 15 ἡμέρες οὔτε ἐκοιμώμεθα, οὔτε ἐτρώγαμε, ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, καθημέρα πόλεμο.

Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο ἕως τὸν Ἰανουάριο ἔμεινα εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα (1809). Οἱ Ἀγγλοὶ ἔβαλαν εἰς φύλαξιν τὸν Γιακούπαγα, τὸ παιδί τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἄλλους. Μανθάνοντας ἡμεῖς αὐτά, ἐσκορπίσαμεν τὸ στράτευμα καὶ ἐκρατήσαμε μόνον 20. Ὁ Μινίστρος, ὁ Φορέστης, καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀγγλῶν Ὁσβάλ, ἐπροσκάλεσαν ὅλους τοὺς Καπεταναίους διὰ νὰ τοὺς ἐρωτήσουν, ἂν ἤμποροῦν νὰ φέρουν τὸν Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Ἀγγλοὶ, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ μαζευμένοι εἰς Ἀγία Μαύρα, ἐφοβοῦντο, καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι: «Ὅταν θέλετε, ἡμπορεῖτε νὰ τοῦ κάμετε ἓνα γράμμα καὶ τὸ στέλνομε μὲ ἓνα ἐπίτηδες καὶ μυστικὸν ἄνθρωπον καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀκολουθήσει». Ἐτῆς μὲ ἔκαμε ἓνα γράμμα ὁ Ὁσβάλ καὶ ὁ Φορέστης καὶ τὸ ἔστειλαν μὲ ἓνα κουμπάρον μου Ζακυνθινόν, λεγόμενον Πομόνη. Ἐπέρασε τὴ Γλαρέντζα, ἐμβῆκε εἰς τουρκικὴ σημαία, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα μυστικῶς. Τὸ γράμμα μὲ ἐπροσκαλοῦσε, καὶ ἐνταυτῷ ἦτον μία ἐγκύκλιος εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὅτι (1) ζητήσωμεν νὰ μᾶς δώσουν, ὅπου καὶ ἂν μᾶς ἀπαντήσουν καράβια νὰ μᾶς ἀφήσουν διὰ νὰ ἀπεράσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἦτον δύσκολο νὰ ταξιδεύει τότε κανεὶς, διατὶ εἰς τὰ μισὰ νησιὰ ἦτον Γάλλοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα Ἀγγλοὶ. Ἐπήγαμεν λοιπὸν εἰς τὸ γκενεράλ Καμούς, Γάλλον, καὶ ἐπήραμε τὴν ἄδεια διὰ τὰ Μοθωκόρωνα. Ἐναυλώσαμε μία βάρκα μὲ σημαία γαλλικὴ. Μόλις ἐβγήκαμε εἰς τὴν θάλασσα, μᾶς

ἐμπόδισε ἐνάντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμε εἰς τὸ Θιάκι· ἐκεῖ ἐφύλαγαν βάρδιες ἀγγλικές. Μᾶς ἐρώτησαν τί ἄνθρωποι εἴμεθα, καὶ τοὺς ἀπεκρίθημεν: ὁ Κολοκοτρώνης. Τότε ἄρχισαν νὰ ρίπτουν ἀπάνω μας. Ἐγὼ ὁμίλησα, ὅτι ἂν ἔχουν κανένα ἀρχηγόν τους, νὰ ἔλθει νὰ τοῦ ὁμιλήσω. Ἐτῆζι ὁμίλησαν ἐνὸς ἀξιωματικοῦ Ἀγγλοῦ ὅπου ἐδιοικοῦσε ἐκεῖ. Ἦλθε εἰς τὸ παραθαλάσσιον (1810), καὶ ἐβγήκα καὶ ἐγὼ μᾶς ἐπεριποιήθη, μᾶς ἔδωσε κονάκια καὶ ἐμείναμε εἰς τὸ Θιάκι. Ὁ διοικητὴς τοῦ Θιακιοῦ μᾶς ἐπροσκάλεσε ἐκεῖ καὶ ἐμείναμε 4 ἡμέρες. Ἐγὼ καὶ ὁ Ἀλὴ Φαρμάκης ἐβάλαμεν ὑποψία διὰ τοὺς Ἀγγλους, ὡς φίλους τοῦ Ἀλὴ πασᾶ καὶ ἔτῆζι ἐσυμφωνήσαμε νὰ μὴν πάγομε καὶ οἱ δύο εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀλλὰ νὰ μείνει ὁ ἓνας μας εἰς ἓνα καράβι εἰς τὰς Σκρόφες, καὶ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ζάκυνθο, καὶ ἂν ἰδῶ τὰ πράγματα στερεά, τότε τοῦ γράφω καὶ ἔρχεται. Ἐτῆζι λοιπὸν ἀκολούθησεν. Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, καὶ ἄφησα εἰς τὸ καράβι τὸν Ἀλὴ Φαρμάκη μαζὶ μὲ τὸν ἀνεψιό μου Νικήτα. Ἀφοῦ ἔφθασα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἐπῆγα εἰς τὸν στρατηγὸν Ὁσβάλ, εἰς τὸν Φορέστη καὶ εἰς τὸν Τζούρτζ, καὶ μὲ ἐζήτησαν (2) διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἀγίας Μαύρας, ἐπειδὴ εἶχα μείνει 5 μῆνες. Ἐλαβα τὴν ἄδεια καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Κάστρο καὶ ἐβγαλα ὅλους τοὺς εἰς φύλαξιν εὐρισκομένους Τούρκους, ἐδικοὺς τοῦ Ἀλὴ Φαρμάκη. Εἶδα τὰ πράγματα ὅτι ἐπήγγαιναν καλὰ καὶ ἔστειλα ἐπίτηδες καῖκι εἰς τὰς Σκρόφες, διὰ νὰ εὔρει τὸν Ἀλὴ Φαρμάκη, καὶ ἔτῆζι ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐμβήκα εἰς τὴν δούλευσιν μὲ βαθμὸν Καπετάνιου. Περάσοντας δύο τρεῖς ἡμέρες, ὁ γκενεράλης μὲ ἔκραξε καὶ μὲ ἐρώτησε, μὲ τί τρόπο νὰ κάμομε νὰ τραβήξομε ὅλους τοὺς Ἑλλήνας, ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσιν, καὶ ἔτῆζι νὰ πολεμήσομε μὲ μόνους τοὺς Γάλλους. Τότε ἦλθε καὶ ὁ Λεπενιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Κατζαντώνη, μὲ 200 εἰς τὸν Κάλαμο καὶ Μεγανήσι, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλὴ πασά. Τὸ Μεγανήσι ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων, καὶ οἱ Γάλλοι ἔστειλαν στρατεύματα καὶ τὸν ἔδιωξαν εἰς τὸν Κάλαμο (3). Ὁ Λεπενιώτης εἶπε ὅτι: «Ἐπιθυμῶ νὰ δουλεύσω τοὺς Ἀγγλους, ἀλλὰ δὲν δίδω εἰς ἄλλον πίστιν παρὰ εἰς τὸν Κολοκοτρώνη». Τότε ὁ γκενεράλης μ' ἔδειξε τὸ γράμμα καὶ μ' ἔστειλε εἰς τὸν Κάλαμο καὶ μ' ἔδωκε ἓνα μπρίκι εἰς τὴν ἐξουσία μου. Ἐγὼ τοῦ εἶπα, ὅτι εἰς ἓνα μπρίκι φαίνεται, ἀλλὰ θέλω μία βάρκα κανονιέρα, διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸν Κάλαμο, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ εἶπα νὰ μὲ στείλει καὶ ἓνα πλοῖο πολεμικὸ διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὸ ἱμπρίκι, νὰ κινήσει ὁ στόλος μὲ τὰ στρατεύματα. Τοῦτο ἦτον τὸ σχέδιόν μας. Ἐπῆγα εἰς τὸν Κάλαμο, ἀντάμωσα τὸν Λεπενιώτη. Μὲ ὅλους τοὺς 200 τοῦ Λεπενιώτη ἐπῆρα τὰ καῖκια καὶ ἐκάμαμε τεσβάρκο εἰς τὸ Μεγανήσι, καὶ ἐδιώξαμε τοὺς Φραντζέζους, καὶ ἐκάμαμεν στάσιν ἐκεῖ. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐξημέρωσε τὸ ἱμπρίκι (Μάρτιον) (4). Ἐκαμα λοιπὸν σινιάλο διὰ νὰ ἔλθει τὸ ἱμπρίκι. Μέσα εἰς τὸ ἱμπρίκι ἦτον ὁ Μούρ, ὁ Λὸβ (διοικητὴς τῆς Ἀγίας Ἑλένης) (5). Μοῦ ἔκαμε σινιάλο νὰ ὑπάγω ἐγὼ καὶ ἔτῆζι ἐπῆγα μὲ 4 μόνον, καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὸ Μεγανήσι. - Ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Μεγανήσι ἔστειλα καὶ ἦλθαν μερικοὶ Ἑλλήνες ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα, καὶ τοὺς ὁδήγησα τί πρέπει νὰ κάμουν· - Ἐπήγαμε νὰ ἰδοῦμε, ποῦ θὰ σταθεῖ ὁ στόλος· ἐφθάσαμε εἰς τοῦ Βαγινᾶ (6) τὰ μαγαζιά, καὶ ἐβγήκα ἐγὼ, ὁ Λόβις καὶ ὁ Κωνσταντῆς Πετμεζᾶς. Οἱ Γάλλοι, ἀφοῦ μᾶς εἶδαν, ἔστειλαν ἓνα τάγμα μὲ 4 κανόνια καὶ μᾶς ἐκανονοβόλησαν, καὶ ἀντάμωσα εἰς ἓνα μέρος τοὺς Ἑλλήνας εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσιν καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε; Ἴδου ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἔρχεται». Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἴμεθα ὀρκωμένοι καὶ θὰ πολεμήσωμεν». «Ἐ, τοὺς εἶπα, πολλὰ καλὰ σὰν εἶναι ἔτῆζι, τραβηχθῆτε εἰς τὰς θέσεις σας καὶ ἡμεῖς θὰ πολεμήσωμεν». Ὁ στόλος ἔφθασε καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸ ντελί, διὰ νὰ εὔρομε τὸν στρατηγόν. Ἐνῶ τοὺς ἀνέφερνα ὅλα τὰ πρακτικὰ μου, ἔκαμναν σινιάλο νὰ κάμουν ντεσβάρκο, δύο ὥρες πρὶν νὰ βραδιάσει. Ἐγὼ σὰν τὸ ἐνοιῶσα, εἶπα τοῦ στρατηγοῦ: «Στρατηγέ, δὲν πρέπει νὰ

κάμομε τεσβάρκο, διότι εἴμεθα μαζευμένοι ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ τὰ στρατεύματά μας δὲν γνωρίζονται καὶ ἡμποροῦμε νὰ σκοτωθοῦμε ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ νὰ ἐβγοῦμε μὲ τὰ χαράματα καὶ ἐγὼ σὰς ὑπόσχομαι ἕως τὸ μεσημέρι νὰ πάρουμε τὴν χώρα». Καὶ τότε ὁ στρατηγὸς ἐδέχθη τὴν γνώμην μου καὶ διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα. Τὰ στρατεύματα ἐσυνίστοντο ἀπὸ 4.000 Ἑγγλοι, Κόρσοι, Σικελιανοὶ καὶ Ἑλληνες. Οἱ Γάλλοι ἐτοιμάσθηκαν εἰς τὸν πόλεμο, ἄρχισαν νὰ ἐβγαίνουν τὰ στρατεύματα. Ἐβγήκα καὶ ἐγὼ καὶ οἱ Κόρσοι μ' ἔπιασαν καὶ μὲ ὁδήγησαν εἰς τὸν Τζούρτζ ὡς αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου. Ἐτζί ἐτραβήξαμεν ἐμπρός, ἐπήραμε τὴν χώρα. Τοὺς πρόβαλα πάλιν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἐδέχθησαν. Ἐπήραμε τὴν πρώτην μπαταρία μὲ 9 κανόνια. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκάμαμεν οἱ 500 Ἑλληνες, ἐπὶ κεφαλῇς ὁ Τζούρτζ. Ἦλθε καὶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὰ ἀγγλικά στρατεύματα καὶ ὁ Λόβ μὲ τοὺς Κόρσους ἐπῆγαν εἰς τὴν χώραν· ὁ στρατηγὸς ἐπρόσταξε τὸν Τζούρτζ νὰ πάγομε νὰ πάρωμεν καὶ μίαν ἄλλην μπαταρία πολλὰ δυνατή, διότι εἶχε 12 κανόνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος βάλλον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ρηχὰ καὶ πέλαγος, καὶ ἔτζί δὲν ἦτον παρὰ μόνον ἓνα μέρος ὁποῦ ἡμπορούσαμεν νὰ προχωρήσωμεν. Ἐστείλαμεν πεζοδρόμον, οἱ Ἀρβανίτες τὸν ἔδειραν - ἐβγήκα μὲ 10 ἀνθρώπους εἰς μία ράχη, μοῦ ρίχνουν: «Τί κτυπᾶτε; Ἐγὼ εἶμαι». Ἦλθαν δύο καπεταναῖοι Τζίζης, Χορμόβας, τοὺς εἶπα καὶ ἐτραβήχθηκαν καὶ δὲν ἐβάρεσαν. Μοῦ εἶπαν: «Θὰ πολεμήσωμεν». Ἐπιάσθη ὁ πόλεμος καὶ τοὺς διώξαμε. Εἰς τοὺς ἀνεμομύλους ἐκαβαλλίκαμε τὰ κανόνια. - Οἱ Φραντζέζοι πᾶνε εἰς τὴ Γύρα, ποῦχουν τὴν μπαταρία, τὴν δυνατή, φκιασμένη. Ἐτζί ἐπροοδεύσαμεν. Οἱ Ἑλληνες ἐμπρός, οἱ Σικελιανοὶ οἱ δεύτεροι, καὶ οἱ Ἑγγλοι ὑστερινοί. Πλησιάζοντες εἰς τὴν μπαταρία, μᾶς ἄρχισαν μὲ τὰ μπαλαμιστράλια καὶ μὲ τὸ τουφέκι. Τότε ὁ Τζούρτζ ἐλαβώθη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἓνας καπετάνιος τοῦ δελνιοῦ, καὶ 35 Ἑλληνες λαβωμένοι καὶ σκοτωμένοι. Ἐπήραμε μὲ ρισάλτο τὴν μπαταρία. Εἰς αὐτὴ τὴν περίστασιν οἱ Κόρσοι ἐσύμβαλαν πολύ. Ἐπολιορκήσαμεν τὸ κάστρο, ὅπου ἦσαν τραβηγμένοι οἱ Φραντζέζοι. Ἀπὸ ὑποψία αὐτοὶ δὲν θέλουν τοὺς Ἑλλήνας εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐκεῖνοι ἔρχονται καὶ προσκυνοῦν εἰς ἡμᾶς. 30 ἡμέρες δὲν τοὺς ἐκτυπήσαμεν, ἕως ὅτου ἐβάλαμε 10 κανόνια καὶ 10 βόμβες καὶ εἰς 8 ἡμέρες δὲν ἐβάσταξε. 400 βόμβες ἔπεφταν τὸ ἡμερόνυχτο. Ὁ μαζὸρ Κλάρκ ἀπέθανε. Οἱ Φραντζέζοι ἐπροσκύνησαν. Τοὺς μὲν στρατιώτας τοὺς ἔστειλαν αἰχμαλώτους εἰς τὴν Μάλτα, τοὺς δὲ ὀφικιαλέους εἰς τὴν Νεάπολη. Τοιαύτη ἦτον ἡ συνθήκη. Ἐπιστρέψαμεν ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἐκεῖ ἐπροβιβάσθηκα μαγιόρος (ταγματάρχης). 1810, Μαΐου, ἦλθαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐνα χρόνον ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐμβήκαμεν εἰς μία φρεγάδα, μὲ 50 Ἑλλήνας καὶ μὲ 50 Ἑγγλους, ἐπὶ κεφαλῇς ὁ Τζούρτζ, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Παξούς, ἐκάμαμε τεσβάρκο, ἐβγήκαμε 2 κομπανίες Ἑλληνες καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν χώρα βοηθημένοι ἀπὸ 2 φρεγάδες καὶ ἐπροσκύνησαν Ἑλληνες καὶ Γάλλοι. Τοὺς Γάλλους τοὺς ἐκάμαμε πριζονιέρηδες καὶ τοὺς Ἑλλήνας τοὺς ἐβάλαμε εἰς δούλευσιν. Ὁ Ἀλὴ πασὰς ἔστειλε κι ἐπολιορκήσε τοὺς Φραντζέζους εἰς τὴν Πάργα, οἱ Παργιανοὶ μᾶς ἐπροσχάλεσαν καὶ ἐπήγαμεν ἐκεῖ. Ὁ λαὸς ἔπιασε τοὺς Φραντζέζους, ἔβαλε σημαία ἀγγλική. Ἐπήραμε τὴν Πάργα. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐγυρίσαμε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Πηγαίνόμενοι εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ γκενεράλης ἐφθόνησε τὸν Τζούρτζ καὶ τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ τάγμα καὶ ἔβαλε τὸν ἀδελφόν του. Τότε ὁ Τζούρτζ ἐκίνησε νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Λόνδρα, καὶ ἐπαρησιάσθη με ἐλλήνικα ἐνδυμένος. Τότε ἐκάμαμε, ὅσοι καπεταναῖοι Ἑλληνες εὐρέθημεν εἰς τὴν Ζάκυνθον μίαν ἀναφοράν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐζητούσαμεν βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ κυβέρνησις διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα. Αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ εὐρέθη εἰς τὰ ἀρχεῖα, ὅταν ἐγράψαμεν εἰς τὰ 1825 μία ἄλλη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ζητοῦντες βοήθεια, καὶ δυνάμει αὐτῆς τῆς δευτέρας ἀναφορᾶς ὁ Βελικτῶν ἐπῆγε εἰς τὴν Πετρούπολιν καὶ

ἄρχισαν αἱ δυνάμεις νὰ ἀνακατεῦνται εἰς τὰ πράγματά μας. Ὁ Τζούρτζ, ἀφοῦ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀγγλία, ἐπαρρησίασε τὴν ἀναφορὰ καὶ ἔλαβε τὴν ἄδεια νὰ σχηματίσει ἓνα ρεγυμέντο ἀπὸ Ἑλλήνας ἀπὸ 1.500 καὶ εἰς τὸ διάστημα 5 - 6 μῆνες ὀργάνισε 600 Ἑλλήνας, ἀλλ' ἀφοῦ ἔπεσε ὁ Ναπολέων, ἦλθε ἡ διαταγὴ καὶ διέλυσαν τὰ ξένα στρατεύματα, καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς ἔδωκαν ἀπὸ 800 τάλληρα τοῦ κάθε ἀξιωματικοῦ, καὶ τοῦ καπετάνου 1.200 καὶ ἔτзи τοὺς διέλυσαν. Καὶ ἐγὼ ἔμεινα ἀκόμη δύο χρόνους εἰς τὸ στάτομαγιόρο, καὶ ἔπειτα μὲ ἔβγαλαν καὶ ἐμένα.

Εἶδα τότε ὅτι, ὅ,τι κάμομε, θὰ τὸ κάμομε μοναχοὶ καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμμία ἀπὸ τοὺς ξένους (1). Ὁ Τζούρτζ ἐπῆγε εἰς τὴ Νεάπολη, ἔγινε ἐκεῖ στρατηγός. Μὲ ἐπροσκάλεσε, μὲ δύο γράμματά του, καὶ ἐπειδὴ ἤξευρα τὴν Ἑταιρείαν, δὲν ἐδέχθηκα, ἀλλὰ ἐκοίταζα πότε νὰ βγοῦμε διὰ τὴν Πατρίδα μας.

Τὴν Ἑταιρείαν μὲ τὴν εἶπε ὁ Πάγκαλος. Ἐπειτα ἐπέρασε ὁ Ἀριστείδης, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία, καὶ τότε ἄρχισα νὰ κατηγῶ καὶ ἐγὼ διαφόρους εἰς τὴν Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, καὶ διαφόρους καπεταναίους Σπετζιώτικων καρραβιῶν καὶ Ὑδραϊκῶν καὶ εἰς τὰ 20 μὲ ἦλθαν γράμματα ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη διὰ νὰ εἶμαι ἕτοιμος, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐδικοὶ μας. 25 Μαρτίου ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔμαθαν ὅτι ἔλαβα κάτι γράμματα, καὶ ἦλθε ἡ ἀστυνομία διὰ νὰ μὲ ἐξετάσει τὴν νύκτα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ γράμματα τὰ εἶχα φυλάξει.

Εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου... καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἐβγῆκα, εἰς τὴν Μάνη εἰς τοῦ καπετάν Παναγιώτη τοῦ Μούρτζινου τὸ σπίτι. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, πρὶν νὰ ἐβγῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπῆγα εἰς τοὺς Κορφοὺς μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσω 4.000 τάλληρα ἀπὸ μισθοὺς μου τοῦ Μαίτλαντ, καὶ διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Τὸν ἀντάμωσα, ἐκάθησα 30 ἡμέρας καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐκεῖ ὁμιλήσαμε πολλὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ζωὴ μου ἡ περασμένη, καὶ ἀρχινᾷ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσakis ἔμβαινα εἰς δούλευσιν, ἔμβαινα πάντοτε μὲ τὴν συμφωνία, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον νὰ μὴν ἀπομακρύνομαι, καὶ νὰ μὴν πολεμῶ παρὰ εἰς Τούρκικο τόπο, καὶ τὸ φόρεμα νὰ μὴν ἐβγάλω. Εἰς τὰ νησιὰ ἐγνωρίσθηκα μὲ τοὺς Βοτζαραίους καὶ ἔκαμα τὸν Μάρκο Βότζαρη ἀδελφοποιτό.

Εἰς τὸν καιρὸ τῆς νεότητος ὅπου ἤμποροῦσα νὰ μάθω κάτιτι, σχολεῖα, ἀκαδημαῖαι δὲν ὑπῆρχαν· μόλις ἦσαν μερικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Οἱ παλαιοὶ κονζαμπασῆδες, ὅπου ἦσαν οἱ πρῶτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους. Τὸ μεγαλείτερο μέρος τῶν Ἀρχερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ πρᾶξιν, κανένας ὅμως δὲν εἶχε μάθησιν. Τὸ ψαλτήρι, τὸ κτωήχι, ὁ μηναῖος, ἄλλαι προφητεῖαι, ἦσαν τὰ βιβλία ὅπου ἀνέγνωσα. Δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὅπου εὔρηκα τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν. Τὰ βιβλία ὅπου ἐδιάβαζα συχνὰ ἦτον ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἱστορία τοῦ Ἀριστομένη καὶ Γοργῶ καὶ ἡ Ἱστορία τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων ἔκαμε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀνοίξει τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Πρωτύτερα τὰ ἔθνη δὲν ἐγνωρίζοντο, τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἐνόμιζαν ὡς θεοὺς τῆς γῆς, καὶ ὅ,τι καὶ ἂν ἔκαμναν, τὸ ἔλεγαν καλὰ καμωμένο. Διὰ αὐτὸ καὶ εἶναι δυσκολότερο νὰ διοικήσεις τώρα λαόν. Εἰς τὸν καιρὸ μου, τὸ ἐμπόριο ἦτον πολλὰ μικρό, τὰ χρήματα ἦσαν σπάνια, τὸ τάλληρο τὸ ἐπρόφθασα τρία γρόσια, καὶ ὅποιος εἶχε χίλια γρόσια, ἦτον πράγμα μεγάλο, καὶ ἔκαμνε κανεὶς δουλειές, ὅσες τώρα δὲν

ἔκαμνε μὲ χίλια βενέτικα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἦτον μικρή. Δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπανάστασίς μας, ὅπου ἐσχέτισε ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εὐρίσκοντο ἄνθρωποι ὅπου δὲν ἐγνώριζαν ἄλλο χωριὸ μακρὺν μίαν ὥραν ἀπὸ τὸ ἐδικό τους. Τὴν Ζάκυνθο τὴν ἐνόμιζαν ὡς νομίζομεν τώρα τὸ μακρύτερο μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀμερικὴ μᾶς φαίνεται ὡς πῶς τοὺς ἐφαίνετο αὐτῶν ἡ Ζάκυνθος· ἔλεγαν εἰς τὴν Φραγκιά.

Τέλος πάντων, τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρείας ἄρχισε νὰ διαδίδεται εἰς κάθε λογῆς ἀνθρώπους, καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς, καὶ ἐβιασθήκαμε νὰ κινήσωμε μίαν ὥραν ἀρχύτερα τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ντιόγος τὸ ἐμαρτύρησε εἰς τὸν Ἀλὴ πασά. Ἐτζί λοιπὸν εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἐφθάσα εἰς τὴν Σκαρδαμούλα, εἰς τοῦ πατρικοῦ μου φίλου καπετὰν Παναγιώτη Μούρτζινου. Τὸ κίνημά μας ἔγινε εἰς τὰς 22 Μαρτίου εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἀπὸ τὰς 6 τοῦ Ἰανουαρίου, ἕως εἰς τὰς 22 Μαρτίου, ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς τὴν Μάνην νὰ ἐνώσωμεν διάφορα σπίτια Μανιάτικα κατὰ τὴν συνήθειάν τους, καὶ τοὺς ἐνώσαμεν, τοὺς ἀδελφώσαμεν. Ἐστειλα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μεσσηνίας, Μυστρός, Καρύταινας, Φαναριοῦ, Λεονταριοῦ, Ἀρκαδίας, τῆς Τριπολιτζᾶς, καὶ ἦλθαν ἐκεῖ ὅπου εὐρισκόμεν, καὶ τοὺς ἔλεγα, ὅτι: τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ νὰ εἶναι ἔτοιμοι, καὶ κάθε ἐπαρχία νὰ κινήθῃ ἐναντίον τῶν Τούρκων τῶν τοπικῶν, καὶ νὰ τοὺς πολιορκήσουν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, καθὼς οἱ Ἀρκαδιανοὶ νὰ πολιορκήσουν τὸ Νεόκαστρο, οἱ Μοθωναῖοι τὴν Μοθώνη, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀφοῦ ἐπροετοιμάσαμεν καὶ συναγροικήθημεν, ὁ Ζαΐμης μὲ τοὺς ἄλλους, ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ ἢ νὰ μείνουν ἔτζι, ἐκτύπησαν τὸν Βοϊβόδα τῶν Καλαβρύτων. Οἱ Τούρκοι μὲ ἔμαθαν ὅτι ἦλθα καὶ μὲ ἐνόμιζαν ὅτι ἦλθα μὲ 5 μὲ 6.000. Ἐγὼ ἤμουν μὲ τέσσερους. Ἦλθαν Ἀρκαδιανοὶ καὶ Μυστριῶται Τούρκοι μὲ ραγιατικά σκουτιὰ ἐνδυμένοι, καὶ ἦλθαν νὰ ἰδοῦν μὲ πόσους ἤμουν, καὶ ἐγὼ ἔπαιζα τὲς ἀμάδες καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω καὶ ἔλεγαν, ὅτι: «Εὐρήκαμε ἓνα γέρο καὶ ἔπαιζε τὲς ἀμάδες». - Ἐπῆγα εἰς τὸν Μούρτζινο, ὡς φίλο μου πατρικόν. Ὁ Μαυρομιχάλης εἶχε τὸ ὄνομα Μπέης, ἀλλ' ὁ Μούρτζινος εἶχε τὴν δύναμιν εἰς τὴν Μάνην. Ἐρωτήθη τότε ὁ Μαυρομιχάλης διὰ τὸν ἐρχομόν μου, καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη, ὅτι ἐδυστύχησε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἦλθε εἰς τὴν Μάνην διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ φίλοι του καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ ὀπίσω. Καὶ εἰς αὐτὸ ἐφέρθηκε πολλὰ καλά, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀληθινὸ ὅτι μὲ ἐπρόδωσε (1) εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμει καὶ ἂν ᾔθελε, καὶ ἐκτὸς τῆς φιλίας ὅπου εἶχαμεν μὲ τὸν Μούρτζινον, εἶναι συνήθεια εἰς τὴν Μάνην νὰ ὑπερασπίζονται ὅσοι καταφεύγουν εἰς τὴν οἰκίαν των.

Εἰς τὰς 23 Μαρτίου ἐπιάσαμε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Καλαμάτα, τὸν Ἀρναούτογλην, σημαντικὸν Τούρκον τῆς Τριπολιτζᾶς. Εἴμεθα 2.000 Μανιάτες, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Μούρτζινος, Κυβέλος, Δυτικὴ Σπάρτη. 100 ἦτον οἱ Τούρκοι μεινεμένοι, ὡς 10.000 ἡ φήμη τους μεγάλη. - Ἡ Ἀνατολικὴ Σπάρτη ἐκινήθη τὴ ἴδιαν ὥραν. Ὁ Τζανετάκης μὲ τὴν Κακαβουλιὰ ἐκινήθη διὰ τὸν Μυστρά. Οἱ Τούρκοι τῆς Μπαρδουνίας καὶ Μυστρά ὑπάγουν, τραβιοῦνται εἰς τὴν Τριπολιτζᾶ. Οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλει ὑποψία, ἐπροσκάλεσαν τοὺς προεστοὺς καὶ Δεσποτάδες, καὶ αὐτοὶ ἐπῆγαν. Ἦτον ἔμβα τοῦ Μαρτίου. Δὲν τοὺς ἐσκότωσαν. Οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπῆραν λάφυρα, προχωροῦν καὶ πολιορκοῦν τὴν Μονεμβασιά. Εἰς τὴν Καλαμάτα ἐκάμαμε συνέλευσιν, πόθεν νὰ πρωτοκινήσωμε τὰ στρατεύματα. Οἱ Καλαματιανοὶ ἐκατάφεραν τὸν Μπέη νὰ πᾶμε εἰς τὴν Κορώνη διὰ νὰ μὴν βάλουν σπαθὶ οἱ Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἐγὼ δὲν ἐστρέχθηκα, εἶπα νὰ πᾶμε εἰς τὴν παλαιὰν Ἀρκαδίαν, εἰς τὸ κέντρο, διὰ νὰ βοηθοῦμε (2) τοὺς ἄλλους. Τότενες τοὺς εἶπα: «Ἐὰν μοῦ δώσετε βοήθειαν ἀπὸ τοῦτο τὸ

στράτευμα, καλῶς, εἰμὴ ἀναχωρῶ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ κέντρο». Εἶχα λάβει γράμμα ἀπὸ τὸν Κανέλλο, μ' ἐπροσκαλοῦσε, ὅτι εἶχε 10.000 ἄρματα, καὶ νὰ ἔμβω ἐπὶ κεφαλῆς. Τοῦ Μούρτζινου ἀρρώστησε τὸ παιδί του, ὁ Διονύσιος, καὶ ἔτσι δὲν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ Μανιάται. Ἔλαβα 200 ἀπὸ αὐτὸν καὶ 70 ἀπὸ τὸν Μπέη μὲ τὸν καπετὰν Βοῖδῃ καὶ μὲ 30 ἐδικούς μου ἐγενήκαμε 300 καὶ ἔκοψα εὐθὺς δύο σημαῖες μὲ σταυρὸ καὶ ἐκίνησα. Οἱ Ἀνδρουσιανοὶ Τοῦρκοι, 260 ἄνδρες, μανθάνοντας ὅτι εἴμεθα ἀσκέρι φεύγουν, πᾶνε στὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας. Κινώντας ἐγώ, εἶχαν μίαν προθυμίαν οἱ Ἕλληνες, ὅπου ὅλοι μὲ τὰς εἰκόνας ἔκαναν δέηση καὶ εὐχαριστήσεις. Μοῦ ἤρχετο πότε νὰ κλαύσω... ἀπὸ τὴν προθυμίαν ποὺ ἔβλεπα. Ἱερεῖς ἔκαναν δέηση. Εἰς τὸν ποταμὸν τῆς Καλαμάτας ἀνασπασθήκαμε καὶ ἐκινήσαμε.

Τὰς 24 τὸν Μάρτη 1821 ἐφθάσαμε εἰς ἓνα χωριὸ τῆς Μεσσηνίας, Σκάλα λεγόμενον, ποὺ εἶναι καμιὰ πενηνταριά οἰκογένειες. Ὅσοι ἄνδρες ἦτον (3), τοὺς ἔστειλα πεζοδρόμους, καὶ τοὺς ἔλεγα: «Σύρτε στὰ κάστρα, πολιορκήσετε, καὶ σὰς προφθάνω μὲ 3.000» - στρατήγημα. Τὴν αὐγὴν ἐξημέρωσε εἰς τὰς 25 τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐμαθάν εἰς τὸ Λεοντάρι ὅτι ἐβγήκα μὲ τόσες χιλιάδες Μανιάτες, παίρνουν τὰ ζῶα τῶν ραγιάδων καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτζά. Κινώντας ἀπὸ τὴν Σκάλα, ἔρριξα καμμιά χιλιάδα τουφέκια, τρεῖς μπαταριὲς διὰ νὰ τ' ἀκούσει ὁ κόσμος, νὰ σηκωθεῖ κατὰ τὴν παραγγελίαν. Ἀκούοντες οἱ Γαραντζαῖοι τὰ τουφέκια, ἐσκότωσαν τοὺς κεχαγιάδες, αὐτοὶ ἤθελαν νὰ φύγουν, καὶ ἐγίνε ἀρχὴ τοῦ σκοτωμοῦ. Ἐκίνησα νὰ ἔβγω εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου διὰ τὴν παλαιὰ Ἀρκαδία. Ἀπαντᾷ ἓνα μεζίδι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ μοῦ λέγει, ὅτι οἱ Λεονταρίτες ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν ἴσια στὸ Φραγκόβρουσο καὶ ἔπειτα ἐγύρισαν πίσω, καὶ ἔκοψαν δύο - τρεῖς Ἕλληνας. 70 καβαλλαραῖοι ἦτον. Εἶπα: «Τρέξετε νὰ τοὺς κλείσετε καὶ ἔφθασα ὀπίσω εἰς τὸ Λεοντάρι». Τὴν ἴδια ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ συνάζονται οἱ Φαναρίτες, λέγουν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὴν Τριπολιτζά, διατὶ δὲν ἠξεύρουν τί εἶναι. Μαζώνονται Φαναρίτες καὶ Μουντριζάνοι (1) κι ἄλλα μουρτατοχώρια (2) ἀριθμὸς των 1.700 τουφέκια. Ἐσυνάχθηκαν ἀπέξω ἀπὸ τὴν Ἀνδρίτζαινα δύο ὥρας σὲ μιὰ βρύση, Σουλτίνα λεγόμενη, εἶχαν 3.000 ζῶα τῶν ραγιάδων μαζί τους. Τὴν ἴδια ἡμέρα οἱ Ἀρκαδιανοὶ (τῆς θαλάσσης) συνάζονται ὀλίγοι, καὶ ὁ Πρωτοσύγκελος καὶ ἄλλοι παρακινοῦν τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ κάστρα, καὶ τοὺς ἔδωσαν ζῶα, τοὺς ξέβγαλαν ἴσα μὲ τὸ Νιόκαστρο καὶ ἐκεῖ τοὺς πολιορκήσαν, ἀφοῦ ἐσυνάχθηκαν καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπαρχίες. Ἐπολιορκήσαν Ναβαρίνο, Μοθώνη καὶ Κορώνη. Ἐπῆγαν καὶ Μανιάτες. Οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὴν Μονοβασιά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ οἱ Πατραῖοι καὶ οἱ Βοστιτζάνοι πολιορκοῦν τὴν Πάτρα καὶ Καστέλι. Ἦτον ἀρχηγοὶ Ζαῖμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Λόντος καὶ λοιποί. Ὁ Σισίνης μὲ τοὺς Γαστουναίους καὶ οἱ Πυργιώτες μὲ τὸν Βιλαέτη ἐβάρεσαν τοὺς Γαστουναίους Τούρκους. Καὶ αὐτοὶ κλείονται εἰς τὸ Χλουμούτζι (Καστέλ - Τορνέζε). Μανθάνοντας τοῦτο οἱ Λαλαῖοι, ὑπάγουν, τοὺς παίρνουν ἀπὸ τὸ Χλουμούτζι μὲ τὰς φαμελιὰς τους, καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τοῦ Λάλα. Τότε τὰ νησιὰ ἔκαμαν προκλαματζίονες: νὰ μὴν ἔβγει κανεὶς ἀπὸ τὰ νησιὰ εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Ζακύνθιοι κρυφίως ἔφευγαν, χωριάτες καὶ χωραῖτες, καὶ ἔγιναν συμβοητοὶ τῶν κινδύνων, καὶ τὸ πρᾶγμα τους τὸ ἐδήμευσαν· τόσο καὶ οἱ Μεταξάδες μὲ ἄλλους πολλοὺς Κεφαλονίτας κρυφίως ἐβγήκαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ τοὺς δήμευσαν τὸ πρᾶγμα τους. Ἡ Δυτικὴ Ρούμελη (ἢ Τούρκικη), τότε εἶχε τὴν σκοτούρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διατὶ οἱ Σουλιῶτες ἐπίασαν τὸ Σούλι. - Ἡ καταδρομὴ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μᾶς βοήθησε πολὺ. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ πάγει αὐτός, ἦτον μεγάλο θηρίο. - Ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ὁ Ὀδυσσεύς, Γούρας, Διάκος καὶ Πανουριᾶς ἐκίνησαν ἐνταυτῷ τὸ τουφέκι εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάς (Ἀπρίλιος).

Οἱ Σπέτζες ἐπρωτοσηκώθηκε· ἔστειλαν εἰς τὴν Ὑδρα, καὶ οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἦτον ἀκόμῃ σηκωμένοι. Οἱ νοικοκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ σηκωθοῦν. Ὁ Κουλοδήμας, Καπετὰν Ἀντώνης καὶ ὁ Γκίκας τοῦ Θ. γαμβρὸς τοῦ Μιαούλη καὶ ὁ Πέτρος Μαρκέζης, ἐσυνώμοσαν μὲ τὸν λαὸν καὶ εἶπαν τῶν Ἀρχόντων: «Ἡ σηκώνεσθε καὶ ἐσεῖς, ἢ θὰ βάλομε φωτιά νὰ σᾶς κάψομε, μόνον ὁρδινιᾶσθε τὰ καράβια σας». Τοὺς ὑποχρέωσαν, ἔδωσαν γρόσια καὶ ἐβγῆκαν.

Τὰ Ψαρά ἐκίνησαν αὐτοθελήτως, καὶ ἡ Σάμος.

Ἐγὼ εἰς τὰς 25 ὅπου ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Σκάλα, βγαίνοντας εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, ἀπάντησα ἓνα πεζοδρόμο σταλμένο ἀπὸ τὸν Βασίλη Μπούτουνα Καριώτη, καὶ μοῦ ἔγραφε, ὅτι: «Οἱ Τοῦρκοι τῆς Καρυταίνης καὶ ὁ Βοῖβοδας τοῦ Ἰμπλακίου Μουσταφᾶς Ριζιώτης ἐκλείσθησαν εἰς τὸ παλιόκαστρο τῆς Καρύταινας. Καὶ οἱ δύο προεστοὶ τῆς Καρύταινας, ὁ Σπήλιος Κουῶς καὶ ὁ Μιχαλῆς, δὲν ἦτον εἰς τὴν Ἐταιρεία μβασμένοι καὶ δὲν ἤξευραν τί ἐγένετο, καὶ ἐπαρακίνησαν τοὺς Τούρκους νὰ μὴ φύγουν, ἀλλὰ νὰ μείνουν εἰς τὸ Κάστρο. Ὁ Κάμπος τῆς Καρύταινας δὲν ἠθέλησε νὰ πιάσει τὰ ἄρματα». Ἔτσι μ' ἔγραφε αὐτός.

Ἐγὼ δὲν ἔλειψα νὰ κάμω μία προσταγή, καὶ ἐπάτησα τὴ βούλα μου: «Ὅποιο χωριὸ δὲν ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος τζεκούρι καὶ φωτιά». Μανθάνοντας ὅτι ἐβγῆκα εἰς τὸ Δερβένι, οἱ 70 καβαλλαραῖοι εὐθὺς ἀναχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτζά. Ἐγὼ ἐπῆγα σὲ ἓνα χωριὸ Τετέμπεη, ἀνάμεσα Λεοντάρι καὶ Καρύταινα. Οἱ Μανιάτες μοῦ εἶπαν: «Νὰ πᾶμε εἰς τὸ Λεοντάρι». Τοὺς εἶπα: «Νὰ πάρομε χαλκώματα;» - Τὴν αὐγὴ ἐξημέρωσε, στὲς 26, ἔρριξα χίλια τουφέκια. Ἐκαμα νὰ πάγω εἰς τὴν Καρύταινα, νὰ ἀκαρτερέσω τοὺς Φαναρίτας καὶ τοὺς Καρυτινοὺς, καὶ ἀκούοντες τὲς μπατερίες ὁ κόσμος ἐκινήθηκαν ὅλοι. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα ἓνα γράμμα τοῦ Βασίλη Μπούτουνα, καὶ μοῦ ἔλεγε: Ἰδὲς (3) τὸ γράμμα τῶν Φαναριτῶν ποὺ κάθονται εἰς τὴν Σουλτίνη. Τὸ ἔγραφαν εἰς τοὺς Καρυτινοὺς Τούρκους, καὶ ἔγραφε τὸ γράμμα, ὅτι αὐριο περνᾶμε διὰ Τριπολιτζά, εἴμεθα τόσοι, ἐτοιμασθῆτε νὰ ἐνωθοῦμε. Ἐβγῆκε ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τόσες χιλιάδες Μανιάτες. Ὁ Βασίλης εἶχε σκοτώσει τὸν Τοῦρκον εἰς τὸ γεφύρι τῆς Καρύταινας, ποὺ εἶχε τὸ γράμμα. Βλέποντας τὸ γράμμα ἐκίνησα νὰ πιάσω τὸν τόπο, ποὺ ἤθελαν νὰ ἀπεράσουν οἱ Φαναρίτες. Βγαίνοντας ἀγνάντια εἰς τὴν Καρύταινα οἱ Τοῦρκοι καὶ βλέποντας τὰ μπαϊράκια, καὶ μὴ ξεχωρίζοντας τὸν Σταυρό, ἔλεγαν ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ πᾶμε μεντάτι. Ἐγὼ ἐτράβηξα ἓναν τόπον στενόν. Ἐλεγα ὅτι θὰ ἀπεράσουν τὴν ἴδια ἡμέρα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσω. Ἐμήνυσα χωριάτων, ποὺ ἦτον εἰς τὸ στενὸ ἐκείνον, νὰ μοῦ εἰποῦν διὰ τοὺς Τούρκους τοὺς Φαναρίτας, καὶ μοῦ εἶπαν: «Δὲν ἔχουν εἶδῃσιν, εἰς τὴν βρύση κοιμοῦνται ἀπόψε καὶ ταχὺ θ' ἀπεράσουν». Κι ἔγραψα ἓναν τεσκερὲ ἐνὸς Ἀνδριτζάνου, Παναγιώτη Γιατροπούλου, νὰ κινήσῃ τὰ ἄρματα, νὰ τοὺς φέρνῃ ἀποπίσω καὶ ἐγὼ τοὺς καρτερῶ ἀπεμπροστά. Σὰν εἶδα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτον τὴν ἡμέραν ἐκείνη διὰ κίνημα, ἐπῆρα τὴν χώραν τῆς Καρυταίνης, καὶ ἔκλεισα τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κάστρο (ἡμέρα 26). Στὲς 27 ἐσηκώθηκα χαρραυγῇ, μὲ τὰ χάραμα, καὶ ἄφησα τοὺς Καρυτινοὺς καμμιὰ δεκαπενταριά νομάτους, κι ἐγὼ ἔπιασα τὸ στενόν. Τὴν ἴδια νύκτα, ποὺ ἤμουν εἰς τὴν Καρύταινα μοῦ ἤλθε εἶδησις ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Γιατρόπουλο, ὅτι: «Στείλε μας στράτευμα, διατὶ ἡμεῖς δὲν ἐσυναχθήκαμε ἀκόμα» - παλιανθρωπιὰ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ποὺ ἐκίνησα, ἤγουν 27, μὲ ἔφθασε ἓνας ντεσκερὲς τοῦ μακαρίτου τοῦ Μπετζαντὲ Ἡλίας, ὅτι ἔφθασε μὲ 200 Σπαρτιάτας εἰς τὸ Λεοντάρι, καὶ τοῦ ἔγραφα, ὅτι νὰ φθάσει γλήγορα, γιατί σήμερο ἔχομε τουφέκι. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ τοῦ ἔγραφα ἕως εἰς τὸ Λεοντάρι εἶναι 4 ὥρες τραβηκτές, καὶ κατὰ τύχη ἔντεσε παλιάνθρωπος ὁ πεζὸς καὶ δὲν ἐπῆγε, ποὺ νὰ φθάσουν εἰς τὸν πόλεμον. Καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στενό, εἰς τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Τὴν αὐγὴ ἐξαγνάντησε τὸ στράτευμα τὸ Φαναρίτικο (οἱ Τοῦρκοι) μία ὥρα ἀλάργα, καὶ ὁ τόπος στενός, καὶ φορτώματα, καὶ ἐκρατοῦσε δύο ὥρες ὁ μάκρος τους, ἡ σειρὰ τους, καὶ βλέποντάς μας εὐθὺς ἐμβῆκαν τὸ τουφέκι ὀμπροστὰ διὰ νὰ πολεμήσουν, καὶ ἡμεῖς εἴχαμε ταμπούρια καὶ ἐπολεμήσαμε 6 ὥρες. Οἱ Σπαρτιάται ἔκαμαν τότε ἓναν πόλεμον, ποὺ ἐμιμήθηκαν τὸν Λεωνίδα: 300 ἦσαν οἱ πρῶτοι, 1.700 οἱ Τοῦρκοι. Ἀπὸ τὲς 6 ὥρες ἔσωσαν τὰ φουσέκια τους, ἐλαβώθηκε ὁ Βοϊδῆς, ὁ Δουράκης, ἐσκοτώθηκαν πέντε - ἕξι. Εἰς τὸ μεσημέρι ἔσωσαν τὰ φουσέκια. Μοῦ λένε τὸ στράτευμα, νὰ τοὺς ἀνοίξωμεν - ὅμως τὰ Κολιόπουλα ἦτον 6 ὥρες μακρὰ εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Ρουφιᾶ, εἰς χωριὸ Τζούκα, ἐφύλαγαν διὰ τοὺς Λαλαίους. Ἀκούοντας τὸ τουφέκι, ἐκίνησαν, πλὴν δὲν ἔφθασαν (εἶχαν τετρακοσίους) εἰς τὴν ὥραν, ἀλλ' ἐπειτα ἀπὸ μισὴ ὥρα. Οἱ Τοῦρκοι ἐσκοτώθηκαν 15, ἐπολεμοῦσαν μὲ καρδιά, διότι εἶχαν τὸ βιό τους καὶ τὲς γυναῖκες τους. Ἄν ἔφθαναν τὰ Κολιόπουλα, ὁ Γιωργάκης καὶ ὁ Δημήτρης, ἤθελε χαλασθοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἐπῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν θέσιν μας. Ἀκούοντας τὴν μπατερία τῶν Κολιαίων, ἐβγήκαν ἀγνάντια νὰ ἰδοῦν. Βλέποντας ὅτι μᾶς ἔρχεται μεντάτι, τότενες οἱ Σπαρτιάτες ἐπῆραν τοὺς λαβωμένους καὶ ἔμεινα μὲ πολλὰ ὀλίγους. Ἀκούοντας τὴν μπατερία, ἐφράξαμεν τὸν τόπον, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ γεφύρι, μὲ 20 ἀνθρώπους. Ἐκούναγα τὸ μπαϊράκι διὰ νὰ μὲ γνωρίσουν τὰ Κολιόπουλα, εἶχε πιασθεῖ ὁ λαϊμός μου ἀπὸ τὲς φωνὲς τῆς ἡμέρας (1). - Οἱ Τοῦρκοι βγαίνουν εἰς βοήθεια ἀπὸ τὸ Κάστρο, διώχνουν ἐκείνους ποὺ ἦτον στὴν χώρα.- Κυνηγοῦμε τοὺς Τούρκους μὲ τὰ γυναικόπαιδα, 500 ψυχὲς ἐχάθηκαν εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καρύταινας, μὴν ἡμπορώντας ν' ἀπεράσουν ἀπὸ τὸ γεφύρι, τὸ ὁποῖον τὸ εἴχαμε πιασμένο. Οἱ Ἕλληνες ἔπαιρναν τὰ ζῶα, τὰ ἄτια ὅλα λαβωμένα. Δὲν τοὺς ἐχώραε τὸ Καστράκι, καὶ ἦτον ἀπέξω σὰν τὸ μελίσσι (ἡ πρώτη νίκη κατὰ Τούρκων - τῶν Καλαβρύτων πρῶτα).

Ἡμεῖς τοὺς πολιορκήσαμεν. Μετὰ τὸ ἐσπέρας ἔφθασε καὶ ὁ Ἡλίας Μπετζαντὲς ἀπὸ τὸ Λεοντάρι. Στὲς 28 ἦλθε καὶ ὁ Κανέλλος μὲ 200 Καρυτινοὺς. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐκίνησαν διὰ τὴν Ἀρκαδίαν μὲ 500 ἀνθρώπους. Σὰν οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἦτον φευγάτοι, ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Καρύταινα μὲ 1.000. Σὲ δύο ἡμέρες ἐγινήκαμε 6.000. Οἱ Τοῦρκοι ὁποῦ ἦτον κλεισμένοι, ἄφησαν τὰ ζῶα τους ἔξω, τὰ πῆραν οἱ Ἕλληνες. Δὲν εἶχαν νερό, τροφάς. Τὸν Νικηταρᾶ, τὸν εἶχα (2) σταλμένον μὲ ἑκατὸ νομάτους εἰς τὸ Φραγκόβρυσσο, εἰς τὴν Τριπολιτζά, δύο ὥρες ἀπέξω. Ἐκεῖνες τὲς δύο ἡμέρες ὁποῦ ἐσυνάχθημεν, ὁ Μουσταφάγας ἐνδύνει δύο Τούρκους ραγιάδικα, τοὺς δίνει 500 γρόσια· ἐπῆγαν εἰς τὴν Τριπολιτζά διὰ νὰ ἔλθει μεντάτι καὶ νὰ τοὺς πληρώσει ὅλους ὅσοι ἔλθουν εἰς βοήθειάν τους. Ἐξω βγαίνοντας οἱ πεζοδρόμοι δύο ὥρες, τοὺς ἐκατάλαβαν ἄνθρωποι, πλὴν δὲν τοὺς ἔπιασαν. Δίδοντας τὸ γράμμα ὀρδινιάσθηκαν 2.000, καὶ ἦλθαν βοήθειαν τῶν Καρυτινῶν καὶ Φαναρίτων. Ἐγὼ, σὰν ἔμαθα τοὺς πεζοδρόμους, ὑποπτεύθηκα ὅτι, θὰ ἐρθεῖ μεντάτι. Ἐκαμα εὐθὺς συνέλευσιν εἰς τὸ στράτευμα, ἔδωκα γνώμη νὰ πάει ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ 2.000 εἰς τοὺ Σάλεσι, μακρὰ ἀπ' τὴν Τριπολιτζά 4 ὥρες καὶ 4 ἀπὸ τὴν Καρύταινα, νὰ ἐμποδίσαι τὸ μεντάτι ἂν κινήσει ἀπὸ Τριπολιτζά, ἂν δὲν ἡμπορέσει νὰ τοὺς βαστάξει, νὰ ἔλθει ὀπίσω - νὰ πάρουν φόβον οἱ Τοῦρκοι, ὁποῦ νὰ μὴν προσπεράσουν κατὰ τὴν Καρύταινα. Αὐτὸς μοῦ ἀποκρίθηκε: «Δὲν κάνει νὰ χαλάσομε τὸ ὄρδι, ὁποῦ εἴμεθα

συναγμένοι». Τοὺς εἶπα ἄλλη μία γνώμη: «Νὰ πάρω ἐγὼ 500...» Μὲ ἀντέσκοφεν. Ἐτῆς ἔμεινεν τὸ πιάνο ἐκεῖνο. Τοὺς Τούρκους τόσο τοὺς ἐστενοχωρήσαμεν, ὅπου δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐβγουν ἓνα ἀχνάρι. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ξημερώνοντας, Ἀπριλίου 1η, ἐβγήκε τὸ μεντάτι ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἐβγαίνουν ἐκεῖ ὅπου ἔλεγα νὰ πάγει ὁ Ἀναγνωσταράς, καὶ βάνουν φωτιά ἀγνάντια. Βλέποντας τὲς φωτιές, λέγομεν: «Τὸ μεντάτι εἶναι». Ἐστειλαν διὰ νὰ ἐβγουν καταπατητάδες, αὐτοὶ ἐπήγαιναν καὶ ἀπόκριση δὲν μᾶς ἔφερναν. Ἐπείσωσα καὶ τοὺς εἶπα: «Νὰ πιάσουν τρία καταράχια, διὰ νὰ καρτερέσουμε τοὺς Τούρκους νὰ πολεμήσουμε». Καὶ ἐγὼ ἐπῆρα ἓνα ἄλογο καὶ ἓνα μπαϊράκι εἰς τὸ χέρι, καὶ τὸ κιάλι, καὶ ἂν εἶναι Τούρκοι, νὰ κλείσω τὸ μπαϊράκι, ἂν δὲν εἶναι, νὰ τὸ ἀνοίξω. Μὲ ἀκολούθησαν καὶ δύο μὲ τὰ πόδια. Ὅσο νὰ ἐβγω εἰς τὴν ράχη, ἀπόστασε τὸ ἄλογο· τὸ ἔδεσα εἰς ἓνα κλαδί καὶ ἐγὼ ἐβγήκα εἰς τὴν ράχη. Ἐβαλα τὸ κιάλι, εἶδα τοὺς Τούρκους ὅπου ἤρχοντο καὶ ἔκλεισα τὸ μπαϊράκι. Οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν νὰ φεύγουν, ἀφοῦ ἔκαμα σημεῖον. Ἐγὼ, ἔκανε κρῦο, ἀέρας. Ἐπέρασα ἀπὸ ἓνα τζοπανάκι, μία καποτίτζα ἄσπρη - ἤμουν ἰδρωμένος - κι ἐγύρισα πίσω νὰ πάγω εἰς τὸ στράτευμα· Οἱ ἄνθρωποι μου ἔφευγαν. Ὁ Καβαδίας (1) μοῦ ἐπῆρε τὸ ἄλογο. Ἐγύρισα πίσω εἰς τὸ ὄρδι ἀποσταμένος. Εὐρίσκω τὸν μακαρίτη τὸν Ἡλία ποὺ ἐπολέμαε. Τὸ ἄλλο ὄρδι ἐπῆρε τὰ βουνά. Τὰ Κολιόπουλα ἐπολεμοῦσαν τὸ ἀποκεῖθε μέρος τοῦ κάστρου. Ἐβγήκα καὶ τὸν ἐσήκωσα τὸν Μπεζαντὲ ἀπὸ ἐκεῖ, διὰτὶ ἔμενε μοναχὸς του, καὶ ἐβγήκαμε ὅλοι σὲ μία ράχη, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ κρατήσουμε τούτη τὴ ράχη, διὰτὶ ἂν τοὺς βγάλουν καὶ τουτουνοῦς, νὰ τοὺς πέσουμε ἀπὸ κοντὰ ἴσια μὲ τὴν Τριπολιτζά». Ὁ Ἀναγνωσταράς ἔπιασε τὸ γεφύρι μὲ 1.000. Ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Κανέλλος ἐπῆραν τὴν ἀπάνου στράτα, ἐγὼ ἔμεινα μοναχὸς μου (2), οἱ Ἕλληνες ἐτζάκισαν, ἐκρύφθηκαν εἰς κάτι κλαριά, τὲς δύο πιστόλες μου ἀσκηωμένες. 12 Τούρκοι ἐκυνηγοῦσαν τὸ ἓνα μέρος τῶν Ἑλλήνων, 10 τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸ γεφύρι τὸν Ἀναγνωσταρά, καὶ ἄλλοι τὸν Παπαφλέσσα καὶ Κανέλλο. Ἐνόμιζαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι. Ἐπροσπέρασαν οἱ Τούρκοι. Τοὺς εἶδα ἔπειτα κι ἐγύρισαν ἀπὸ σιμά μου. Ἡ καποτίτζα μ' ἐγλύτωσε, γιατί ἐφοροῦσα κόκκινο μεϊτάνι καὶ ἡ καποτίτζα τὸ σκέπαζε.

Εἰς τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐβγήκα ἀγνάντια εἰς τοὺς ἐδικούς μας εἰς τὸ γεφύρι. Καθὼς μὲ εἶδαν... «Ποῦ ἵσουν;» - «Ἐκεῖ ποὺ μ' ἀφήκατε· κρυμμένος» (3). Προβάλλω νὰ τοὺς πάρουν καταπόδι ἕως εἰς τὴν Τριπολιτζά. Οἱ Ἕλληνες δὲν θέλουν. Τὰ Κολιόπουλα ἐτράβηξαν εἰς τὴν Ἡλιοδώρα, ὁ Παπαφλέσσας καὶ Μπεζαντὲς πάγει εἰς τὴν Δημητσάνα, ὁ Κανέλλος εἰς τὰ Λαγκάδια, πάγει τὲς φαμιλιές εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιο.

Τὴν ὁμιλίαν ὅπου εἶπα μὲ ἄκουσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἦτον εἰς τὸ γεφύρι. Ἦτον μιὰ ὥρα νύκτα περασμένη καὶ σκοτάδι καὶ τοὺς λέγω: - ἔκαμα τὸ σταυρό μου - «Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὴν Πατρίδα, ἐλᾶτε κοντά μου». Ἐκίνησα, μὲ ἀκολουθοῦν 200 καὶ ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Μπούρας ἀπὸ τοὺς Κωνσταντίνους, καὶ εἶχα νὰ περάσω εἰς ἓνα μονοπάτι 20 χρόνους. Ἦσα εἰς τὸ μοναστήρι εἰς τὸν Ἅγιο Γιάννη ἀπάντησα τοὺς Στεμνιτιώτας καὶ ἤφεραν τὲς φαμιλιές τους νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ Μοναστήρι Ἀγιάνη, τοὺς λέγω: «Ποῦ πᾶτε Στεμνιτιώτες;» - Βιαζόμεθα... - Ἐλᾶτε κοντά, ἐγὼ εἶμαι καλὸς νὰ ἀπαντήσω τοὺς Τούρκους». Ἀνέβηκα εἰς τὴν Στεμνίτζα, μακρὰ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι μία ὥρα. Ἐβαλα ντελάλι, ὅτι νὰ μὴν σεισθεῖ ἀπὸ μέσα κανέννας. Μὲ ἔμαθαν ὅτι ἤμουν εἰς τὴν Στεμνίτζα ὁ Φλέσσας καὶ ὁ Μπεζαντὲς καὶ ἦλθαν καὶ μὲ ἡῶραν. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐξημέρωσε τοὺς εἶπα, ὅτι: Νὰ πᾶμε νὰ πιάσουμε τὴν Λαγκάδα· οἱ Τούρκοι θ' ἀπεράσουν ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ τοὺς βαρέσωμεν. Καὶ κοντὰ εἰς τὴν Λαγκάδα εἶναι ἓνα χωριὸ

Χρυσοβίτζι, καὶ ἐτράβηξα μὲ τοὺς 300. Στὸ δρόμο ἐκρύφθηκαν οἱ Ἕλληνες· 100 τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι, ὥστε νὰ πᾶμε στὸ Χρυσοβίτσι. Τότενες τὰ χωριὰ τὰ Βλαχοχώρια ἔλειπαν στὰ χειμαδιὰ καὶ δὲν ἦτον ἄνθρωποι. Ἡύραμε ἓναν ἄνθρωπο, τὸν ἐρωτήσαμε ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Λαγκάδα, καὶ μᾶς εἶπε ὅτι: «Χθὲς ἐπέρασαν 17 νομάτοι, καὶ ἐπήγαιναν 5 - 6.000 πρόβατα καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος νὰ τοὺς τουφεκίσει». Ὁ Νικηταρᾶς, ποὺ ἦταν εἰς τὸ Φραγκόβруσο, ἐκτύπησε τοὺς πολλοὺς, ἐπῆρε ζωντανά, ἐσκότωσε πέντε - ἕξι ἀνθρώπους, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐτραβήχθηκαν ὅλοι εἰς τὴν Τριπολιτζά. - Τὴν αὐγὴν, μὲ τὰ ξημερώματα, μοῦ λέγουν: «Τί νὰ κάμουμε ἐδῶ; Νὰ ἀναχωρήσουμε, νὰ πᾶμε εἰς τὸ Λεοντάρι, νὰ συνάξουμε στρατεύματα, νὰ ἰδοῦμε τί ἀπογίνεται ἐκεῖνος ὁ κόσμος», καὶ χίλιες ἀφορμές. Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Δὲν ἔρχομαι, κάθομαι εἰς τοῦτα τὰ βουνὰ ποὺ μὲ γνωρίζουν τὰ πουλιὰ καὶ μὲ τρῶν καλλίτερα, γειτονικά». Δὲν εἶχα ἄνθρωπο ἐδικόν μου, ἐπαρχιώτη μου, ἓνα ἄλογο εἶχα.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς Μπετζαντές, Μπούρας πᾶνε στὸ Λεοντάρι, ἔμεινα μόνος μου μὲ τὸ ἄλογό μου εἰς τὸ Χρυσοβίτζι. Γυρίζει ὁ Φλέσσας καὶ λέγει ἐνὸς παιδιοῦ: «Μεῖνε μαζί του, μὴ τὸν φᾶνε τίποτες λύκοι». Ἐκατῆξα ἕως ποὺ ἐσκαπέτισαν μὲ τὰ μπαϊράκια τοὺς, ἀπὲ ἐκατέβηκα κάτου· ἦτον μιὰ ἐκκλησία εἰς τὸ δρόμο (ἡ Παναγία στὸ Χρυσοβίτζι), καὶ τὸ καθεσιό μου ἦτον ὁποῦ ἐκλαιγα τὴν Ἑλλάς: «Παναγία μου, βοήθησε καὶ τούτην τὴν φορὰ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν!» καὶ ἐπῆρα ἓναν δρόμο κατὰ τὴν Πιάνα. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα τὸν ξάδελφόν μου Ἀντώνιον τοῦ Ἀναστάση Κολοκοτρώνη μὲ 7 ἀνιψίδια μου, ἐγινήκαμε 9 καὶ τὸ ἄλογό μου 10· ἐγὼ ἤμουν καὶ χωρὶς τουφέκι. Εἰς τὴν Πιάνα δὲν ἦτον κανεῖς, μὲ λέγει ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, οὔτε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, - φευγάτοι. Ἐρριξα εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, μὲ ἐγνώρισαν, ἐκατέβηκαν καμμιὰ εἰκοσαριά, τοὺς ἔκαμα ὅλους πεζοδρόμους. Ἐστεῖλα εἰς ὅλα τὰ χωριὰ νὰ κάμω ὄρδι. Σὲ τρεῖς ἡμέρες ἔμασα 300 καὶ ἔρριξα τὸ ὄρδι μου εἰς τὴν Πιάνα, ἀγνάντια ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά 3 ὥρες. Τότενες τὰ χαρατζοχάρτια ἔμβαιναν εἰς τὴν Τριπολιτζά, καὶ εἶπαν: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μὲ τετρακόσους εἰς τὴν Πιάνα». Βγαίνουνε 4.000 Τοῦρκοι, καὶ μᾶς ἐξημέρωσαν ἐκεῖ. Βλέποντας, ἔλεγα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι· τοὺς ἔβλεπα μὲ τὸ κιάλι, τὸ κιάλι δὲν τὸ ἔδιδα σὲ κανέναν, τοὺς παρηγοροῦσα. Ἐδωσαν μία φωτιά, ἐτζακίσανε οἱ δικοί μας, ἔμεινα μόνος μου μὲ τὸ ἄλογό μου ὀπίσω. Ἐπῆρα τὸν δρόμο τῆς Ἀλωνίσταινας· εἰς τὸν δρόμο ἦρα τὸν Νικολὸ τὸν Μπούκουρα ἀποσταμένον καὶ τὸν ἔβαλα πισωκάπουλα. Ἡμεῖς τὴν μιὰ μεριά, οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπηγαίναμε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα. Οἱ Ἀλωνιστιῶτες ἐτουφέκαγαν ἀπὸ τὸ ψήλωμα, νὰ μὴν ἐμβοῦν οἱ Τοῦρκοι μέσα καὶ ἐχασομέραγαν. Ὅντας ἐπήγαινα μὲ τὸν Μπούκουρα ἔλεγα: «Ἐλᾶτε σκυλομουρτάτες!» - ὁ Μπούκουρας ἔλεγε: «Μὴν τοὺς πεισμώνεις». Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἤρχετο μὲ 100 νομάτους, μὲ φορτώματα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι, τοῦ ἐπῆραν τὰ φορτώματα.

Ἀπαντήθηκα μὲ τὸν Κανέλλο. Ὅσους εἶχε ὁ Κανέλλος κοντά του ἐφοβήθηκαν, ἐπῆγαν εἰς τὰ χωριὰ τοὺς. Ἐμειναν μὲ τὸν Κανέλλο 11 νομάτοι. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ καὶ ἐγύρισαν πίσω στὴν Τριπολιτζά. - Παίρνω τὸν Κανέλλο διὰ νυκτός, τόπον σὲ τόπον καὶ ἐξημερώσαμεν εἰς ἓνα χωριὸ τοῦ κάμπου, εἰς τὴν ἄκρα τοῦ Κάμπου τῆς Καρύταινας. Οἱ Καμπίτες, κι οἱ Βουνήσιοι ἐπέρασαν τὸ ἄλλο μέρος κατὰ τὸ Φανάρι, εἰς ἓνα βουνὸ Δραγουμάνο καὶ ἦτον τὴν μεγάλη Τετράδη. Ἀπὸ τὴν πείνα μας ἐψήσαμε ἓνα ἄρνι κι ἐφάγαμε. Ἀπόλυκα πεζοδρόμους εἰς τὸ Λεοντάρι, ποὺ ἦτον συναγμένοι Καπεταναῖοι, τοὺς εἶπα: «Νὰ ζυγώσουν κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτζά, εἰς τὴν Μαρμαριά, Παπα Φλέσσας, Μούρτζινος, Ἀναγνωσταρᾶς». Ἐτῆζι ἤλθανε εἰς τὴν Μαρμαριά τὸ μὲν Μυστριώτικο στράτευμα καὶ ὁ Κυριακούλης, ὁ Βρυσθένης καὶ τ' Ἀγιοπετρίτικα

στρατεύματα. Ἦτον καὶ 2.000 εἰς τὰ Βέρβена, καὶ παίρνει καμμιά χιλιάδα ἀνθρώπους ὁ Κυριακούλης καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Βλαχοκερασιὰ μπροστὰ ἀπὸ ἡμᾶς. Τοῦ ἐγράψαμε νὰ ἔλθει νὰ κάμουμε ἓνα σῶμα· δὲν ἠθέλησε εἶπε: «Καλὸ πόστο κρατῶ, κι ἂν ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι ἀπάνω μας, νὰ μᾶς ἐλθῇτε μεντάτι». Ἀνήμερα τὴν Λαμπρὴ εἶχανε βάρδια, ὁ Κυριακούλης τοπικοὺς καὶ τοὺς ἐπρόδωσαν, καὶ ἐβγήκαν 2.000 Τοῦρκοι μὲ τὰ χαράματα τῆς αὐγῆς καὶ τοὺς ἐπλάκωσαν καὶ ἐπολέμησαν ὀλίγην ὥραν καὶ ἐσκότωσαν καμμιά δεκαπενταριά ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας· ἐσκότωσαν τὸν περίφημο Ἀντώνιον Νικολόπουλο, τὸν Παναγῆ Βενετζιάνον, καὶ ὁ Κυριακούλης ἀναχώρησε μὲ τὸ λοιπὸ στράτευμα, καὶ πάγει στὸ Μυστρά. Ἀκούοντας ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ἐκινήσαμεν εἰς μεντάτι, ἦτον δυὸ ὥρες μακρά, καὶ ὅσο νὰ πᾶμε ἡμεῖς, δὲν εὐρήκαμε οὔτε Ἑλληνας, οὔτε Τούρκους. Τὰ σπίτια καημένα, τοὺς 15 κοφοκέφαλους. Ἐγυρίσαμε ὀπίσω, εἰς τὴν Μαρμαριά. Τὴν ἴδιαν ἡμέραν ἦλθε τὸ παιδί μου, ὁ μακαρίτης ὁ Πάνος μὲ τὸν Γενναῖο, μὲ 30 νομάτους, καὶ μ' ἐγύρευσαν. Τὸ ὄρδι τὸ ἄλλο ἦτον εἰς τὰ Βέρβена, μὲ τὸν Βρυσθένη, Π. Γιατράκο, Ζαφειρόπουλο. Ἐρχόμενος ὁ Πάνος καὶ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης, τὸν ἔστειλα νὰ πάγει στὴν Καρύταινα. Ὅποιος δὲν βγαίνει νὰ καίει τὸ σπίτι, νὰ κάμουν ὄρδι εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ εἰς τὸ Χρυσοβίτζι. Δὲν ἔλειψαν νὰ συνάζουν ἀπὸ τὰ χωριὰ ὥς 600, καὶ ὅλο ἐστέλνανε νὰ δυναμώνουν τὸν τόπο. - Τὰ Κολιόπουλα μὲ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, ἦσαν καὶ οἱ Μεταξάδες μὲ κανόνια καὶ ἐπολιορχοῦσαν τοῦ Λάλα. Ἐστείλαμεν διαταγὰς εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Μυστρά, καὶ ἐσυνάχθημεν εἰς τοῦ Μαρμαριά ἕως 1.200 καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτζι ὅπου ἦτον ἀγνάντια ἀπὸ τὰ Βέρβена, ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτζ καὶ Ἀλωνίσταινα (Καρυτινὰ ὄρδι). Στὸ Βαλτέτζι εὐρίσκοντο ὁ Μούρτζινος, Γιατράκος, Κυριακούλης, Ἡλίας Μπετζαντές, Νικηταρᾶς, Ἀναγνωσταρᾶς, ἐγὼ ἤμουν ἐπικεφαλῆς. Σὰν ἐμαζώχθημεν ἐγὼ ἐστεκόμουν μὲ 200 - 300 εἰς τὸ χωριὸ νὰ τοὺς δίδω βοήθειαν. Τὰ ταμπούρια ἦτον πλησίον, διὰ νὰ δίδει τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου βοήθεια. Ἦτον ἀρχὲς καὶ δὲν ἤξευραν νὰ πολεμήσουν. Οἱ Τοῦρκοι, μία τῶν ἡμερῶν (ἔβγα Ἀπριλίου), ἐβγαίνουν εἰς τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν Πόρταν 10.000. Ἐστοχάσθημεν ὅτι θὰ πᾶνε εἰς τὰ Βέρβена, ἀντίκρυζε ἡ Πόρτα τοῦ Ἀναπλιοῦ. Ἐπῆγα εἰς τὸ Καλογεροβούνι διὰ νὰ δώσω σημεῖο ποῦ νὰ τρέξουμε μεντάτι, ἂν πηγαίνουν κατὰ τὰ Βέρβена νὰ πᾶγω μεντάτι, καὶ ὅσοι ἦτον εἰς τὰ ὄρδι, εἰς τὸ Χρυσοβίτζι καὶ Πιάνα νὰ πιάσουν τὴ θέσιν τοῦ Βαλτετζιοῦ. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπῆγαν εἰς τὰ Βέρβена, ἀλλ' ἦλθαν εἰς τὸ Βαλτέτζι. Ὅσο ποῦ νὰ γυρίσω, ἐπιάσθηκε ὁ πόλεμος εἰς τὸ Βαλτέτζι. Τὸ τούρκικο μέρος ἐκτυπήθη μὲ τὸν Γιατράκο, Κυριακούλη, Νικηταρᾶ. Αὐτοὶ ὑποχώρησαν, ἐτραβιούνταν, ἔφυγαν, ἐγὼ ἦλθα ἀπὸ πίσω, - ἐπῆγα καὶ ἐγὼ τὸν τορὸν ἐκείνων. Φθάνοντας μερικοὶ τοῦ Πέτροβα καὶ Σόρι - οἱ Τοῦρκοι ἄρχιζαν καὶ ἔκαιγαν τὸ χωριό. Τοὺς φώναξα: «Σταθῇτε γεροί, γιατί θὰ μᾶς πνίξουν». Ἐστάθημεν 30, λαβώνομε ἓνα μπαϊραχτάρη· ἐτζάκισαν οἱ Τοῦρκοι. Ἐφθασεν ἀπὸ τὰ Βέρβена, Πιάνα καὶ Χρυσοβίτζι μεντάτι· τοὺς γυρίσαμεν, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν Κάμπον, κάτω ἀπὸ τὴ Μπολέταν, μισὴ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως δύο χιλιάδες εἰς τὸ Λεβίδι, δὲν ἐπῆραν εἶδηση. Ἄν ἤθελε ἔλθουν εἰς βοήθειαν, ἤθελε πᾶμε μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ἐγυρίσαμε ὀπίσω, πᾶσα ἓνας εἰς τὸ ὄρδι του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν εὐρήκαν ἀφορμὴ ὅπως θὰ πᾶμε νὰ εὐρομε στρατιῶτες. Φεύγει καὶ ὁ Μούρτζινος, μένω μὲ 20 ἀνθρώπους ἐδικούς μου. Ὅλοι ἐτράβηξαν εἰς τὸ Λεοντάρι, ἐγὼ μὲ τοὺς 20 ἐκείνους ἐπῆγα καὶ ἔμασα τοὺς Καρυτινοὺς εἰς δύο, καὶ ἦτον ὅλοι 1.200, εἰς τὸ ἓνα ὁ ἀρχηγὸς ὁ Κολιόπουλος, εἰς τὸ ἄλλο ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος. Σὲ 10 ἡμέρας περάσοντας, τοὺς ἔγραψα εἰς τὸ Λεοντάρι, ὅτι: «νὰ ἐλθῇτε νὰ πιάσουνε τὸ Βαλτέτζι». Καὶ τότε ἐκίνησε ὁ Μπετζαντές, οἱ Πετροβαῖοι καὶ Μεσσήνιοι 1.200, Παπατσώνης. Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτζι, τοὺς

λέγω: «Νὰ φτιάσετε τὰ ταμπούρια κλειστά. Εἰς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἦτον μία ἐκκλησιά, νὰ γένει ταμπούρι, καθὼς καὶ δύο καταράχια, ποὺ ἐδιαφέντευαν τὸ χωριό, ὅπου ἂν ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι, νὰ κλεισθῇτε μέσα». Μοῦ ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι: «Χανόμεθα». - «Ἐσεῖς κλεισθῇτε καὶ ἐγὼ σὰς ἔρχομαι μεντάτι, σὰς παίρνω εἰς τὸν λαιμό μου». Ἐκείνη τὴν ἴδια ὥρα, ὅπου ἡμεῖς ἐφτιάνναμε αὐτό, ἦλθεν ὁ Κεχαγιάς με 4.000 εἰς τὴν Βοστίτζα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἔκαψε τὴν Βοστίτζα, ἐπέρασε εἰς τὰ Μαῦρα Λιθάρια ἀτουφέκιστος, ἔκαψε τὴν Κόρινθο. Ὁ Φλέσσας ἔκαψε τὰ σπίτια τοῦ Κιαμήλμπεη, ἔκαψε τὸ Ἄργος ὁ Κεχαγιάς, ἐπέρασε ἀπὸ τὸ Τουρνίκι, ἐμβῆκε εἰς τὴν Τριπολιτζά. Μπαίνοντας εἰς τὴν Τριπολιτζά, τοῦ ἰστόρησαν τὸν πόλεμο τὸν πρῶτον τοῦ Βαλτετζιοῦ - ποὺ ἐκυνηγῆσαμεν τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐπαινέματα τούρκικα. Τοῦ εἶπαν οἱ παλαιοὶ Τοῦρκοι: «Ἦτον Ροῦσοι, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπο τοῦ Σινάνου, ἐπροσκύνησαν». Τὸ αὐτὸ σχέδιον ἤθελαν νὰ κάμουν. Ὁ Κεχαγιάς, καλὰ τερτιπλῆς καὶ πολεμικός, κάνει ἓνα σχέδιον καὶ στέλνει τὸν Ρουμπῆ ἀπὸ τὰ Μπαρδούνια ἐπὶ κεφαλῆς με 5.000 νὰ πάγει στὸ Βαλτέτζι νὰ κυνηγήσει τοὺς Ἑλλήνας, καὶ στέλνει καὶ 1.500 χωριστὰ διὰ νυκτὸς γιὰ νὰ πιάσουν τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετζιοῦ, ποὺ ἂν τζακισθοῦν οἱ Ἑλληνες, καθὼς καὶ τὴν πρώτην φοράν, νὰ τοὺς κτυπήσουν. Καὶ ἀτός του παίρνει 2.000 καβαλλαραίους εἰς τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετζιοῦ· τὸ ὁμοίως νὰ ἀκολουθήσει ὅταν τζακίσουνε οἱ Ἑλληνες, καὶ 1.000 βάνει εἰς τὸ Καλογεροβούνι διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸ στράτευμα τῶν Βερβενιῶν, ἂν κινήσει μεντάτι. Τὸ ἓνα στράτευμα, ὅπου ἤμουν, εἰς τὸ Χρυσοβίτζι εἶχε 800, καὶ τὸ μὲν στράτευμα τῆς Πιάνας με τὸν Δ. Κολιόπουλο με 800. Τὸν Κανέλλο Δεληγιάννη τὸν εἶχαμεν ἑφορον με ἄλλους 4, γιὰτὶ ἔβαλα ἐφορία νὰ οἰκονομοῦν τὰ στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι διὰ τὸ Βαλτέτζι, οἱ βάρδιες ἦτον διὰ νυκτὸς ἀπερασμένες εἰς τὰς τοποθεσίας. Ἐγὼ ἐκοιμούμουν εἰς τὸ Βαλτέτζι, ἐγευμάτιζα εἰς τὴν Πιάνα καὶ ἐδείπναγα εἰς τὸ Χρυσοβίτζι καὶ ἐπεριφερόμουν στὰ τρία ὀρδιὰ καὶ ἔντεσα ἐκείνη τὴν ἡμέρα νὰ εἶμαι εἰς τὸ Χρυσοβίτζι. Εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, ἀπάνω ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, εἶχαμε βάρδιες καὶ ἔδιναν εἶδηση, πόθεν πᾶνε οἱ Τοῦρκοι. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα μᾶς ἔκαμαν σινιάλο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε στὸ Βαλτέτζι - μᾶς ἔκαμαν φωτιὰς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε εἰς τὸ Βαλτέτζι. Εὐθὺς ἐκίνησα με τοὺς 800 καὶ ἔκαμα διαταγὴν ν' ἀκολουθήσουν κι οἱ ἄλλοι. Ὅσο νὰ ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Βαλτέτζι, ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς. Ἀνοιξε ὁ πόλεμος τοῦ Βαλτετζιοῦ. Τοὺς δικούς μας τοὺς πολιορκήσαν οἱ 5.000. Ἀνοίγοντας τὸ τουφέκι ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰς πλάτες τῶν Τούρκων, ρίξαμε μιὰ μπαταριά νὰ ἐμψυχωθοῦν οἱ μέσα, καὶ οἱ μέσα ἐχάρηκαν καὶ ἔρριξαν κι ἐκεῖνοι, ἔρριξαν καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἔγινε κρότος μέγας. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ἐμπροστινὲς φύλαξες περίμεναν νὰ φύγουν οἱ Ἑλληνες, καρτερώντας δύο ὥρες καὶ ἀκούοντας φρικτὸν πόλεμον ὀπίσω, ἐπέικασαν, ὅτι οἱ Ἑλληνες ἐκλείσθησαν καὶ πολεμᾶν. Ἦρθαν καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἑλλήνων, ἔπιασαν ἓνα καταράχι δέκα μπαϊράκια καὶ ἐμπόδιζαν τὴν κοινωνίαν μας με τοὺς μέσα. Ἐμεῖς οἱ 800 ἐδυναμώσαμεν τὸν τόπον, γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρουν τὰ ὀπίσθια οἱ Τοῦρκοι. Ὁ Κεχαγιάς ἐκαρτέρεσε καὶ αὐτός δὲν εἶδε τίποτε, ἦλθε εἰς τὸ Βαλτέτζι με δύο κανόνια. Πολεμοῦν οἱ Ἑλληνες οἱ κλεισμένοι. Ἐφθασε καὶ ὁ Κολιόπουλος, ἔκλεισε τὸν Ρουμπῆ με τοὺς 5.000 καὶ δὲν εἶχε ἀνταπόκριση με τοὺς ἄλλους Τούρκους. Τοὺς ἔβαλε (ὁ Ρουμπῆς) τὸ κανόνι, πλὴν δὲν τοὺς ἔκανε ζημία. Ὁ πόλεμος ἐστάθη σφοδρός, ὅλην τὴν ἡμέραν· οἱ Τοῦρκοι ἐπρόσμεναν με τὰ ψηφώματα νὰ ἀδειάσουν τὸ Βαλτέτζι οἱ κλεισμένοι, καὶ ἡμεῖς ἀκαρτερούσαμεν νὰ φύγουν οἱ Τοῦρκοι. Τὸ βράδυ παίρνω μερικοὺς καὶ πάγω εἰς τὸ καταράχι, ὅπου ἦτον οἱ σημαῖες τῶν Τούρκων. Ἐπῆγα κοντά, τοὺς τουφέκισα, με δίδουν 4 τουφέκια - οἱ Ἑλληνες ὀπίσω δὲν ἐκατάλαβαν: «Ζωντανοὺς θὰ σὰς πιάσω, ἐγὼ εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». - «Τί

εἶσαι σύ;» - «Ὁ Κολοκοτρώνης». - Ἄδειασαν τὸν τόπον. Τότε ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Βαλτέτζι, ἐδώσαμε φυσέκια, ψωμί, ὅτι ἀναγκαῖα ἦτον εἰς ἐκείνους. Εἰς τὲς 2 ὥρες τῆς νυκτὸς ἦλθαν 200 ἐδικοί μας καὶ ἔρριξαν μία μπαταρία· ἐνομίζαμε ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ ἦτον Ἑλλήνες. Ἐξενυκτήσαμε καὶ τὰ δύο μέρη, ὁ ἓνας πῶς θὰ φύγει ὁ ἄλλος. Ἐξημερώσαμεν εἰς τὸν πόλεμο. Βάνω τὸ κιάλι καὶ τηράω, βλέπω τοὺς Τούρκους εἰς ἓνα μέρος, ὁ Ρουμπῆς ἦτον ἀποκλεισμένος. Τὴν αὐγὴ ὁ Κεχαγιᾶς ἔβαλε τὸ κανόνι εἰς τὸ ταμπόρι τοῦ Μπετζαντὲ τοῦ Ἡλίου. Τὸ κανόνι προσπέρναε τὸ ταμπόρι τοῦ Ἡλίου καὶ ἔπαιρνε τὸ ταμπόρι τοῦ Ρουμπῆ. Ἄν τὸ χαμήλωνε, θὰ τὸν ἔπαιρνε.

Ὁ Ρουμπῆς ἐστενοχωρήθη νὰ γυρίσει μὲ γιουρούσι, ἀνάμεσα τῶν δύο ταμπουριῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπείκασα ὅτι θέλει νὰ φύγει· τὸν ἐζυγώσαμε, κοντά. Κάνει γιουρούσι ὁ Ρουμπῆς - ἀπὸ τὴν τρομάρα τοὺς ἀφήνουν τουφέκια. Πέφτουν ἀνάμεσα τῶν δύο, τοῦ σκοτώνουν ὥς 300, ἡμεῖς ἀπὸ πίσω. Ἐπέσαμε ἀπὸ κοντά, ἐπετάχτηκαν καὶ οἱ κλεισμένοι Ἑλλήνες, τοὺς μάσαμεν μπλαστοί, τοὺς μονομεριάσαμεν, τοὺς ἀκολουθούσαμεν. Οἱ Ἑλλήνες ἔπεσαν εἰς τὰ λάφυρα καὶ εἰς τοὺς σκοτωμένους καὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν μὲ προθυμία. Ὁ Νικηταρᾶς ἔντεσε νὰ εἶναι εἰς τὰ Βέρβена μὲ 800· ἔρχεται, δὲν ἔφθασε εἰς ὦρα, τοὺς ἐκυνηγῆσαμεν ἕως ποὺ τοὺς ἐβγάλαμε εἰς τὸν Κάμπον. Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἐστάθη ἡ εὐτυχία τῆς Πατρίδος. Ἄν ἐχαλιόμεθα, ἐκινδυνεύαμε νὰ κάμομε ὀρδὶ πλέον (1).

Ὁ Μπετζαντὲς εἰς τὸ καταράχι, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιὰ ἄνθρωποι τοῦ Μπετζαντὲ - ὁ Μητροπέτροβας εἰς τὸ ἄλλο καταράχι· ἄλλο ταμπόρι εἶχαν οἱ Λεονταρίτες. Ὁ Κολιόπουλος εἶχεν ἀποκλεισμένον τὸν Ρουμπῆ. Ὅλοι ὁμοῦ ἐκυνηγῆσαμεν τὸν ἐχθρόν.

Δώδεκα, δεκατρεῖς Μαΐου ἦτον. 23 ὥρες ἐβάσταξε ὁ πόλεμος.

Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἦτον Παρασκευὴ καὶ ἔβαλα λόγον, ὅτι: «Πρέπει νὰ νηστεύσομεν ὅλοι, διὰ δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ νὰ δοξάζεται αἰώνας αἰώνων ἕως οὗ στέκει τὸ ἔθνος, διατὶ ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος».

Ὁ Κεφάλας καὶ ὁ Παπατζώνης ἦσαν εἰς τὴ μάχη τοῦ Βαλτετζιοῦ. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Βαλτετζιοῦ οἱ Καρυτινοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, Χρυσοβίτζι καὶ Πιάννα, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐστάθηκαν εἰς τὸ Βαλτέτζι. Περάσοντας 10 ἡμέρες ἡ Μπουμπολίνα, ὁ Τζόρκης καὶ ὁ Στάϊκος μ' ἔγραψαν νὰ τοὺς στείλω βοήθεια καὶ ἓναν ἀρχηγό, καὶ τοὺς ἔστειλα τὸν Νικήτα μὲ 50 ἀπὸ τὸ ὀρδὶ τοῦ Χρυσοβιτζιοῦ 50 ἀπὸ τὸ ὀρδὶ τοῦ Βαλτετσιοῦ καὶ 50 ἀπὸ τὸ ὀρδὶ τῶν Βερβένων, καὶ ἔτσι ἐπῆγε εἰς τὰ Δολιανὰ, διὰ νὰ πάρει καὶ τοὺς 50 ἀπὸ τὰ Βέρβена. Ἐκοιμήθηκε τὸ βράδυ ἐκεῖ (Κωνσταντῆς Ἀλεξανδρόπουλος ἦτον ἀρχηγὸς τῶν 50, Στεμνιτζιώτης). Οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν συνέλευση εἰς τὴν Τριπολιτζά. Οἱ Μυστριῶτες καὶ Μπαρδουνιώτες ἐπρόβαλαν: ὥσάν δὲν ἔκαμαν τίποτε εἰς τὸ Βαλτέτζι νὰ πᾶνε νὰ χαλάσουν τὸ ὀρδὶ ὅπου εἶναι εἰς τὰ Βέρβена, καὶ ἀπεκεῖ νὰ τραβήξουν διὰ τὸν Μυστρά. Ἐτῆς ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν γνώμην αὐτήν, καὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὰ Δολιανὰ, διὰ νὰ περάσουν νὰ βαρέσουν τὸ ὀρδὶ τὸ ἐδικόν μας εἰς τὰ Βέρβена. Ὁ Νικήτας μόλις εἶχε ἔβγει ἓνα κάρτο μακρὺ ἀπὸ τὰ Δολιανὰ καὶ τοῦ εἶπαν: «Τοῦρκοι ἔρχονται». Καὶ αὐτὸς γυρίζει ὀπίσω καὶ πιάνει τὸ χωριό, καὶ τὸν ἔκλεισαν μέσα οἱ Τοῦρκοι. Ἄλλοι ἔκλεισαν τὸν Νικήτα καὶ ἄλλοι ἐστράτευσαν διὰ τὰ Βέρβена. Τῶν Βερβένων τὸ ὀρδὶ τοὺς ἐκαρτέρεψε, καὶ μὲ πρώτη φωτιὰ ἐσκότωσαν ἓνα μπαῖρακτάρη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθηκαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸ ὀρδὶ τῶν Βερβένων τοὺς ἐπῆρε ἀπὸ κοντά. Ἀφοῦ ἐζύγωσαν κοντὰ εἰς τὰ Δολιανὰ ἐτζάκισαν καὶ οἱ Τοῦρκοι ὅπου πολιορκοῦσαν τὸν Νικήτα, καὶ ἔτσι ἐβγήκε καὶ ὁ Νικήτας μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, καὶ τοὺς ἐκατέβασαν ἕως εἰς τὸν Κάμπον.

κυνηγώντας. Ἐπῆραν δύο κανόνια, 70 σκοτωμένοι, ἔτσι ἐμούδιασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ δὲν ἐβγήκαν ἄλλη φορὰ διὰ ἐκστρατεῖαν (Μαΐος). Ὁ Νικήτας ἐτράβηξε εἰς τὸ Ἄργος, ἐχάλασε τὰ τζαμιά, τοὺς μιναρέδες καὶ μᾶς ἔστειλε μολύβι, γιατί εἴχαμε ἔλλειψη ἀπὸ μολύβι καὶ χαρτί, καὶ ἐπῆραμε τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Δημητζίανας καὶ ἄλλων μοναστηρίων καὶ ἐδέναμε φουσέκια. Μπαρούτι εἴχαμε, ἔκαμνε ἡ Δημητζίανα. Τοῦ μπαρουτιοῦ τὴν ὑπόθεση τὴν εἶχαν πάρει ἀπάνου τους τὰ ἀδελφία Σπηλιωτόπουλοι, καὶ διὰ νὰ δουλεύουν τὴν μπαρούτη δὲν ἐπαίρναμε πολλοὺς Δημητζανίτες εἰς τὸ στρατόπεδο, τοὺς ἀφήναμε δι' αὐτὴν τὴν δούλευσιν· Σὰν ἄκουσαν ὅπου ἐκάμναμεν προόδους οἱ Σπετζιώτες καὶ οἱ Ὑδραῖοι, μᾶς ἔστειλαν καὶ πολεμοφόδια καὶ πετζιά γιὰ τζαρούχια· μοῦ τὰ ἔστειλαν ἐμένα καὶ ἐγὼ ἔδινα ὅπου ἦτον ἀνάγκη. Ἐγὼ ἐσηκώθηκα μία νύκτα μὲ τοὺς Καρυτινοὺς, μετὰ τὸν πόλεμον τῶν Δολιανῶν, καὶ ἔπιασα τὰ Τρίκορφα ψηλά, καὶ τοὺς τζεπχανέδες τοὺς εἴχαμεν εἰς τὴν Ζαράχοβα, ὅπου ἦτον ἓνας δυνατὸς πύργος, καὶ τὲς ζωτροφίες καὶ λοιπά. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν Τρικόρφων ἔφκιασα ταμπούρια, καὶ ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἐζυγώσαμε τόσο κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτζά, μισὴ ὥρα ἦτον μακριά. Τοὺς φιλοτιμοῦσα νὰ κατέβουν ὀμπρός, καὶ τοὺς ἀνάφερα τὸ παράδειγμα τοῦ φιδιοῦ. Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι, τὴν αὐγὴ, ὅτι ἐκάμαμε ταμπούρια κοντὰ τους, ἀγνάντια στὴν Τριπολιτζά, ἐβγήκαν καὶ πολεμήσαμεν ἕως 2.000 καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀντικρούσαμεν καὶ τοὺς ἐκυνηγήσαμεν, καὶ ἔτσι ἀκολούθησε πέντε ἕξι ἡμέρας νὰ ἔχομε πόλεμο κάθε ἡμέρα. Ἡμεῖς 1.800 εἴμεθα. Ὁ τόπος μᾶς βοηθοῦσε πολὺ, καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νὰ παίρνουν θάρρος, γιατί ἐκυνηγήσαμεν τοὺς Τούρκους καὶ εἰς τὸ Βαλτέτζι, καὶ εἰς τὰ Δολιανά, καὶ εἰς διαφόρους ἀκροβολισμοὺς. Ὅταν ὁ πόλεμος ἐβάσταε πολὺ, μᾶς ἤρχετο μεντάτι ἀπὸ τὸ Βαλτέτζι. Εἶχα ἐκτελεστικὴ δύναμη εἰς τὴν ἐπαρχία, καὶ ὅποιος ἔφευγε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸν ἐπιαναν, τὸν ἔδεναν καὶ τὸν ἔστειλαν ὀπίσω, τοῦ ἔκαιγαν τὸ σπίτι. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἐφρόντιζε διὰ τὲς ζωτροφίες καὶ ἐγὼ διὰ τὸν πόλεμο. Τόσον ἐνθουσιασμόν ἄρχισαν νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες, ὅπου μόνοι των ἄλεθαν, ἐζύμωναν, ἔφεναν τὸ ψωμί, καὶ τὰ ἔφερναν μὲ τὰ ζῶα των εἰς τὸ στρατόπεδο. Εἴχαμε φοῦρνο ἐθνικὸ εἰς τὴν Πιάνα, Ἀλωνίσταινα, Βυτίνα, Μαγούλιανα, Δημητζίανα, Στεμνίτζα. Πρόβατα μᾶς ἔφερναν, πότε ἀπὸ τὰ 20, πότε ἀπὸ τὰ 30, ἀπὸ τὰ 40, ἀπὸ τὰ 50 τὸ ἓνα, καὶ τὰ ἔδιδαν μὲ εὐχαρίστησίν τους. Ὁ Κυριάκος Τζόλης ἐχάρισεν 120 τραγιά εἰς τὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὴν Ζαράχοβα. Εἴχαμε κιόλα στελμένα καὶ τὰ ἐμάζωναν. Ἀπὸ ἡμᾶς ἐπῆραν παράδειγμα καὶ τὰ ἄλλα στρατόπεδα καὶ ἔκαμναν τὸ ἴδιο. Μετὰ 10 ἡμέρες ἔκαμα μία διαταγὴ καὶ ἐπαρακινούσα τοῦ Βαλτετζιοῦ τὰ στρατεύματα νὰ ἔλθουν εἰς τὰ Τρίκορφα, καθὼς καὶ τὸ ἔκαμαν. Ἦλθαν καὶ ἔφκιασαν ταμπούρια ἀποπάνω ἀπὸ τὸν ἀπάνου μύλο τῆς Τριπολιτζᾶς. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Ἡλίας, οἱ Μεσσήνιοι ὅλοι, οἱ Λεονταρίτες, οἱ Σαμπαζιώτες, ἕως 1.500. Τότε ἐπαρακινήσαμε τοὺς Τζάκωνας καὶ Ἀγιοπετρίτες, ὅπου ἦταν εἰς τὰ Βέρβена καὶ ἔπιασαν τὴν θέσιν τὸ Στενό. Ἐκεῖ ἔφκιασαν γράνες καὶ ταμπούρια, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ζαφειρόπουλος. Ἐβγαίνουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔκαμναν ἀκροβολισμοὺς. Ὁ Γιατράκος ἦλθε μὲ τοὺς Μυστριώτας. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως 1.200 εἰς τὸ Λεβίδι, καὶ τοὺς ἔγραψαν καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Πάνω Χρέπα. Ἦτον ἐκεῖ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Πετιμεζαῖοι, Σολιώτης, Λεχουρίτης καὶ λοιποὶ καπεταναῖοι, τῶν Καλαβρυτινῶν. Εἰς τὴν Πάτραν διέλυσαν τὴν πολιορκίαν διατὶ τοὺς ἐχάλασαν ἓνα δύο φορεῖς οἱ Τοῦρκοι. Εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐκάμναμεν ἡμεῖς αὐτά, ἔγραψαν οἱ Λαλαῖοι τοῦ Γιουσούχπασια διὰ νὰ τοὺς ὑπάγει μεντάτι. Ἐπῆγε λοιπὸν ἐκεῖ· ἐπολέμησαν πολλοὶ εἰς εἰς τοῦ Λάλα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πολέμους ἐχάθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κολιόπουλου, ἐλαβώθη ὁ Μεταξᾶς ὁ Ἀνδρέας. Οἱ Λαλαῖοι ἐσηκώθησαν μὲ τὲς φαμελιές των καὶ ἐπῆγαν ἀνέγγιαγοι εἰς τὴν Πάτρα. Ἀδειασε τὸ μεσόγειο τῆς

Πελοποννήσου. Τότε ἡ Πάτρα ἐδυνάμωσε, καὶ τὰ Καλαβρυτινὰ στρατεύματα ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἤλθαν εἰς βοήθειαν μας στὴν Πάνω Χρέπα. Ἐπῆγα εἰς αὐτούς, τοὺς παρακίνησα νὰ φτιάσουν ταμπούρια εἰς τὸ Περωθῶρι, διὰ νὰ σφίξωμεν στενὰ τὴν Τριπολιτζά. Αὐτοὶ μοῦ ἔβγαλαν ἓνα ψεύτικο γράμμα, ὅτι τάχα ἤλθαν πολλοὶ Τοῦρκοι εἰς τὰ Μαῦρα Λιθάρια, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησαν καὶ ἐπῆγαν ἔξι ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά. Ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης εἰς τοῦ Γκόζη, καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης εἰς τὸ Μπακράτι. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν στενοχωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Εἰς τὰς Καλτεζιές, ἐπαρχία Μυστρά, ἔγινε συνέλευσις ἀπὸ μέρος προυχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ εὗρηκαν εὐλογο νὰ φέρωμεν τὸν Μαυρομιχάλην, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἐπῆγε ὁ Κανέλλος ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Πονηρός, τὸν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν Στεμνίτζα καὶ τὸν ἔκαμαν πρόεδρον τῆς Γερουσίας, καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν Ὑδραν, εἰς τὰς Σπέτζες, εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Εἰς τὴν Ρούμελη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς εἶχε ἀποστατήσῃ τὸν Μάϊο, καὶ ἡμεῖς ἐκοιτάζαμεν τὴν δουλειά μας. Κάθε ἡμέρα εἴχαμε ἀκροβολισμούς. Μέσα εἰς τὴν Τριπολιτζά ἦσαν 14.000 ἄρματα καὶ 8.000 καβαλλαραῖοι. Τὸν Ἰούνιο μῆνα ἦλθε ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ ἄρχοντες τῆς Πελοποννήσου, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτὴρ Χαραλάμπης, Πετρόμπεης, Ἀναγνώστης, Δεληγιανναῖοι καὶ λοιποὶ, καὶ ἐγώ, καὶ ἐπήγαμε νὰ προῦπαντήσωμεν τὸν Ὑψηλάντη. Εἰς τὸ ὄρδι ἄφησα τὸν Πάνο, υἱόν μου, Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Ἀναγνωσταρᾶ, Γιατράκο, Μητροπέτροβα καὶ λοιπούς. Τὸν ἐκαρτερέσαμεν μὲ παράταξη καὶ ἔτυχαν καὶ οἱ Σπετζιώτες προύχοντες ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν ὅλοι, καὶ τὸν ἐπήγαμεν εἰς τὰ Βέρβена. Ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμει πράγματα, ὅπου δὲν ἄρεζαν τῶν ἀρχόντων καὶ ἔτσι ἐφιλονίκησαν. Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε μαζί του τὸν Βάμβα, Ἀναγνωστόπουλο, Ἀντωνόπουλο, καὶ μιὰ πενηνταριά μαθητὰς τῆς Εὐρώπης Ἑλλήνας. Ἐκεῖ ἤθελε νὰ κάμει ὡς Ἐπίτροπος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου, οἱ ἄρχοντες δὲν ἠθέλησαν καὶ ἔτσι ἐδυσανεστηθῇ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Καλαμάτα. Ὁ Ἀλέξανδρος Κατακουζηνὸς εἶχε σταλθεῖ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μονοβασίας. Εἰς τὰ Βέρβена ἦσαν συναγμένοι ἕως 5.000 στρατιῶτες. Αὐτοὶ ἐπῆραν ὅλοι τὰ ἄρματα διὰ νὰ σκοτώσουν ὅλους τοὺς ἄρχοντας. Ἦλθαν καὶ μᾶς πολιορκήσαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Πετρόμπεη, ὅπου εἴμεθα ὅλοι συναγμένοι. Ἦκουσα τὸν θόρυβο καὶ ἠθέλησα νὰ ἔβγω ἔξω, ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης μ' ἐμπόδιζε, τοὺς εἶπα: «Ἀφήσετε νὰ ἔβγω, μήπως γένει ἀρχὴ καὶ πέσει κανένα τουφέκι καὶ τότε μᾶς σκοτώσουν ὅλους». Ἐγὼ στρατιώτας δὲν εἶχα τότες, ἐβγήκα ἔξω καὶ ὁμίλησα: «Ἑλληνες, τί θέλετε; Ἐλᾶτε ἐδῶ», καὶ εὐθὺς ἔτρεξαν καὶ μὲ σήκωσαν εἰς τὸν ἀέρα. Μοῦ λέγουν ὅτι: «Θέλομε νὰ σκοτώσουμε τοὺς ἄρχοντας, διότι μᾶς ἔδιωξαν τὸν Ὑψηλάντη». Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἐλᾶτε νὰ σᾶς εἰπῶ πρῶτον καὶ ἐγώ, ἔπειτα εἶμαι συμβοηθὸς σας νὰ τοὺς σκοτώσετε». Τοὺς ἐτράβηξα τίρο τουφέκι εἰς μία βρύση ὅλους, καὶ ἀνέβηκα ἐπάνω εἰς μία πέτρα γιὰ νὰ ἀκοῦν, ὅλοι, καὶ τοὺς εἶπα: «Διατί θέλομε τὸν χαϊμό μας μονάχοι μας; Ἡμεῖς ἐσηκώσαμε τὰ ἄρματα διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔτσι ἀκουσθήκαμεν εἰς τὴν Εὐρώπη, ὅτι σηκωθήκαμεν οἱ Ἑλληνες διὰ τοὺς Τυράννους, καὶ στέκεται ὅλη ἡ Εὐρώπη νὰ ἰδεῖ τί πράγμα εἶναι τοῦτο. Οἱ Τοῦρκοι ὅλοι εἶναι ἀκόμη ἀπείραγοι εἰς τὰ κάστρα καὶ εἰς τὰς χώρες, καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ βουνά, καὶ ἂν σκοτώσωμεν τοὺς προεστούς, θὰ εἰποῦν οἱ Βασιλεῖς, ὅτι τοῦτοι δὲν ἐσηκώθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ σκοτωθοῦν συνατοῖ τους, καὶ εἶναι κακοὶ ἀνθρώποι, Καρβονάροι, καὶ τότε ἡμποροῦν οἱ Βασιλεῖς νὰ βοηθήσουν τὸν Τοῦρκο καὶ νὰ λάβωμε ζυγὸν βαρύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου εἴχαμε. Γράφομε καὶ ἔρχεται ὀπίσω ὁ Ὑψηλάντης καὶ μὴν ἐπῆρε ὁ νοῦς σας ἀέρα». Τότε τοὺς ἡσύχασα. Οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ἔστειλαν τὸν Ἀναγνωσταρᾶ καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω τὸν Ὑψηλάντη, καὶ ἐπῆγε πᾶσα ἓνας εἰς τὴν θέση του. Τότε ἐπροσκύνησε ἡ Μονοβασιά εἰς τὸν

Κατακουζηνό. Ἐπολιορκοῦσαν ἐκεῖ οἱ Μανιάται καὶ οἱ Τζάκωνοι διὰ ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετζιώτικα καράβια. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπαρὰδόθηκε καὶ τὸ Νιόκαστρο. Ἐπολιορκοῦσαν Μανιάτες, Ἀρκαδινοὶ καὶ Μεσσήνιοι διὰ ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετζιώτικα καράβια. Σὰν ἐπήγαμε εἰς τὰ Τρίκορφα, εἶπαμε τοῦ Πετρόμπεη νὰ στείλει εἰς τὴν Μάνη νὰ φέρει βοήθεια, καὶ ἀπεκρίθηκε: ὅτι οἱ Μανιάτες δὲν ἐβγαίνουν, ἂν δὲν πληρωθοῦν. Τότε ἦλθαν 500 Μανιάτες καὶ τοὺς ἐπλέρωναν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι ὅπου ἐπολιορκοῦσαν τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἡ Καρύταινα ξεχωριστὰ ἐπλήρωνε 300 Μανιάτες τοῦ Μούρτζινου. Ἐφέραμεν ἓνα κανόνι ἀπὸ τὸν Μυστρά καὶ ἐκανονιτζάραμε τὴν Τριπολιτζά ἀπὸ μακριά. Ἐκεῖνες τὲς ὥρες ἐκάθοντο οἱ ἄρχοντές μας εἰς τὴν Ζαράκοβα, δὲν ἐνθυμοῦμαι τώρα τί τοὺς ἐζήτησε ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν τὸν ἐδέχθησαν. Τὸ στράτευμα σὰν τὸ ἤκουσε αὐτό, ἀποφάσισε νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Ζαράκοβα νὰ τοὺς σκοτώσει. Μοῦ ἔκαμε μία ἀναφορὰ καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι: «Οἱ ἄρχοντες δὲν θέλουν νὰ ὑπογράψουν ἐκεῖνο ὅπου ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης»,

καὶ μοῦ ζητοῦσαν τὴν γνώμη μου διὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν. Καὶ ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Μείνατε ἡσυχοὶ καὶ ἐγὼ τελειῶνω καὶ τούτην τὴν δουλειά». Ἐσηκώθηκα λοιπὸν τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζαράκοβα, ἤρρηκα τοὺς ἄρχοντες, τοὺς εἶπα: «Τί κάνετε; Κάμετε ὅ,τι κάμετε, ὑπογράψατε ὅ,τι σᾶς ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης διὰ νὰ τελειώσει καὶ αὐτὸς ὁ βρασμός». Καὶ ἔτσι ἐτελείωσε καὶ αὐτό. Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, τὲς 20 Ἰουλίου, οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν εἰς ἡμᾶς καὶ ἐπῆγαν εἰς τοὺς Ἀγιοπετρίτας καὶ Τζακωνούς. Ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα ἦτον δυστυχησμένη διὰ ἡμᾶς, ἐσκοτώθηκαν 15 Ἀγιοπετρίτες καὶ 10 Μυστριῶτες. Καθημερινῶς εἶχαμε πόλεμο ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως εἰς τὸ βράδυ, καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐμβάζαμεν μέσα. Ἐσιμώσαμεν τόσο κοντά, ὅπου ἐφέραμεν κοσμίτες διὰ νὰ φτιάσουν λαγούμι εἰς τὴν μεγάλη τάπια τῆς Τριπολιτζᾶς. Ἄρχισαν οἱ ζωοτροφίαι νὰ ὀλιγοστεύουν στὴν Τριπολιτζά, καὶ ἔδιωχναν τὲς ἐλληνικὲς φαμελιὲς ἀπὸ μέσα διὰ νὰ μὴν τρώγουν τὸν ζαερέ, καὶ ἔτσι εἶχαμεν κάθε ἡμέραν εἶδῃσιν, τί ἔκαμναν καὶ δὲν ἔκαμναν μέσα οἱ Τοῦρκοι. Τοὺς ἔφερναν εἰς τὸ ὄρδι μου καὶ τοὺς ἐξέταζα. Νερὸ τοὺς ἔλειψε, ἐρρίψαμε φλόμο εἰς τὰ τριγυρινὰ νερά. Οἱ Ἕλληνες ἐπήγαιναν ἕως εἰς τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτζᾶς. Μιὰ ἡμέρα ἔμαθα ἀπὸ ἓναν Ἕλληνα, ὅτι ὁ Κιαμήλμπης ἐτοιμάζεται μὲ μιὰ τρακοσαριὰ ἢ πεντακοσαριὰ διὰ νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἔμελλε ν' ἀπεράσει ἀπὸ τὸ Μύτικα. Ἐγὼ σὰν τὸ ἄκουσα αὐτὸ (μόλον ὅτι ἦτον ψέμα), ἐγνοιόσθηκα καὶ ἐπῆρα 10 καβαλλαραίους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Μύτικα διὰ νὰ ἰδῶ τὸ στράτευμα, καὶ ἀντὶ 200 Τριπολιτζῶτες, ὅπου εἶχα διατάξει νὰ μένουν ἐκεῖ, δὲν εὔρηκα παρὰ 30. Τοὺς ὀμίλησα μὲ τὰ χαράματα καὶ ἦλθαν, τοὺς ἐμάλωσα διατὶ ἦτον τόσον ὀλίγοι, καὶ αὐτοὶ μοῦ εἶπαν: ὅτι δὲν ἦτον ἄλλοι φερμένοι καὶ ἦτον εἴκοσι ἡμέρες ὅπου ἐφύλαγαν ἐκεῖ. Ὁ Νταγρὲς μὲ 200 ἀνθρώπους ἦτον εἰς τὰ Τζιπιανὰ καὶ εἰς τὲς ράχες. Τότε ποὺ ἔρριξαν μερικὰ τουφέκια, ἐκατέβηκαν καὶ αὐτοὶ καὶ τοὺς ἐπῆρα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ χωρίον Λουκά. Ἐπειτα ἐπῆρα τοὺς 200 τοῦ Νταγρὲ καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ Μύτικα ἀντίκρου εἰς τὴν Καπνίστρα καὶ ἔφκιασαν ταμπούρια. Κοιτάζω τὴν γῆν καὶ ἦτον εὐκόλο νὰ σκαφθεῖ ἀπὸ τοῦ Μύτικα ἕως εἰς τὴν πέρα μεριὰ τῆς Καπνίστρας, ὅπου ἄφηκα τοὺς στρατιώτας τοῦ Νταγρὲ. Ἦτον μακριὰ ἓνα μίλι, καὶ τὸ μισὸ ἦτον γράνες ἀμπελιῶν. Τοὺς λέγω: «Νὰ φτιάσομε μία γράνα ἐδῶ». Τότε ἔγραψα μία διαταγὴ εἰς τὰ Τριπολιτζῶτικα χωριά: νὰ μαζωχθοῦν 70 ἕως 200 καὶ νὰ σκάψουν μία γράνα (χαντάκι) καὶ νὰ ρίχνουν τὸ χῶμα κατὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐπειδὴ δὲν ἤλπιζα ὅτι θὰ περάσουν τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς γράνας. Καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρες τὴν ἔφτιασαν, τὴν ἐπῆγαν ἕως τὰ ταμπούρια καὶ τὴν ἄφησαν 700 βήματα ἕως τὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν τὰ ταμπούρια. Τὸ ἄφημα αὐτὸ ἔγινε πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κεχαγιᾶς εἰς τρεῖς τέσσαρες ἡμέρες μὲ 6.000 στράτευμα ἐβγήκε καὶ ἐπῆγε κατὰ τὰ

Δολιανὰ καὶ γυρίζει ἔπειτα καὶ πλακώνει τὸν Νταγρέ, καὶ τὸ χαλᾶν αὐτὸ τὸ ὄρδι· τοῦ ἐσκότωσαν 27 καὶ 20 λαβωμένους. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶδαν τὴ γράνα, διατὶ ἦτον νύκτα, μόνον εἶδαν τὴν ἄκρην καὶ εἶπαν: «Οἱ Γκιουόρηδες σύνορα κάμνουν, μοιράζουν τὴν γῆν». Ὁ Νταγρὲς ἐκλείσθη εἰς μία σπηλιὰ μὲ 4. Εὐθὺς σὰν ἤκουσα τὰ ντουφέκια, ἐκατάλαβα ὅτι ἐκτύπησαν τὸν Νταγρέ καὶ ἐκίνησα. Εἰδοποίησα ὅλα τὰ ὄρδια τὰ Καρυτινὰ νὰ τραβοῦν κοντά μου, καὶ ἐγὼ ἐβγήκα μὲ τὸν ἀγιουτάντε μου Φωτάκο εἰς τὸ Χωματοβούνι, καρσὶ (ἀντίκρυ) στὸ Μύτικα, καὶ μιὰ τρακοσαριά, οἱ ὀγληγορότεροι, τοὺς ἔστειλα νὰ πιάσουν τὴ γράνα καὶ νὰ πᾶνε εἰς βοήθεια τοῦ Νταγρέ. Ἐπέρασαν αὐτοὶ ἀπὸ κοντά, ἦλθαν ἄλλοι 200, τοὺς ἔστειλα καὶ αὐτοὺς, καὶ ἦλθαν Καρυτινοὶ 1.000. Οἱ Τοῦρκοι ὅπου εἶχαν μείνει στὴν Τριπολιτζά, ἐβγήκαν κι ἐπολεμοῦσαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἑλλήνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Οἱ στρατιῶτες ὅπου εἶχα στείλει ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀποπάνω, καὶ τοὺς ἐτζάκισαν, καὶ ἐγλύτωσαν τὸν Νταγρέ. Τὸ μεγαλείτερο μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος εὐρίσκετο εἰς τοῦ Λουκᾶ τὸ χωριό, καὶ ἐφόρτωσαν 600 φορτώματα ζωοτροφίας. Ὁ Κεχαγιάς ἔστειλε 300 καβαλλαραίους διὰ νὰ περάσουν τὴν γράνα. Τοὺς ἐβάρεσαν οἱ ἐδικοὶ μας καὶ ἔπειτα τοὺς ἄνοιξαν οἱ ἐδικοὶ μας καὶ ἐπέρασαν οἱ 300 Τοῦρκοι· ἐσκότωσαν 5, λαβωμένοι 10, 15 ἄλογα. Ἐγὼ ἐδυνάμωσα τοὺς Ἑλλήνας. Τότε ξεκινᾷ ὁ Κεχαγιάς 1.000. Οἱ Ἑλληνες ἐδιαμοιράσθησαν πλάτη μὲ πλάτη, καὶ ἡμεῖς ἐκτυπούσαμε τοὺς Τούρκους, ὅπου ἦτον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς 1.000. Ἐσκότωσαν μιὰ πενηνταριά ἀπ' αὐτοὺς, καὶ πολλοὶ λαβωμένοι, καὶ πολλὰ ἄλογα. Ἐπειτα ἦλθε καὶ τὸ μεγάλο σῶμα τῶν Τουρκῶν μὲ τὰ φορτώματα ἕως 600 μουλάρια καὶ ἄλογα μὲ τοὺς πεζοὺς καὶ καβαλλαραίους. Τὰ φορτώματα τὰ εἶχαν εἰς τὴν ἄκρη. Οἱ Ἑλληνες, ὅπου εἶχα στείλει εἰς βοήθειαν τοῦ Νταγρέ, τοὺς ἔφερναν πολεμώντας ἀποπίσω κατάκαμπα. Κάμνει γιουρούσι καὶ ἡ περασμένη καβαλλαριά καὶ ἡ ἀπέραστη. Σκοτώνουν 80 καβαλλαραίους, καὶ ὅλα τὰ φορτώματα μένουν εἰς τὴν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες ἐδόθησαν εἰς τὰ λάφυρα, καὶ ἐγλύτωσαν οἱ Τοῦρκοι, διότι δὲν τοὺς ἐπῆραν κυνηγώντας. Ἐπάσχισα μὲ τὸ σπαθί, μὲ τὲς κολακεῖες διὰ νὰ τοὺς κινήσω, πλὴν δὲν ἄκουαν, καὶ ἔτzi ἐγλύτωσαν οἱ Τοῦρκοι. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον Τοῦρκοι ἦσαν 6.000, οἱ περισσότεροι καβαλλαραῖοι, Ἑλληνες ἦσαν 1.000, ὅλοι Καρυτινοί. Ἐλαβῶθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κεχαγιάμπεη, Ἑλληνες δύο μόνον ἐσκοτώθησαν καὶ δύο τρεῖς λαβωμένοι. Οἱ Τοῦρκοι 120 σκοτωμένοι καὶ χωριστὰ οἱ λαβωμένοι. Οἱ Τοῦρκοι πλέον δὲν ἐβγήκαν ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτζᾶς, ἦτον ἡ ὕστερή τους φορά· ἐπολεμοῦσαν ἀπὸ τὰ τεῖχη, ἀπελπίσθησαν διὰ νὰ εὗρουν πλέον ζωοτροφίας. Εἰς τὰς 10 - 15 Αὐγούστου ἔγινε αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἓνας μῆνας πρὶν νὰ παρθεῖ ἡ Τριπολιτζά.

Ἐπῆγα μία νυκτιὰ καὶ ἔπιασα τοῦ Μαντζαγρᾶ. Ἐκάμαμε χαντάκια, καὶ ἔκαμα καὶ ἦλθε ὁ Δημητράκης Δεληγιάννης μὲ τὸ σῶμα του καὶ ἔπιασε αὐτὸ τὸ χωριό, 10 λεπτὰ μακριὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά. Τὰ Τούρκικα ἄλογα ἄρχισαν νὰ ἀποσταίνουν, διότι δὲν εἶχον πλέον νὰ φάγουν. Ἐστειλα τὸν Γενναῖον καὶ ἐμάζωξε Τζακωνίτες καὶ Ἀγιοπετρίτες καὶ τοὺς ἔσμιξε μὲ τὸν Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο καὶ Γεωργάκη Τζάκωνα κι ἔπιασαν τὴν Βουλιμὴν· δὲν φθάνει τὸ κανόνι ἐκεῖ· παρομοίως ἔστειλα τὸν Κεφάλα μὲ Μεσσηνίους κατὰ τὸν Ἅγιον Σώστη καὶ ἐταμπουρώθη, καὶ ἔτzi δὲν τοὺς ἀφήναμε μὲ τελειότητα νὰ σπαράξουν πλέον. Οἱ Ἀρβανίτες ἄρχισαν νὰ ἔχουν ὁμιλίες μὲ ἡμᾶς. Αὐτοὶ ἦτον 3.000 καὶ ἐκείνη ἦτον ἡ δύναμις τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Μὲ ἐπρόβαλαν νὰ τοὺς ἀφήσω ν' ἀπεράσουν καὶ τοὺς ὑποσχέθηκα, τοὺς μὲν Τούρκους ἐντοπίους νὰ τοὺς ἀφήσωμε χωρὶς τὰ ἄρματα τους καὶ τοὺς Ἀρβανίτας μὲ τὰ ἄρματα τους. Ὅμιλησα μὲ τοὺς ἄρχοντας, μὲ τὸν Μαυρομιχάλη πρῶτα καὶ ἔπειτα ἔδωσα λόγον τιμῆς εἰς τοὺς Ἀρβανίτες διὰ νὰ ἀναχωρήσουν.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα, ὅταν πολιορκούσαμεν τὴν Τριπολιτζά, ἐσήκωσα ἀπὸ τὰ Ντερβένια τὸν μακαρίτην Πάνο. Ὁ Πάνος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος, ὁ Ἀποστόλης ἦτον εἰς τὰ Βασιλικά, ἐπαρχία τῆς Κορίνθου, διότι τοὺς εἶπαν ὅτι ἦλθαν Τοῦρκοι.

Τὸ στράτευμα 700, μὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν Ἀγία Εἰρήνη ἀγνάντευαν τὸν στόλο ποὺ καίγει τὸ Γαλαξίδι. Ὅταν ἐπολιορκούσαμε στενὰ τὴν Τριπολιτζά, ἔβγαιναν ἔξω οἱ πολιορκημένοι, στὸν πόλεμο τοὺς πιάναμε, μεταξὺ αὐτῶν ἐπιάσθη ὁ Χατζῆ Χρίστος, ὁ Κότζος. Οἱ Βούλγαροι ἦτον σεῖζηδες, ὡς 200 ἐπιάσαμεν, ἦτον χριστιανοί.

Ἐν ταύτῳ ἄρχισαν οἱ Ἀρβανίτες νὰ πραγματεύονται. - Ἦτον ἓνας γραμματικὸς μὲ τοὺς Ἀρβανίτες, γραμματικὸς τοῦ Βελήμπεη καὶ Ἀλμάσμπει. Αὐτὸς ἔκαμνε τὸ μεσίτη μὲ τοὺς Ἀρβανίτες νὰ τοὺς βγάλομεν. Οἱ ἐπίλοιποι Τοῦρκοι μανθάνοντας τὸ τραττάτο, ἠθέλησαν νὰ πάρουν μέρος καὶ αὐτοί. Ἐβγαίνανε εἰς ἓνα μέρος, ἐπήγγαινε ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἀναγνώστης Ντελγιάννης, Κρεβατᾶς καὶ ἄλλοι, καὶ τοὺς ἐλέγαμε, νὰ ἀφήσουν τ' ἄρματα καὶ νὰ τοὺς μπαρκάρομε ὅπου θέλουν. Ἐκεῖνοι ἔλεγον: «Ὁχι, μὲ τ' ἄρματά μας». Στέλνουμε στοὺς Ἀρβανίτες, διὰ νὰ ἐμπιστευθοῦν νὰ ἐβγοῦν, τὸν Κολιόπουλο ὡς ἐνέχυρον. Βλέποντες οἱ Ἕλληνες, ὅτι θὰ πέσει ἡ Τριπολιτζά, ἐμαζώχθηκαν 20.000 (22 Σεπτεμβρίου). Καθὼς ἐδοκίμασαν οἱ Ἀρβανίτες νὰ φύγουν, ἐπήδησαν οἱ Ἕλληνες μέσα ἀπὸ τὴν τάπια τοῦ σαραγιοῦ. Οἱ Ἀρβανίτες ἐβγήκαν ἔξω, ἐπῆραν τὸν Κολιόπουλο, ἐτράβηξαν κατὰ τὸν Μύτικα ἕως 2.500. Μπαίνοντας τ' ἀσκέρι, ἔβαλα τελάλι νὰ μὴ σκοτώσουμε τοὺς Ἀρβανίτες. Ἐβγήκαν ὡς 2.000 καὶ μέσα εἰς τὴν Τριπολιτζά ἔκοβαν.

Τὸ ἀλλογὸ μου ἀπὸ τὰ τεῖχη ἕως τὰ σαράγια δὲν ἐπάτησε γῆ. Ἀρβανίτες κλεισμένοι εἰς τὸν πύργο δὲν πείθονται εἰς τὴν φωνή μου.

Ἐκεῖ ποὺ ἐβγήκα μὲ τοὺς Ἕλληνας, τὸ πράγμα τους οἱ Ἀρβανίτες τὸ εἶχαν στελμένο εἰς τὸ τζαντήρι μου ἀπὸ ἡμέρας μπροστὰ τρεῖς. Πηγαινάμενος ἐκεῖ, δοκίμασαν οἱ Ἕλληνες νὰ κτυπήσουν τοὺς Ἀρβανίτες, ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἐὰν θέλετε νὰ βαρέσετε τοὺς Ἀρβανίτες, σκοτώσετε ἑμένα πρῶτα, εἰμὴ καὶ εἶμαι ζωντανὸς ὅποιος πρωτορίζει ἐκεῖνονε πρωτοσκοτώνω πρῶτα». Κι ἐμπῆκα μπροστὰ μὲ τοὺς σωματοφύλακάς μου, καὶ ἐμίλησα τῶν Ἀρβανίτων καὶ ἦρθαν ὁ Λιμάμπει καὶ ὁ Βελήμπεης, οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρβανίτων, καὶ τοὺς ἐζήτησα δύο ἐνέχυρα, καὶ τοὺς ἔδωσα τὸ πράγμα τους, 13 φορτώματα.

Εἰς τὸ τραττάτο ἦτον οἱ πρῶτιστοι τῶν Ἑλλήνων· ἐγὼ ἔμεινα πιστὸς εἰς τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου. Ἐπῆρα τὸν Κολιόπουλο ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες καὶ τοὺς ἔδωσα τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Χρηστάκη καὶ Βασίλη Ἀλωνισθιώτη.

Τὸν Κολιόπουλο τὸν ὀρδίνιασα μὲ 300 ἀνθρώπους νὰ τοὺς ξεβγάλει. Ἐτῆι τοὺς ἐπῆρε εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Βοστίτζα, καὶ ὁ Κολιόπουλος ἐγύρισε ὀπίσω. Τὸ ἀσκέρι ὁποῦ ἦτον μέσα τὸ ἐλληνικὸ ἔκοβε καὶ ἐσκοτώνε ἀπὸ Παρασκευὴ ἕως Κυριακή, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ἄνδρες 32.000, μία ὥρα ὀλόγυρα τῆς Τριπολιτζᾶς. Ἐνας Ὑδραῖος ἔσφαξε 90. Ἕλληνες ἐσκοτώθηκαν 100. Ἐτῆι ἐπῆρε τέλος. Τελάλη, νὰ παύσει ὁ σφαγμὸς.

Τοῦ Σεχνετζίμπεη ἡ φαμιλιὰ ἔμεινε μ' ἐμέ, 24 ἀνθρώποι. Τὸν Κιαμήλμπεη τὸν ἐπῆρε ὁ Γιατράκος - ὁ Κεχαγιᾶς ἔμεινε αἰχμάλωτος μὲ τὰ χαρέμια καὶ τὰ περιλάβε ὁ Πετρόμπεης.

Μετὰ τὴν νίκη τοῦ Βαλτετζιῦ τοῦ εἶχα γράφει ἓνα γράμμα καὶ τοῦ ἔλεγα ὅτι: «Σ' ἐνόμισα τακτικὸν καὶ ἡλθες κλέφτικα νὰ πολεμήσεις. Μανθάνω ὅτι κάνεις προσκυνοχάρτια εἰς τοὺς Ρωμαίους, δὲν εἶναι τώρα καιρὸς διὰ τοὺς Τούρκους νὰ δίνεις προσκυνοχάρτια, ἀλλὰ εἶναι τῶν Ἑλλήνων καιρὸς νὰ δίνουν εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐλπίζω νὰ σοῦ δώσω ράγι, ἂν γλυτώσεις, νὰ πᾶς εἰς τὸν τόπον σου. Βάστα ὅσο μπορέσεις καὶ καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τὸ σαράγι σου». Καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἤφερε καὶ ἐσμίξαμε εἰς τὸ σαράγι. «Ἦμουν σκλάβος εἰς τοὺς Ρούσους, ἔλεγε ὁ Κεχαγιάς, καλλίτερα νὰ χαθῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλοῦ θὰ μὲ στείλει ὁ Σουλτάνος νὰ χαθῶ». - «Μὴ φοβᾶσαι, δὲν φονεύομε ὅσους ἐπροσκύνησαν». Τοὺς ἐπαραδώκαμεν εἰς τὴν φύλαξιν τῶν Μαυρομιχαλέων.

Ὅταν ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτζά, μὲ ἔδειξαν εἰς τὸ παζάρι τὸν Πλάτανο ὁποῦ ἐκρέμαγαν τοὺς Ἕλληνας. Ἀναστέναξα καὶ εἶπα: «Ἄϊτε, πόσοι ἀπὸ τὸ σόγι μου καὶ ἀπὸ τὸ ἔθνος μου ἐκρεμάσθησαν ἐκεῖ», καὶ ἐδιέταξα καὶ τὸν ἔκοψαν. Ἐπαρηγορήθηκα καὶ διὰ τὸν σκοτωμὸν τῶν Τούρκων.

Ὅταν ἐκίνησα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Βαλτέτζι, εἰς τὸν δρόμον ἐβγῆκαν τρεῖς λαγοὶ καὶ τοὺς ἔπιασαν ζωντανοὺς οἱ Ἕλληνες. Τότε τοὺς εἶπα, ὅτι: «Ἡ νίκη, παιδιά, εἶναι δική μας». Εἶχαν πρόληψη οἱ Ἕλληνες ὅταν ἔβλεπαν λαγοὺς καὶ ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ δὲν τοὺς ἐσκότωναν ἢ δὲν τοὺς ἔπιαναν· ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων ἐκρύωνε, ὅτι θὰ χάσουν τὸν πόλεμο.

Ἀπὸ βουνὸ εἰς βουνὸ εἶχα τουφέκια μὲ φωτιᾶς καὶ εἰς ὀλίγες στιγμῆς ἔδιδα εἶδῃσιν εἰς τὰ μακρινὰ στρατεύματα.

Μία φορὰ εἰς τὰ Τρίκορφα ὁ Ἀναγνώστης Ζαφειρόπουλος ἀπὸ τὸ Ζυγοβίστι, τὸν ὁποῖον εἶχα γραμματικὸν τότε, μὲ ἤβλεπε ὁποῦ ἀγωνιζόμουν εἰς τὰς 24 ὥρας. Εἰς τὰς 20 ἐπήγαινα εἰς τὴν τέντα μου καὶ ἔτρωγα ὀλίγο ψωμί. Μοῦ εἶπε: «Ἄϊτε Κολοκοτρώνη, παιδεύσου, παιδεύσου, καὶ ἡ πατρίς σου θέλει σὲ ἀνταμείψει». Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι: «Ἐμένα ἡ πατρίς θὰ πρωτοεξορίσει», καὶ ἡ τύχη τὸ ἤφερε καὶ ἀλήθευσεν.

Εἶχαμε σχέδιο νὰ προβάλλωμεν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Τριπολιτζᾶς νὰ παραδοθοῦν, καὶ ἔτζι νὰ στείλωμεν ἀνθρώπους μέσα νὰ μαζευθοῦν ὅλα τὰ λάφυρα, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ διαμοιράσουν κατ' ἀναλογίαν εἰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ νὰ βγάλουν διὰ τὸ ἔθνος, ἀλλὰ ποὺς ἤκουσε. Ἡ Καρύταινα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτζᾶς ἕως τὴν πτῶσιν τῆς ἔδωκε 48.000 σφαχτὰ καὶ ἐράνους ἀπὸ τοὺς εὐκαταστάτους.

Ἐπειτα ἀπὸ 10 ἡμέρας ἐβγῆκαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ λάφυρα καὶ ἐπῆγαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοὺς σκλάβους, σκλάβες. Σὲ 10 ἡμέρες ὁποῦ ἐπέικασα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσιγουρεύθησαν τὰ λάφυρά τους, ἐκάμαμε συνέλευση, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Πετρόμπεης καὶ ἄλλοι, ὁποῦ εἶχαμεν ἀρχὴν. Τοὺς εἶπα, ὅτι: «Εἶναι καιρὸς νὰ ἐκστρατεύσομε τώρα καὶ νὰ κινήσω διὰ τὴν Πάτρα» καὶ τὸ ἔκριναν εὐλογον. Τότε ἐκίνησα μόνο μὲ 40 σωματοφύλακας γιὰ τὴν Πάτρα. Ἐστεῖλα προσταγὴ εἰς τὴν ἐπαρχία τῆς Καρύταινας, νὰ μαζωχθοῦν τὰ στρατεύματα διὰ τὴν Πάτρα. Καὶ ὅταν ἔφθασα στὰ Μαγούλιανα, ἔξι ὥρες ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, ἐσυνάχθησαν 1.700 στρατιῶτες, καὶ ἕως νὰ κατεβῶ εἰς τὴν Γαστούνην ἐμάζωνα 10.000. Ἀκούοντας ὅτι ἐκστράτευεν διὰ τὴν Πάτρα οἱ ἄρχοντες, ὁ Α. Ζαῖμης, Σωτὴρ Χαραλάμπης, Π. Πατρῶν, ποὺ πολιορκίζαν τὴν Πάτρα, γράφουν ἓνα γράμμα τοῦ Ὑψηλάντη καὶ Πετρόμπεη καὶ ὅλης τῆς τότε Κυβερνήσεως (Γερουσίας): «Ἐμάθαμε ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἔρχεται εἰς τὴν Πάτρα. Ὁ Κολοκοτρώνης νὰ μείνει καὶ νὰ ἔλθῃ βοήθεια μιὰ τρακοσαργιὰ νομάτοι ἢ μὲ τὸν Δεληγιάννη, ἢ μ' ἓνα Μαυρομιχάλη, διατὶ σὲ ἔξι ἡμέρες παίρνομε τὴν Πάτρα» - διατὶ ἔλεγαν τῶν μικρῶν: «Δὲν συμφέρει,

ὅτι ἂν ἔλθει ὁ Κολοκοτρώνης θὲ νὰ πάρει καὶ τῆς Πάτρας τὰ λάφυρα, καθὼς καὶ τῆς Τριπολιτζᾶς». Σκοπὸς τοὺς ἦτον νὰ μὴν πάρω τὴν Πάτρα καὶ δυναμωθῶ. Ἄν μὲ ἄφηναν νὰ πάγω ἀμέσως, θὰ μοῦ ἔδιδαν ἀμέσως τὰ κλειδιά οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς. (Ἀνάθεμα νὰ ἔχουν). Οἱ Λαλαῖοι ἦτον μέσα - πρῶην σχετικοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶχον τὲς φαμελιές των εἰς τὸν Ἑπακτο. Μοῦ γράφουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά νὰ γυρίσω ὀπίσω, διότι ἡ Πάτρα τελειώνει. «Νὰ γυρίσεις ὀπίσω νὰ πᾶμε στὸ Ναύπλιο». Ἐγύρισα μὲ τὰ στρατεύματα ποὺ εἶχα συνάξει. Πηγαινάμενος εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἐστείλαμε ἓνα γράμμα, νὰ ἰδοῦμε τί κάνουν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μᾶς ἀποκρίνονται, ὅτι: «Εἴμεθα ἄξιοι νὰ πάρομε τ' Ἀνάπλι, διότι ἔχει πείνα». Ἀρχηγοὶ εἰς τὴν πολιορκία, Τζόρκης, Σταΐκος, Σταματελόπουλος, Παπα Ἀρσένης. Τὴν ἴδια ὥρα ὅπου ἔκαναν τὸ γράμμα ἔφθασε ἓνα καράβι εἰς τὸ Ἀνάπλι αὐστριακὸ φορτωμένο σιτάρι ἕως 10.000 κιλά. Τὴν ἴδια ὥραν μᾶς στέλνανε ἓνα γράμμα: «Φθάσετε, ὅτι ἦρθε ἓνα καράβι μὲ προβιζιόνες, καὶ δὲν ἤμποροῦμε μόνοι μας». Ἀμέσως ἐκινήθημεν διὰ τὸ Ἄργος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Πετρόμπεης, ἡ τότε Γερουσία. Κάνουν μίαν ἀναφορὰ οἱ Τριπολιτζιώτες, μοῦ γυρεύουν τὸν Πάνο, νὰ μείνει φρουρὰ διὰ τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως. Τοὺς ἀπεφάσισα καὶ τὸν ἄφρηκα. Ἐκστρατεύσαμε καὶ ἐκατεβήκαμε εἰς τὸ Ἄργος, ἐπήραμε καὶ τὸν Κιαμήλμπεη καὶ ἓνα παιδί τοῦ Κιαμήλμπεη. Σὰν ἐκατεβήκαμε στὸ Ἄργος, εὐρήκαμε τὴν πολιορκία πολὺ καλά.

Ἡ Μποβολίνα (1) μὲ τὸν ἀδελφόν της ἐφύλαγε τὸν μπλόκο. Ἐκεῖ ποὺ ἐσυνάχθημεν ἤλθαν ἀπὸ Ὑδρα, Σπέτζες, Πελοπόννησο, νὰ κάμομε κυβέρνηση. Τὶς ἴδιες ὥρες ἀπεφασίσαμε νὰ κάμομε ρεσάλτο εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐκεῖνες τὲς ὥρες ἐκαβάλικα νὰ πάγω στοὺς Μύλους νὰ ἰδῶ τὰ καράβια. Εἰς τὸν δρόμο μ' ἔρριξε τ' ἄλογο καὶ ἤμουν ἄρρωστος. Ἐκαναν τὸ συμβούλιο νὰ γενεῖ τὸ ρεσάλτο. Τὸ στεριανὸ στράτευμα νὰ κτυπήσει τὸ Παλαμήδι καὶ τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα, καὶ τὰ καράβια νὰ κανονίζαρον τὸ Καστέλι καὶ τὰ 5 Ἀδέλφια, καὶ 500 μικρὰ Κρανιδιώτικα νὰ κτυπήσουν μέσα ἀπὸ τὸ γιαλὸ. Ἡ γνώμη μου δὲν ἦτον. Μοῦ εἶπαν: «Σὰν εἶσαι ἀνήμερος, κάτζε». - «Οἱ ἀδελφοί μου πᾶνε νὰ σκοτωθοῦν καὶ ἐγὼ νὰ κάτζω;» Ἐμαζώχθηκα τ' ἀσκέρια στὴν Ἄρια. Ὁ Ἰωσαφὰτ ἔβαλε λόγος εἰς τ' ἀσκέρια: «Ὅποιος σκοτωθεῖ, λαβωθεῖ, ἡ Πατρίς θέλει τοὺς βραβεύσει».

Εἴμαστε ὡς 4.000. Χωρίζουν, στὸ Παλαμήδι μὲ 1.000 νὰ πάγω ἐγώ, καὶ ὁ Νικήτας, καὶ Γιατράκος καὶ ἄλλοι νὰ κτυπήσουν τοῦ γιαλοῦ τὴν πόρτα. Ὁ Ταρέλας, φιλέλλην, εἶχεν ἕως 100.

Τοὺς εἶπα νὰ κτυπήσουν τὰ καράβια πρῶτα ἕως ἔχουν καιρόν, καὶ ἂν δὲν ἔχουν καιρὸ νὰ μὴ δοκιμάσωμεν. Αὐτοὶ ἀποκρίθηκαν: Τὰ καράβια εἶναι ποὺ εἶναι, νὰ τοὺς κτυπήσωμεν πρῶτα ἡμεῖς· νὰ κτυπήσω νύκτα τὴν αὐγὴ εἰς τὸ Παλαμήδι, διὰ νὰ τραβήξουν ἀπὸ τὴν χώρα δύναμιν εἰς τὸ Παλαμήδι καὶ τότε νὰ κτυπήσουν τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα. Ἐμένα μὲ ἀποφασίσαν μὲ 1.000. 400 μὲ ἀκολούθησαν, οἱ ἄλλοι νομίζοντες νὰ ἐμβοῦν εἰς τὴν χώρα. Μ' ἐκείνους ποὺ ἐπῆγα ἐγὼ τὴν αὐγὴ ἄνοιξα τουφέκι καὶ ἐβγάλαμε τὲς σκάλες ἀπὸ τὴν Πρόνοια, ἐκτύπησαν καὶ ἐπῆγαν ἴσια μὲ τὸ Λεῦκο. Τὰ καράβια ἀπὸ τὸν γιαλὸ δὲν τοὺς ἔκανε ἀέρα, ἐφυσούσε ἀπὸ τὴν στεργιά, εἶχαν κατάμπροστα τὸν ἀέρα, δὲν μπουκάριζαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐδυνάμωσαν στὰ μπετένια. Οἱ Ἕλληνες ἐχώθησαν στὰ Τουρκομνήματα. Δυὸ ὥρες ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Βλέποντας ἐγὼ ὅτι τὰ καράβια δὲν ἔκαναν δουλειά, ἔστειλα τὸν Φωτάκο νὰ εἰπεῖ νὰ ριτιράρουν μὲ μιᾶς· καὶ ἔτζι ριτιράρησαν ὅλοι μιὰ κοπανιὰ καὶ ἐσκοτώθησαν ὀλίγοι - καὶ

ἐπαλληκαρεύσαμε τοὺς Τούρκους. Ἐγυρίσαμε πίσω εἰς τὸ Ἄργος ἄπρακτοι. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦτον καλοὶ τέτοια κάστρα νὰ παίρουν με ρεσάλτο· ἦτον μία τρέλλα. Ἐστείλαμε εἰς τὰς ἐπαρχίες νὰ κάμομε συνέλευση. Ἦλθε ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ζαΐμης, διὰ νὰ κάμουν συνέλευση, νὰ κάμομε κυβέρνηση.

Ὁ Μαυροκορδάτος, με τὸν υἱὸν τοῦ Καρατζᾶ, ἦλθον εἰς τὴν Πάτρα, ἐστάθηκαν ἐκεῖ μερικὸν καιρὸ, ἔπειτα ὁ Μαυροκορδάτος ἦλθε καὶ πρωτοανταμώσαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀφοῦ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Ἄργος, ἐμαζεύθησαν ὅλοι οἱ Ἀρχοντες καὶ ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίες καὶ νησιὰ τῆς Ἑλλάδος.

Υψηλάντης: - Ἦτον ἓνας ἄνθρωπος σταθερός, τίμιος, ἀνδρεῖος, μικρόνους, κοῦφος, εὐκολοαπάτητος, μικρὸς εἰς τὸ ἀνάστημα, λιγνός, τὸ ὄνομά του ἐχρησίμευσε πολὺ εἰς τὴν ἀρχήν. Εἶχε τὴν φαντασίαν νὰ εἶναι ἀρχηγὸς (κεφαλή), πλὴν τὸ μυαλό του δὲν τοῦ ἔσωνε ἀναλόγως με τὰς περιστάσεις ὅπου εὐρέθηκε. Ἄν ἤθελε ἔλθει ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ἀδελφός του, ἠθέλαμε κάμει δουλειά, διατὶ ἤθελα τὸν ὑποστηρίξει. Ἐγὼ δὲν ἐγύρευα παρὰ ἓναν ν' ἀκουμβήσω τὰς πλάτες μου, ἐγὼ δὲν ἔκαμνα καπούλι τοὺς ἄρχοντας, ἐκεῖνοι ἐμένα, καὶ ἔτζι κανέννας τρίτος - δὲν ἐγίνοντο διχόνοιες. Ἀναγνωσταράς: ἦτον με πολὺ νοῦ ἄνθρωπος, ἀλλὰ φθονερός, βαρυκίνητος, παχύς. Ὁ Κρεβατᾶς ἦτον ἄνθρωπος με νοῦ καὶ πολλὰ ὠφέλιμος γιὰ τὴν Πατρίδα.

Ἐσυμβουλευθήκαμε νὰ κάμομε κυβέρνηση, ἐφιλονικήσαμε κάμποσο, ποῦ νὰ γένει συνέλευσις. Τότε ἔκαμαν τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν ἐκεῖ μιὰ ἀναφορά, καὶ μοῦ ἐζητοῦσαν νὰ τοὺς δώσω τὴν ἄδεια νὰ σκοτώσουν τοὺς προύχοντας. Κάποιος τοὺς εἶχε ἐρεθίσει λέγοντάς τους, ὅτι δὲν θέλουν νὰ κάμουν συνέλευση, καὶ ἔτζι γελοῦν τὸν κόσμον. Ἐσηκώθηκα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε αὐτοῦ; Κάμετε τὸν ὄρκον, διότι τοῦτο ἔχουν νὰ σᾶς κάμουν, καὶ ἔπειτα πηγαίνετε εἰς ἓνα μέρος διὰ νὰ ἀρχίσετε τὴν συνέλευση». Τοὺς ἐπῆρα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, ἔκαμαν τὸν ὄρκον, καὶ ἔτζι ἔπαυσε αὐτὸς ὁ χόχλος τοῦ λαοῦ. - Ὁ λαὸς εἶχε πάντοτε σκοπὸ νὰ σκοτώσει τοὺς ἄρχοντας καὶ κάθε παραμικρὰ αἰτία ἐρεθίζοντο. Ἐτζι οἱ πολιτικοὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Πιάδα (Ἐπίδαυρον), καὶ ἀρχίνησαν νὰ κάμουν τοὺς νόμους, καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Π. Γιατράκος ἐπῆρε τὸ Κιαμήλμπεη καὶ 20 ζορμπάδες Λεονταρίτες καὶ Τριπολιτζῶτες. Ὁ Υψηλάντης, ὁ Ἀναγνωσταράς, ἦτον ὅλοι ἐκεῖ, καὶ ὁ Γιατράκος με τοὺς Τούρκους ἐπῆγε εἰς τὰ Ἐξαμίλια, καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα ἐπῆγαν μέσα εἰς τὴν χώρα στὴν Κόρινθο καὶ ἐπολιορχοῦσαν τὸ κάστρο. Μία ἡμέρα σηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐξαμίλια καὶ ἤρρηκα τὸν Κιαμήλμπεη, διὰ νὰ γράφει ἓνα γράμμα εἰς τὸν ἐπίτροπόν του καὶ εἰς τὴν γυναῖκα του νὰ παραδώσει τὸ κάστρο. Ἦ ἐκεῖνος δὲν ἔγραφε καθὼς ἔπρεπε, ἢ ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἤκουσαν, δὲν ἐπαράδωσαν τὸ κάστρο. Ἐγὼ τοῦ ἔκαμα χίλιους φόβους, πλὴν ἐστάθη ἀδύνατον. Στὴν Κόρινθο ἐσκότωσε τὸ στράτευμα 20 Τούρκους. Ἦτον μερικοὶ Λαλαῖοι μέσα καὶ Ἀρβανίτες, καὶ ἔβαλα τὸν Καραχάλιο καὶ τοὺς ὁμίλησε μιὰ καὶ δυὸ διὰ νὰ παραδοθοῦν, καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἔλεγαν σήμερον καὶ αὔριο, καὶ ἐπέρασαν 20 ἡμέρες, διατὶ ἐκαρτέρευαν μεντάτι ἀπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνη, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐπήγαιναν ἀπὸ τοὺς Κορινθινοὺς καὶ τοὺς ἔλεγαν «Μὴν παραδίδεσθε εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, διατὶ σᾶς ἔρχεται μεντάτι», καὶ ὁ σκοπὸς τους ἦτον νὰ φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ τότε νὰ μείνουν μονάχοι νὰ πάρουν τὰ λάφυρα, καὶ ὁ φθόνος ἦτον ἀκόμη. Μετὰ 20 ἡμέρας ἔστειλα τὸν Καραχάλιο καὶ ἐμίλησε καὶ ἦλθαν δύο εἰς τὸ κονάκι μου, καὶ τοὺς ὁμίλησα νὰ ἐβγοῦν ἐκεῖνοι, καὶ ἄς μείνουν οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι. Καὶ αὐτὸ ἦτον διὰ νὰ κάμω ἀρχήν, καὶ ἔτζι ἐπῆραν τὰ ἄρματα τους 16 καὶ ἦλθαν εἰς τὸ σπίτι, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ ὀρδί μου. Ἐτραττάραμε καὶ ἔστειλαν, περάσοντας 5 - 6 ἡμέρες, ἓνα

Λαλαῖο, καὶ ἔκραξαν τὸν κεχαγιά τοῦ Κιαμήλμπεη καὶ τὸν κατὴ καὶ ἄλλους δύο ἀξιωματικούς Τούρκους, δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματά τους. Ἐβγήκαν καὶ ὁμίλησαμεν, τοὺς εἶπα νὰ παραδώσουν τὸ κάστρο καὶ τὰ ἄρματά τους, καὶ νὰ πάρουν δύο φορεσιές (σκουτιά), καὶ νὰ τοὺς βαρκάρουμε, νὰ τοὺς περάσουμε εἰς τὴν Ρούμελη, ἄλλοι εἰς τὸ Γαλαξίδι καὶ ἄλλοι κατὰ τὰ Σάλωνα, καὶ μ' ἀποκρίθησαν ὅτι: «Νὰ πᾶμε ἀπάνω νὰ εἰποῦμε καὶ τῶν ἄλλων καὶ σᾶς στέλνουμε ἀπόκριση». Τὴν ἄλλην ἡμέρα μᾶς ὁμίλησαν πάλι νὰ κουβεντιάσουμε μὲ αὐτούς. Ἐκινήσαμε νὰ πᾶμε, καὶ τὸ στράτευμα, ἀπὸ τὴν ἀταξίαν του, ἐκίνησε ὅλο σιμά. Βλέποντας τὴν ἀταξίαν αὐτὴ ἐπείσμως καὶ δὲν ἠθέλησα κανένα κοντά μου. Ἐκαβάλλικα καὶ ἐπῆρα τὸν καπετὰν Ἀναγνώστη Πετιμεζᾶ μονάχον, καὶ ἐκίνησα ἐπῆγα κοντὰ εἰς τὸ Κάστρο εἰς κάτι τουρκομνήματα, καὶ εἶπα: «Οἱ ἀρχηγοὶ νὰ γίνουν 30 νομάτοι, νὰ ἔλθουν κοντά μου», καὶ ἔτζι τοὺς ἔστειλα. Πηγαινάμενος ἐκεῖ, ὅπου εἵμεθα οἱ δύο, ὁμίλησα διὰ νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τὸ Κάστρο νὰ τοὺς εἰπῶ, διατὶ οἱ Τούρκοι ἔστρεξαν καὶ τὴν συνθήκη ὅπου τοὺς εἶχα κάμει τὲς περασμένες ἡμέρες. Ἐκατέβηκαν οἱ 4 καὶ ἐκάτσαμεν ἀντάμα. Τότε ἔστειλα εἰς τὸν κατὴ (σὰν τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ χέρι τούτους) μὲ τοὺς 30 ἀνθρώπους μέσα εἰς τὸ Κάστρο διὰ νὰ παραδώσουν τὰ ἄρματά τους ὅλοι οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὰ βάλουν εἰς ἓνα σπίτι. Ὁ κατὴς ἔκαμε λόγον καὶ τοὺς ὀρκωσε εἰς τὴν πίστιν τους νὰ μὴν κρύψουν κανένα ἄρμα, ἀλλὰ νὰ τὰ δώσουν ὅλα. Καὶ ἔτζι ἐξαρματώθηκαν ὅλοι καὶ τὰ ἔβαλαν εἰς ἓνα σπίτι. Στὴν συνέλευσιν, ἀφοῦ ἤκουσαν, ὅτι ζητοῦν νὰ παραδοθοῦν οἱ Τούρκοι, ἔστειλαμε νὰ ἔλθοῦν καὶ 5 - 6 πολιτικοί, νὰ ἔλθουν νὰ παρασταθοῦν εἰς τὰ λάφυρα, καὶ νὰ βγάλουμε καὶ τοῦ Ἑθνους. Αὐτοὶ ἦσαν ὁ Σωτὴρ Νοταρᾶς, ὁ Κορίνθου καὶ ἄλλοι, ἦτον καὶ ὁ Πρωτοσύγκελος τῆς Ἀρκαδίας ἐκεῖ, ὅπου εἶχε ἔλθει ἐκεῖ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν συνέλευσιν διὰ νὰ ὑπογράψουμε τοὺς νόμους, καὶ ἐγὼ δὲν ἤθελα, ἐξ αἰτίας ὅπου ἦτον ἓνα κεφάλαιο ὅπου ἔλεγε ὅτι: τὸ Ἐκτελεστικὸ νὰ τελειώνει μία ὑπόθεσις, καὶ ἔπειτα ἀπὸ 6 ἡμέρες νὰ δίδουν τὴν εἶδησι εἰς τὸ Βουλευτικόν. Ὅλοι τὸ ὑπόγραψαν ἔξω ἀπὸ ἐγώ. Τότε ἐπῆγαν πίσω, ἔκαμαν ἐξαίρεση (παράρτημα) ἀπὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιο καὶ ἔτζι ὑπόγραψα. Σὰν ἔβαλα τοὺς 30 ἀνθρώπους μέσα καὶ ἐξαρμάτωσαν τοὺς Τούρκους, μοῦ ὁμίλησαν, ὅτι τὰ ἔκαμαν ὅλα. Τότε ἔδωσα εἶδησιν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς συνελεύσεως καὶ ἐπῆρα 300 ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν πόρτα, καὶ ἐσταύρωσα μὲ μία σημαία Ἑλληνικὴ τὴν πόρτα καὶ ἔπειτα τοὺς ἔμβασα μέσα καὶ ἔβαλα αὐτὴν τὴν σημαία ἀπάνου εἰς τὸ Κάστρο. Τὰ στρατεύματα καὶ ἐγὼ ἐκατεβήκαμε εἰς τὴν χώρα, εἵμεθα 6.000, οἱ Τούρκοι ἦσαν 300: εἰς τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου.

Εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου ἦσαν Ὑψηλάντης, Μαυρομιχάληδες, Πετιμεζαῖοι, Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης, ὁ υἱός μου ὁ Γενναῖος, Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, Ἀναγνώσταρᾶς, Γιατράκος, Κεφάλας, Κολιόπουλος.

Τότε ἦλθε εἶδησις, ὅτι ἡ ἀρμάδα τοῦ Καπετὰν Πασᾶ μὲ 9.000 ἐτράβαε διὰ τὴν Πάτρα. Ἀκούοντας αὐτὸ ἔλαβα διαταγὴ καὶ ἐκίνησα εὐθὺς διὰ τὴν Πάτρα. Ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, τὴν Τριπολιτζά, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτζά διέταξα τὲς ἐπαρχίες Τριπολιτζᾶς, Καρύταινας, Φαναριοῦ, Ἀρκαδιᾶς, νὰ τραβήξουν διὰ τὲς Πάτρες.

Εἰς τὴν Τριπολιτζά ὅπου ἔφθασα, ἐμάθαμε ὅτι ὁ Ἀλὴ πασὰς ἐχάθη, καὶ ἔλεγαν μερικοὶ Γερουσιασταί, ὅτι: «Τώρα ὅπου ἐχάθη ὁ Ἀλὴ πασὰς, οἱ 80.000 ὅπου τὸν ἐπολιορκοῦσαν θὰ πέσουν εἰς ἡμᾶς». Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχει ὁ Θεός». Ἕνας Νικολὸς Τζανέτος, ἀπὸ τὸ Φανάρι, εἶπε: «Ἀξιωθήκαμεν καὶ ἐκάμαμε Γερουσία καὶ Βουλὴν, καθὼς λέγουν τὰ παλιὰ χαρτιά, ἃς χαθοῦμεν τώρα». - «Εὗγε σου, κύριε». Διέταξα τὸν Γενναῖο νὰ πάρει τοὺς μισοὺς Τριπολιτζώτας, Φαναριώτας, καὶ ἄλλους, νὰ τραβήξει

κοντά. Εἰς τὴν Βυτίνα, ἔλαβα τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, ὅπου ἐπρωτοσυστήθηκε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβα τὸ δίπλωμα τοῦ Στρατηγοῦ. Εἰς τὴν 1 Μαρτίου ἐφθασα εἰς τὴν Πάτρα. Ἐπέρασα ἀπὸ Καρύταινα, Πύργο, Γαστούνη καὶ Πάτρα. Ἐσύναξα 6.000. Ἀρχηγοὶ Ἀ. Ζαΐμης, Κανέλλος Δεληγιάννης, Πετιμεζαῖοι, Σέκερης Τριπολιτζώτης, Λόντος μὲ τοὺς Βοστιτζάνους.

2 Μαρτίου διηγήθηκα ὡς τὰ τώρα 1822.

Ἐναντίον τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ἐπῆγε ὁ Νικηταρᾶς καὶ ὁ Ἄχολος.

Ὁ Χάντζος καὶ ὁ Ἰβραΐμης Λαλαῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἐδόξαζαν τοὺς Λαλαίους.

Φθάνοντας εἰς τὴν Πάτραν, ἐπήγαμε μὲ Καρυτινοὺς καὶ Πυργιώτες ἕως 4.000 καὶ Καλαβρυτινοὺς, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λεχουρίτης, ἕως 1.000, καὶ ἀπὸ τὴν Πάτραν οἱ ντοπικοὶ ὡς 500, καὶ ἦτον οἱ Κουμανιωταῖοι ἐπὶ κεφαλῇς. Ἦτον καὶ μὲ 300 Βοστιτσάνους ὁ στρατηγὸς Λόντος στὰ Σελὰ κατὰ τὸ Καστέλι τῆς Πάτρας. Ἐγὼ πηγαινάμενος δὲν ἤξευρα τὸν τόπον τῆς Πάτρας, 28 Φεβρουαρίου. Καὶ ἐρχόμενοι ἡμεῖς, ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι ἕως 5.000, ἐβγήκαν νὰ λαφυραγωγήσουν εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἔντεσε ἡ ἐμπροστινέλα τοῦ Γενναίου. Ἐφθασε καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ τοὺς ἐκυνήγησαν ἕως ἔξω τῆς Πάτρας, καὶ ἀπὸ πίσω ἤρχόμουν ἐγὼ καὶ ἐμαζωχθήκαμε ὅλοι εἰς τὸ Σαραβάλι καὶ εὐθὺς ἔστειλα 100 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὸ μοναστήρι τοῦ Γεροκομειοῦ, τίρο κανονιοῦ ἀπὸ τὴν Πάτραν. Καὶ βλέποντας οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἐπιάστηκε τὸ μοναστήρι, ἐβγήκαν εἰς πόλεμον, νομίζοντες ὅτι εἶναι καθὼς πρῶτα. Καὶ τὰ στρατεύματα κινήθηκαν τὰ ἐδικὰ μας καὶ ἔγινε ὁ πόλεμος σφοδρὸς καὶ ἐπήραμε κεφάλια καμμιὰ ὀγδοηνταριά. Ἐμβήκαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν μισὴ χώρα (1 Μαρτίου 1822). - Μοῦ ἐπαράγγειλαν νὰ μείνουν εἰς τὴν χώρα, τοὺς εἶπα νὰ τραβηχθοῦν εἰς τὰ πόστα τους. Τὸ μὲν Καλαβρυτινὸ στράτευμα, οἱ 100, ἔμειναν εἰς τὸ Γεροκομειό, στοῦ Σαΐταγα τὸν ληνό, οἱ Τριπολιτσιῶτες 400. Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης μὲ 600 ἔπιασε τὸ Πουρναρόκαστρο ἀποκάτω. Τὸν Γενναῖον μὲ τοὺς Φαναρίτας 300 στὸν Παλιόπυργο, τοὺς Γαστουναίους τοὺς εἶχα στὴν Ὀβριά, τὸ μὲν δυνατότερο λοιπὸ στράτευμα τὸ εἶχα εἰς τὸ Σαραβάλι νὰ δίδει μεντάτι. Τὸ Σαραβάλι, μακρὰν ἀπὸ τὰ ταμπούρια μισὴ ὥρα, ἀπὸ τὴν Πάτρα τρία κάρτα. Εἶδαν οἱ Τοῦρκοι τὰ ὀρδιά, καὶ ἀκούοντας, ὅτι ἦλθε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἔστειλαν τοῦ Γιουσούφ πασᾶ, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Καστέλι, ὅτι ἦλθαν πολλὰ στρατεύματα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Πρὶν κάμωμεν τὸν πόλεμον, εἶχε ἔλθει ὁ Μιαούλης, καὶ ἔκαμε μεγάλη χαλάστρα εἰς τὰ καράβια, καὶ ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ τὰ ἐδικὰ μας ἔμειναν ἐκεῖ ἕως ὅπου ἐπήγαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκάμαμε τὸν πόλεμον. Ἀναχώρησαν τὰ καράβια, ὁ Γιουσούφ πασὰς ἔστειλε εἰς τὸν Ἐπακτο καὶ εἰς τὸ Καστέλι τῆς Πάτρας καὶ τοὺς ἐσήκωσε ὅλους τοὺς Τούρκους καὶ ἐκίνησε καὶ ἦλθε εἰς τὴν Πάτρα. Οἱ Τοῦρκοι ἐσυνάχθησαν ἕως 12.000. 9.000 Ἀνατολίτες καὶ 3.000. Καὶ εἰς τὰς 9 Μαρτίου ὅλοι ἐκινήθησαν εἰς πόλεμον, καὶ ἐγώ, βλέποντας ἀπὸ τὸ Σαραβάλι, ὅτι ἐκινήθηκε ἀσκέρι πολὺ, ἐτεμπίχιασα ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ κινήθω. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ὅπου ἦταν εἰς τὸ Γεροκομειό, καὶ οἱ Τριπολιτσιῶτες εἰς τὸ Σαΐταγα.

Ἐκινήθηκαν νὰ πιάσουν τὸν πόλεμον ἔξω τὲς ράχες καὶ ἀνοίγοντας τὸν πόλεμον ἔστειλα τὸν Γενναῖο μὲ τοὺς Φαναριώτας καὶ οἱ Γαστουναῖοι ἔστειλαν, καὶ ἀπὸ τὸ ὀρδι τὸ δικό μου. Ὅσο νὰ πάγει τὸ μεντάτι νὰ τοὺς κάμει βοήθεια ἐτσακίσθησαν ἐκεῖνοι καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 600 ἐκλείσθη εἰς τοῦ Σαΐταγα τὸ ληνό, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦτον πολλοὶ καὶ τοὺς ἐκλείσαν καὶ ἐπροσπέρασαν οἱ Τοῦρκοι κυνηγώντας. Ὁ μὲν Κολιόπουλος, μὲ τὸ λοιπὸ στράτευμα, ἔπεσε κατὰ τὴν σταφίδα ποῦ ἦτον ληνοί, καὶ ἔπιασαν μὲ τοὺς

Γαστουναίους, τοῦ Κανέλλου τὸ στράτευμα καὶ τῶν Πατραίων ἐκόλλησαν εἰς τὸ Πουρναρόκαστρο, ὃ δὲ Ζαΐμης ἔντεσε ἐκεῖ μὲ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν ἐκυνήγησαν ἕως μισῇ ὥρᾳ, καὶ ἐτράβηξε μὲ ὀλίγους κατὰ τὴν ποταμιὰ κατὰ τοὺς μύλους. Καὶ ἐγὼ ἤμουν μοναχός μου, διατὶ τὸ στράτευμα τὸ ἔστειλα ὅλο, καὶ ἔντεσε νὰ εἶναι καὶ ὁ Δεσπότης Ἄρτης ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Καλαμογδάρτης ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ γραμματικὸς ὁ Μιχαλάκης. Βλέποντας ὅτι τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθησαν καὶ ἔπιασαν τὸ ληνὸ καὶ τὸ μοναστήρι, λέγω: «Ἀφήνω τὰ μουλάρια μὲ τὸν τσεπχανὲ ἐδῶ, ἂν τσακίσουμε τοὺς Τούρκους ἐλάτε, ἂν μᾶς τσακίσουν φύγετε μὲ τὰ μουλάρια, καὶ ἐγὼ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθεια καὶ τὴν ἐδική σας πηγαίνω». Καὶ ἐπῆγα μόνος μου, χωρὶς νὰ ἔχω οὔτε ψυχογιὸν κοντά μου, καὶ ἐκίνησα. Εἰς ἓνα κάρτο ἀπήντησα τὸν γέρο Ἀναγνώστη Λεχουρίτη· τὸν ἔστειλε ὁ Ζαΐμης. - «Τρέξε, ἀδελφέ, διατὶ τὴν ἐχάσαμε τὴν μπατάλια», καὶ ἔκαμα σύντροφο τὸν γέρο Ἀναγνώστην εἰς τὸν δρόμο ποὺ ἐπήγαινα εἰς τὸν Παλιόπυργον. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν Παλιόπυργο βλέπω ἓνα μπαϊράκι μικρό. Ἦτον ὁ Εὐαγγέλης ὁ Κουμανιώτης μὲ 15 καὶ ἐκάθοντο καὶ ἔκανε σείρι, τοὺς ὁμίλησα καὶ τοὺς εἶπα: «Τί ἄνθρωποι εἴσασθε ἐσεῖς;» Καὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν: - «Ἕλληνες». Ἐγὼ τοὺς εἶπα: - «Μὲ γνωρίζετε; Εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἐλάτε ἐδῶ». - Καὶ τότενες ἐφοροῦσα φορέματα κόκκινα καὶ φουστανέλα κόκκινη καὶ ἐκατέβηκαν καὶ τοὺς ἔβαλα ὀμπροστά, καὶ ἐπήγαινα ἴσια εἰς τὸ κέντρο τῶν Τουρκῶν, καὶ ξετρομπώνοντας Ἕλληνας, ποὺ μὲ ἄκουαν ποῦ ἐπήγαινα, καὶ τοὺς ἔκαμα καμμιὰ πενηνταριά, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς ἓνα πόστο εἰς τὸ κέντρο τῶν Τουρκῶν ἐμπρός. Τοὺς εἶπα: «Μπῆχτε τὸ μπαϊράκι ἐδῶ». - «Χανόμεθα». - «Σᾶς στέλνω μεντάτι ἐγὼ», καὶ ἐγὼ ἐγύρισα καβαλλάρης κατὰ τὴν σταφίδα τοῦ Κόλ. Καὶ τοὺς εἶπα νὰ πάρουν τὸ μπαϊράκι τους καὶ νὰ πᾶνε εἰς τὸ ἄλλο τὸ μπαϊράκι. Ὁ Γενναῖος καὶ οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἀποκλεισμένοι. Τηρᾶω ὀμπρὸς ἀπὸ τὰ μπαϊράκια καὶ ἦτον ἓνα χοριγοκάμινο, καὶ στέλνω τὸν Παρασκευᾶ, τοῦ Κολιόπουλου τὸν ἀδελφό, μὲ 20 νομάτους, νὰ τὸ πιάσουν, ποῦ ἦτον καμμιὰ ἐξηνταριά καβαλλαραῖοι Τοῦρκοι, νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Μοῦ λέγουν: «Χανόμεθα». - «Σύρτε καὶ ἐγὼ ἔχω τὴν ἔγνοια σας». - Ὅσο ποὺ δυνάμωσαν τὸ κέντρον καλὰ, ἔντεσε ἐκεῖ καὶ ὁ Καραχάλιος καὶ ὁ ἀγιουτάντες μου Φωτάκος, διατὶ ἐπαρατήρησα τὸν πόλεμο, καὶ ἀπὸ τὸ κέντρο δὲν ἤμπορούσαμε νὰ τοὺς τσακίσουμε τοὺς Τούρκους, ὅμως, ἂν τοὺς χαλάσουμε, θὰ τοὺς χαλάσουμε ἀπὸ τὰς πτέρυγας. Τότε ἐπῆρα τὸν Καραχάλιο καὶ τὸν Φωτάκο καὶ ἐπῆγα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅπου οἱ Τοῦρκοι ἐκρατοῦσαν ἕως εἰς τὴν μάνα τοῦ νεροῦ (τοὺς δύο μόνον). Ἐμπηξα τὴν φωνήν: «Ποῦ εἴστε, μωρὲ Ἕλληνες; Κάτω - κάτω»... Ἀκούοντας τὴν φωνήν μου οἱ φευγάτοι κατέβαιναν· ἀφοῦ ἐκατέβηκαν κάτω, βάνω τὸ κιάλι, δὲν εἶδα, καὶ ἐφώναζα (στρατήγημα): «Ἐτσάκισαν οἱ Τοῦρκοι». Χουμοῦν οἱ Ἕλληνες, ἐτσάκισε τὸ πρῶτο τζογκάρι ὅπου ἦτον οἱ Τοῦρκοι ποὺ εἶχαν ἀποκλεισμένον τὸν Γενναῖον εἰς τοὺς ληνούς.

Καβαλλάρης, ἤμουν, ἡ τύχη ἦτον καλὴ, ὅχι τὸ ἄλογο, ζωντανούς νὰ τοὺς πιάσουμε. Ἐτσάκισε ἡ πτέρυγα τῶν Τουρκῶν ποὺ ἦτον εἰς τὴν μάνα τοῦ νεροῦ, τοὺς πήραμε μπλαστούς. Εἰς τοὺς Τριπολιτσῶτες ὁ Σέκερης ἦτον κουμάντο. Τὸ κέντρο τὸ δικό μου ἐκτύπησε τὸ κέντρον τῶν Τουρκῶν· ἐσκότωσε ἓνα μπίμπαση. Οἱ Κουμανιώτες τοὺς κτυποῦν, ἐπήραμε κεφάλια 250, τί ἔγιναν οἱ λαβωμένοι δὲν ἤξεύρω. Καὶ ἐγύρισάμε ὀπίσω εἰς τὸ καρτέρι τους. Ἀπὸ τότε δὲν ἐξεμάκρυναν πίσω νὰ πολεμήσουν, ἔλεγαν ὅτι ἡ φευγούλα μας ἦτον στρατήγημα.

Τοὺς πήραμε ἀπὸ κοντά. Ὅλημέρα ἐγίνοντο ἀκροβολισμοὶ μὲ ζημία τῶν Τούρκων. Ὁ Καραχάλιος ἐλαβώθη εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἐδωσε τὸ μπαϊράκι: «Πηγαίνετε ὀμπρός, μοῦ ἦλθε σκοτούρα».

Ἡ τροφή ὅλου τοῦ στρατεύματος ἤρχετο ἀπὸ Γαστούνη. Τόσον τακτική ἦτον ἡ ζωοτροφία, 4.000 σφαχτά, 80 κεφάλια γελάδια, ψωμὶ ἀπὸ τὴ Γαστούνη. Ἡ Γαστούνη ἦτον μελίσσι ἄτρυγο, καὶ μᾶς τὰ ἔστελνε ὅλα ὁ Σισίνης. Ὅσα ἐτρώγαμε τὴν ἐβδομάδα, μᾶς τὰ ἔμβαζαν ὀπίσω καὶ ἦτον πάντοτε οἱ 4.000. Τότε εἶχα γραμμένο εἰς τὴν Ἀρκαδιὰ νὰ ἔλθουν. Οἱ Ἀρκαδιανοὶ βάνουν ἀρχηγὸ τὸν Μῆτρο Ἀναστασόπουλο, ἐκίνησαν 1.200. Ἐκίνησε καὶ ὁ Πονηρὸς καὶ ἤθελε νὰ πάρει τὰ ἄρματα τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἤθελε νὰ τὰ πάρει ἐκεῖνος, καὶ ἀνακάτωνα τὸ στρατό. Ἐν πρώτοις ἐρχάμενοι οἱ Ἀρκαδιανοὶ εἰς τὸ Σαραβάλι, ποῦ εἶχα τὸ ὄρδι ἐγώ, με εἶπε ὁ Πονηρὸς νὰ τὸν κάμω ἐπικεφαλῆς. «Δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω, νὰ ἐρωτήσω». Ἐρώτησα καὶ δὲν τὸν ἐδέχθησαν. - «Τί νὰ σοῦ κάμω;» Ἐπῆγαν οἱ Ἀρκαδιανοὶ μόνοι τους καὶ ἔκαμαν ἓνα πόλεμον καλόν, καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρειωμένα, καὶ ἐσκότωσαν καμμιά δεκαριά Τούρκους· 1.200 ἦτον Ἀρκαδιανοί. Ἦτον Παπατζωραῖοι, Γκρίτζαλης καὶ ἄλλοι. Εἰς 15 ἡμέρας ἔφυγαν ὅλοι κρυφίως μπουλούκια - μπουλούκια, ἔμειναν οἱ καπεταναῖοι. Ἐπίασα μερικοὺς, τοὺς ἐντρόπιασα.

Οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἀνεχώρησαν, ἔμειναν μόνο οἱ καπεταναῖοι καὶ τοὺς ἔδιωξα καὶ αὐτούς. Ἐλαβα μίαν διαταγὴ ἀπὸ τὸν Μινίστρο τοῦ πολέμου διὰ νὰ περάσω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα με τὰ στρατεύματα, καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι δὲν ἡμπορῶ νὰ ἀφήσω 12.000 Τούρκους εἰς τὴν Πάτρα, καὶ νὰ ὑπάγω ἐμπροστά. Πρέπει πρῶτον νὰ σβήσουμε τὴ φωτιά ποῦ εἶναι μέσα, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγεις καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ γειτόνου σου. Καὶ αὐτὸς μοῦ δευτεροαποκρίθηκε, ὅτι: «Τὸ γράμμα ὅπου ἔστειλες δὲν τὸ ἔδειξα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, διότι ἤθελες κακοπέσει, ὅμως τώρα, ἅμα λάβεις τὴν παροῦσα διαταγὴν, νὰ ἐκστρατεύσεις». Καὶ ἐγὼ ἄφηκα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὰ στρατεύματα ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθο διὰ τρεῖς ἡμέρας. Πηγαινάμενος, 5 ὥρας μακριά, ἔστειλα εἰδήσεις τῆς Κυβερνήσεως ὅτι πηγαίνω, καὶ ἀπόκριση δὲν ἔλαβα. Ἐγὼ ἐκίνησα. Ἐνα τέταρτο μακρὰν ἔλαβα μία διαταγὴ καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι νὰ ἀφήσω τοὺς 80 ἀνθρώπους ὅπου εἶχα μαζί καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὴν Κόρινθο με 5 ἀνθρώπους. Ἐγὼ ἐμβῆκα μέσα, μοῦ ἔδωκαν ἓνα κονάκι χωρὶς πάτωμα. Τὸ βράδυ μᾶς ἄφηκαν ἀπεριποίητους καὶ ἔτζι ἀνεχώρησα καὶ ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριὸ τὴν νύκτα. Σὰν με ἄκουσαν ὅπου ἀνεχώρησα, τὸ Βουλευτικὸ με τὸ Ἐκτελεστικὸ ἄρχισαν νὰ τρώγονται καὶ νὰ λένε ὅτι: «Ὅχι, σεῖς φταίτε, ὄχι σεῖς καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ φερθοῦμε ἔτσι». Ἐστειλαν μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὸν Κωλέττην, ἀπὸ τὸν Κορίνθου, τὸν Σωτῆρ Νοταρᾶ καὶ μέρος Ὑδραίων. Ἐρχάμενοι ἐκεῖ τοὺς ἀποκρίθηκα ὅτι: «Σὰν δὲν δέχεσθε ἓνα στρατηγὸν ὅπου ἔρχεται νὰ σᾶς ὁμιλήσει, ἐγὼ ἀναχωρῶ καὶ πηγαίνω εἰς τὴν Τριπολιτζά, εἰς τὴν Γερουσίαν, καὶ ὅ,τι ἔχω νὰ εἰπῶ, θέλει τὸ εἰπῶ εἰς αὐτήν». - «Ὅχι, με λένε, νὰ γυρίσεις ὀπίσω, νὰ προβάλεις ὅ,τι θέλεις, διατὶ ἐστάθη ἓνα λάθος καὶ ἦτον ἔλλειψις κονακιῶν». Ἐγὼ ἀποκρίθηκα τοῦ Κωλέττη, ὅπου μοῦ ὁμιλοῦσε, ὅτι: «Νὰ πᾶς νὰ γίνεις Μινίστρος στὰ Γιάννινα, καὶ ὄχι ἐδῶ». Μοῦ ἔπεσε ὁ Δεσπότης ὁ Κορίνθου καὶ οἱ λοιποὶ καὶ ἐπῆγα μέσα, ἔκαμα τὰς προτάσεις μου καὶ τὰς ἐδέχθηκε ἡ Κυβέρνησις. Τοὺς ἐπαράστησα ὅτι, ἂν περάσω εἰς τὴν Ρούμελη, οἱ Τούρκοι τῆς Πάτρας, ὅπου ἦτον 12.000, θέλει σκορπισθοῦν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ τὴν χαλάσουν. Ἐτζι ἡ κυβέρνησις αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην καὶ με ἔδωσε νέαν διαταγὴν διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰς Πάτρας. Ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, Τριπολιτζά καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Πάτρα ἀρχὰς Μαΐου. Εἰς τὴν Κόρινθο ἀντάμωσα τὸν Μάρκο Μπότζαρη ὁ ὁποῖος ἐπρόσμενε ἐκεῖ διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς φαμιλιάς του. Αὐτὸς μοῦ εἶπε νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ με κάμουν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν στρατευμάτων, ἐγὼ τοῦ ἔκαμα τὲς ἴδιες παρατηρήσεις, ἐπρόβαλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ὑπάγει ὁ Μαυροκορδάτος, ὅπου ἦτο τότε πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, νὰ πάρει 1.000 τακτικοὺς Φιλέλληνas καὶ νὰ ὑπάγει

εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι ὁ Μαυροκορδάτος ἐπῆρε τοὺς τακτικούς τοῦ Μάρκο Μπότσαρη καὶ ἀπέρασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς Πάτρας, ὅπου εὐρισκόμουν ἐκεῖ. Ἀφοῦ ἀπέρασαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, μεῖ ἔγραψαν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἔχουν ἀνάγκη καὶ νὰ τοὺς στείλω βοήθεια καὶ ἀπεφάσισα καὶ ἔστειλα τὸν υἱόν μου Γενναῖον με 200 στρατιώτας διαλεκτούς. Τότε ὁ Γιατράκος εἶχε ἔλθει ἐκεῖ καὶ τὸν ἔστειλα καὶ ἐκείνον με μιὰ 40 - τοῦ εἶχαν φύγει οἱ ἄλλοι - καὶ τὸν Κανέλλο Δεληγιάννη με 200. Ἐγὼ ἔμεινα ὀπίσω καὶ ἔφερα στρατιώτας διὰ νὰ ἀναπληρώσουν ὅσους εἶχα στείλει εἰς τὴν Ρούμελη 6.000 εἶχα. Ἐβαλα ἀλώνια διὰ τὰ σταφίδες, καὶ εἶπα τῶν Ἑλλήνων νὰ τρυγοῦν τὴν σταφίδα, νὰ πάρουν τοὺς κόπους τοὺς καὶ νὰ ἐβγάλομε καὶ τὸ ἐθνικὸν δικαίωμα. Καὶ ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ βάλουν εἰς πρᾶξιν. Οἱ Τοῦρκοι ἐστενοχωρήθησαν πολὺ εἰς τὸ Κάστρο, καὶ ἀπὸ νερό, καὶ κατὰ τὸν τρόπο ὅπου τοὺς ἐστενοχώρησα, εἰς ἓνα μῆνα ἤθελε παραδοθῶν.

Σκοτωμένοι Τοῦρκοι εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ τοὺς πολέμους ἦτον 1.000 καὶ ἄλλοι τόσοι λαβωμένοι καὶ ἄρρωστοι. (Τὸν Κανέλλο τὸν εἶχαν κρυφίως ἀφήσει στρατηγὸν τὸ Ἐκτελεστικό. - 7 ἢ 8 Μαρτίου ἦτον ὁ πόλεμος ὁ μεγάλος τοῦ Σαραβαλιοῦ). Ἐστειλα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὴν Καρύταινα διὰ νὰ κάμει νέα στρατολογία. Τότε τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικό, ἀφοῦ ἀκούσθη ὁ Δράμαλης εἰς τὰ Τρίκαλα τῆς Ρούμελης, ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πάγει ὁ Κρεβατᾶς εἰς τὸ Μυστρά νὰ πάρει 1.000 στρατιώτας καὶ νὰ ἐκστρατεύσει διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σωτὴρ Νοταρᾶς νὰ πάρει τοὺς Κορινθίους καὶ νὰ ἐκστρατεύσει καὶ ἐκεῖνος διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ζαῖμης, ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης με τοὺς Καλαβρυτινοὺς, νὰ ὑπάγουν καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τὸν Ἀναγνώστη Δεληγιάννη με 200 Καρυτινοὺς. Ἡ διαταγὴ λέγει (1) ὅτι: «Ὅποιος παρακούσει καὶ δὲν κινήσει με τοὺς ἄρχοντας νὰ εἶναι τὸ ἓνα τρίτο τῆς περιουσίας τοῦ ἐθνικοῦ». Ὁ Πρωτοσύγκελος τῆς Ἀρκαδίας με 1.000 Ἀρκαδινούς καὶ Φαναρίτας νὰ περάσει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ ὁ Σισίνης με ἄλλους 1.000 Γαστουναίους καὶ Πυργιώτας. Ἀφοῦ ἔλαβαν τὴν διαταγὴν οἱ ἄρχοντες, ἔστειλαν εἰς διαφόρους καπεταναίους, πὺ εὐρίσκοντο με ἐμὲ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας, νὰ ἀναχωρήσουν καὶ νὰ ὑπάγουν με αὐτούς. Οἱ καπεταναῖοι με ἔδειξαν τὰς διαταγὰς τοὺς, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «Δὲν συμφέρει νὰ διαλύσομε τὴν πολιορκίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἔβγουν καὶ θὰ χαλάσουν τὰς ἐπαρχίας. Νὰ ποὺ κοντεύει νὰ πέσει ἡ Πάτρα». Αὐτοὶ με ἀποκρίθηκαν ὅτι: «Δὲν ἡμποροῦμε νὰ μείνομε, διατὶ ἡ διαταγὴ λέγει ὅτι, ἂν δὲν πᾶμε, θὰ μᾶς κυριεύσουν τὸ ἓνα τρίτο τῆς ιδιοκτησίας μας». Τότε ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Σὰν εἶναι ἔτσι, δώσετέ μου τὸ διαγράψω, ὅτι ἐγὼ δὲν σᾶς διαλύω, παρὰ φεύγετε σεῖς, καὶ πηγαίνετε στὸ καλὸ». Καὶ ἔτζι με τὸ ἔκαμαν διαγράψω. Αὐτὸ ἦτον εἰς τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου. Τὰ στρατεύματα ἀνεχώρησαν καὶ ἔμεινα με μόνον 600. Οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν καὶ ἔκαψαν τὰ καρτέρια μας. Ἐγὼ τοὺς ἐκτύπησα ὀλίγο. Ἐπειτα τὸ μεσημέρι ἐκίνησα διὰ τὸ (2) Γαστούνη. Ὁ σκοπὸς τοὺς ἦτον νὰ μὴν πάρω τὴν Πάτρα καὶ νὰ μοῦ σηκώσουν τὴν δύναμη τὴν στρατιωτική. Εἰς τὴν Γαστούνη, ὅπου ἐπῆγα, ἐφοβήθηκα ὁ Σισίνης καὶ ἐκλείσθηκα εἰς τὰ σπίτια τοῦ με 300. Τοῦ ἔστειλα ἓνα ἄνθρωπον καὶ ἤλθε· τοῦ εἶπα: «Σισίνη, τοῦτος εἶναι ὁ σκοπὸς μου, νὰ μαζευθοῦμε ὅλο τὸ στρατιωτικὸ εἰς τὴν Κόρινθο, ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ἔρχεται ὁ Δράμαλης, νὰ τὸν καρτερέσομε εἰς τὰ Δερβένια καὶ νὰ κοιτάζομε (3) καὶ τὰ πράγματα τοῦ ἔθνους». Ὁ Σισίνης ἐσυμφώνησε μαζί καὶ μοῦ εἶπε ὅτι: «Εἶμαι ἕτοιμος καὶ με δευτέραν σου διαταγὴν ξεκινᾶω». Ἐστειλα ἐγκύκλιον διαταγὴν εἰς ὅλες τὰς ἐπαρχίας Ἀρκαδίας, Φανάρη, Λεοντάρη, Μεσσηνία, νὰ συνάξουν τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ἐκίνησα διὰ τὴν Καρύταινα. Ἡμέρα καὶ νύκτα ἐπερπάτησα καὶ ἔφθασα εἰς τὴν Δημητζίνα, μαζώνοντας

στρατιώτας. Φθάνοντας εἰς τὴν Δημητζίνα ἔρχεται ἓνας ταχυδρόμος μὲ μιὰ διαταγὴ τοῦ Μινίστρου τοῦ πολέμου καὶ μοῦ ἔγραφε: «Γενναιότατε στρατηγὲ Θ. Κολοκοτρώνη, λαμβάνοντας τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως, νὰ κτυπήσεις τὴν σιδηρὰν ράβδον τὴν συνηθισμένην, νὰ συνάξεις τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ὑπάγεις εἰς τὴν Πάτρα. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐκακοφάνη πολὺ διατὶ διέλυσες τὴν πολιορκίαν τῆς Πάτρας, καὶ ὅσο διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν Δερβενίων ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα».

Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸ, ὁ ἴδιος ταχυδρόμος ἔφερεν ἓνα γράμμα τοῦ κυρ Ἀναγνώστη καὶ τοῦ ἔλεγε: «Φιλογενέστατε κυρ Ἀναγνώστη, νὰ πάρεις τὰ στρατεύματά σου καὶ νὰ ὑπάγεις εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια, διατὶ ὁ Δράμαλης ἔφθασε εἰς τὰς Θήβας». Καὶ ὁ κυρ Ἀναγνώστης ἦτον εἰς τὰ Λαγκάδια μὲ τὸν δοῦλο του. Ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε τὸν Ρήγα Παλαμῆδη εἰς τὰ Μεγάλα Δερβένια μὲ 1.800 Κορινθίους καὶ Τριπολιτζῶτας (καὶ εἰς τὸ Ἄργος ἐμοίραζαν 8.000 ταῖνια) καὶ 1.000 Μανιάτες νεοφερμένοι. Ὁ Λουκόπουλος ἔδωκε 1.000 μαχμουντιέδες καὶ τοὺς ἔδωσαν εἰς τοὺς Μανιάτες, ὅπου δὲν ἐξεκινούσαν χωρὶς χρήματα. Μὲ 2.000 ἔφθασα εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ἡ Γερουσία εὐρίσκετο ἐκεῖ. Μέρος ἀπὸ τοὺς γερουσιαστὰς φοβούμενοι τὸν ἐρχομὸ μου, ἔφυγαν. Ἀφοῦ ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἔβαλα ἄλλους ἀπὸ τὰς ἴδιες ἐπαρχίαι καὶ ἐδυνάμωσα τὴν Γερουσίαν. Ἡ Γερουσία δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκ φήμης τὸν ἐρχομὸν τοῦ Δράμαλη. Ἐβγάλα πεζοὺς εἰς ὅλες τὰς ἐπαρχίας νὰ ἐτοιμασθοῦν. Ἐμείνα 4 ἡμέρας εἰς τὴν Τριπολιτζάν. Ἦρχοντο ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ μᾶς ἔλεγαν ὅτι ὁ Δράμαλης ἔρχεται, καὶ εἰς ἐμένα ὅπου μὲ ἄκουαν εἰς τὴν Τριπολιτζά δὲν μοῦ ἔγραφεν τίποτε ἢ Κυβέρνησις, οὔτε ἔστειλε τὰς 6.000 στὰ Δερβένια. Ἐπειδὴ καὶ δὲν εἶχα εἶδῃ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, δὲν ἔστελναν καὶ τὰ στρατεύματα, ἐνόμιζα ὅτι ἦτον ψεύματα ὅλα. Ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν μου στέλνω δύο καβαλλαραίους νὰ πᾶν εἰς τὸν Ἀγιογιώργη καὶ τὸ ὅτι μάθουν νὰ μοῦ στείλουν. Νὰ πᾶνε στὴν Κόρινθον, στὰ Δερβένια ἕως εἰς τὰς Θήβας νὰ εὔρουν τὸν Ὑψηλάντη καὶ Νικήτα, καὶ νὰ μοῦ στείλουν καθαρὰ εἶδησι τί τρέχει. (Εἰς τὸν μῆνα Ἰανουάριον 1822 ἐβγήκε ὁ Νικήτας καὶ ὁ Π. Ζαφειρόπουλος). Ὅσο νὰ πᾶν εἰς τὴν Κόρινθον, ἀπάντησαν τοὺς Τούρκους καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τοὺς πιάσουν ζωντανούς, καὶ ἐγύρισαν πίσω. Ὁ Ρήγας, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Δερβένι, κινώντας οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ Μέγαρα, ἄφηκαν δύο - τρεῖς σημαίας καὶ ἔφυγαν χωρὶς νὰ ρίξουν τουφέκι. Οἱ Τοῦρκοι ἐνόμιζαν, ἀφοῦ εἶδον τὰς σημαίας ἀνοικτάς, ὅτι ἦτον στράτευμα καὶ ἄρρησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὸν Ἀέρα. Ἀφοῦ εἶδαν ὅτι δὲν ἦτο στράτευμα, οἱ καβαλλαραῖοι Τοῦρκοι ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλοι ἔφυγαν κατὰ τὴν Αἰγίνα καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ Σοφικό. Οἱ Τοῦρκοι ἐσκότωσαν Ἕλληνας... Ὁ Ρήγας ἐπῆρε τὸ φύσημα εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἔδωκε τὴν εἶδησι, ὅτι ὁ Δράμαλης ἐμβῆκε εἰς τὸ Δερβένι μὲ 60.000, ὥσάν νὰ τοὺς εἶχε μετρήσει. Τὸν ἐρώτησαν: «Τί ἔγινε τὸ στράτευμα;» καὶ τοὺς ἀποκρίθηκε, ὅτι: «Ὅλοι ἐχάθηκαν, μόνον ἐγὼ ἐγλύτωσα». Ἡ Κυβέρνησις εἶχε φρούραρχον εἰς τὴν Κόρινθον ἓνα καλόγερον λεγόμενον Ἀχιλλέα, διδάσκαλος τῆς Ἀλληλοδιδακτικῆς καὶ βλέποντας τοὺς Τούρκους ἔφυγε μὲ τοὺς στρατιώτας, ἀφοῦ ἐσκότωσε τὸν Κιαμήλμπεη. Ὁ Δράμαλης ἔστειλε καὶ ἔπιασε τὸ Κάστρο. Τότε ἔστειλε 49 καβαλλαραίους νὰ φέρουν τὰ συγχαρίκια εἰς τὸ Ἀνάπλι. Τὸ Ἀνάπλι, πρὶν ἓνα μῆνα, εἶχε κάμει συνθήκη μὲ τὴν Κυβέρνησιν νὰ δώσουν οἱ Τοῦρκοι τὸ Καστέλι καὶ δέκα Τούρκους ἀξιωματικούς ἐνέχυρον καὶ ἐδικούς μας 30, καὶ νὰ τοὺς στέλνουν ζωοτροφίας ἕως ὅτου νὰ ἔλθουν τὰ Ἑλληνικὰ καράβια νὰ τοὺς πάρουν καὶ νὰ βάλουν εἰς τάξιν τὰ λάφυρα. Ἡ Κυβέρνησις βλέποντας τοὺς Τούρκους, ὅπου ἔφερναν τὰ συγχαρίκια, ἔφυγαν καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὰ καράβια (τὸ Βουλευτικόν), καὶ τὸ στράτευμα, ὅπου ἦτον ἐκεῖ συναγμένον, διελύθηκε. Οἱ δύο καβαλλαραῖοι μὲ ἔδωσαν εἶδῃ ὅτι ὁ Δράμαλης ἐμβῆκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἦλθε στὴν Κόρινθον. Δὲν ἤξευραν ἀκόμη ὅτι τὸ Κάστρο ἦτον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίζαμε νὰ τοῦ πᾶμε

βοήθεια. Ὁ πεζὸς ἦλθε μία ὥρα πρὶν νὰ βασιλεύσει ὁ ἥλιος. Λαμβάνοντας τὸ γράμμα, ἐπῆγα εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Νὰ ἔλθουν ὅσοι ἡξεύρουν γράμματα». Καὶ ἔτσι ἐγράψαμε ὅλη τὴν νύκτα καὶ ἐστείλαμεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ προφθάσουν μίαν ὥραν ἀρχύτερα, διότι ὁ Δράμαλης ἐμβῆκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶπα τῆς Γερουσίας: «Νὰ σταθεῖς ἐδῶ καὶ νὰ μᾶς βοηθᾷς ἀπὸ τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ἐγὼ παίρνω τὰ στρατεύματα καὶ πηγαίνω ἐμπρός, καὶ ἂν ἰδῶ ὅτι δὲν ἡμπορῶ νὰ βαστάξω, τότε σᾶς στέλνω εἰδηση καὶ ἀναχωρεῖτε». Καὶ ἔτσι ἐβάσταξαν τὴν θέση. Τὴν αὐγὴ ἐβαλα λόγος εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς εἶπα: «Ἕλληνες, μὴ φοβεῖσθε! Ἐμεῖς ἐσκοτώσαμε τόσους Τούρκους ἐντόπιους, καὶ τούτους ἔτσι θὰ τοὺς κάμωμε. Δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ Τούρκοι ὅσους τοὺς λέγουν. Νὰ ὑπάγομε νὰ σκοτωθῶμε μακρὰν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μας καὶ τὰς φαμελιὰς μας. Μὴν παίρνετε μαζί σας οὔτε μουλάρια, καπότες, ὅλα μᾶς τὰ φέρουν ἐκεῖνοι». Ἐδιόρισα τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Ἀντώνη Κολοκοτρώνη μὲ 1.700 νὰ τραβήξουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ νὰ ὑπάγουν ἀντίκρυ νὰ ρίξουν δύο - τρεῖς μπαταριές, νὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες ὅπου ἦτον εἰς τὸ Κάστρο τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν. Ἐλπίζα ὅτι τὸ κάστρο ἐβάσταγε ἀκόμη. Ἐβάσταξα μόνον 300 καὶ ἐκίνησα διὰ τὸ Ἄργος, ὅπου ἡξευρα ὅτι ἦτον ἐκεῖ 5 - 6 χιλιάδες στρατιῶτες καὶ νὰ τοὺς πάρω καὶ νὰ ὑπάγω ἐμπρός εἰς τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Δερβένια. Ἐρχοντας εἰς τὸ Παρθένι, ἀπάντησα τὸν Ρήγα μὲ τὸν Κολιὸ τὸν Δαριώτην. Τοὺς ἐρώτησα τί ἡξεύρουν, καὶ αὐτοὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν ὅτι ἐμβῆκαν 60.000 Τούρκοι μέσα, ὅτι μόνον αὐτὸς ἐγλύτωσε. Τὸν ἐμάλωσα, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ μὴ ματαίεις τέτοια λόγια εἰς τὴν Τριπολιτζά». Αὐτὸς μόλις ἐπῆγε στὴν Τριπολιτζά, ἔδωκε τὴν εἰδηση καὶ ἔφυγε ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά· μόνον ἡ Γερουσία ἔμεινε. Οἱ στρατιῶτες ὅπου εἶχα μαζί, ὡσὰν ἤκουσαν αὐτὰς τὰς εἰδήσεις ἐδείλιασαν, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνω ἄρχισα καὶ ἐτραγούδαγα. Παρακάτω ἀπάντησα τὸν Λυκοῦργο Κρεστενίτη μὲ 15 καὶ τοὺς εἶπα: «ποῦ πηγαίνουν» (1) καὶ αὐτοί: «πηγαίνουν εἰς τὸν Πύργον καὶ πάλιν ἔρχονται». Οἱ Μανιάτες ἐγδυσαν τὸ Ἄργος καὶ ἔφυγαν. Τοὺς ἀπαντᾶω εἰς τὸν δρόμο, τοὺς ἐρωτᾶω ποῦ πηγαίνουν καὶ αὐτοὶ μοῦ ἔλεγον ὅτι: «Ἐχομεν ἄρρωστο, καὶ πᾶμε καὶ γυρίζομε». Τοὺς ἔλεγα: «Τὸν ἄρρωστο τὸν πάει ἓνας - δύο, ὅχι τόσοι». Εἰς τὸ Ταβούλι ἀπάντησα τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κρεβατᾶ, τὸν υἱόν μου Πάνο ὅπου ἦτον μὲ τὴν Γερουσία, τὸν Μαυρομιχάλη, τοὺς ἐρωτῶ: «Ποῦ πᾶτε; Τοὺς εἶδατε μὲ τὰ μάτια σας τοὺς Τούρκους;» - «Ὁχι, μᾶς εἶπαν πὼς ἐμβῆκαν 50 καβαλλαράιοι εἰς τὸ Ναύπλιον». - «Ἐσεῖς ποῦ πᾶτε; Ἐχομε κανένα κάστρο νὰ ἐμβοῦμε; Ἐχομε καμμίαν δύναμιν νὰ τραβηχθοῦμε καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ Τούρκοι νὰ σκλαβώσουν τὸν κόσμος;» Καὶ ἔτσι τοὺς ἐκράτησα.

Ἐκραξα τότε τὸν Πέτρο Μπαρμπιτζιώτη καὶ τὸ Θεοδωρὴ Ζαχαρόπουλο καὶ τὸν Ἀντώνη Κουμουστιώτη, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ πᾶτε νὰ μοῦ πιάσετε τὸ κάστρο τοῦ Ἄργους μὲ 100 ἀνθρώπους διαλεκτούς, καὶ πιάνοντας τὸ Κάστρο, νὰ κάμετε φανό, ὅτι ἔπιασαν τὸ Κάστρο». Μὲ ἀπεκρίθηκαν ὅτι: «Πᾶμε, μὰ χανόμεθα». Τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε, κι ἐγὼ σᾶς παίρνω εἰς τὸν λαιμό μου». Καὶ ἔτσι ἐπῆγαν καὶ ἔκαμαν τὸν φανό. Εὐθὺς στέλνω τὸν Πάνο μὲ 150 στρατιώτας νὰ ὑπάγει νὰ πιάσει τοὺς Μύλους καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὰ καράβια τῆς πεθερᾶς του νὰ πλησιάσουν κοντά, κι ἂν τὸν εὕρῃ πόλεμος νὰ τὸν βοηθήσουν μὲ τὰ κανόνια. Τρεῖς ἡμέρες ἐκαθίσταμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον, καὶ ἐγράψαμεν νὰ ἔλθουν στρατεύματα. Ἦλθαν οἱ Ἄγιοπετρίται μὲ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ Μυστριῶτες κι ἐγινήκαμε ὥς 1.000. Τότε εἶπα τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Ὑψηλάντη νὰ πᾶν νὰ πιάσουν τοὺς Μύλους καὶ νὰ στείλουν βοήθεια εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ νὰ τραβήξω κατὰ τὴν Κόρινθο, νὰ ἰδῶ πόθεν πηγαίνουν οἱ Τούρκοι. Καὶ ἔγιναν δύο κολόνες, ἡ μία νὰ ὑπάγει κατὰ τὰ Βασιλικά καὶ ἡ ἄλλη κατὰ τὸ Ἄργος.

Ἐπῆγαν εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ Πάνος, ὁ Μπεηζαντὲ Γεωργάκης, ἐπῆγαν καὶ ἐκλείσθηκαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐγὼ ἐτράβηξα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Κόρινθο. Ἡῤῥηκα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὸ Σκηνοχώρι, ὁ Ἀντώνης ἦτον εἰς τὸν Ἅγιο - Γιώργη· οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν εἰς τὸ Ἄργος. Οἱ Τοῦρκοι μὴν εὐρίσκοντας ἐναντιότητα, ἐξαπλώνονται. Ὁ Κολιόπουλος ἀπαντᾶται εἰς τὸ Χαρβάτι μὲ τοὺς Τούρκους, ἐσκότωσαν 20. Ὁ Κολιόπουλος μονομαχεῖ μ' ἓναν καβαλλάρη καὶ τὸν φονεύει. Τότε ἐγύρισε εἰς τὸ Σκηνοχώρι, ἐκατέβηκαν καὶ ἀπὸ τὸ Κάστρο τοῦ Ἀργους μερικοί, καὶ ἐπολέμησαν μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ ἐσκοτώθηκαν καμμιὰ δεκαριά, Μανιάτες καὶ Πελοποννήσιοι. - Οἱ Κουμουντουραῖοι, ὁ Σισίνης, ἔμειναν ὅσοι ἦτον μὲ τὸν Μπέη· ὁ Ἀντώνης ἐκατέρεψε εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο τοὺς Τούρκους στὴν Κόρινθο καὶ ἐσκότωσε 17. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐπῆγαν 2.000 καὶ τὸν ἐπολέμησαν καὶ τὸν ἐδιώξαν καὶ ἔκαψαν σπίτια.

Ἐγὼ, σὰν ἔστειλα τοὺς ἄλλους νὰ πάνε στοὺς Μύλους, ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Σκηνοχώρι καὶ ἐπῆγα καὶ ἡῤῥα τὸν Κολιόπουλο, καὶ μοῦ εἶπε τὸν ἀναχωρισμὸν τοῦ Ἀντώνη ἀπὸ τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Καὶ ἐκίνησα νὰ πάγω στὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ πηγαينάμενος εἰς τὸ Μαλανδρίνο, ἡῤῥα δέκα καβαλλαραίους Τούρκους, καὶ βλέποντάς μας ἐκλείσθηκαν εἰς ἓνα σπίτι· δὲν ἠθέλησαν νὰ παραδοθοῦν, τοὺς ἐκάψαμεν. Ἐνας στρατιώτης ἔπιασε τὸ τουφέκι ἐνὸς Τούρκου ἀπὸ τὴν θύραν, τοῦ τὸ πήρε. Τραβάω καὶ πάγω εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιο. Τὸ χωριὸ ἦτον γεμάτο ἀπὸ λάδι κλπ. Τὸ ἔπιασα, ἀγνάντευσα καὶ εἶδα, ὅτι ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐκίνησαν τὰ τούρκικα στρατεύματα διὰ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι. Ὅταν ἐκατέβηκαν οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Παλιόκαστρο τοῦ Ἀργους, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦτον δύο πασάδες. Οἱ πασάδες ἔλεγαν τῶν στρατιωτῶν, ὅτι: «Ἐδῶ εἶναι τὸ βιὸς τοῦ κόσμου. Τὸ Ἀνάπλι τὸ ἔχομε, τ' ἄλλα τὰ πέρνομε ὅλα». Τὸ πολιορκήσαν. Ἦτον συναγμένα στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους ἕως 5.000. Ὁ Κολιόπουλος ἦτον κλειστὸς εἰς τὸ Παλιόκαστρο μὲ Φαναρίτας καὶ Καρυτινοὺς, μὲ τὸν Δημητράκη τὸν Δεληγιάννη. Μοῦ γράφουν ἓνα γράμμα, ὅτι νὰ φθάσω, διατὶ ἔκλεισαν τὸ Κάστρο καὶ δὲν ἔχουν προβεζιό. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἔκαμαν ἀρχηγὸ τοῦ στρατεύματος τὸν Ἀντωνάκη Μαυρομιχάλη, τοῦ στρατεύματος ποὺ εἶναι στοὺς Μύλους. Σὰν τὸν ἔκαμαν ἀρχηγόν, ἠθέλησαν νὰ κάμουν ἓνα πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν Κολιόπουλον δὲν τὸν ἐτεμπίχισαν ποὺ ἦτον εἰς τὸ πλευρό τους, καὶ ὁ πόλεμος ἐπιάσθη στὴν ἄκρην στ' ἀμπέλια, καὶ ἐβγήκαν Τοῦρκοι 10.000 καβαλλαραῖοι καὶ ἐτζάκισαν τοὺς Ἑλλήνας, καὶ ἐχάθηκαν 150 Ἑλληνες. Σὰν ἔχασαν τὴν μπατάλια, μοῦ στέλνουν ἓνα γράμμα καὶ μοῦ λένε, ἂν τρώγω φωμί νὰ τὸ ἀφήσω, νὰ τοὺς βοηθήσω - ἡμουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον - διατὶ ἡ πατρις ἐχάθη. Δὲν ἔλειψα εὐθὺς νὰ κινήσω μὲ 100 στρατιώτας καὶ τὸν Ἀντώνη Κολοκοτρώνη τὸν ἀφήνω στὰ Δερβενάκια μὲ καμμιὰ χιλιάδα. Πηγαينάμενος εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους ἡῤῥα ὅλους τοὺς στρατιώτας λυπημένους ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς ἄλλης ἡμέρας ποὺ ἐχάθηκαν στρατιῶτες. Δὲν ἔλειψα νὰ τοὺς ὁμιλήσω καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνω, ὅτι ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐσκότωσαν 150, ἡμεῖς χιλιάδες, καὶ νὰ ἐκδικηθοῦμε, καὶ ἄλλα πολλὰ τοὺς εἶπα καὶ ἐμψυχώθηκαν. Τοὺς ἐμάλωσα πολὺ μὲ τὴν ἀταξία τοῦ πολέμου, ὅτι δὲν ὁμίλησαν καὶ τοῦ Κολιόπουλου. Ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Κρεβατᾶς ἦτον εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικοὺς (Μύλοι Ἀργίτικοι, Μύλοι Ἀφεντικοὶ διαφορά). Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐπλάκωσαν 1.200 Ἀρκαδιανοί. Οἱ Τοῦρκοι ἔρριχναν βόμβες ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἔβαναν δύο κανόνια ἀπὸ μία ράχη καὶ ἐπολιορκοῦσαν τὸ Παλιόκαστρο. Οἱ κλεισμένοι δὲν εἶχαν τίποτε μέσα καὶ ἦτον στενοχωρημένοι. Στὲς 20 τοῦ Ἰουλίου, στὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, ἔκραξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους καὶ τοὺς ὁμίλησα δύο ὥρες: «Νὰ πολεμήσουμε, νὰ βγάλουμε τοὺς κλεισμένους, οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὅλοι (1) σαβούρα».

Ἀπεφάσισα νὰ κτυπήσωμε τὸ βράδυ ἀπὸ ὅλες τὲς μεριὲς τοὺς Τούρκους, διατὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ πάγει ἄνθρωπος νὰ τοὺς ἰδεῖ, ἀλλ' ὅ,τι ἔκαναν τὰ σινιάλα. Τότενες, διατάττω τὲς ἐπαρχίες νὰ κτυπήσουν τὸν ἐχθρὸ εἰς τὴν θέσιν καθεμιὰ ποὺ εἶχε. Τότε καὶ τὸν Κολιόπουλο καὶ τοὺς Ἀρκαδιανοὺς τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ κέντρον, νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους ὅπου εἶχαν τὰ κανόνια. Καὶ οἱ Ἀρκαδιανοὶ καθὼς ἐπῆγα τὸ βράδυ καὶ ἐκτύπησα ἀπὸ ὅλες τὲς μεριές, ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν μὲ τὰ πόδια τὰ ταμπούρια. Ἀναχωροῦν πάλιν διὰ νυκτός, διότι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐκινήθησαν. Ἐκεῖνοι ἔμειναν ἀκόμῃ κλεισμένοι εἰς τὸ Παλιόκαστρο. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐστενοχωρήθηκα διὰ τοὺς μέσα, νὰ μὴ βλαφθοῦν. Ἐκαμα ἓνα στρατήγημα: νὰ πᾶμε ὅλοι ὀλοτρόγυρα νὰ ἀδειάσωμε ἀπὸ δύο τουφέκια, νὰ κάμομε φανὸ καὶ ἐκεῖνοι νὰ κάμουν τρόπο νὰ ἐβγουν ἀπὸ τὸ Παλιόκαστρο. Ἐτῆζι ἐζυγώσαμε κοντά, ἐκεῖνοι ἐβγήκαν τότε ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὸ Παλιόκαστρο καὶ ἄφηκαν μέσα ἓνα ἀσκή τιρί, καὶ ἐβγήκαν ὅλοι εἰς τοὺς Μύλους τοῦ Ἀργους ὑγιεῖς. Τὴν αὐγὴν μπαίνουν οἱ Τοῦρκοι στὸ Κάστρο καὶ δὲν εὑρίσκαν οὐδέν. Αὐτοὶ (οἱ δικοὶ μας) εἶπαν ὅτι ἀναχωρήσαμεν. Τὰ στρατεύματα τὴν αὐγὴν βγαίνουν καμμιὰ δεκαριὰ χιλιάδες καβαλλαραῖοι καὶ βγαίνουν εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους νὰ ἰδοῦν. Βλέποντας ἡμεῖς τὴν καβαλλαρία, ἐγὼ ἔκαμα τοὺς δικούς μου κολόνα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου καὶ κατέβηκαν καμμιὰ 20 καβαλλαραῖοι καὶ ἔκαμαν ἀκροβολισμοὺς εἰς τοὺς κάμπους, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν νὰ ἰδοῦν, ὅχι νὰ κάμουν πόλεμο. Ἐγύρισαν εἰς τὰ ἀμπέλια, ὅτι ἦτον προβαλμένα τὰ σταφύλια καὶ ἐπῆραν. Δίδαξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικοὺς νὰ πιάσουν ἐκεῖ καὶ νὰ ἀνάψει ἀπὸ καθένας 20 φωτιές, καὶ τὸ Τριπολιτζώτικο τὸ ἔβαλα ἀντίκρου εἰς τὲς ράχες νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ τὸ ἴδιο. Ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸ στράτευμά του νὰ πιάσει τὸ Σκηνοχώρι ἀνάμεσα εἰς τὲς δημοσιὲς ποὺ πᾶνε εἰς τὴν Τριπολιτζά. Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι ὅτι τόσες φωτιὲς ὀλοτρόγυρα, ἀπεφάσισαν ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ περάσουν διὰ Τριπολιτζά. Εἶχαν ἔλλειψη ἀπὸ τροφάς, διότι ὁ Τζόρκης εἶχε κάψει μπροστύτερα τὸν κάμπον τοῦ Ἀργους. Ἐκαμαν συμβούλιο νὰ γυρίσουν πίσω στὴν Κόρθο, ν' ἀπεράσουν στὴ Βοστίτζα, νὰ πᾶνε στὴ Γαστούνη διὰ τροφάς, διότι δὲν εἶχαν. Ἐγὼ ἔκαμα συνέλευση μὲ ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους, τοὺς εἶπα: «Οἱ Τοῦρκοι θὲ νὰ γυρίσουν ὀπίσω κατὰ τὴν Κόρθο. Τὸ βλέπουν ὅτι ἀπὸ ἐδῶ δὲν ἤμποροῦν νὰ περάσουν, μόνον σταθῆτε ἐδῶ νὰ πάγω νὰ πιάσω τὸ Δερβενάκι, διατὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀπεράσουν». Ἀφῆνω τὸν Γιατράκο τὸν Π. εἰς τὰ σώματα ὅπου ἦτον εἰς τοὺς Μύλους, καὶ αὐτοὶ δὲν ἤθελαν, ἔλεγαν νὰ κάτζω ἐγὼ, τοὺς ἔλεγα νὰ πάγουν αὐτοὶ. Ἀναχώρησα πὲρ βίας νὰ πιάσω τὸ Δερβενάκι, ἀπὸ ἐκεῖθε ἤμουν βέβαιος, ὅτι θὰ περάσουν καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά. «Ὁ Κολοκοτρώνης, ἔλεγε ὁ Πετρόμπεης, πάγει κλέφτης εἰς τὰ βουνά». Καὶ ἀνεχώρησα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο. Στὲς 26 τοῦ Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, εἶχε τὴν αὐγὴν ὁμιλήσει ἡ βάρδια τοῦ Ἀντώνη, μὲ 300 νομάτους. Οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολόνες. Τῆς ὀρδινάρησα εὐθὺς ἐγὼ εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο νὰ μαζώξουν ὅλες τὲς ζωοτροφίες εἰς 4 σπίτια οἱ Τζαουσάδες, ὅπου ἐὰν ἰδοῦν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολόνες νὰ σᾶς κάμω σενιάλι, νὰ κάψετε τὲς τροφὰς καὶ νὰ μὴν τὰ λάβουν οἱ Τοῦρκοι. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸ λοιπὸ στράτευμα καὶ ἔπιασα τὸ Δερβενάκι. Ὁ Νικήτας καὶ ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης μὲ 500 στρατιώτας τοὺς εἶχα βάλει καὶ εἶχαν πιάσει τὸ Κινάρι, χωρὶς δυνατὸ εἰς τὸν δρόμον τῶν Κορινθίων. Οἱ Τοῦρκοι, ἡ μπροστέλα ἔφθασε εἰς τὸν Ἀντώνη καὶ καθὼς εἶδε τοὺς Ἕλληνας, ἐμπρός, ὠμίλησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τοὺς ἀφήσουν τὸν δρόμο, διατὶ θὰ ἀπεράσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ρούμελη, στὴν πατρίδα μας. Ἐγὼ ἔστειλα πεζὸ νὰ πάγει εἰς τὸ Σκηνοχώρι ποὺ ἦτον ὁ Κολιόπουλος, νὰ ἔλθει νὰ μᾶς δώσει βοήθεια. Ἀπὸ ἐκεῖ ἦτον ὥρες 6, ἀπὸ τὸ Δερβενάκι ἕως τὸ Κινάρι ὥρες 2, ὅπου ἦτον ὁ Νικηταρᾶς, ἦταν καὶ ἀπὸ

τὸν Ἀγ. Γεώργη, ὁ παπα Νίκας ἀπὸ τὴν Κόρινθο μὲ τὰ Κορινθιακὰ στρατεύματα εἰς ἓνα χωριό, στὴ Μάγκα. Ἔστειλα καὶ εἰς ἐκείνους νὰ ἔλθουν μεντάτι. Ἐγὼ πηγαينάμενος εἰς τὸ Δερβενάκι, ἔκλεξα 800 στρατιώτας εἰς τὸ γελέκι, καὶ τοὺς ἔκαμα 4 κολόνες, καὶ τοὺς ἐκατέβασα κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πόστο ὅπου ἐκρατοῦσα εἰς τὴν ράχη, καὶ ὁ Ἀντώνης ἐκρατοῦσε τὸ κεφάλι, ἦτον ὀμπροστά. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐβγαίνανε ἀπὸ τὸ Κάστρο καὶ οἱ ὀμπροστινοὶ ἐκαρτεροῦσαν νὰ συναχθοῦν ὅλοι. Ὅσο νὰ συναχθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἔβαλα τὲς σημαῖες καὶ τὰ ζῶα καὶ καπότες, τὰ ἔβαλα ὅλα εἰς μία ράχη, διὰ νὰ νομίσουν, ὅτι ἐκεῖ εἶναι οἱ πολλοὶ στρατιῶτες καὶ νὰ κάμουν κάτω, νὰ μὴν ἔλθουν ἐπάνω μας καὶ μᾶς χαλάσουν. Ἐγὼ ἐστεκόμουν μὲ 10 ἀνθρώπους στὴν κορφή, οἱ ψυχογιοὶ μὲ τὰ μουλάρια ἀράδα. Τοῦ δὲ Νικήτα ὁ πεζὸς τοῦ εἶπε, ὅτι ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὅχι ὅτι ἔρχονται ν' ἀπεράσουν εἰς τὸ Δερβενάκι. Οἱ Κορίνθιοι ἐσκόρπισαν. Ὁ Κολιόπουλος 6 ὥρες ἀλάργα, ἐνύκτωσε ἕως νὰ πάγει ἐκεῖ ὁ πεζός. Στὲς 3 ἡ ὥρα συνάχθηκαν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι, καὶ οἱ πασάδες ἦτον στὴν πίσω μεριά. Οἱ δὲ 6 χιλιάδες, ποὺ ἦταν εἰς τοὺς Μύλους, δὲν εἶχαν βάρδια διὰ νὰ ἰδοῦν, ὅτι ἄδειασε τὸ Ἄργος, νὰ ἔλθουν ἀπὸ κοντά. Οἱ 4 κολόνες τοὺς εἶχα τεμπίχι, νὰ μὴ κάμουν ἀρχὴ πολέμου, παρὰ ἀφοῦ ἀκούσουν τὰ 10 τουφέκια, καὶ ἔτζι ἐστέκονταν. Οἱ Τοῦρκοι, σὰν ἐσυνάχθηκαν ὅλοι, διέταξε ὁ πασάς νὰ κινήσει ἡ μπροστέλα. Καὶ ἔτζι οἱ Τοῦρκοι ἐξεκαβάλικαν διὰ τὸν τόπο καὶ ἐκίνησαν μὲ τὰ πόδια, καὶ ὁ Ἀντώνης ἦτον ταμπουρωμένος. Ὁ Ἀντώνης ἐκτύπησε, ἀφοῦ ἔφθασαν 100 βήματα οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐκράτησαν καμμιὰ δεκαριὰ Τούρκους. Ἐκεῖνοι ἔδωσαν τὲς πλάτες καὶ ἔκαμαν κατὰ τὸν Ἅγιο Σώστη, καὶ ἐκεῖ εἶναι ρεύματα, καὶ ἐπῆρε τὸ ἀσκέρι τὸ τούρκικο τὲς ράχες. Ὁ Ἀντωνάκης δὲν ἔπεσε κοντὰ εἰς ἐδαύτους, παίρνει ἓνα μπαϊράκι μὲ 30 νομάτους καὶ πέφτει εἰς τὸν Ἅγιο Σώστη ἐμπρός, οἱ Τοῦρκοι ἐγέννηκαν τρεῖς κολόνες, μία ὀπίσω, οἱ πασάδες, μία στὴν μέση, ἡ ἄλλη κατὰ τὸν Ἀντωνάκη ἕως 10.000 ἐκίνησαν κατὰ τὸν Ἀντωνάκη· οἱ 30 ἐσκότωσαν πολλοὺς, δύο μόνον ἐσκοτώθηκαν, ἀνίψια μου.

Οἱ Τοῦρκοι ὅσοι ἔμειναν, ἐπέρασαν κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν στάση. Ἀκούοντας ὁ Νικήτας, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Φλέσσας, ἔφθασαν εἰς τὸν Ἅγιο Σώστη καὶ ἔπιασαν τὸν δυνατότερον τρόπον εἰς τὸν Ἅγιο Σώστην. Τὸ μεσιανὸ στράτευμα ὅπου ἐσκότωναν οἱ Ἕλληνες, ἔδωσε νὰ περάσει καὶ ἐκεῖνο, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν Νικήτα· ἐκεῖ ἐσκότωσαν ἕως 1.000. Ἐπέρασε καὶ αὐτήνῃ ἡ κολόνα κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἔσμιξε μὲ τοὺς ἀλλουνοὺς, οἱ δὲ πασάδες ποὺ ἔμειναν ὀπίσω ἐνύκτωσε καὶ δὲν ἠμπόραγαν ν' ἀπεράσουν. Ὡμίλησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς εἶπαν: «Ποιὸς καπετάνιος ὀμπροστά;». Ἀποκρίθηκε ἓνας παπᾶς ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτζι: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι». Ἀποκρίθηκαν οἱ πασάδες: «Νὰ κάμομε μπέσα, νὰ ἀπεράσουμε καὶ τοῦ δίνουμε ὅ,τι ζητήσῃ». Καὶ τότενες ἔστειλε ὁ παπα - Δημήτρης ἓναν ἄνθρωπο νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ. Λαμβάνοντας τὴν εἴδηση, καὶ ἐκίνησα νὰ ὑπάγω. Εἶχα στὸν νοῦν μου νὰ τοὺς χασομερήσω, ὥστε νὰ ἔλθῃ τὸ πρωῒ, νὰ τοὺς χάσουμε. Μέσα εἰς τὸ στράτευμα εἶχαμε καὶ μερικοὺς καβαλλαραίους, ὁ Φωτάκος καὶ ὁ Σπηλιωτόπουλος, καὶ ὁ Βούλγαρης ὁ Κῶτσος καὶ ὁ Κωνστ. Ἀναστασόπουλος, καὶ ἄλλο ἓνα ἀνιψίδι μου. Ἐκεῖνοι ἐκίνησαν. Οἱ πασάδες, βλέποντας καβαλλαραίους δικούς μας, ἐνόμισαν ὅτι ἔχομε καβαλλαρία πολλή. Γυρίζουν, πᾶνε στὴν Τίρυνθον, ἀφήνουν ὅ,τι εἶχαν, ἐνύκτωσε, τὸ μπουχό τους ἐβλέπαμε. Ἐξημέρωσε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ 2.000 μὲ τὸν Δημ. Δεληγιάννην καὶ μὲ τοὺς Φαναρίτες. - Οἱ ἐδικοὶ μας ἔπεσαν στὰ λάφυρα καὶ εἰς τοὺς λόγκους. Οἱ Τοῦρκοι, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Κουρτέσα, ἐδοκίμασαν νὰ μάθουν τι ἔγιναν οἱ πασάδες, καὶ ἐκίνησαν 1.000 νὰ ἔλθουν εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη. Τοὺς ἐκαρτέρησαν οἱ δικοὶ μας, τοὺς ἔρριξαν μία μπαταρία τουφέκια, τοὺς πισωδρόμησαν. Οἱ πασάδες ἐπῆγαν, ἐστάθηκαν εἰς τὴν Τίρυνθο, εἰς τὴν Γλυκειά, καὶ ὁ Νικήτας ἐτραβήχθηκε μὲ τὸν Παπαφλέσσα στὸ Ἀγιονόρι, πρῶτα ἦταν

εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη. - Τὸ Δερβενάκι εἶναι πλευρὰ ἀπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὸ μνημα. - Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἐξημέρωσε, καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐγενήκαμε ἡμεῖς 4.000 εἰς τὸ Δερβενάκι. Ὁ Γιατράκος μὲ τὸν Τζόκρη ἦλθαν εἰς τὸ Δερβενάκι, τοὺς λέγω: «Ποῦ εἶναι τὰλλα στρατεύματα;» - «Εἶναι εἰς τὸ Κουτζοπόδι καὶ ἕως εἰς τοῦ Χαρβάτη». Τοὺς εἶπα: «Οἱ πασάδες ὅπου εἶναι εἰς τὴν Τίρυνθο ταχιά θὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν Κόρινθο, μόνο ἐσεῖς νὰ πάρετε τὰ στρατεύματά σας καὶ νὰ πᾶτε εἰς ἓνα χωριὸ εἰς τὸν δρόμον ποὺ πηγαίνει ἀπὸ τὸ Ἀγιονόρι εἰς τὴν Κόρινθο, καὶ νὰ σταθῇτε ἐκεῖ νὰ βάλετε καρπούλι, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ Ἀγιονόρι. Ἄν ἔλθουν κατ' ἐμᾶς, νὰ ἐλθῇτε ἀπὸ πίσω, καὶ ἡμεῖς τοὺς καρτεροῦμεν ἐμπρὸς - ἐσεῖς ἔρχεσθε ἀπὸ πίσω, σὰν προσπεράσουνε κατὰ μᾶς - διὰ νὰ πιάσουμε τοὺς πασάδες ζωντανούς. Ἄν κάμουν κατὰ σᾶς, νὰ μᾶς κάμετε σενιάλο νὰ ἔλθομε κατὰ σᾶς βοήθειά σας». Αὐτοὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ στράτευμα, καὶ τὸ στράτευμα ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς (ὁ Γιατράκος ὡς φαίνεται τοὺς παρεκίνησε νὰ φύγουνε). Ὁ Γιατράκος, σὰν ἀνεχώρησε τὸ στράτευμα, δὲν μοῦ τὸ ἐμήνυσε, ὅμως ἐγὼ ἤλπιζα ὅπως θὰ πάγει ἐκεῖ ὅπου τὸν διόριζα καὶ ἔμεινα ἀναπαυμένος καὶ εἶχα βάρδιες νὰ ἰδῶ τὸ σενιάλο ποὺ θὰ μοῦ κάμουν. Οἱ Τοῦρκοι ἐκίνησαν καὶ ἐτράβηξαν ἴσια τοῦ Ἀγιονοριοῦ τὴν στράτα, οἱ πασάδες. Ἐπῆγαν ἐπάνω στὴν μπροστοφυλακὴν τοῦ Νικήτα. Ἀρχινώντας ἡ μπροστοφυλακὴ τὸν πόλεμο, ἔβγαιναν ὁ Νικήτας νὰ τοὺς πάγει μεντάτι, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ βαστάξουν, ἀλλὰ ἐγύρισε ὅλο τὸ στράτευμα καὶ ἔπιασε τὸ χωριό. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν στὴν ἄκρη στὸ χωριὸ πολεμώντας τους. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν σκοπὸν νὰ πολεμήσουν τὸν Νικήτα, ἀλλὰ εἶχαν σκοπὸ κατὰ τὴν Κλένια νὰ ἀπεράσουν, καί, καθὼς ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πᾶνε κάτω, ἐκίνησε ὁ Νικήτας καὶ οἱ ντοπικοὶ καὶ οἱ γυναικες ἀκόμα. Τότε μᾶς ἔδωσαν εἶδηση εἰς τὰ Δερβενάκια (δυὸ ὥρες μακρὰν ἀπὸ τὸ Ἀγιονόρι τὰ Δερβενάκια). Ἔστειλα τὸν Δημήτρη Κολιόπουλον νὰ πιάσει τὴν Κλένια, ὅταν ἄκουσα τὸν πόλεμο, μὲ 2.000. Ὁ Νικήτας τοὺς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καί, ὡς τὴν Κλένια ποὺ τοὺς ἐπῆγε, 500 ἐσκότωσε καὶ ἓνα πασά. Ἀπαράτησαν τὰ καμήλια τους, τὰ φορτώματά τους. Ὁ Κολιόπουλος δὲν ἔφθασε νὰ πιάσει τὴν Κλένια. Τὸ ἀσκέρι ποὺ ἦταν στοὺς Μύλους βλέποντας τοὺς Τούρκους ποὺ ἔφυγαν, ἐκίνησαν ἀπὸ κοντὰ, πλὴν δὲν ἔκαμαν πόλεμο. - Γιατράκος. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθο, ὅσοι ἔμειναν. Μανθάνοντας ἐγὼ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπέρασαν, καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθο καὶ οἱ πασάδες, ἐπέικασα ὅτι θ' ἀπεράσουν ἀπὸ τὰ Μαῦρα Λιθάρια διὰ Βοστίτζα καὶ Πάτρα, διὰ ζαερέδες. Εὐθὺς διέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ μὲ ἀκολουθήσουν καὶ ἔπιασα τὰ Βασιλικά· τὸ στράτευμά μας ἕως 7.000.

Τὸ βράδυ ὅπου ἐνύκτωσε ἐτεμπίχιασα τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν ἀπὸ 10 ἢ 15 φωτιές, ποὺ εἴμεθα ἀντίκρυ τῆς Κορίνθου, καὶ ἐφωτολόγησαν τὰ βουνά, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνόμισαν ὅτι εἴμεθα τόσες χιλιάδες στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν οἱ Τοῦρκοι κινᾶν 15.000 νὰ δοκιμάσουν τὸ πέρασμά τους. Ἐπολεμήσαμεν δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀπεράσουν· ἐσκοτώθηκαν ὀλίγοι, τὸ βράδυ ἐγύρισαν πίσω εἰς τὴν Κόρινθο. Ὅποτε ἐβγαιναν ἐκεῖ, τοὺς καρτεροῦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἐπολεμοῦσαν μὲ ἀκροβολισμούς. Μία ἡμέρα κινᾶν 2.000 ὅλοι νὰ ἀπεράσουν μὲ πόλεμο καὶ τοὺς ἀντιστάθηκαν οἱ Ἕλληνες πεισματωδῶς καὶ ἡ καβαλλαρία κάνει γιουρούσι καὶ ἐτζάκισε ἓνα ταμπούρι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· τοὺς πλάκωσε κάτω στὲς ρίζες, ἐσκοτώθηκαν 30, μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀναγνώστης Πετιμεζᾶς καὶ τὸ παιδί του, ποὺ ἦταν κουμάντο καὶ ἓνας παπὰς σημαντικὸς ἀπὸ τὸ Μυστρά. Ἐκατέβηκαν τ' ἄλλα ταμπούρια καὶ ἐβοήθησαν τοὺς φευγάτους. Οἱ Τοῦρκοι ἐγύρισαν ἄπρακτοι καὶ ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα. Ὁ Δράμαλης ἐδιάλεξε 400 Τούρκους, καὶ τοὺς ἄφησε μὲ τὸ ζαερέ τους 6 μῆνες μ' ἓνα κουμάντο εἰς τὸ Παλαμήδι, καὶ οὔτε ἔμβαινε οὔτε ἔβγαινε κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους Τούρκους. Ἐπῆραν

τὴν ἀπόφασιν, ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ τοὺς ἔλθει μεντάτι - ἐπρόσμεναν τὴν ἀρμάδα - ἔβγαιναν μόνο κι ἔκαναν ἀκροβολισμούς. - Μπροστύτερα οἱ Κορίνθιοι μὲ εἶχαν εἰπεῖ, νὰ τοὺς στείλω ἓνα κουμάντο, καὶ στρατολόγησε τοὺς Κορινθίους καὶ ἐβασάνιζε τοὺς Τούρκους. Μοῦ ἤλθε μία διαταγὴ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτζὰ καὶ εἰς τὸ μέρος τὸ Βασιλικὸν ἄφησα τὸν Γενναῖο καὶ Ἀπ. Κολοκοτρώνη (εἶχα καὶ ὀρδὶ στὴν Κλένια)...

Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὴν Γερουσίαν. Οἱ ἄρχοντες ἐφθόνησαν διὰ τὰ κατορθώματα ὅπου ἔκαμα εἰς τὸν Δράμαλη, ἐφθόνησαν καὶ τὴν Γερουσίαν ὅπου μὲ ὑποστήριξε. Ὅταν ἐτζάκισα τὸν Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια τὸ στράτευμα μὲ ὑπόγραψε Ἀρχιστράτηγο καὶ ἔλαβα καὶ τὸ δίπλωμα ἀπὸ τὴν Γερουσίαν. Τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ δὲν εἶχε καμμίαν δύναμιν, οὔτε ἐνῆργησε τίποτε εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. (Ὁ Κανακάρης ἔλεγε: «Τὰ ἀρχεῖα ἄς γλυτώσουμε καὶ τὸ ἔθνος ἄς πάγει.» - παραξενιά!).

Οἱ ἄρχοντες ἐνέργησαν διὰ νὰ γίνῃ συνέλευσις μὲ σκοπὸν νὰ γκρεμίσουν τὴν Γερουσίαν (ἡ ὁποία εἶχε κάμει τὰς μεγαλειτέρας ἐκδουλεύσεις) καὶ τὴν ἐδικήν μου Ἀρχιστράτηγίαν, καὶ ἔτσι ἐκήρυξαν τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, ἔμαθα ὅτι ἐπέρασαν 200 φορτώματα ἀπὸ τὰ Δερβενάκια καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἦμουν ἄρρωστος καὶ ἐστεναχωροῦμαι. Ἐπειτα ἀπὸ 5 - 6 ἡμέρας ἐκίνησαν μιὰ δεκαριὰ χιλιάδες μὲ 400 φορτώματα καὶ ἔπιασαν τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου Σώστη, καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπρόσμεναν νὰ ἐπιστρέφουν ὀπίσω. Εἰς τὰ Δερβενάκια εἶχα ἀφημένον τὸν Νικήτα, Πάνο, τὸν Κεφάλαν, τὸν Γενναῖον, τὸν Μῆτρον Ἀναστασόπουλον, τοὺς Φαναρίτας. Τότε σὰν ἤκουσα δυὸ φορές νὰ βάζουν ζωοτροφίας, ἐκίνησα καὶ ἐπῆγα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, καὶ ἔγραψα ἓνα γράμμα τῶν πασάδων καὶ τῶν μπέηδων εἰς τὸ Ἀνάπλι, ὅτι: «Ἄν θελήσουν ν' ἀδειάσουν τ' Ἀνάπλι, καὶ τοὺς βαρκάρω, νὰ πάγουν ὅπου θέλουν τώρα ὅπου ἔχουν ζαερέ, εἴτε μὴ καὶ σταθοῦν εἰς τὸ πείσμα ἀκόμη, θέλει πάρουν τὰ παιδιὰ τους καὶ τὰς φανιλιές τους εἰς τὸν λαιμόν τους, διατί πλέον ἐγὼ τραττάτα δὲν κάμνω, καὶ μὴν καρτερεῖτε πλέον ζαερέδες ἀπὸ τὴν Κόρινθον, διατί πηγαίνω ἀτός μου εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ δὲν θὰ ἀφήσω νὰ σὰς περάσουν ζωοτροφίας καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε, ἄς ἔχετε τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν σας». Ἀπὸ τοὺς Μύλους ἐπῆγα εἰς τὰ Δερβενάκια. Εἶχα ὀρδὶ καὶ εἰς τὴν Κλένια καὶ ὀρδὶ εἶχα εἰς τὸ Στεφάνι, μία ὥρα ἀλάργα ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη. Εἰς τὸ Στεφάνι ἦτον ὁ Χατζῆ Χρίστος καὶ εἰς τὴν Κλένια ὁ Ζαφειρόπουλος, καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιατράκου μὲ 300 Μυστριῶτες καὶ ὁ Νικήτας μὲ τοὺς Κρανιδιώτας εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη, - εἰς τοὺς Τριπολιτζῶτες Ἀλέξης Κολιὸς ἀρχηγός. Εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη εἶχα φέρει μαστόρους καὶ ἔφτιαναν ἓναν πύργον καὶ ταμπούρια διὰ νὰ μὴ μεταπεράσουν ζαερέ. Ὁ Γενναῖος, ὁ Πάνος μὲ τὰ Καρυτινὰ στρατεύματα ἀποπάνω ἀπὸ τὸ Δερβενάκι καὶ ἐγὼ ἤμουν εἰς τὰς πλάτες των. Ὅταν ἐμβῆκαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ τοὺς ἔφεραν ζαερέ καὶ ἐπέστρεψαν, ἐπῆραν μαζί τους καὶ Ἀναπλιώτας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς στείλουν πίσω μὲ ζαερέδες. Οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἤξευραν τὸν τόπον καὶ ἐκίνησαν 10.000 διὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη, καὶ στέλνουν 500 διὰ νὰ πᾶνε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν Νικήτα καὶ τὰ φορτώματα ἤρχοντο ἀπάνω εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη, καὶ ἄρχισε ὁ πόλεμος, καὶ ἐκεῖνοι ὅπου ἦτον ἀπὸ τὰς πλάτες, τοὺς ἔπесαν ἀπὸ πίσω, καὶ ἔτσι τὰ στρατεύματα ἐτζάκισαν τὰ ἐδικὰ μας καὶ ἐσκοτώθη ὁ παπα - Ἀρσένιος. Ὁ Νικήτας ἐκλείσθη μέσα εἰς τὸν πύργον. Ὁ Χατζῆ Χρίστος προφθάνει βοήθεια καὶ τοὺς βαρεῖ ἀπὸ τὰς πλάτες. Τότε ἐτζάκισαν οἱ Τούρκοι. Ὁ Νικήτας βγαίνει ἀπὸ τὸν πύργον, (ὁ πύργος τοὺς ἐγλύτωσε). Ἐπλάκωσαν

καὶ τὰ ἐδικὰ μας στρατεύματα, καὶ ἔτzi τοὺς ἐπῆγαν κυνηγώντας ἕως δύο ὥρας. Ἐσκοτώθηκαν μιὰ σαρανταριά καὶ ἐμποδίσθηκαν νὰ πάγουν ζωοτροφίας, καὶ ἀπὸ τότε δὲν ἐμπόρεσαν πλέον νὰ ὑπάγουν οἱ Τοῦρκοι βοήθεια εἰς τὸ Ναύπλιο, διότι εἴχαμε ὅλα τὰ πόστα πιασμένα, καὶ ὁ Γιαννάκης καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης, ὅπου ἦσαν εἰς τὰ Βασιλικά, ἐπήγαιναν καὶ τοὺς ἔπαιρναν εἰς ἓνα μήνα διάστημα περισσότερο ἀπὸ 3.000 ἄλογα. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ναυπλίου ἐστενοχωρήθηκαν. Ἦλθεν ὁ φθινόπωρος. Εἰς τὰς 26 Νοεμβρίου ἐπέθανε ὁ Δράμαλης· ἔμειναν οἱ ἄλλοι πασάδες καὶ ὅλο ἀδυνατίζαν. Ὁ θάνατος καὶ ὁ σκοτωμὸς τοὺς ἐπερικύκλωσε, καὶ ἔμειναν πολλὰ ὀλίγοι Τοῦρκοι. Ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα ὅλο τὸ Δεκέμβριον, ἕως τὰς 27.

Εἰς τὸ Ναύπλιον εἶχα ἀφήσει τὸν Νικόλα ἀνεψιόν μου, ἀρχηγὸν εἰς τὴν πολιορκία τοῦ κάστρου. Μία ἡμέρα ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι, ἐπολέμησαν καὶ ἐσκοτώθη ὁ Νικόλας καὶ ἔμεινε ὁ Σταΐκος ἀρχηγός. Πρὶν μερικὸν καιρὸ, ἦλθε καὶ ἡ ἀρμάδα ἡ Τουρκικὴ· ἦλθε ἕως τὸ Ἄστρο· τὰ ἐδικὰ μας τὴν ἐφοβέρισαν μὲ τὰ μπουρλότα καὶ τὴν ἐβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὰς Σπέτζες, κυνηγώντας. Εἰς τὰς 27 τοῦ Δεκεμβρίου ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐμίλησαν τοῦ Σταΐκου, νὰ στείλει στὸν Κολοκοτρώνη νὰ κάμουν τραττάτα, καὶ ὁ Σταΐκος μοῦ ἔστειλε αὐτὴν τὴν εἶδησιν μὲ τὸν ἀδελφόν του. Τοὺς ἔγραψα ἐγὼ ἓνα γράμμα, ὅτι: «Σεῖς ζητεῖτε τραττάτο, καὶ ἡ θέλησίς μου εἶναι νὰ παραδώσετε ὅλα τὰ φρούρια καὶ νὰ ἀφήσετε καὶ τὸ βίός σας καὶ νὰ σᾶς μπαρκάρω εἰς τὰ Ἑλληνικά καράβια καὶ νὰ σᾶς στείλω ὅπου θέλετε, ἀφοῦ μᾶς δώκετε τὰ ἐνέχυρα. Ὅταν σᾶς ἔγραφα ἀπὸ τοὺς Μύλους, σᾶς ἔλεγα ὅτι νὰ φύγετε καὶ νὰ πάρετε καὶ τὸ πράγμα σας, τώρα ὅμως ὅπου ἐπεινάσατε καὶ ἐστενοχωρηθήκατε, νὰ φύγετε ἔτzi. Τέτοια εἶναι ἡ θέλησίς μου καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε καὶ τώρα, οἱ Τοῦρκοι τῆς Κορίνθου ἔλυσαν ὅλοι καὶ εἰς 10 ἡμέρες τὰ στρατεύματα θὰ γυρίσουν καὶ θὰ ἔλθουν νὰ σᾶς πάρουν μὲ ρεσάλτο καὶ θὰ σᾶς περάσουν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί». Ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀδυνατίσει οἱ Τοῦρκοι εἰς τ' Ἀνάπλι, εἶχα ἀφήκει πολλὰ ὀλίγους ἐκεῖ μὲ τὸν Σταΐκο, καὶ ἐβάσταγα τὰ Δερβενάκια, διὰ νὰ μὴν ἔρθουν βοήθεια ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Τὸ γράμμα τὸ ἐπῆγαν τοῦ Σταΐκου, ὁ Σταΐκος, ἔκραξε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἔδωσε τὸ γράμμα εἰς τὰς 29 τὸ ἑσπέρας. Τὸ γράμμα, ἀφοῦ τὸ ἔλαβαν, ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἔκραξαν τὸν Τεζτάραγα καὶ ἄλλους σημαντικοὺς νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τὸ Παλαμήδι, διὰ νὰ δώσουν τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἄφηκαν 9 ἀνθρώπους εἰς Μπεζεῖραν τάπια καὶ καμμιὰ δεκαριά τζεταρτάσια 10.... καὶ 2 - 3 Ἀρβανίτες εἰς τὴν Γιουρτάπια. Ἄφηκαν τόσους ὀλίγους εἰς τὸ Παλαμήδι, διὰ τὸ δὲν εἶχαν φόβον ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας, ὅπου ἦτον ἀπέξω διὰ τὸ ἦτον ὀλίγοι. Δύο Ἀρβανίτες κρεμοῦνται ἀπὸ τὴν τάπια καὶ πᾶνε εἰς τὸν Σταΐκο καὶ τοῦ λένε, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώρα καὶ πᾶμε νὰ πάρομε τὸ Κάστρο, καὶ ἂν δὲν σᾶς λέμε ἀλήθεια, βαστάτε τὸν ἓνα ἐδῶ καὶ σκοτώστε μας ἔπειτα, ἂν ἐβγῇ φεῦμα. Ὁ Σταΐκος ἐπῆρε τοὺς στρατιώτας καὶ ἐπήδησε μέσα. Οἱ Τοῦρκοι, ὅπου ἦσαν εἰς τὰς ἄλλες τάπιας, ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώραν, καὶ μερικοὶ ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Τζοτάρ... ἐμβῆκαν τὰ μεσάνυχτα ξημερώνοντας τοῦ ἀγίου Ἀνδρέος (1). Ἐρριξε κανόνια καὶ ἐκατάλαβα ὅτι ἐπῆραν τὸ Παλαμήδι. Ἐκαβάλληκα εὐθύς· ἐπήγαινα στὸ δρόμο, ἀπάντησα τὸν πεζοδρόμο, ὅπου ἔστειλε ὁ Σταΐκος διὰ νὰ μὲ δώσει τὴν εἶδηση. Εἰς τὸ ὄρδι εἶχα ἀφήκει τὸν Πάνο, τὸν Γενναῖο κ.λπ. Τὸν πεζοδρόμο τὸν ἔστειλα εἰς τὸ στράτευμα, διὰ νὰ δώσει τὴν εἶδησιν καὶ τῶν ἄλλων. Ὅσο νὰ πάγω εἰς τὸ Παλαμήδι, ὁ Σταΐκος εἶχε τὸ παστρέφει ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀνέβηκα εἰς τὸ Παλαμήδι, ρίχνοντας οἱ ἐδικοί μας 50 κανόνια. Ἀμα ἐπῆγα ἐπρόσταξα καὶ ἐγύρισαν τὰ κανόνια κατὰ τὴν χώρα καὶ τὸν Ἰτζ Καλέ. Ἐστειλα καὶ εἶπαν τῶν Τουρκῶν ἀρχηγῶν νὰ ἔλθουν νὰ ὁμιλήσομε. Ἦλθαν εἰς τὸ Παλαμήδι οἱ μπέηδες καὶ ἓνας Ἀρβανίτης, ἀρχηγὸς τῶν Ἀρβανιτῶν· τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε τώρα; Νὰ μοῦ παραδώσετε ὅλα τὰ κάστρα καὶ τὰ

ἄρματά σας, καὶ νὰ σᾶς γλυτώσω τὴν ζωὴν καὶ τὰ παιδιὰ σας, νὰ πάρετε δύο μόνον ἀλλαξὲς καὶ νὰ σᾶς βαρκάρω εἰς καράβια Ἑλληνικά, καὶ νὰ πᾶτε ὅπου θέλετε. Ὅταν μοῦ δώσετε τὰ κλειδιὰ ὅλων τῶν Κάστρων καὶ βάλω ἀνθρώπους μου, τότε σᾶς δίδω στρατιώτας καὶ σᾶς συντροφεύουν καὶ σᾶς βαρκάρουν ἀπὸ τὰ Πέντε Ἀδέλφια».

Ὁ Ἀρβανίτης λέγει: «Τὰ ἄρματά μας δὲν τὰ δίδομε καὶ θὰ πολεμήσομε, θὰ κάψομε τὴν χώρα, καὶ νὰ μὴν ἀφήσομε πέτρα εἰς τὴν ἄλλην πέτρα». Τοῦ ἀπεκρίθηκα: «Βρὲ Ἀρβανίτη, τίνος τὰ λὲς αὐτά; Ἄς πολεμήσομε καὶ μιὰ φορὰ καβάλλα, καὶ τότε βλέπετε! Τὴν χώρα ἂν τὴν κάψετε, οἱ πρόγονοί μας τὴν ἔφκιασαν, καὶ πάλι τὴν φκιάνουμε, ἐσεῖς ὅμως θὰ σᾶς περάσομε ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί». Οἱ μπέηδες μὲ εἶπαν: «Μὴν τὸν ἀκοῦς αὐτόν, διότι εἶναι ἐργένης, ἃς ἐρωτήσῃ καὶ ἡμᾶς ὅπου εἴμεθα φραμελίτες. Ἐμεῖς πᾶμε κάτω, κάμνομε τὸ τραττάτο, τὸ ὑπογράφομε καὶ σᾶς τὸ στέλνομε μὲ τὰ κλειδιὰ, καὶ νὰ μᾶς δώκεις τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ μέρος σας καὶ τὸν ὄρκον σου». Ἐτῆι ἐκατέβηκαν κάτω, ἔκαμαν συνέλευση, ὑπόγραψαν τὴν συνθήκη, καὶ τὴν ἔστειλαν μὲ τὰ κλειδιὰ. Ὁ Ἀλὴ πασὰς καὶ ἄλλος ἓνας πασὰς δὲν ὑπόγραψαν, διατὶ ἐφοβοῦντο ἀπὸ τὸν Σουλτάνο, καὶ ἐκείνους μὲ 45 ψυχὰς τοὺς ἐβάσταξα αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου. Μετὰ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέος 3 - 4 ἡμέρες ἔστειλα στρατεύματα, ἔπιασα τὸν Ἰτζ Καλέ, τὰ Πέντε Ἀδέλφια, τοῦ γιालοῦ τῆς ξηρᾶς, τὴν τάπια, καὶ ἔστειλα ἀνθρώπους καὶ ἐμάζωναν τὰ πράγματα τὰ τούρκικα εἰς τὰ τζαμιά. Ἐγραψα νὰ ἔρθουν ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ Σπέτζες καὶ ἔστειλαν καράβια. Τὸ Κάστρο τὸ εἶχα κλεισμένο, διὰ νὰ μὴ γενοῦν καταχρήσεις. Εἰς τὰ φρούρια ἔστειλα ἀπὸ ὅλα τὰ σώματα. Τοὺς ἐμβαρκάρησα τοὺς Τούρκους διὰ τὴν Σμύρνην καὶ ἔστειλε καὶ ἡ Γερουσία διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὴν πτῶσιν καὶ εἰς τὰ λάφυρα. Τὰ καράβια τὰ ἔκαμα παζάρι 110.000 γρόσια. Ὅσο πρᾶγμα ἔμεινε, τὸ ἔβαλαν εἰς τὰ τζαμιά, τὸ λοιπὸν τὸ ἄρπαξαν οἱ Ἕλληνες. Χρήματα μετρητὰ δὲν εὐρέθησαν, διότι τὰ εἶχαν ἐξοδεμένα διὰ ζωοτροφίας εἰς τὴν πολιορκίαν. Ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ ἦσαν πολλά, τοὺς ἔδωσα ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ διὰ τὸν ναῦλον τοὺς τῶν καραβιῶν. Εἰς τρεῖς ἡμέρες ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι εἰς τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ τὰ σπίτια. Τὰ λάφυρα τὰ ἔβαλαν εἰς δημοπρασίαν, καὶ κάθε ἐπαρχία καὶ τὰ νησιὰ ἐπῆραν τὸ ἀνάλογόν τους. Ἐτσι ἐγλύτωσα καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἔγνοια τοῦ Ἀναπλιοῦ.

Τὸν ἴδιον καιρὸ οἱ μεινεμένοι Τοῦρκοι ἕως 3.000 εἰς τὴν Κόρινθον ἔμαθαν τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀναπλιοῦ καὶ ἐκίνησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Πάτρα καὶ ἄφηκαν εἰς τὸ Κάστρο τῆς Κορίνθου 400. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐτρώγοντο μεταξὺ των. Ὁ Ζαΐμης, Σωτὴρ Χαραλάμπης καὶ Πετιμεζαῖοι, αὐτοὶ ἐτοιμάζοντο νὰ κτυπηθοῦν, ἔμαθαν τοὺς Τούρκους, ἀφήνουν τὰς διχόνοιές των καὶ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, τοὺς χαλοῦν καὶ τοὺς ἐπολιόρχησαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Τὸ στράτευμα ὅπου εἶχα ἀφήσει εἰς τὸ Δερβενάκι τὸν Πάνο, Γενναῖο, ἔμαθαν ὅτι ἔφυγαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Κόρινθον, καὶ ἦλθαν καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μανθάνοντες ἡμεῖς, ὅτι τοὺς Τούρκους τοὺς ἐπολιόρχησαν εἰς τὴν Ἀκράτα ἐτοίμασα τὸν Νικήτα, τὸν Γενναῖο, τὸν Πάνο, διὰ νὰ τοὺς στείλω εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι (οἱ ἄρχοντες) μᾶς γράφουν νὰ τοὺς στείλωμεν πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴ στείλω στράτευμα - καὶ ἡ ὑπόθεσίς των ἦταν διὰ τὰ λάφυρα. Εἰς τὴν Ἀκράτα τοὺς ἐπολιόρχησαν δύο μῆνας. Οἱ Τοῦρκοι, στενοχωρημένοι, ἔκαμνον συμφωνίες χωρὶς νὰ τὰς ἐκτελοῦν. Τὰ καράβια τὰ τούρκικα ἔφθασαν μὲ μεντάτι, τοὺς ἐπῆραν καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτραν, ὥστε ἀπὸ 32.000 τοῦ Δράμαλη μὲ 7 πασάδες, ἐγλύτωσαν 4.000 ὅπου ἔμειναν εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ Εὐβοία, καὶ 2.000 ὅπου ἐγλύτωσαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Ἐρωτοῦσα τὸν Ἀλὴ πασᾶ καὶ ἄλλους σημαντικοὺς Τούρκους, καὶ μοῦ εἶπαν

28.000 ἐμβῆκαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, 20.000 ἄλογα τῆς σέλλας καὶ 30.000 ἄλογομουλάρια φορτηγὰ καὶ 500 καμήλια. Ὅλα αὐτὰ ἔμειναν εἰς τὴν Πελοπόννησον, θησαυροὺς καὶ ἄρματα ὠραῖα τὰ ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες. Αὐτὸ τὸ στράτευμα ἦτον ὅλο πλούσιο, διότι τὰ εἶχαν πάρει ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁποῦ τὸν ἐπολιορκοῦσε.

Ἀνάπλι. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀργους ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Οἱ Ἀργίτες μαζί με τὸν Τζόκρη, καὶ ὁ Κακάνης, ὁ Νέζος, ὁ Σταΐκος καὶ οἱ Κρανιδιώτες ἐπὶ κεφαλῆς Ἀρσένης, Ἀναγ. Λέκας καὶ λοιποί, καὶ ἀπὸ τὸ Καστρί ὁ Γιάννης Μίτζος καὶ ὁ Σταμάτης ἐπολιόρκησαν τ' Ἀνάπλι, ἐπολιορκεῖτο ἀκόμη ἕως ὅπου ἔπεσεν ἡ Τριπολιτζά. Μᾶς ὠφέλησε τὸ Ἀργος πολὺ ἀπὸ τὸ μολύβι ἀπὸ τὰ τζαμιά. - Ἡ Κόρινθος ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, Ἀναγ. Πετιμεζᾶς, Γ. Χελιώτης καὶ Νικολάκης Σολιώτης. Τὰ 1822, εἰς τὸν Ἰανουάριον μῆνα, ἐπῆγε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μεθώνη, τὴν Κορώνη με Λεονταρίτες, με Σπαρτιάτες, με Ἀνδρουσάνους, με Καρυτινοὺς. Οἱ Καρυτινοὶ πάντοτε ξεχείμαζαν ἐκεῖ καὶ ἦτον καμμιὰ διακοσαριά. Ἦταν λαδιά. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἐπρόσταξε ἡ Κυβέρνησις τὸν Νικηταρᾶ καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάς καὶ εἰς τὸν Ὀδυσσεά καὶ με τὸν Π. Ζαφειρόπουλον με τοὺς Ἀγιοπετρίτες. - Πόλεμος τοῦ Νικηταρᾶ με τὸν Ζαφειρόπουλο.

Πάντοτε ἐπροσπαθοῦσα καὶ ἐπὶ Ρώσων καὶ ἐπὶ Γάλλων (καθὼς καὶ ἐπὶ Ἀγγλῶν) διὰ νὰ ἀποστατήσω τὸν Μορέα, ὅχι διότι περιοριζόμην μόνο εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ἀλλὰ τότε ὁ κόσμος δὲν εἶχεν εἴδησιν. Τὸ πράγμα δὲν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ γενικόν, διότι δὲν ἦτον προετοιμασμένον. Τὰ μέσα τὰ ἔβλεπα ὀλίγα, ἀλλ' ὁ σκοπός μου ἦτον, μίαν φορὰν νὰ ἐλευθερώναμεν τὴν Πελοπόννησον, ἐκάμναμεν μίαν βᾶσιν, ἓνα quartier, καὶ ἔπειτα προοδεύαμεν καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειτα ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὡς νησί καὶ ἦτον εὐκόλον νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὸ τὸ μέρος. Ἡ ἐποχὴ τοῦ 1821 με τὴν ἐποχὴ τοῦ 1805, 1806 καὶ 1807 ἦτον πολλὰ μεγάλη ἡ διαφορά. Ὅταν ἐκατέφευγα τὴν πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ζάκυνθον, 1806, ἦλθε ἓνας ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσία νὰ με ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ ἔδιδαν 50.000 γρόσια. Ὁ Ρώσος Διοικητὴς με εἶπε νὰ κρυφθῶ καὶ ἔκαμα κρυμμένος ἓνα μῆνα. Τοῦ Τούρκου τοῦ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἔφυγε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ δὲν εὕρισκόμην εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἔτζι ἀνεχώρησεν. Μίαν φορὰν με ἐζήτησε ὁ Ἀλῆ - πασᾶς διὰ τοῦ Μάνθου καὶ με ἔκαμε μυρίας καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐδέχθηκα.

Αἱ ἐπαρχίαι ἐτοίμαζον τοὺς Πληρεξουσίους διὰ τὴν Β' Συνέλευσιν. Τοὺς ἔγραφα νὰ ἔλθουν νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις εἰς τὸ Ναύπλιον. Τὸ κόμμα τῶν ἀρχόντων δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ, πρῶτο διότι ἦτον φρούριο, καὶ δεύτερο, διότι τὸ εἶχα ἐγώ. Ἄφησα τὸν Κολιόπουλο φρούραρχο καὶ ἐπέρασα εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἀντάμωσα τὴν Γερουσία καὶ τὸν Μαυρομιχάλη, ἐκάμαμε συμφωνία διὰ νὰ βαστάξομε εἰς τὴν Συνέλευση τὴν Γερουσία καὶ νὰ μείνῃ ἡ Ἀρχιστρατηγία, ὀρκωθήκαμε διὰ νὰ βαστάξωμεν τὴν σειράν. Τέλος πάντων ἀποφασίσθη εἰς τὸ Ἄστρος νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις. Ἐσυνάχθηκα μέρος. Ἐκεῖ ἔγραψαν εἰς τὸν Μαυρομιχάλη, τάζοντές του νὰ τὸν κάμουν πρόεδρον νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀλησμόνησε τοὺς ὅρκους μας καὶ ἐπῆγε, τόσον καὶ ὁ Παπα - Φλέσσας καὶ λοιποί. Ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος. Ἐκεῖ εἵμεθα χωρισμένοι φανερά δυὸ κόμματα, τὸ ἓνα ἐλέγετο τῶν Προεστῶν καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Κολοκοτρώνη. Τῶν προεστῶν ἦτον οἱ περισσότεροι, ἦτον 150 Πληρεξούσιοι καὶ 6.000 στρατιῶτες (Ἀπρίλιος 1823). Ἐγὼ εἶχα τὸν Ὀδυσσεά, τὸν Μούρτζινο καὶ ἄλλους 40 Πληρεξουσίους με 800. Αὐτοὶ ἔφεραν στρατιώτας γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν γνώμην τους με τὴν δύναμιν καὶ ἐγὼ με τὴν δύναμιν ἐγύρευα νὰ τοὺς ἀνατρέψω τὴν γνώμην. Ἐμεῖς ἐκαθήμεθα εἰς τὰ Μελεγίτικα κονάκια καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὰ Ἀγιαννίτικα, μία

τουφεκιά μακριά. Ἐκεῖνοι ἔκαμναν συνεδρίασιν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπηγαίναμε. Αὐτοὶ ἤθελαν καὶ ἐψήφισαν νὰ γίνουν 50 στρατηγοὶ καὶ 150 βουλευταί. Αὐτὴ ἡ πολυαρχία δὲν μὲ ἄρεζε ἐμένα διατὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς ἤθελε μᾶς χάσει, καθὼς καὶ μᾶς ἔχασε. Ἐψήφισαν τόσους στρατηγούς, διατὶ ἐνόμισαν νὰ γκρεμίσουν μὲ τοῦτο τὴν ἐπιρροὴ τὴν ἐδικήν μου. Ἐψήφισαν νὰ ἐκποιήσουν τὴν γῆν, μὲ σκοπὸν νὰ βγάλουν ὅ,τι εἶχαν ἐξοδεύσει, ὅσα ἤθελαν, καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν εἰς γῆν καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν λαὸν γυμνὸν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα τῆς γῆς. Τότε ὁ λαὸς ἐγύρισε μὲ τὴν γνώμην τὴν ἐδικήν μου. Αὐτοὶ σὰν εἶδαν τὴν κακὴν ἐντύπωσιν ὅπου ἔκαμεν ἡ ἐκποίησις, ἐβιάσθησαν νὰ τὸ σβήσουν αὐτὸ τὸ ἄρθρον. Αὐτοὶ ἄρχισαν νὰ κολακεύουν τοὺς φίλους μου καὶ τοὺς ἐπαιρναν ἕναν - ἕναν μὲ τὸ μέρος των. Μὲ ἐπροσκόλεσαν νὰ ὑπάγω. Ἐπῆγα εἰς ἕνα περιβόλι, ὅπου ἔκαμναν τὴν Συνέλευσιν καὶ ἄρχισα νὰ τοὺς εἰπῶ: «Σεβαστὴ Συνέλευσις, δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα ὅπου ἐκάματε, νὰ εἶναι τόσο πολλοὶ βουλευταὶ καὶ τόσο πολλοὶ στρατηγοί, διατὶ θὰ μᾶς φέρουν τόσα ἔξοδα καὶ τόσες ζημίαι, διότι τὸ ἔθνος μας εἶναι πτωχὸ καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ πληρώσει τόσους πολιτικούς καὶ πολεμικούς ἀνωφελεῖς». Ὁ Ζαῖμης ἐσηκώθηκε τότε καὶ λέγει: «Κολοκοτρώνη! Κολοκοτρώνη! εἰς τὸ χέρι σου στέκεται νὰ χαθεῖ ἡ Ἑλλάς ἢ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἂν ἐνωθεῖς μαζί μας». Τὸν ἐρώτησα τρεῖς φορές: «Ἐγώ, κύρ Ἀνδρέα;» Μὲ ἀπεκρίθηκε «Ἐσὺ!». Ἐτῆς ἐπῆγα καὶ ἐγὼ καὶ ὑπόγραψα, λέγοντας: «Ἄς ὤψεσθε διὰ ἐκεῖνα ὅπου θὰ ἀκολουθήσουν κακὰ εἰς τὴν Πατρίδα μας διὰ τὴν πολυαρχίαν». - Εἶχαν ψηφίσει πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸν Μαυρομιχάλη, μέλη τὸν Ἀνδρέα Ζαῖμη, Σωτῆρη Χαραλάμπη, Ἀνδρέα Μεταξᾶ καὶ Ἀρχιγραμματεῖα τὸν Μαυροκορδάτο. Εἶχαν ψήφισμα νὰ μὴ βάλουν ἄλλον εἰς τὴν δούλευσιν κανέναν ἀπὸ τοὺς νεοφερμένους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, παρὰ μόνον τοὺς αὐτόχθονας. Ὁ Παπα - Φλέσσας, μινίστρος τῶν Ἑσωτερικῶν, Βάρβογλης μινίστρος τοῦ Δικαίου, Περραιβός, Ἀναγνωσταράς, μινίστροι τοῦ Πολέμου, τὸν Αἰνιὰν μινίστρο τῆς Ἀστυνομίας, Περούκα μινίστρο τῆς Οἰκονομίας. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶχε καὶ τὰ χρέη τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τότε ἐπροβάλαμε τὸν Γ. Κουντουριώτη πρόεδρον καὶ τὸ ἐδέχθη, πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν Ὁρλάνδο, ἀντιπρόεδρον τὸν Βρυσηνὴ καὶ ἐτελείωσε ἡ Συνέλευσις, ἀφοῦ ὑπόγραψα ἐγὼ καὶ οἱ ἐδικοί μου. Ἐπῆγαμ εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἐκεῖ ἔκαμαν διαταγὴ Βουλευτικὴ καὶ Ἐκτελεστικὴ καὶ ἐδιώρισαν τὸν Πάνο φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐβγήκε ὁ Κολιόπουλος. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἔβαζον ὅλους ἐδικούς τους καὶ ἐκατάτρεχαν τοὺς δικούς μας. Ἐπῆρα τὸν Νέγρη. Ἐβγαίνομε εἰς τὴν Σιλήμνα καὶ κάνομε νόμους, αὐτοὶ ἔμειναν μονάχοι εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ὁ σκοπὸς μας ἦτον νὰ στείλομεν ἀνθρώπους εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ οἰκονομοῦν τοὺς στρατιώτας καὶ ἡμεῖς νὰ κινήσωμεν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ μὴ γνωρίζομε τὴν κυβέρνηση. Αὐτοὶ εἶδον τὴν ἀδυναμίαν τους, ἔκαμαν συμβούλιον, ἔκραξαν τὸν κύρ Ἀναγνώστη Δεληγιάννη ὡς μεσίτη, διὰ νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις των. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον μὲ ἡμᾶς· ἡ γνώμη τους ἦτον νὰ μὴ βάλουν ἀντιπρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διὰ νὰ ἔβγῃ ἀπὸ τὰ ἄρματα, νὰ μὴ ἀδυνατίσουν. Ἔστειλαν πρέσβεις· μὲ εὐρήκαν εἰς τὴν Πιάνα, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς δυσκολίας ἔρχονται· ἐπέστρεψα εἰς τὴν Τριπολιτζά.

1823. Ἀπρίλιος, στοχάζομαι, Ἄστρος.

Εἰς τὴν Συνέλευσιν ἔγινεν πρόεδρος ὁ Μαυρομιχάλης τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὁ Ζαῖμης στὸ Ἐκτελεστικόν, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, Ἀρχιγραμματεὺς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Ἑσωτερικῶν ὁ Μαυροκορδάτος. Εἰς τὸ Βουλευτικὸν Ὁρλάνδος, καὶ Ἀντιπρόεδρος ὁ Βρυσηνὴ καὶ 70 (1) Βουλευτικοί. Ἐκάμαμεν τὸν ὄρκον εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐκινήσαμεν διὰ τὴν Τριπολιτζάν. Μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης ὁ Μπάρμπογλους,

μινίστρος Ἑσωτερικῶν ὁ Παπα - Φλέσσας, τῆς Ἀστυνομίας ὁ Γ. Αἰνιάν, μινίστρος τοῦ Πολέμου, ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Περραιβός, ὁ ἓνας διὰ τὴν Ρούμελην καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν Πελοπόννησον. Πηγαίνοντες εἰς τὴν Τριπολιτζὰν ἀρχίνησαν τὶς ραδιουργίες, ὅτι ἤθελαν νὰ βάλουν ἀπὸ τὸ μέρος τους εἰς (2) ὅλα τὰ ὑπουργήματα, πολιτικά καὶ στρατιωτικά, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους. Ἐκάμαμεν τὴν Συνέλευσιν διὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα (3) καὶ ἐκεῖνοι τὸ καταμέρισαν εἰς τὴν συγγένειαν καὶ εἰς τὰ κόμματα. Ἐπῆγα ὁ ἴδιος μία βολὰ καὶ τοὺς εἶπα: «Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνουνε οἱ Μινίستροι, ὅτι σὰς προβάλλουν κάνουνε. Ἡ συνέλευσις σὰς ὀρκωσε νὰ τηρᾷτε τοῦ ἔθνους τὴν ὑπόθεσις καὶ νὰ βάλετε εἰς τὰ ὑπουργήματα ἀπὸ ὅλους νὰ δουλεύουν τὴν Πατρίδα καὶ νὰ πορεύονται καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐγὼ βλέπω τοὺς ὑπουργοὺς νὰ κάνουνε κατὰ μέρος, καὶ ἔτσι διαιροῦνται καὶ οἱ πολιτικοί, διαιροῦνται καὶ τὰ ἄρματα».

Μοῦ ἀπεκρίθησαν: «Καὶ ἀφτοῦνο τὸ διορθώνουμε». Μὲ λόγο καὶ μὲ ἔργον ἦτον ἡ γνώμη των νὰ βάλουν ἀπὸ τοὺς ἐδικούς των (4) καὶ ἐγὼ νὰ ἀδυνατίσω. Βλέποντας ἐγὼ (5) τὸ πράγμα, ὅσον ἐπῆγαινε τόσο χειρότερα, ὁμίλησα καὶ κάμαμε συνέλευσις.

Στὴν συνέλευσιν ἔγινε ψήφισμα, ὅτι νὰ μὴ βάλουν ἄλλους ξένους, εἰμὴ τὸν Μαυροκορδάτον διὰ τὰ ἐξωτερικά. Ἀρχίνησαν καὶ ἔβαλαν φιλικῶς, καὶ ἐκεῖνα ποὺ ὑπογράψαμεν, τὰ ἀλησμόνησαν. Τότενες, σὰν ἔκαμα συνέλευσις, εἶπαμε: «Τί εἶναι τοῦτο ποὺ γίνεται πατριῶτες; Ἄλλα ὑπογράψαμε καὶ ἄλλα βλέπομεν νὰ κάνουν. Ἡμεῖς εἶπαμεν, ὅτι πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἀξίους, καὶ ἐκεῖνοι νὰ ὁμιλοῦν ὅλοι συμφώνως, καὶ ἔτσι νὰ τοὺς διορίζουν, καὶ αὐτοὶ τὸ ἐναντίον». Τότε ἐκίνησα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριὸ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ μία ὥρα, καὶ εἶχαμε καὶ τὸν Νέγρη (τὸ χωριὸ Σιλήμνα). Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον. Οἱ βουλευταί, πλιότεροι ἤλθαν. Ἀποφασίσσαμεν καὶ ἐκάμαμε ἓνα νόμο νὰ μὴν ἀκούομεν τὰς διαταγὰς, καὶ ὅσοι εἴμεθα στρατιωτικοὶ νὰ πᾶμε κατὰ τοὺς Τούρκους, ὅσοι πολιτικοὶ νὰ μᾶς προβλέπουν ἀπὸ τροφὰς καὶ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα μας, καὶ ἐκεῖνοι ἄς κάθονται. Βλέποντας τὴν πανουργίαν ὅπου εἶχαν διὰ νὰ μὲ ἐξοντώσουν, ἐκεῖνοι μὲ ἐδυνάμωσαν. Τότε ἄρχισαν καινούργιο σχέδιο, καὶ βάνουν μεσίτας, καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δεληγιάννη, ποὺ ἐκράταε τὸ μέσο ὄρο, νὰ ἰδεῖ ποῖος νικάει καὶ στέλνει τὸν διδάσκαλον τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Γιάννην Ράγκον νὰ ἔλθουν νὰ μοῦ εἰποῦν νὰ γυρίσω ὀπίσω, νὰ μὴ χαλάσει ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἔμβα καὶ σὺ Ἀντιπρόεδρος. Παρακινώντας ὁ Ἀναγνώστης ὁ Δεληγιάννης, καὶ διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἐμφύλιος πόλεμος ἐγύρισεν νὰ ἰδῶ τί θὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ τούτην τὴν Κυβέρνησιν. Ἐτῆς πῆγα εἰς τὸ Ἐκτελεστικό. Τὴν πρώτην ἡμέραν ποὺ ἐπῆγα, ἐχαιρέτησα τὸν Μαυρομιχάλη καὶ λοιπούς, καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Πετρόμπεης, ὅτι: «Ὡς πότε θὰ χορεύεις Κολοκοτρώνη;» Καὶ τοῦ εἶπα: «Ὅσο τραγουδᾷτε σεῖς, χορεύω ἐγώ. Παῦτε τὰ τραγούδια καὶ παύω τὸν χορόν».

Ἀκολουθοῦσαμεν τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ἀρχιγραμματέας μας βάνει τὸν Περραιβὸν καὶ τὸν Αἰνιάν νὰ κάμουν μίαν ἐταιρίαν διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν, ὅτι νὰ ἔλθουν ἐδῶ νὰ κάμουν ἄλλο Γκουβέρνο. Κάνουν ἓνα μῆνα Συνέλευσιν μυστικῶς, κάνουν δεκατέσσερα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἐνθυμοῦμαι, καὶ ὑπογραφθῆκανε πολλοί, καὶ οἱ δύο μινίستροι, ὁ ἓνας τῆς Ἀστυνομίας καὶ ὁ Περραιβός καὶ ἄλλοι ὅπου ἔκαναν τὸ μυστικοσυμβούλιο: νὰ τὸ ὑπογράψωμεν καὶ ἡμεῖς. Τότες τὸ ἐπῆρε ὁ Μαυροκορδάτος νὰ τὸ διαβάσει ὡς Ἀρχιγραμματέας. Ἀρχίνησε καὶ ἐδιάβασε τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ἀργά, τὸ δεύτερον κεφάλαιον, ποὺ εἶχε τὴν δύναμιν, τὸ ἐδιάβασε ὀγλήγορα, διὰ νὰ μὴ καταλάβομε τίποτε. Τοῦ λέγω ἐγώ: «Γιὰ διάβασε αὐτὸ τὸ κεφάλαιον νὰ μᾶς τὸ ἐξηγήσεις καλά, νὰ ἰδοῦμε τί εἶναι». Τὸ ἐκατάλαβα ὅτι ἐμούδιασε, - τὸ ἐδιάβασε τζάτρα - πάτρα - διάβασε καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιον - τὸ ἐδιάβασε, τὸ

ἐτελείωσε. Τελειώνοντας τὰ κεφάλαια, ἔγραφαν ὅτι ὅλα τὰ κεφάλαια νὰ ἀλλάξουν, ἂν ἀνάγκη, ὅχι ποτὲ τὸ δεύτερο, νὰ μὴ ἐγγιχθεῖ (εἶχαν καὶ τσεκούρι μέσα). Ἐγὼ ἐμβῆκα σὲ ὑποψία. Ἀκαρτερωῶ νὰ ὁμιλήσουν ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ σύντροφοί μου· δὲν ὁμίλησε κανεὶς. Τότε ἐπετάχθηκα ἐγὼ καὶ λέγω: «Κύριε Αἰνιάν, σὺ εἶσαι Μινίστρος, αὐτὰ τὰ γράμματα - ξεύρω ποὺ μαζώνεστε τριάντα ἡμέρες - διατὶ δὲν εἰδοποιούσατε τὴν Κυβέρνηση (1) καὶ τὰ φέρετε τώρα νὰ ὑπογραφτοῦμε; Δὲν εἶσαι ἄξιος τῆς Ἀστυνομίας, κόπιασε στὸ καλὸ» - καὶ τὰ γράμματα ἐκεῖνα τὰ ἐκρατήσαμε. Τὸ ἴδιο ἔκαμα καὶ τοῦ Περραιβοῦ. Δὲν ἐπέρασε καὶ ἐκεῖ ἡ ραδιουργία τους. Μετὰ ἡμέρες κάνουνε ἄλλο σχέδιο, ὅτι ἦτανε γέννημα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ Ζαΐμη: Τὸ Ἐκτελεστικὸ εἶναι εὐλογο νὰ βγεῖ εἰς τὰ Δερβένια, νὰ βρεῖ στρατεύματα καὶ νὰ τὰ βαστάξει - τὸ ἔφτιασαν μόνοι τους, πρῶτα τὸ ἐστόλιζαν καὶ ὕστερα τὸ ἔβγαναν ἔξω ἓνα ἓνα πρόβλημα. - Παράστησαν τὴν ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑπάγει τὸ Ἐκτελεστικὸ στὰ Δερβένια, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Νὰ στοχαστῶ, ἄς μείνει διὰ αὔριον αὐτὴ ἡ σκέψις». Ἐρώτησα καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δεληγιάννη, καὶ τὸν Παπαφλέσσα, καὶ ἄλλους τοῦ κόμματός μου, καὶ πρῶτα δὲν τὸ εὗρηκαν εὐλογο. Γυρίζω ἐγὼ καὶ τοὺς λέγω: «Δὲν ἐβγῆκα μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὴν Ρούμελην, δὲν ἐβγῆκα οὔτε πολιτικός (2) μόνον τοῦτο ἄς πᾶμε». Ἔτσι ἀποφασίσαμε τὴν δευτέρην ἡμέρα διὰ τὸν πηγαιμόν μας. Ὅσο ποὺ ἔστερξα τὸν πηγαιμόν μου, ἄρχισαν ἄλλο σχέδιο, ὅτι νὰ πάγει ὁ Ἀνδρέας ὁ Ζαΐμης διευθυντὴς εἰς Βοστίτσα καὶ Καλάβρυτα καὶ Πάτρα, διὰ νὰ πολιορκήσῃ τοὺς Τούρκους μὲ ἄρματα, καὶ νὰ πάρει καὶ τὸν Ἀνδρέα Μεταξᾶ. Ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης φοβούμενος μὴ πάγει εἰς τὴν ἐπαρχία του, εἶπε: «Νὰ ὑπάγω καὶ ἐγώ», καὶ ἐμείναμε οἱ τρεῖς, καὶ ἦτο πλήρες τὸ Ἐκτελεστικόν. Ἀποφάσισε νὰ ὑπάγει καὶ ὁ Χαραλάμπης, καὶ ἔπειτα νὰ γυρίσῃ ὅπου εἴμεθα ἡμεῖς. - Λογαριάζαμε νὰ πᾶμε στὰ Δερβένια· ἔτσι ἀνεχώρησαν διὰ τὰ Καλάβρυτα. Ἐκεῖνες τὲς ὥρες ποὺ ὀρδινιαζόμεθα ἡμεῖς νὰ πᾶμε στὰ Δερβένια μὲ τὸν ἀρχιγραμματέα, τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου ἦτον ἀγοραστὴς ἓνας Κορθινὸς καλόγηρος μὲ ἄλλους συντρόφους, καὶ οἱ Νοταράδες τοὺς κακοφάνηκε, ὅτι ἔβαλε περισσότερο καὶ τὴν πῆρε· καὶ πηγαινάμενος στὴν Κόρινθο νὰ συνάξῃ τὰς προσόδους τὸν ἐσκότωσαν καὶ ἔδιωξαν καὶ τοὺς συντρόφους του· ἤλθε εἰδησις εἰς τὴν Κυβέρνηση. Μοῦ εἶπε ὁ πρόεδρος καὶ οἱ ἄλλοι οἱ σύντροφοί μου, διὰ νὰ πάγω μὲ δύναμη διὰ νὰ παιδεύσω τοὺς φονεῖς καὶ συστήσω τοὺς ἀγοραστάς, καὶ εἶχαν καὶ ἑπτὰ χιλιάδας γρόσια ἔρανον εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ νὰ τὰ συνάξω καὶ αὐτά, καὶ ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Δὲν πάγω μοναχός μου, διατὶ, ἂν καλὸ κάμω, κακὸ θὰ εἰποῦνε· δόμουτε καὶ τὸν Μεταξᾶ, ποὺ εἶναι μέλος τῆς Κυβερνήσεως, νὰ εἶναι αὐτόπτης, καὶ εἰς τὸ καλὸ καὶ εἰς τὸ κακὸ, νὰ δώσῃ τῆς Κυβερνήσεως λόγον τῶν πράξεών μου». - Φεύγοντας ἐγὼ δὲν ἔμεινε πλήρης ἡ Κυβέρνησις, ὅμως πᾶμε οἱ δύο καὶ ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Ἀρχιγραμματεὺς συνάξουν τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ ἀρχεῖα καὶ ἔρχονται εἰς τὴν Κόρινθο καὶ τραβᾶμε διὰ τὰ Δερβένια. Ἔτσι ἀποφάσισα νὰ κινήσω μὲ τὸν Μεταξᾶ, καὶ ἐκίνησα μὲ 400 στρατιώτας. Ἀναχωρώντας ἐγὼ μὲ τὸν Μεταξᾶ διὰ τὴν Κόρινθο, ἐγύρισε καὶ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης εἰς τὴν Τριπολιτῆα. - Ἐκεῖνες τὲς ἡμέρες τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὰ δύο ἄτομα, ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης, καὶ ὁ Ἀρχιγραμματεὺς, ποὺ ἔμεινεν ἐκεῖ μὲ τὸ Βουλευτικόν (τὸν πρόεδρον ποὺ εἶχε τὸ Βουλευτικόν, ὁ Ὀρλάνδος, ἀνεχώρησε, ἔμεινε ὁ Βρυσηνός Ἀντιπρόεδρος) ἔκαμαν συνέλευση, καὶ ἀποφάσισαν νὰ στείλουν πρέσβην τὸν Δεληγιάννην καὶ ἄλλους, νὰ στείλουν εἰς τὴν Πορτογαλίαν νὰ ζητήσουν Βασιλέα. Ὁ Δεληγιάννης τοὺς ἀπεκρίθηκεν ὅτι: «Ἄν δὲν ρωτήσω τὸν ἀδελφόν μου τὸν Κανέλλο καὶ τὸν Κολοκοτρώνη, δὲν ἔμπορῶ νὰ σᾶς δώσω λόγο, διατὶ εἶμαι φαμελίτης».

Ὁρδινιάστηκε τὸ Ἐκτελεστικὸ νὰ ἔλθει στὴν Κόρινθο, νὰ πᾶμε στὰ Δερβένια καὶ ἐσυντροφεύθηκε ὁ κὺρ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης νὰ ἔλθει διὰ ἡμᾶς, διὰ τὴν ὁμιλίαν ποὺ τοὺς ἐκάμαμεν, καὶ ὁ Μαυροκορδάτος τοὺς εἶπεν ὅτι: «Δὲν εἶμαι ἔτοιμος... ἔρχομαι καὶ ἐγώ». Ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ μᾶς συνεβγάλει. Ἐκίνησαν καὶ ἦλθαν καὶ μετὰ ἡδὺραν στὸ Κλημεντοκαϊσάρι μετὰ τὸν Μεταξᾶ, καὶ εἶχα καὶ τοὺς ἀγοραστάς βαλμένους εἰς τάξιν, καὶ τὸν ἔρανον μαζωμένον. Ἐξετάζοντας ποῖος ἐσκότωσε τὸν καλόγερον ὑπογράφτηκαν ὅλοι ἡμεῖς καὶ ὁ Σωτὴρ Νοταρᾶς. Ἐκράτησε τὸ γράμμα ἡ Κυβέρνησις, νὰ θεωρήσει τοῦτο τὸ φονικόν. Οἱ ἐνοικιασται ἐκουβάλαγαν τροφάς διὰ τὰ Δερβένια· ἔφθασε καὶ ὁ Πετρόμπεης, καὶ ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης καὶ Δεληγιάννης. Ἐφθασαν τὴν Παρασκευὴν. Τοὺς ἐρωτήσαμεν, ποῦ εἶναι ὁ Ἀρχιγραμματεὺς. - «Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς δὲν εἶχε φορτηγὸ καὶ ἔμεινε νὰ ἔλθῃ, τὴν Δευτέρα μουτουλάκ εἶναι ἐδῶ» - μετὰ αὐτὸ τὸν λόγον ἐμείναμε ἡσυχοί. Ἐρχάμενη Δευτέρα τὸ βράδυ καὶ δὲν ἦλθε, ἐγὼ ἔλαβα ὑποψίαν. Τὴν Τρίτην ἕως τὸ γεῦμα δὲν ἦλθε καὶ τότες ἔβαλα ἓνα ξύλο καὶ ἐτήραγα κατὰ τὴν Τριπολιτζά. - Ποῦ ἡ Κόρινθος, ποῦ ἡ Τριπολιτζά; Μὲ ἐρώταγαν: «Τί τηρᾷς;» - «Τηρᾷ στὴν Τριπολιτζά». «Ἄμ' τί βλέπεις;» «Βλέπω τὸν Μαυροκορδάτο, τὸν Δεσπότη Ἄρτης καὶ Σπετζῶτες καὶ Ὑδραῖους καὶ πλέκουν ἓνα γαῖτάνι τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα, μὰ τὸ τί γαῖτάνι εἶναι δὲν τὸ ἤξεύρω». Αὐτοῖνοι ἐγελάγανε. Τρεῖς ἡμέρες κοντὰ κοντὰ ἔκανα τούτῃ τὴν τέχνη. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔμεινε γιὰ νὰ γίνῃ Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ, καὶ ὅχι νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ χρέος του. - Ὦντας εἵμεθα εἰς τὴν Τριπολιτζά ἀποφασίσσαμε τὸν Παν. Γιατράκο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Πάτρα μετὰ Μυστριῶτες, καὶ τὲς ἄλλες ἐπαρχίες τὲς εἶχαμε νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Δερβένι, καὶ ἔφθασε εἰς τὴν Τριπολιτζά μετὰ ἀλλάϊ πασαλίτικο, μετὰ δέκα ζυγιὲς ταβούλια καὶ μετὰ ἄλλα μασκαραλίκια τοῦ Γιατράκου. - Τὴν ἴδια ὥραν ἦλθαν εἰς τὴν Τριπολιτζά τετρακόσιοι Ἀρκαδινοὶ μετὰ τὸν Γρίτζαλη, Μῆτρο Ἀναστασόπουλο, Παπατζώρη, νὰ ἔλθουν εἰς τὰ Δερβένια. Εἰς τὸ παζάρι ἐπιάσθησαν οἱ Ἀρκαδιοὶ καὶ οἱ Μυστριῶτες, ἐπάνω εἰς τὸ κρασί, καὶ σκοτώνονται δεκαπέντε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἄλλο. Τῆς εὐθὺς τὸ Βουλευτικὸν ἔστειλε ταχυδρόμο καβαλλάρη καὶ μᾶς τὸ εἶπαν. Ἐκράταγαν τὴν μιστὴν χώραν οἱ Ἀρκαδινοὶ, τὴν ἄλλην Μυστριῶτες καὶ τὸ τουφέκι ἐδούλευε. Ἀκούοντας ἡμεῖς αὐτό, μετὰ ἀποφασίζουσιν νὰ πάγω στὴν Τριπολιτζά τὸ γληγορότερον, νὰ παύσω τὴν φωτιάν. Τοὺς εἶπα: «Δὲν πάγω» - μετὰ φορτώθηκαν διὰ νὰ πάγω, ἀπεφάσισα. Τοὺς ἄφησα μὴ ἐντελεῖς. Ἐκίνησα μετὰ τὰ ἡλιοβασιλεύματα, ὁλονυκτὶς καὶ μετὰ βίαν ἔφθασα εἰς ἓνα χωριό, τρεῖς ὥρες μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἔστειλα ἓνα γράμμα: «Σακίμ, ὅποιος ρίξει τουφέκι εἶναι ἐχθρὸς μου, κι ἂς μετὰ καρτερεῖ». Πηγαίνοντας ἡ διαταγὴ μου, ἐσκόλασε τὸ τουφέκι. Μετὰ δύο ἡμέρες ἐπῆγα καὶ ἐγώ. Πηγαίνόμενος ἐκεῖ ἔκραξα τοὺς Ἀρκαδιοὺς. Τὴν ἄλλην ἡμέραν τοὺς ἔστειλα, πᾶνε στὸ Δερβένι. Τὴν ἄλλην ἡμέραν πάγει καὶ ὁ Γιατράκος στὴν Πάτρα. Ἐμείνα ἐγὼ ἐκεῖ καὶ ἔστειλα ταχυδρόμο καὶ ἔδωσα εἰδήσιν τῆς Κυβερνήσεως τὰ ὅσα ἔκαμα. Μία ἡμέρα βλέπω καὶ ἔρχεται ὁ Μαυροκορδάτος νὰ μετὰ χαιρετήσῃ ὅταν ἔπαυσαν τὰ δεινὰ τῆς πόλεως. Τοῦ εἶπα: «Γιατί, κὺρ Ἀρχιγραμματέα, δὲν ἦλθες κοντὰ εἰς τὴν Κυβέρνηση»; Μοῦ ἀποκρίθηκε προφάσεις, ποὺ δὲν εἶχαν τὸν τόπο τους, καὶ μοῦ βγάνει ἓνα γράμμα προσκλητικόν, ποὺ τὸν προσκάλεε διὰ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ. Μοῦ ἔβγαλε καὶ μία κόπια τῆς ἀπαντήσεώς του, ποὺ δὲν ἤθελε γιατί εἶναι Ἀρχιγραμματέας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Ἐκαμες ὡς πατριώτης, καὶ στέκεσαι εἰς τὸν λόγον σου, γιατί ἂν ἐμβαινες εἰς τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐχάλαγε, γιατί ἡ ψυχὴ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶσαι ἡ εὐγενία σου, καὶ ἀποκρίθηκες πολὺ καλά». Ἐγὼ ἐξέγνοιασα καὶ ἡ δουλειὰ ἐδούλευε εἰς τὸ Βουλευτικόν. Μία τῶν ἡμερῶν τὸ Βουλευτικὸν ἔκλεξε τὸν Ἄρτης καὶ ἄλλους νὰ μοῦ ὁμιλήσουν διὰ νὰ δώκω γράμμα, νὰ τοὺς δεχθῇ ὁ μακαρίτης Πάνος, ποὺ ἦτον εἰς

τὸ Ναύπλιον φρούραρχος, διὰ νὰ κάτσει τὸ Βουλευτικὸ εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸν Ἀναγνώστη Δεληγιάννη καὶ τὸν Παπα - Φλέσσα διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν χωριστὰ εἰς μίαν κάμαραν τοῦ Βουλευτικοῦ. Σὰν ἐπῆγάμε, ἄρχισε ὁ Ἄρτης τὴν ὁμιλίαν, νὰ τοὺς δώσω τὸ γράμμα: «Τὰ ἀσκέρια τουφεκίζονται κ.λπ.». Ἀποκρίθηκα: «Δὲν εἶναι καιρὸς νὰ πᾶτε στ' Ἀνάπλι, τὸ Ἐκτελεστικὸ πάει στὰ Ντερβένια καὶ νὰ πάει τὸ Βουλευτικὸ στὸ Νάπλι δὲν φθάνει νὰ παρακινεῖ τὲς ἐπαρχίες. Ὅταν γυρίσει καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, συναζόμεθα καὶ πᾶμε στ' Ἀνάπλι». Ὁ Ἄρτης ὠμίλησε μὲ θυμὸ καὶ ἐβάρεσε τὸ χέρι του εἰς τὸ μηρί του, λέγει: «Ἔτσι τὸ θέλει τὸ ἔθνος», μὲ πεισματῶδη ὁμιλία. Καὶ ἐγὼ σηκώθηκα διὰ νὰ τοῦ ἀποκριθῶ καθὼς ἔπρεπε, ὅμως μὲ ἐμπόδισεν ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησε καὶ ἔπαυσε αὐτοῦνο τὸ ζήτημα. Σὲ δύο ἡμέρες ἀκοῦμε, ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος κάθεται ἐπὶ θρόνου πρόεδρος. Ἀκούοντας ἡμεῖς, ὅτι ἔκατσε πρόεδρος, μᾶς ἐφάνη παράξενο, γιὰτὶ οὔτε τὰ ἀρχεῖα ἔδωσε, καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ θὰ ἐχάλαγε. - Λέγει ὁ Δεληγιάννης: «Ἄσε νὰ τὸν ρίξομε πολιτικῶς». Τοῦ εἶπα: «Καλὰ... πολιτικῶς δὲν ρίχνεται, μόνε ἐγὼ, ἐγὼ ἔχω τὸν τρόπον· θέλει βία τὸ ριζιμό του». Κάθεται τρεῖς ἡμέρες κοντὰ - κοντὰ πρόεδρος. Ἐπάνω σὲ τοῦτες τὲς τρεῖς ἡμέρες ἡ γνώμη τοῦ Βουλευτικοῦ ἦτον νὰ τὸν κάμουν πρόεδρον καὶ νὰ τὸν στείλουν μὲ τὸν Ἀ. Δεληγιάννην εἰς τὴν Πορτογαλίαν διὰ βασιλέα καὶ μᾶς προσκάλεσαν νὰ κάμομε συνέλεψιν εἰς τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ τὸ σπίτι. Ἐκάλεσαν καὶ μένα. Μέρος Βουλευτικοῦ συνάχθη. Ὁ Δεσπότης Ἄρτης, ὁ Παπαφλέσσας, Δεληγιάννης, ἐμαζώχθηκαν ἕως τριάντα ὅλοι. Ἐγὼ κάτι ἐχασομέρησα καὶ ἐπῆγα ὅλο στερνά. Ὅμιλοῦσαν μέσα, ἐπῆγα καὶ ἐγὼ σὰν μὲ προσκάλεσαν. Μπαίνοντας μέσα ἐπροσηκώθησαν καὶ μοῦ εἶπαν νὰ κάτσω στὴν ἀπάνω μεριὰν ὡς Ἀντιπρόεδρος· τοὺς εἶπα: «Κάθομαι ἐδῶ», καὶ ἔκατσα στὴν πόρτα. Παύουν τὴν ὁμιλίαν καὶ κάμνουν σιωπὴν ἕως δέκα λεπτά. Τοὺς εἶπα: «Ἄν ἔχετε καμμία μυστικὴ δουλειὰ καὶ σᾶς ἀντίσκοφα, νὰ πάγω νὰ σεργιανήσω ἐγὼ». Μοῦ ἀπεκρίθηκαν: «Ὁχι, ἔχομεν ὁμιλίαν νὰ εἰποῦμεν, καὶ σὰν ἔντεσες ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ Ἀντιπρόεδρος νὰ εἰπείς τὴν γνώμην σου». Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Τί ἀνάγκη ἡ γνώμη μου νὰ τὴν δώσω; Εἰς μερικὰ ἐρωτᾶτε τὸ Ἐκτελεστικόν, εἰς ἄλλα ὄχι, τί πάει νὰ εἰπεῖ αὐτό;» - Ἐπετάχθηκε ὁ Ἄρτης: «Σὲ ποῖο δὲ σ' ἐρωτήσαμε;» «Δὲν μ' ἐρωτήσατε ὅταν ἐβάλατε καὶ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ» - Ἐνὰ μῆνα πρωτύτερα ὁ Ἄρτης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτον εἰς τὰ μαχαίρια. - «Τὸ Βουλευτικόν, λέγει ὁ Ἄρτης, ἦτο χηρευάμενο». Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχάθηκαν τόσοι πατριῶται νὰ βάλετε, μόνε νὰ βάλετε τὸν Ἀρχιγραμματέα;». «Μὲ ἀποκρίθηκε: «Δὲν εἶναι κανένας προκομμένος σὰν τὸν Μαυροκορδάτον». Καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Μοῦ φαίνεται καὶ κουβεντιάσαμε... καὶ μοῦ ἔλεγε τόσα γιὰ τὸν Μαυροκορδάτο... πῶς εἰς ἕνα μῆνα ἔγινε καλός;» Ἀπεκρίθηκε: «Ὁ καλὸς εἶναι καὶ κακός». - «Σὰν τὸν ἔκλεξες γιὰ καλόν, πάρτον εἰς τὴν Ἄρτα, ὄχι ἐδῶ εἰς Ἑλλάδα... καὶ μὴ μοῦ βροντᾶς τὸ πόδι, γιὰτὶ βροντῶ τὸ σπαθὶ καὶ σοῦ κόβω τὸ κεφάλι» - Εἰς τὸν θυμόν μου λέγω τέτοια (1). - Ἀκούοντας ὁ Δεσπότης σηκώνεται νὰ φύγει. «Σὰν δὲν μᾶς θέλετε τοὺς ξένους...» καὶ φόρεσε τὰ πασουμάκια του. - «Προφάσεις εἶναι αὐτές διὰ τοὺς ξένους, αὐτὰ εἶναι τῆς φαντασίας σου λόγια», καὶ ἔτσι ἐδιαλύθηκε ἡ ὁμιλία. Τὴν ἴδιαν ὥραν ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Δεληγιάννης, καὶ ὁ Δεληγιάννης ἔβαλε ἀστυνομία στὸ σπίτι μου νὰ μὴ κρᾶξω τὸν Μαυροκορδάτο. Ἔστειλα νὰ ἔλθει ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὸ κονάκι μου, ἦτον τὸ βράδυ - βράδυ. Μπαίνοντας ὁ Μαυροκορδάτος, ἦλθε καὶ ὁ Ἀναγνώστης. Ἐκάτσαμε οἱ τρεῖς, καὶ ἐκλείσαμε τὴν πόρταν καὶ ἀρχίνησα νὰ εἰπῶ τοῦ Μαυροκορδάτου: «Διὰ τί νὰ κάμεις αὐτό;» Αὐτὸς ἀρχίνησε νὰ μοῦ ἀπολογηθεῖ μὲ τὰ γέλια τὰ συνηθισμένα, καὶ μοῦ λέγει ὅτι: «Εἶναι συμφερότερον διὰ τὸ ἔθνος τὸ Βουλευτικὸ παρὰ τὸ Ἐκτελεστικόν». - «Σοῦ λέγω τοῦτο, κύριε Μαυροκορδάτε, ὅτι

ἐσυναναστράφημεν σαράντα ἡμέρας εἰς τὸ Ἐκτελεστικό, καὶ δὲν ἤμπορῶ... σοῦ λέγω, μὴ καθήσεις πρόεδρος, διότι ἔρχομαι καὶ σὲ διώχνω μὲ τὰ λεμόνια, μὲ τὴν βελάδα ποὺ ἤλθες». - Καὶ ἐβγήκα εἰς σουλάτσο. Ὁ κύρ Ἀναγνώστης, ὁποῦ ἔμεινε ὀπίσω, τοῦ εἶπε: «Ἐντεσα ἐγὼ καὶ ἐγλύτωσες, εἰμὴ θὰ σὲ ἐσκότωνε» - καὶ ἔρριξε τὸ φαρμάκι του καὶ αὐτός. Τὴν ἴδια νύκτα ἐπῆρε τὰ πλυμένα του ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἐπέρασε στὸ Κρανίδι καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ὑδραν.

Ὅταν ἦτον εἰς τὴν τάξιν τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικό, ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ πραγματοποιεῖ (2) τὸ δάνειον. Ἐκάμαμεν τὴν πρᾶξιν διὰ τὸ δάνειον, πρὶν νὰ διαιερεθῶμεν τὸ Βουλευτικὸ μὲ τὸ Ἐκτελεστικό. Ἐμείνα μερικὲς ἡμέρες εἰς τὴν Τριπολιτῆα καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, διὰ νὰ συνάξω τὸν ἔρανον ὁποῦ εἶχαμεν ρίξει διὰ νὰ βαστάξωμεν τὰ στρατεύματα εἰς τὰ Δερβένια. Εἰς τὴν Δημητζίαν ἦτον συναγμένοι διὰ τοὺς προσόδους καὶ ἐκεῖ ἐπιάσθησαν τοῦ Κολιόπουλου οἱ ἄνθρωποι μὲ ἄνθρώπους τῶν Δεληγιανναίων. Ἐκεῖ ἔρριξεν ἓνας στρατιώτης τοῦ Κολιόπουλου καὶ ἐλάβωσε τὸν Ἀνάστο Δεληγιάννη. Ὁ Κανέλλος, ὁποῦ ἦτον διωρισμένος διὰ τὰ Δερβένια, ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὴν Καρύταινα. Εἰς τὴν Καλαμάταν ἀρρώστησα ἐγὼ, ἀρρώστησε καὶ ὁ Κανέλλος, καὶ ἐγύρισα εἰς τὴν Τριπολιτῆα. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν ἀναφανδὸν νὰ ἐχθρεύονται οἱ Δεληγιανναῖοι μὲ τὸ Κολιόπουλον. Ἐγὼ δὲν ἤθελα τὸ κακὸ οὔτε τοῦ ἑνός, οὔτε τοῦ ἄλλου· ὁ ἓνας ἦτο συγγενὴς μου καὶ ὁ ἄλλος συμπέθερός μου. Τὸ Ἐκτελεστικό, συνθεμένον ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, Σωτῆρ Χαραλάμπην καὶ Μεταξᾶν ἔμεινε τρεῖς μῆνες εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τριπολιτῆαν. Ἐκεῖ ἐσμίξαμεν ἡμουν ἀκόμη ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἔφυγεν (1) ἀπὸ τὴν Τριπολιτῆα καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Πάνος ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸν νὰ πάρει τὰ ἀρχεῖα τοῦ Βουλευτικοῦ. Ὁ Θεοδωρὴς Ζαχαρόπουλος, ὁ ὁποῖος ἦτον φρούραρχος τοῦ Βουλευτικοῦ τοῦ κόμματός των, ὑπερασπίσθη καὶ δὲν τὰ ἔδωκε τὰ ἀρχεῖα· ἀπ' ἐκεῖ τὸ Βουλευτικὸ ἀνεχώρησε διὰ τὸ Κρανίδι. Ἐκεῖ ἔρριξαν τὸ Ἐκτελεστικό, ὁποῦ ἦτον ἐκλεγμένον ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἄστρους, καὶ ἐδιώρισαν τὸν Κουντουριώτην, πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Ἰωάννην Κωλέττην, Π. Μπόττασιν καὶ Ἀ. Σπηλιωτάκη. Ἐπειτα ἐμβῆκαν εἰς τὰ καράβια, καὶ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ παραδώσει ὁ Πάνος τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου. Αὐτὸς ἀπεκρίθηκεν ὅτι: «Ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἔθνους τοῦ ἐμπιστεύθηκε καὶ εἰς τὸ ἔθνος μόνον χρεωστεῖ νὰ τὸ δώσει». Καὶ ἔτσι ἄρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Αὐτοὶ ἦταν ἓνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἐνόμιζαν ὅτι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ κρημνίσουν τὸ Ἐκτελεστικό. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔλεγεν, ὅτι αὐτοὶ παρέλαβαν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸ ἔθνος, καὶ δὲν ἔχει δικαίωμα ἓνα μέρος βουλευτῶν νὰ κάμει ἄλλην Κυβέρνησιν, τὸ ἄλλο μέρος τῶν βουλευτῶν ἦτον εἰς τὴν Τριπολιτῆα. Τὸ Ἐκτελεστικὸ ἦτον τότε ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην πρόεδρον, τὸν Σωτῆρ Χαραλάμπην, Ἀνδρέαν Ζαῖμην καὶ Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Ἐγὼ, ὅταν ἡμουν εἰς τὸ Ναύπλιον, πρὶν νὰ ἀρχίσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, εἶχα δώσει τὴν παραίτησίν μου ὡς Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διότι ἐπρόβλεπα αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἡ παραίτησίς μου ἔλεγεν, ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου ἂς βάλουν ἄλλους πατριώτας, μόνον τὸν Κολοκοτρώνη δὲν ἤμποροῦν νὰ μὴ (2) βγάλουν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθον, ὁποῦ ἐπολιορκεῖτο καὶ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Κοριθινοὺς καὶ Στάϊκον. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόρινθου ἐζητοῦσαν νὰ ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρώνης νὰ παραδοθῶν. Ἐτῆς ἐπῆγα καὶ ἔκαμα συνθήκην, ν' ἀφήσουν ὅλα τοὺς τὰ πράγματα καὶ νὰ πάρουν τὰ ἄρματα τοὺς καὶ νὰ τοὺς μπαρκάρω νὰ τοὺς στείλω εἰς τὴν Σαλονίκη. Ἐτσι ἐδέχθησαν. Τοὺς ἐμπαρκάρησα εἰς τὸ Καλαμάκι εἰς δύο Σκλαβούνικα καὶ ἓνα Κεφαλονίτικο. Οἱ Κορίνθιοι μὲ ἐζήτησαν νὰ βάλουν φρούραρχον τὸν Χελιώτην. Τὸν ἔβαλαν προσωρινῶς, ἕως ὅτου νὰ διατάξῃ ἡ κυβέρνησις. Τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα εὐρήκαμεν εἰς τὴν Κόρινθον

τὰ διεμοίρασα εἰς ὅλους τοὺς Κορινθίους. 1823, μῆνα Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον. - Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα (3) νὰ συμβιβάσω τὸν Κολιόπουλον μὲ τοὺς Δεληγιανναίους ὅπου ἦτον εἰς πόλεμον. Ὁ Δημητράκης Δεληγιάννης ἐμάζωξε (4) στρατιώτας καὶ ἐπῆγε νὰ χαλάσει τὸ χωριὸ τοῦ Παλούμπα ὅπου εὐρίσκοντο τὰ σπίτια τοῦ Κολιόπουλου. Ἐσκοτώθηκε ἓνας γαμβρὸς τοῦ Κολιόπουλου. Ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταιναν, ἔγραψα νὰ ἔλθῃ ὁ Μεταξᾶς διὰ νὰ εἰρηνεύσουν ὅπου ἐτρώγοντο. Ἦλθε. Ἔτσι εὗρηκεν ἀφορμὴ τὸ Βουλευτικὸ ὅτι ἐπῆγεν ὁ Μεταξᾶς εἰς τὴν Καρύταιναν χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸν ἔκαμαν ἔκπτωτον, καὶ ἔτσι τὸ Ἐκτελεστικὸ δὲν ἦτον πληρὲς, καὶ ἔκαμαν τὸ ἄλλο Ἐκτελεστικὸ (5). Πρὶν νὰ γίνῃ αὐτὸ εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Ζαΐμης, Λόντος καὶ ἄλλοι ἔκαμαν μίαν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν. Ὁ Σισίνης δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην τους καὶ ἦτον ἐναντίος. Αὐτοὶ ἐμάζευσαν στρατιώτας καὶ ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Σισίνη, διὰ νὰ τὸν χαλάσουν καὶ νὰ ἐνώσουν τὴν Γαστούνην μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν τους συμμαχίαν. Ἐτῆς ἄρχισε ὁ πόλεμος. Μαθαίνοντας ἐγὼ αὐτό, ἐπῆγα εἰς βοήθειαν τοῦ Σισίνη. Οἱ Ἀνδρέηδες ἅμα μὲ ἤκουσαν ὅτι πηγαίνω ἐναντίον τους ἀνεχώρησαν καὶ ἄφησαν τὴν Γαστούνην ἐλεύθερη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἔλαβα γράμματα ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ μὲ ἔλεγε νὰ προφθάσω, καὶ ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ἐγὼ ὑπεστήριξα τὸ Ἐκτελεστικὸ αὐτὸ ὡς τὸ μόνον νόμιμον ἔτσι τὸ (1) ἐνόμιζα. Ἀρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Πολιορκοῦν τὸ Ναύπλιον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, στέλνουν καὶ στρατεύματα εἰς τὴν Τριπολιτζά, μᾶς πολιορκοῦν· κάμνομεν ἓνα μῆνα πολιορκημένοι. Ὁ Λόντος, Νοταρᾶς, Ζαφειρόπουλος, Μπάρμπογλης, Γιατράκος, ἔκαμαν τὴν πολιορκίαν. Ὅταν μᾶς ἐπολιόρκησαν μᾶς ἐπρόλαβαν νὰ τοὺς δώσωμεν τὸ Ἐκτελεστικὸ, - Πετρόμπεη, Σωτῆρ Χαραλάμπε καὶ Μεταξᾶ - νὰ τοὺς πᾶνε κάτω. Ἡμεῖς τοὺς ἀπεκριθῆκαμεν, ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται πλὴν, ἂν θέλετε, νὰ πάρωμεν καὶ τὸ ἓνα Ἐκτελεστικὸ καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τοὺς κρίνωμεν, καὶ ὅποιος ἔχει ἄδικο, ἐκεῖνος νὰ (2) παιδευθεῖ. Δὲν ἤκουσαν, ἀκολούθησαν διάφοροι ἀκροβολισμοί. Ὁ Κολιόπουλος ἦλθεν ὡς μεσίτης καὶ ἐσυμφωνήσαμεν: ὁ Πετρόμπεης νὰ μείνῃ ἀπείραγος καὶ νὰ πᾶι εἰς τὴν Μάνην, καὶ τὴν Τριπολιτζὰν νὰ τὴν ἀφήσωμεν εὐκαιρῇ, καὶ νὰ μὴν ἔμβουν μέσα οὔτε τοῦ ἐνός, οὔτε τοῦ ἄλλου τοῦ μέρους στρατιῶται. Ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμπε εἰς τὰ Καλάβρυτα. Τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ἀκόμη. Ὁ Νικήτας ἦτον εἰς τοῦ Μπουγιάτι. Ἀκούσθηκε μὲ τὸν Κουντουριώτη· ὁ Κουντουριώτης τοῦ ἐπρόβαλε νὰ γυρίσῃ μὲ τὸ μέρος του, αὐτὸς ἀποκρίθηκε: «Εἰσακουσθῆτε μὲ τὸν μπάριμπα μου, καὶ ἂν ἐνωθεῖ, ἐνώνομαι καὶ ἐγώ». Τοῦ ἔγραψα νὰ ὑπάγῃ νὰ ὁμιλήσωμεν. Μὲ ἔγραψε νὰ ὑπάγῃ στὸ Τσιβέρι μὲ μόνον 50 ἀνθρώπους καὶ νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐδικούς του ἀνθρώπους. Ἐγὼ ὑποπτεύθηκα καὶ δὲν ἐπῆγα. Εἰς τὴν Καρύταινα ἐσύναξα στρατιώτας καὶ τοὺς ἐκτύπησα εἰς διάφορα μέρη. Ἐπιασα 300 ζωντανούς, χωρὶς νὰ χυθεῖ αἷμα. Ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτζά καὶ τοὺς ἐπολιόρκησα. Ὁ Γενναῖος, ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Νικήτας, ἐπῆγαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πάνου καὶ ἐπέστρεψαν ὀπίσω. Τότε ἦλθε ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ἐσμίξαμεν ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν Τριπολιτζά. Μὲ εἶπε νὰ γράψω τοῦ Πάνου νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο. Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι: «Δὲν ἠμπορῶ νὰ παραδώσω εἰς τοὺς τυχοδιώκτας, εἰς ἐσᾶς, ἂν εἴσθε ἱκανοὶ νὰ τὸ βαστάξετε, σᾶς τὸ παραδίδω, καὶ ἔχω καὶ 300.000 γρόσια ἔξοδα εἰς μισθούς». Αὐτὸς μ' ἀποκρίθηκεν ὅτι: «Εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ τὸ βαστάξωμεν καὶ ἀποκρινόμεθα ὅλα τὰ ἔξοδα ὅπου ἔχετε καμωμένα». Καὶ ἔτσι ἔγραψα τοῦ Πάνου καὶ τὸ παράδωκε τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἀνδρέηδες, ὅχι εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Τοὺς προεῖπα νὰ βάλουν φρουρὰν εἰς τὸ Παλαμῆδι ἐδικούς τους καὶ ὅχι χαϊμένους· καὶ ἐκεῖ ἔβαλαν τὸν Φωτομάρα, καὶ ἔπειτα ὁ Γρίβας, καὶ ἔγιναν ἐκεῖνα τὰ κακὰ ὅπου ἔγιναν. Ὁ Πάνος ἦλθε εἰς τὴν Καρύταιναν, ἔγινεν ἀμνηστία διὰ τὸν Πάνο καὶ ἔτσι ἔλαβε διαταγὴν διὰ

τὴν Πάτρα νὰ τὴν πολιορκήσῃ. Ἐκεῖ ἔσμιξεν ὁ Πάνος μὲ τὸν Ζαῖμην καὶ Λόντον. Αὐτοὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν Κουντουριώτην, ἐνώθησαν μὲ ἡμᾶς. Ὁ Παπα - Φλέσσας ἐβγήκε διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἐπαρχίας Ἀρκαδιᾶς, Φανάρι καὶ λοιπὰς. Τὰ δάνεια ἐδυνάμωσαν τὴν Κυβέρνηση Κουντουριώτη καὶ ἡ δύναμη τὴν ἔκαμε νόμιμη. Ἐγραψα νὰ ἔλθῃ ὁ Πάνος καὶ ὁ Γενναῖος εἰς τὴν Καρύταιναν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν, τὸν Παπα - Φλέσσα, τὸν ἐκυνήγησαν (ἐπολέμησαν εἰς τοὺς Κωνσταντίνους) αἱ ἐπαρχίαι καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐστείλαν δύναμιν τὸν Βάσον μὲ 800, ἀπαντήθηκαν οἱ στρατιῶτες μὲ τὸν Πάνο καὶ ἐσκοτώθη.

Ὁ Ζαῖμης ἔφθασε διὰ νὰ ἐμβοῦμεν εἰς τὴν Τριπολιτζάν. Οἱ Τριπολιτζῶτες ἐφοβήθηκαν διὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ Πάνου καὶ ἀντιστάθηκαν· τοὺς ἐφοβέρισε καὶ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης (3). Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη ἐδυνάμωσεν, ἔστειλεν εἰς τὴν Ρούμελην, ἔφερε τὸν Γκούρα, καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι τῆς Ρούμελης ἐμβῆκαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἐκυνήγησαν τὸν Νοταρᾶν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κερπενή, χωριὸ τῶν Καλαβρύτων, ἐκλείσαν τὸν Ζαῖμη, ἦλθεν καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐναντίον τοῦ Ζαῖμη, τὸν ἐχάλασαν τὸν Ζαῖμη, καὶ ὁ Ζαῖμης, Λόντος καὶ Νικήτας κατέφυγαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας μ' ἔγραφαν διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ μὲ παίρνουν ἀπάνω τους ἂν πάθω τίποτε. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἤμουν πλέον εἰς τὴν Καρύταιναν, διότι ἦλθεν ὁ Κολιόπουλος σταλμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι νὰ πᾶμε εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ συμβιβασθοῦν τὰ πράγματα. Ἐπῆγαμιν εἰς τὴν Τριπολιτζάν. Ἐκεῖ ἦτον μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Σκούρτην, τὸν Γ. Μαυρομάτην καὶ Κ. Ζαφειρόπουλον, καὶ μὲ ἔκαμαν ὅρκους, ὅτι νὰ πάγω κάτω νὰ συμβιβαστοῦν τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ αὐτά. Ἐνεπιστεύθηκα ἐγὼ, ἐπῆγα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ εἰς ἓνα δύο ἡμέρες βλέπω νὰ διώχνουν τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ νὰ μὲ ἀφήνουν μοναχόν, in arresto ἕως ὅτου νὰ μαζώξουν καὶ τοὺς ἄλλους. Μᾶς ἐβαρκαρίσαν εἰς μίαν γολέταν, Γοργώ (1), ἦταν καὶ ὁ Σκούρτης, καὶ μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκαθίσαμεν δύο ἡμέρες καὶ μᾶς ἔστειλαν στὸν Προφήτην Ἅγιον Ἡλίαν, ἓνα μοναστήρι. Ἐκαθίσαμεν 4 μῆνας. 20 ἡμέρες μετὰ τὸ πιάσιμόν μας, ἦλθεν ὁ Μπραῖμης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Ὑδραν ἄρχισε νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν λαὸν μία ἐταιρία διὰ νὰ μᾶς βγάλουν. Ὁ Κουντουριώτης ἐτοιμάζετο διὰ τὴν Πάτρα, ἔπειτα σὰν ἤκουσε ὁ Μπραῖμης ἦλθεν εἰς τὰ Μοθωκόρων, ἔκαμαν διαταγὰς διὰ νὰ γυρίσουν τὰ στρατεύματα διὰ τὸ Νεόκαστρον. Ἐπῆγεν ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτζάν καὶ ἔστειλε τὸν Σκούρτην ἀρχιστράτηγον εἰς ὅλα τὰ στρατεύματα. Εἶχε μαζί ἓνα ἡμισυ μιλλιούνη (2) γρόσια. Τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα ἐκίνησαν καὶ αὐτά, πηγαίνουν εἰς τὸ Νεόκαστρον. Ἐκεῖ βάζουν φρουράρχους τὸν Π. Γιατράκο καὶ Γεώργ. Μαυρομιχάλη. Ὁ Ἰμπραῖμης ἐπολιόρκησε τὸ Νεόκαστρο, ἔπειτα ἐξεμβαρκαρίσεν εἰς τὸ παλιὸ Ναβαρίνο, ἐκεῖ ἐκλείσθησαν 1.000 Πελοποννήσιοι, στενοχωρημένοι ἀπὸ ζωοτροφίας ἐπροσκύνησαν, καὶ ὁ Ἰμπραῖμης τοὺς ἀφῆσεν ἐλευθέρους. Ἦτον ἐκεῖ ὁ Τζόρκης καὶ ὁ Τζανέτος καὶ ἄλλοι. Ὁ Ἰμπραῖμης ἀφῆθηκε μὲ γλυκὸ τρόπο εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, διὰ νὰ τραβήξῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ προσκυνήσουν. Ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ λέγει, ὅτι δὲν πολεμοῦμεν, ἂν δὲν βγάλετε τοὺς ἀρχηγούς μας. Τὰ Ρουμελιώτικα καὶ Σουλιώτικα στρατεύματα, μάλιστα ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐπρόβαλαν διὰ νὰ μὲ βγάλουν. Ἐκεῖ ἔκαμαν ὅλα τὰ στρατεύματα μίαν ἀναφορὰν καὶ ἐζητοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν μας. Ἐπαρουσίασαν τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Ἀναγνωσταρᾶν, ὅπου ἦτον Μινίστρος τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὸς τὴν ἔσκιζε λέγοντας: «Μὴν ἀνακατώνεσθε σ' αὐτὰς τὰς δουλειάς, ἀφήσετε αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Κυβέρνηση». Γίνεται εἰς τὸ Κρεμῦδι πόλεμος καὶ νικῶνται οἱ ἐδικοί μας. Ὁ Καρατάσος ἔκαμεν ἓναν καλὸν πόλεμον. Τότε ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ Ρουμελιῶται ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ὑπάγουν

νὰ βοηθήσουν τὴν Ρούμελην, καὶ μάλιστα τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἄρχισε νὰ πολιορκεῖται. Τότε ἐπῆγαν εἰς τὸν Κουντουριώτην, ἐπῆραν τοὺς μισθοὺς των καὶ ἀνεχώρησαν ἄλλοι διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι διὰ τὴν Δυτικὴν. Ὁ Ἱμπραϊμης ἔκαμε ντεσμπάρκο καὶ εἰς τὴν Σφακτηρίαν, καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καθὼς καὶ ὁ Τζαμαδός. Ἐπιάσθησαν εἰς τὴν Σφακτηρίαν μερικοὶ ζωντανοί, ὁ Π. Ζαφειρόπουλος, ἐπιάσθη σκλάβος εἰς τὸ Κρεμμύδι, πηγαίνει καὶ ὁ Κ. Ζαφειρόπουλος, πιάνεται καὶ αὐτός, καὶ ὁ Χατζῆ Χρίστος. Τὸ Νεόκαστρον σὰν ἐστενοχωρήθη πολὺ, ἔκαμε συνθήκας καὶ παρεδόθηκεν. Ὁ ἐχθρὸς τοὺς μὲν στρατιώτας, χωρὶς τὰ ἄρματα τους, τοὺς ἄφησεν ἐλευθέρους, εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοὺς τὰ ἄφησε, καὶ μόνον ἐβάσταξεν αἰχμαλώτους τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ Παναγιώτην Γιατράκον. Μανθάνοντας ὁ Κουντουριώτης, ὅτι τρατάρει τὸ Νεόκαστρον, ἐμβαρκαρίσθηκεν εἰς τὸ Ἀλμυρὸ καὶ ἦλθε εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ ἐκατέβημεν καὶ ἡμεῖς. Σὰν εἶδαν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἐπιμονήν, ὅπου ἔδειχεν ὁ λαὸς διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν, μᾶς ἐλευθέρωσαν. Ἦλθαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐρχόμενοι εἰς τὸ Ναύπλιον ὀρκωθήκαμεν τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι νὰ ἀφήσωμεν τὰ περασμένα, νὰ τὰ λησμονήσωμεν, νὰ ἐνωθῶμεν καὶ νὰ μὴν ἔχωμεν ἄλλην ιδέαν, παρὰ νὰ δουλεύσωμεν τὴν πατρίδα μας. Ἔτσι μ' ἔκαμαν γενικὸν Ἀρχηγόν. Ἐσυνάχθηκε τότε τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν εἰς ἓνα μέρος καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγώ.

Εἰς τὴν Ὑδραν εὐρισκόμεθα ὁ Κολοκοτρώνης (3) ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, Κανέλλος Δεληγιάννης, Νικολάκης καὶ Δημητράκης Δεληγιάννης, Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Νοταρᾶς, Γέρο Σισίνης, Χρῦσανθος Σισίνης, υἱὸς του, Μῆτρος Ἀναστασόπουλος, ὁ Γρίτζαλης (4) ὁ Ἀναστάσης Κατζαρός, ὁ Δημήτριος Παπατζώνης, ὁ Θεόδωρος Γρίβας.

Εἰς τὴν Σφακτηρίαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἦτον ἀρχηγός, ὁ Ἀναστάσης Τσαμαδὸς μὲ 10 κομμάτια καράβια εἶχε τὴν θάλασσαν.

Καθὼς ἐσυνάχθηκε τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ Βουλευτικὸ μὲ ἐπροσκάλεσαν ἐμέ, κι ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Σεβαστὴ Διοίκησις, ν' ἀκούσετε τὴν γνώμην μου ὅπου θέλει σᾶς εἰπῶ. Στὴν Πάτρα, στὴν Κορώνη καὶ στὰ Μοθωκόρωνα Τοῦρκος νὰ μὴν ἀκούεται πουθενά, μόνον νὰ εἶναι ὅλο Ἑλληνικόν. Τῆς Τριπολιτζᾶς τὸ Κάστρο πρέπει νὰ τὸ χαλάσωμε, διατὶ δὲν συμφέρει μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ εἶναι μιὰ τέτοια (1) μάνδρα, διατὶ βγάνει ἀπὸ μέσα ὅλο ἐμφυλίους πολέμους καὶ ὅχι τώρα ὅπου ὁ Ἱμπραϊμης εἶναι μὲ πενήντα χιλιάδες στράτευμα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κρατεῖ τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας τρία, καὶ κρατεῖ καὶ τὴν Πάτραν, καὶ ἔκαμε καὶ τόσες νίκες εἰς τοὺς Ἑλληνας, καὶ ἐσκότωσε καὶ τὸν Φλέσσαν μὲ τοὺς πεντακοσίους, καὶ ὁ Φλέσσας ἤμπορεῖ νὰ ἐσκότωσε 1.000, καὶ ἔκαψε καὶ τὴν Καλαμάτα καὶ τὰ στρατεύματα ἔφυγαν, καὶ ἔχει καὶ τόσες νίκες καμωμένες. Θὰ ἔλθει καὶ στὴν Τριπολιτζά, καὶ σὰν ἔλθει στὴν Τριπολιτζά, πιάνει καὶ τὸ κάστρο (2) καὶ τότε χαλάει καὶ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, διατὶ εἶναι εἰς τὸν κέντρον». Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Δὲν ἔχουν ἔξοδα». Ἀπεκρίθηκα ἐγώ: «Δότε (3) μου τὴν ἄδειαν, καὶ μὲ τὸν λαὸν τὸ χαλῶ διὰ πέντε ἡμέρες, καὶ τότε δὲν εὐρίσκει ὁ Μπραϊμης νὰ κάμει φωλιά, καὶ τὸν κτυπῶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ἄν πιάσει τὴν Τριπολιτζά δὲν τοῦ χρειάζεται ἄλλη φωλιά διὰ νὰ χαλάσει τὴν Πελοπόννησον. Ἐὰν (4) καὶ χαλάσωμεν τὴν Τριπολιτζά, δὲν εὐρίσκει φωλιά καὶ τὸν κατατρέχω μὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐνώνονται τὰ στρατεύματα, ἀλλέως δὲν θὰ ἐνώνονται διατὶ θὰ φοβοῦνται ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μέρη». Καθὼς καὶ ἔγινε.

Αὐτοὶ ὑποπεύθησαν ὅτι ἔχω μίσος νὰ χαλάσει ἡ Τριπολιτζά, τὰ τεῖχη, καὶ ἀπεκρίθησαν: «Νὰ ἰδοῦμεν». Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμα ἀναφοράν, ἔκαμαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, καὶ δὲν ἀκούσθηκα. Τότενες ἔμασα 8.000 στράτευμα. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα εἰς συναπάντησίν μου. Οἱ Ἀργίτες εἰς τὸ Ναύπλιον, οἱ Τριπολιτζῶται εἰς τὸ Ἄργος· τοὺς ἔλεγα: «Τρέξατε, ἀδελφια μου, νὰ μὴ μᾶς πάρουν σκλάβους οἱ Ἀραπάδες, δὲν ἔχομεν βοήθειαν εἰμὴ ἀπὸ τὰ ἄρματα μας». - Δοξολογίες εἰς τὸν ὕψιστον ἄνδρες καὶ γυναῖκες. - Ἔστειλα διαταγὴν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας (5) καὶ ἐσυνάχθησαν διὰ τρεῖς ἡμέρες 8.000. - Ὅταν ἤμουν ἀκόμη στὴν Τριπολιτζά, ἦλθεν ἡ εἰδήσις τοῦ Φλέσσα. Ἐκαψε τὴν Καλαμάτα ὁ ἐχθρὸς, δυνατός, ἐκυρίευσεν τὴν Μεσσηνίαν. Ἐγὼ ἔπιασα τὰ Δερβένια, ἐπέρασα καὶ ἀπὸ τὸ Λεοντάρι ἔφτιασα φούρνους, διὰ νὰ κουβαλοῦν τροφὰς εἰς τὸ Δερβένι, ἔφτιασα ταμπούρι δυνατὸ διὰ νὰ τὸν πολεμήσουν. Αὐτὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ εἶδε ὅτι ἤθελε νὰ περάσει ἀπὸ τὰ Δερβένια μὲ χαλασμόν. Ἐνας Τοῦρκος Λιονταρίτης, σκλάβος εἰς τὴν Μπολιανήν, ἦτον φευγάτος εἰς τὸν Ἱμπραῖμην, εἶπε: «Ἐγὼ ἤξεύρω ἓνα τόπον νὰ πᾶμε ἀπὸ τὰς πλάτες, νὰ ἀναβοῦμεν εἰς τὸν ἀπάνω (6) κάμπον». Ἐτζί ἐγώ, μὴν ἤξεύροντας ὅτι θὰ περάσει ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μονοπάτι ὅπου ἐγὼ δὲν ἔλπιζα ποτὲ - ὅμως μὲ παρεκίνησε ὅτι οἱ Μεσσήνιοι ἦτον τραβηγμένοι εἰς τὰ βουνά, καὶ ἐκίνησα νὰ πιάσω ἐκείνην τὴν θέσιν ὅπου ἐπέρασε. Οἱ Τοῦρκοι ἐντόπιοι σκλάβοι ἔφευγαν καὶ ὀδηγοῦσαν τὸν Μπραῖμην. Ἔστειλα τὰ ἀνιψίδια μου νὰ τὸ πιάσουν, ἐγὼ ἐκίνησα εἰς τὰ Σαμπάζικα μὲ 80 ἀνθρώπους νὰ μαζώξω τὰ χωριά, νὰ πιάσω τὰς θέσεις. Ἐξημέρωσα εἰς ἓνα χωριό, εἰς τὴν Ἀκοβο, ἦλθαν καὶ ἄλλα χωριά νὰ πιάσωμεν τὴν θέσιν. Δὲν ἔφθασαν τρεῖς ὥρες τῆς ἡμέρας, καὶ μὲ τοὺς ὀδηγοὺς τοὺς Τούρκους ἔπιασε τὸ βουνὸ (7) πρὶν νὰ πᾶμε ἡμεῖς μὲ στράτευμα. Ὁ κόσμος ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριό, σὰν εἶδαν καὶ ἐκαβάλληκε τὸ βουνό, ἐτξάκισαν κι ἔφευγαν· καὶ ἐγὼ ἤμουν σὲ μίαν ράχην, κ' ἔφυγαν ἀπὸ μπροσθὰ μου. Οἱ Τοῦρκοι ἐμβαίνουν εἰς τὴν Μπολιανήν, χωριὸ ἀπὸ 250 οἰκογένειες. Οἱ πεζοὶ ἔβαλαν φωτιά εἰς τὸ χωριό, οἱ καβαλλαραιῖοι ἐκυνηγοῦσαν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ σκλαβώσουν, ἀποπίσω ἤρχετο τὸ στράτευμα. Ρίχνω μιὰ μπαταριά τουφέκια. Οἱ Τοῦρκοι ἐφοβήθησαν καὶ ἐγλύτωσεν ἐκεῖνος ὁ λαός, καὶ ἦτον τὸ μεσημέρι. Ἐκεῖνο τὸ βουνὸ ὅπου ἤμουν ἐγὼ ἦτον δυνατό, καὶ τῆς εὐθὺς ἔστειλα διαταγὴν εἰς τὸ Δερβένι νὰ γυρίσει ὅλο τὸ στράτευμα κατ' ἐμέ, διατὶ οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Μπολιανήν, καὶ τρέξατε (8) νὰ μὴν πιάσουν τὸν κάμπον. Τὸ στράτευμα ἦτον ὥρες ἕξι μακράν, ἐνύχτωσε κι ἐγὼ ἔμεινα τοποτηρητής, νὰ ἰδῶ οἱ Τοῦρκοι ποῦ θὰ κάμουν. Λαβαίνοντας τὸ γράμμα μου ἐκίνησε ὁ Γ. Γιατράκος μὲ 800, καὶ τὰ ἄλλα ἐκίνησαν ἀπὸ κοντά, Γενναῖος, Κολιόπουλος, Κανέλλος Δεληγιάννης, Παπατζώνης, Ἀρκαδινοί, Γρίτζαλης, οἱ Τριπολιτζῶτες, ὁ Κολιδὸς (ἐσκοτώθη). Ἐγὼ ὀπισθοδρόμησα μίαν ὥραν κατὰ τὸν δρόμον ὅπου ἤρχονταν οἱ δικοί μας. Μὲ τὰ χαράγματα ἔφθασε ὁ Γιατράκος, ἔκαμε νὰ πιάσει ἓνα χωριό, Δυρράχι, ἐπειδὴ ὑποπεύθηκε μὴ περάσουν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ Μυστρά (1)· ἀνεχώρησε καὶ ἐπῆγε. Ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὴν ἰδίαν τοποθεσίαν. Ὁ Ἀντώνης ὁ Κολοκοτρώνης, ποὺ ἤξευρε τὸν τόπον, ἐπέρασεν ἀπὸ ἓνα μονοπάτι καὶ ἐβγήκεν μπροσθὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὰ στρατεύματά μας ἐρχότανε κομματιαστά. Ἦλθαν ἄλλοι 1.000 καὶ τοὺς ἔστειλα καὶ ἔπιασαν κάτι καταράχια, καρσὶ τῶν 500 (Κανέλλος, Γενναῖος, Γρίτζαλης, Παπατζώνης)· ὁ Κολιόπουλος ἐρχόντουσε ἀπὸ κοντὰ μὲ τοὺς Ἀρκαδινούς καὶ μὲ ἄλλα στρατεύματα· οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν πρωὶ καὶ ἔκαμαν κατὰ μᾶς, ὅχι κατὰ Δυρράχιον. Ἀπαντήθηκαν, καὶ τὰ δικά μας δὲν τοὺς βάσταξαν, καὶ ἔκαμναν ρετιράδα καὶ ἐμένα (2). Ἐρχάμενοι εἰς ἐμένα τοὺς ἀποφασίζω, στέλνω 3.000 εἰς τὴν ράχην, νὰ τοὺς βαστάξωμεν ἐδῶ. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν ἴσια μὲ τὸν Γενναῖον, καὶ ἐστάθηκαν. Δὲν τοὺς ἔδιδε χέρι νὰ περάσουν ἐμπρός, διότι ἄφηναν τὸ στράτευμα πίσω. Ἐπιάσθησαν πόλεμον μὲ Γενναῖον,

Κανέλλον καὶ λοιπούς. Οἱ δικοί μας ἔφτιασαν ταμπούρια οἱ 3.000, καὶ τοὺς ἔβαλε εὐθὺς τὸ κανόνι, μὰ δὲ τοὺς ἔκανε τίποτες. Ἐγὼ ἐπέρασα μισὴν ὥραν μακριὰ διὰ νὰ εἶμαι ἀγνάντια τοῦ πολέμου, καὶ ἐπρόσταξα τὸν Κολιόπουλο νὰ πάγει βοήθεια εἰς τὸ πρόποδον τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἦτον ὁ Γενναῖος ἐπάνω, καὶ ἐπῆγε καὶ ἐπολέμαε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Γενναῖος κατεβαίνει καὶ τοῦ λέγει: «Μπάρμπα, τραβήξου ἀπ' αὐτὴν τὴν θέσιν, καὶ πῆγαινε στοῦ πατέρα μου, νὰ δυναμώσετε ἐκεῖ». Ἦλθε ὁ Κολιόπουλος εἰς ἐμέ, ἦλθαν καὶ Ἀρκαδιανοί (3), καὶ εἴμεθα ἓνα σῶμα καλό. Ὁ Γενναῖος μὲ τὸ στράτευμά του πολεμεῖ ὅλην τὴν ἡμέρα. Ἐρριχναν μπόμπες καὶ κανόνια. Πολεμᾷ ὅλη τὴν ἡμέρα. Ὁ Γιατράκος, ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριό, σὰν ἤκουσε τὸν πόλεμον, ἦλθε μεντάτι ἀπὸ ἓνα μέρος, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν (4) πολλοί, καὶ τοῦ ἔπесαν ἐπάνω καὶ τὸν χάλασαν. Δὲν μᾶς βόλιε νὰ τοῦ δώσωμεν βοήθειαν, διότι ἦτον βράχοι στὴν μέσην. Λαβώθηκε ὁ Γιατράκος, ἐσκόρπισε ἐκεῖνο τὸ στράτευμα. Περιμένωμεν βοήθειαν καὶ ἀπ' τ' ἄλλα χωριά, πλὴν δὲν ἦλθαν. Ὁ Γενναῖος, μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ καταράχι ἐπολέμησε καὶ ὅλην τὴν νύκτα, μὰ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπῆραν τὰ ὀμπρός. Τὴν ἄλλην ἡμέραν στέλνω τοὺς Ἀρκαδινοὺς νὰ πιάσουν ἓνα μονοπάτι διατὶ εἶδα τοὺς Τούρκους καὶ ἔπιασαν ὅλα τὰ καταράχια. Βλέποντας ὅτι ἔστειλα νὰ πιάσω τὸ μονοπάτι, ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ. Οἱ Ἀρκαδινοί, ἀφοῦ ἐπολέμησαν, δὲν τοὺς βάσταξαν καὶ ἦλθαν κατ' ἐμένα. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὸν κάμπον. Ἡ καβαλλαρία ἢ τουρκικὴ ἦλθεν ἕως εἰς τὸ Λιοντάρι, καίοντας τὰ χωριά. Καμμιά δεκαριά χιλιάδες ἐτέντωσαν ἀπὸ τὲς πλάτες τοῦ Γενναίου στὸν κάμπον. Βλέποντας ἐγὼ ἐκείνους, ὅτι ἐπλεύρωσαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μας, ἐκατέβηκα μὲ τὸν Κολιόπουλον ἓνα κάρτο μακρὰν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νὰ τοὺς φοβίσω. Δύο μέρες καὶ τρεῖς νύχτες ἅπαντα ὁ πόλεμος. Σὰν εἶδα ὅτι δὲν ἐμποροῦσα νὰ τοὺς κάμω βοήθειαν, - μιὰ βρυσούλα ἦτον, δὲν ἐκόταξαν νὰ στείλουν νὰ πάρουν νερό, διατὶ τοὺς ἔφευγαν, δὲν εἶχα πολεμοφόδια, τροφὰς καὶ νερό - τοὺς ἔκαμα σινιάλο νὰ φύγουν μὲ φωτιές. Εἰς ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἐσκοτώθηκαν 5 δικοί μας, Τοῦρκοι ἀρκετοί. Ἐφυγαν οἱ ἐδικοί μας καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τοῦ Τουρκολέκα, καὶ ἐπῆραν τὰ Δερβένια. Ἡμεῖς ἐτραβηχθήκαμεν κατὰ τὴν Καρύταιναν, ὅπου ἦτον τόπος δυνατός. Οἱ Τοῦρκοι ἐτράβηξαν κατὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐμπῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ὅταν (5) ἐφύγαμεν τὸ βράδυ, ἔστειλα, νὰ κάψω τὴν Τριπολιτζά, τὸν Τζόκρην, καὶ δὲν ἐπρόφθασε. Ἀρχίνησε νὰ κάψει τὴν πόλιν, ἔφθασε ὁ Μπραΐμης, καὶ ἐπῆρε τῆς Τριπολιτζᾶς τὸ πράγμα ὅλο. Ἐκατῆζε ἡμέρες δέκα διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν τὰ στρατεύματά του. Ἐκεῖνες τὲς δέκα ἡμέρες ἐγὼ ἐσύναξα Κολιόπουλον, Κανέλλον Δεληγιάννην, Παπατσώνην - τὴν νύκτα ὅπου ἔφυγαν ἐσκοτώθηκε ὁ Κολιός, ὅχι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς - καὶ ἐγινήκαμεν ὡς 4.500. Ἐζυγώσαμεν κοντὰ διὰ νὰ πιάσωμεν τὰ πόστα, νὰ μὴν τραβήξει κατὰ τὴν Καρύταιναν καὶ χαλάσει τὲς χῶρες. Ὁ Ζαΐμης καὶ τὸ Ἀρχοντόπουλο ἦτον εἰς τὸ Τορνίκι, ὡς 2.000. Οἱ Μυστριῶτες καὶ οἱ Ἀγιοπετρίτες μὲ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ μὲ τὸν Π. Μπαρπιτζιώτην. Ὁ Ἱμπραΐμης ἐκίνησε, καὶ πάγει εἰς τὸ Ἄργος. Ἀφήνει στράτευμα εἰς τὴν Τριπολιτζά, πάγει στὴν Γλυκειὰ (περιβόλι τοῦ Μιαούλη). Ἡμεῖς σὰν ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Ἱμπραΐμης ἐκατέβηκε στὸ Ἄργος, τοὺς ἔκαμα ἓνα στρατήγημα νὰ ἐβγοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ πηδήσωμεν μέσα. Ἐστειλα τὸν Κολιόπουλον μὲ 1.000 νὰ πιάσει τὴν μάνα τοῦ νεροῦ κρυφίως, ποὺ νὰ μὴ φαίνεται τὸ στράτευμά του, τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Περιθώρι μὲ 2.000 καὶ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην, Παπατζώνην καὶ λοιπούς εἰς τὸ κέντρον, ψηλὰ εἰς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τὴν πόρταν, κρυμμένοι καὶ ἐκεῖνοι· ἐγὼ στεκούμουν εἰς τὸ κέντρον. Ὁ Κανέλλος, ὅπου ἦτον εἰς τὴν μέσην, νὰ βγάλει 50 ἀνθρώπους. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντές τους ὀλίγους νὰ βγοῦν. Ὁ Κολιόπουλος, Γενναῖος νὰ ἐμβοῦν ἀνάμεσα Τούρκους καὶ Τριπολιτζά, καὶ νὰ ἐμβοῦν μέσα ἀπὸ τοῦ Λεονταριοῦ τὴν πόρταν. Τὸ στρατήγημά μου

ἔγινε ἀνωφελές. Οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν ὀλίγοι καὶ δὲν ἄφησαν τὸ κάστρο. Ἐγινε καμιὰ ὥρα ἀκροβολισμός, εἶδαν οἱ Ἕλληνες ὅτι δὲν ἔβγαιναν καὶ ἐφανερώθηκαν κι ἔπιασαν τὲς τάμπιες οἱ Τοῦρκοι. Τὴν ἰδίαν ὥραν λαμβάνω ἓνα γράμμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι (1). Ἡ Κυβέρνησις μᾶς ἔγραφε, ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης πάγει εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον, καὶ τὰ στρατεύματά μας νὰ πᾶν κοντά. Ἡμεῖς οὔτε πολεμοφόδια εἴχαμεν, οὔτε τροφάς· ἐτρώγαμεν κριάρια καὶ φάνη, διατὶ τὰ χωριὰ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν τρομάρα τους. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπολιτζᾶς γράφουν εἰς τὸν Ἱμπραϊμην νὰ φθάσει. Σὰν ἔλαβα καὶ τὸ γράμμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, διορίζω τὸν Δημήτριον τὸν Κολιόπουλον νὰ πᾶμε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάρουμε τζοπχανὲ καὶ τροφές. Ἀφήνω τὸν Κανέλλο καὶ τὸν Παπατζώνην μὲ 1.500, νὰ φοβίζουν τοὺς Τούρκους. Ἐγὼ μὲ 300 ἐκίνησα νὰ κάμω κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔρριξε ἓνα νερὸ καὶ ἔγινε ἓνα πέλαγος. Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν ἀπὸ μερικὰ χωριὰ, πίνουν κρασί, τοὺς πιάνει καὶ ἐμέθυσαν, καὶ ἀργοπόρησαν νὰ βγοῦν εἰς τὸ Παρθένι. Ἐστεῖλα τὸν Κωνσταντῖνο Ζαφειρόπουλον, νὰ μετρήσει τ' ἀσκέρι τοῦ Κολιόπουλου, ἀπὸ κοντὰ ἐπῆγα καὶ ἐγώ. Ἐτράβηξα νὰ ξημεσημεριάσωμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον. Ἐγὼ ἐκατέβηκα εἰς τὸ χάνι τοῦ Ἀχλαδόκαμπου, νὰ ξανασάνουν τὰ στρατεύματα, καὶ ἐγὼ νὰ κινήσω. Ἐγραψα εἰς τὴν Κυβέρνηση νὰ μοῦ βγάλουν τσοπχανέδες καὶ ψωμί εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάγω ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον.

Ὁ Ἱμπραϊμης ἐκίνησε ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἐκοιμήθηκε εἰς τὰ Βρουσάκια. Ὁ τόπος ἦτον σκάπετα. Ὅταν ἐστείλαμεν τοὺς ταχυδρόμους, αὐτοὶ συναπαντήθηκαν μὲ τὴν μπροστέλαν τοῦ Ἱμπραϊμην, καὶ ἐγύρισαν φεύγοντας ὀπίσω, καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι (2). Ὁργάνισα εἰς 4 κολόνες τὸ στράτευμα· τὸν Βασίλη τὸν τουρμπιετιέρη (3) τὸν ἔστεῖλα νὰ μᾶς κάμει σημάδι, ἂν οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι, νὰ βαρέσει τὴν τρουμπέτα, ἂν ὅλο τὸ στράτευμα, νὰ ρίξει ἓνα ντουφέκι. Ἐπῆγε κι ἔρριξε τὸ ντουφέκι. Ὁ Κολιόπουλος νὰ πάγει εἰς τὴν Γύρα, ὁ Γ. Ἀλωνιστιώτης νὰ πάγει στοῦ Μπέγη στὴν Σκάλα, καὶ ὁ Γενναῖος νὰ πιάσει τοῦ Παρθενιοῦ τὴν στράτα, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἄκραν (4). Βλέπομεν καὶ ξαγναντάει ὅλο τὸ στράτευμα τοῦ Ἱμπραϊμην ἕως 3.000 καὶ ἔπεσε στὸν κάμπον τοῦ Ἀχλαδόκαμπου. Τοὺς ἔκαμε 4 κολόνες κι ἐκεῖνος ἐμοίρασε τὴν πλιότερη καβαλλαρία κατὰ τὴν Γύρα. Οἱ Ἕλληνες ἔμου ἀποσταμένοι, ἔμου δὲν εἶχαν ταμπούρια, ἐπέεικασα ὅτι θὰ χαλασθοῦμεν. Ἄν εἴχαμεν τὴν εἵδησιν ἀπὸ τὴν νύχτα, καὶ ἤθελε ταμπουρωθοῦμεν καὶ ἔλθει (5) καὶ ὁ Ζαῖμης θὰ ἐπολεμούσαμεν καλὰ. Ἐστοχάσθηκα, τὸ στράτευμα νηστικὸ καὶ χωρὶς τζοπχανέ. Ἐβάρεσα ριτιράδα νὰ γλυτώσω τὸ στράτευμα. Ὁ Κολιόπουλος ἐτράβηξε κατὰ τὸ μοναστήρι τὸν Ἅγιο Νικόλα, ὅπου ἦτον δυνατὸς ὁ τόπος. Βαρῶ τὴν τρουμπέτα νὰ σηκωθεῖ καὶ ὁ Γενναῖος, δὲν θέλει νὰ σηκωθεῖ. Βλέποντας ὁ Ἱμπραϊμης αὐτὸ ὅτι μένει, ἔβαλε κολόνες κολόνες εἰς τὸν ἄγριον τόπον, ἐγὼ ἐκ νέου διέταξα τὴν ριτιράδα. Βγαίνοντας εἰς τὸ Παρθένι μὲ καμμιὰ εἰκοσαριὰ καβαλλαραίους, ἐπῆγα νὰ πιῶ νερὸ εἰς ἓνα χωριό, στὰ Μπερτσοβᾶ. Ὁ Γενναῖος ἔπιασε ἓνα καταράχι ἀντίκρυ τοῦ χωριοῦ στὴν κορφὴν τοῦ βουνοῦ μὲ 1.500. Ἐκεῖ ποῦ ἐπῆγα νὰ πιῶ νερό, δὲν εὔρα (6) καὶ ἦτον σκάπετα μία βρυσούλα, καὶ ἐπῆγα νὰ πιῶ νερό. Οἱ Τοῦρκοι ἐστάθηκαν σ' ἀμπέλια τὰ Μπερτζοβίτικα, ἕως ὅπου νὰ βγοῦν ὅλοι, καὶ ἡ καβαλλαρία ἡ τούρκικη ἐσχόρπισε στὸν κάμπον, καὶ μᾶς πλάκωσαν στὴν βρύση. Τοὺς βάλλομεν στὸ τουφέκι, κι ἔφυγαν. Ἐτουφεκίσθημεν, στοὺς Ἁγίους... (7). Ἐπῆγα καὶ ἐκάθησα ἀντίκρυ τοῦ Γενναίου. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐκστράτευσαν· ἔμειναν ἐκεῖ σ' ἀμπέλια· τὸν ἔβλεπαν τὸν Γενναῖον, καὶ δὲν τοῦ πῆγαν ἀπάνω. Τὸ δειλινὸ ἐκάλεσα τὸν Γενναῖον μὲ τὴν τρομπέτα νὰ ἔλθουν σ' ἐμᾶς, καὶ μὲ τὸ ἐσπέρας ἀνταμωθήκαμεν· ἀνταμώνοντας τοὺς λέγω: «Ὁ Κανέλλος εἶναι ἐκεῖ θαρρευμένος καὶ ὁ Παπατζώνης ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι νὰ πᾶμε ἐμπρὸς νὰ τοὺς

σηκώσωμεν, διὰ νὰ μὴν τοὺς κλείσουν (1) οἱ Τοῦρκοι». Ἐφθάσαμεν τὸν ἐσηκώσαμεν, καὶ ἐπήγαμεν κατὰ τὴν Ἀλωνίσταινα ὅλοι. Ὁ Ἱμπραϊμης ἔμεινε στὴν Τριπολιτζά. Ἐγγραφα εἰς τὲς ἐπαρχίες καὶ ἐσυναχθήσαν εἰς τὰ Δερβένια 7.000. ἦλθε τὸ Ἀρχοντόπουλο, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Λόντος, καὶ εἶχαν τὸ Λεβίδι μὲ 2.000 καὶ ἐγὼ εἶχα 5.000, τὸν Κολιόπουλον, τὸν Κανέλλον, τὸν Παπατσώνην καὶ τὰ Καρυτινὰ στρατεύματα μὲ τὸν Γενναῖον. Ἐμάθαμεν ἀπὸ ἕναν Τοῦρκον, ὅτι τοῦ ἦλθε μεντάτι ὁ γαμβρός του μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Μοθώνην, καὶ θὲ νὰ κινηθεῖ διὰ βοήθειαν τοῦ Ἱμπραϊμης. Καὶ τότε ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Δερβένια, διὰ νὰ μὴ περάσει πρὸς βοήθειαν. Ἐγγραφα ἕνα γράμμα εἰς τὰ Δερβένια (2), νὰ ἔλθοῦν κι ἐκεῖνοι εἰς βοήθειαν, διατὶ θὰ πιάσω τὰ Βέρβενια καὶ νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν, τόσον καὶ τοῦ Ζαΐμη νὰ ἔλθει εἰς τὴν Πάνω Κρέπα, καὶ στὸν Κολιόπουλον τὸν ἔστειλα μὲ 2.000 νὰ πιάσει τὰ Βαλτέτζια (3), καὶ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Παπατζώνην τὸν ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Τρίκορφα. Καὶ τὸ βράδυ ἦλθε ὁ Ζαΐμης εἰς τὴν Ἐπάνω Κρέπα καὶ ἀναψαν φωτιές, τὲς εἶδαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτζάν καὶ ὑποπτεύθηκαν μήπως πιάσουν τὰ Τρίκορφα οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν αὐγὴν ἀπεφάσισε ὁ Ἱμπραϊμης, καὶ ἔστειλε ἕνα δύο χιλιάδες νὰ πιάσουν διὰ νυκτὸς τὰ Τρίκορφα. Ὁ Γενναῖος ἐκίνησε, δὲν ἐπρόφθασε νὰ πιάσει τὰ ταμπούρια ὅλα, παρὰ τὰ μισά, καὶ τὰ μισὰ ἔπιασε ὁ Ἱμπραϊμης. Ἀρχίνησε (4) τὸν πόλεμον· ἐγὼ ἤμουν εἰς τὴν Πάνω Κρέπα, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ Καλαβρυτινὰ καὶ Κορινθιακὰ στρατεύματα. Ὁ Κολιόπουλος ἐκίνησε νὰ ἔλθει μεντάτι εἰς τὸν Γενναῖον. Ἐστειλε ὁ Μπραϊμης τὴν καβαλλαρίαν, ὅπου ἐθέρισε στὸν κάμπον. Ἐπῆγε στὴν Σιλήμνα, ὅπισθογύρισε τὸν Κολιόπουλον. Ἦτον κάμπος καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀντισταθεῖ ὁ Κολιόπουλος. Τὰ στρατεύματα ἦσαν εἰς τὰ Βέρβενια 7.000· ἄκουσαν τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειαν. Ἄν αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς βοήθειαν, δὲν ἔστελνε ὁ Μπραϊμης ὅλον τὸ στράτευμα (5) ἐναντίον τοῦ Γενναίου. Ὁ Ἱμπραϊμης ὅσον ἔστελνε ἀπὸ Τριπολιτζά βοήθειαν, τόσον ἔστελνα κι ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν μας. Ὁ πόλεμος διήρκεσε ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἕως δύο μετὰ τὸ μεσημέρι, 9 ὥρες. Κανόνια ἔρριχναν (6) ἐναντίον τὸ ταμπούρι τοῦ Γενναίου (7). Ὁ Γενναῖος ἐβγήκε δύο φορὲς ἀπὸ τὸ ταμπούρι διὰ νὰ τοὺς πάρει κανόνια, ἀλλ' εὗρισκε πολλὴν δύναμιν καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν δὲν ἐπροξενοῦσαν βλάβην. Εἰς τὸ ταμπούρι ἐσκοτώθη ὁ Παπατζώνης, καὶ ἄλλοι δύο τρεῖς σημαντικοί. Τὰ στρατεύματα τοῦ Ἱμπραϊμης ἦτον ἕως 20.000. Τὸ ταμπούρι ὅπου ἦτον ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε φόβον, καὶ ἀφοῦ εἶδαν οἱ Τοῦρκοι, ὅτι δὲν κάμνουν τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐξαπλώθηκε εἰς τὲς πτέρυγες. Ὁ Παναγιωτάκης Νοταρᾶς, ὅπου βαστοῦσε τὴν πλάτην τοῦ Γενναίου, ἀνεχώρησε, καὶ ἔτзи ἔφυγε καὶ ὁ Γιάννης Νοταρᾶς μὲ μεγάλον κίνδυνον· ἐπῆραν (8) τὰ ὀπίσθια τοῦ Γενναίου καὶ ἀφοῦ εἶδαν, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ ταμπούρι καὶ ἔκαμαν κατὰ μᾶς. Ἡ καβαλλαρία τοὺς ἔφθασε, κι ἐκεῖ ἐχάθηκαν 180, καὶ πολλοὶ σημαντικοὶ ἀξιωματικοί, καθὼς Γεώργιος Ἀλωνιστιώτης, Κώστας Μπούρας, Ν. Ταμβακόπουλος, Χριστόδουλος Ναύτης, Χρῖστος Παναγούλιας, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἦτον διαλεκτοί, 110 ἀπὸ τὴν Καρύταιναν καὶ 70 ἀπὸ τὲς λοιπὰς ἐπαρχίες. Ἐστειλα ἕναν μπαϊρακτάρη Μιχαλάκη τοῦ Ζαΐμη μὲ 30 ἀνθρώπους· ἐβάσταξε τοὺς Τούρκους καὶ ἐγλύτωσαν οἱ ἐδικοὶ μας (9). Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα. Ὁ Ἱμπραϊμης, ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι ἦτον ἐκεῖ στρατεύματα Ἑλληνικά, ἔπιασε τὴν Πιάνα καὶ τὸ Χρυσοβίτζι μίαν ὥραν μακριὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ εἰς τὴν μέσσην εἶναι οἱ μύλοι τῆς Νταβιάς. Ἀφῆκε τὸν Σουλεϊμὰν μπέη μὲ 5.000, καὶ ἔφκιασε 12 ταμπούρια, διὰ νὰ φυλάγει τοὺς μύλους. Ὁ Ἱμπραϊμης ἐξαπλώθηκε εἰς τοὺς κάμπους καὶ ἐθέρισε τὰ γεννήματα, καὶ τὰ ἔμβασε εἰς τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἐπῆγε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ. Εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα ἐβγήκαν 100 Ἀράπηδες, τοὺς ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους ἐκτὸς ἀπὸ τρεῖς τέσσερους, ὅπου

ἔφυγαν καὶ ἔδωσαν τὴν εἶδυσιν. Ὁ Ἱμπραΐμης ἔμαθε ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς Ἀλωνίσταινα, ἐκίνησε μὲ ὅλον του τὸ στράτευμα εἰς πέντε κολόνες, καβαλλαραίους καὶ πεζοὺς. Εἴχαμεν σκοπὸ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Δημητζάναν, ἀλλὰ δὲν ἐκαταφθάσαμεν. Τὴν αὐγὴν ἐφύγαμεν καὶ ἀφήκαμεν τὸν Κολιόπουλον μὲ 1.000, καὶ ἐκεῖ δὲν ἐμπόρεσε νὰ βαστάξει καὶ ἦλθε στὴ Βυτίνα, καὶ ἀπὸ τὴ Βυτίνα εἰς τὰ Μαγούλιανα. Ὁ Ἱμπραΐμης ἔκαψε τὴν Βυτίνα καὶ ἦλθε εἰς τὰ Μαγούλιανα. Ἐκεῖ δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ τὸν βαστάξωμεν καὶ τὸ στράτευμα ἐσκορπίσθη. Οἱ Καρυτινοί, σὰν ἐμβῆκεν ὁ Ἱμπραΐμης εἰς τὴν ἐπαρχία τους, ἐπῆγε ὁ καθένας νὰ ἀσφαλίσει τὴν φαμελιάν του. Οἱ Κορινθιοὶ ἀνεχώρησαν, ὁ Λόντος ἀνεχώρησε καὶ αὐτός· ἐμείναμεν κατὰ περίστασιν, ἐγώ, ὁ Ζαΐμης, Κανέλλος Δεληγιάννης, Κολιόπουλος, καὶ Ἀναγνώστης Παπασταθόπουλος καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης. Ἐπῆγαμεν εἰς τὰ Λαγκάδια. Ἦλθε ὁ Ζαχαριάδης μὲ τὰ γράμματα, διὰ νὰ ὑπογράψωμεν τὴν ἀναφοράν, καὶ νὰ ζητήσωμεν τὴν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν· ἐπειδὴ καὶ δὲν ἤμπορούσαμεν ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι καὶ νὰ ὑπογράψωμεν τὴν ἀναφοράν, ὑπογράψαμεν οἱ ἕξ καὶ ἐβάλαμεν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων τὰς ὑπογραφάς. Εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν εἴμεθα ἀπελπισμένοι, τὰ ὑπογράψαμεν, τὰ ἐδώσαμεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον ἄνθρωπον, καὶ ἐπῆγε στὴν Ζάκυνθον. Ὁ Ζαΐμης ἀνεχώρησε διὰ τὰ Καλάβρυτα· ὁ Γενναῖος ἐπῆγε διὰ νὰ εὔρει τὸν υἱόν μου Κωνσταντῖνον εἰς τοῦ Ψάθαρα μὲ τὸν Κανέλλον καὶ ἐπῆγαν, ἐπῆραν τὲς φαμελιές καὶ τὲς ἐπῆγαν εἰς Ναύπλιον. Ὁ Κολιόπουλος ἐπῆγε εἰς τὸ Παλούμπα, ἐπῆρε τὴν φαμελιά του καὶ ἐπῆγε στὴ Μονεμβασία (1), καὶ ἔτζι διελύθη αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ ἔμεινα μὲ 30 ἀνθρώπους, καὶ ἐπέρασα κατὰ τὸ Φανάρι. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔστειλα διαταγὰς, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐμαζώχθηκαν 2.000. Ἐκεῖνο ὅπου ἐχάλαγε (2) τὸ μυαλὸ τοῦ Μπραΐμη ἦτον, ποὺ μοῦ χάλαγεν ἓνα στρατόπεδον καὶ εἰς δύο ἡμέρας ἐσύσταινα ἄλλο. Ὁ Ἱμπραΐμης ἐπῆγε στὴν ἐπαρχίαν Καρύταινα, ἐπῆγεν ἕως στὰ Καλύβρυτα, Στρέζοβα, καίοντας καὶ σκλαβώνοντας, ἐλεηλάτησε ἕως ἐκεῖ καὶ ἐγύρισε ὀπίσω στὴν Τριπολιτζά· ἀπὸ ἐκεῖ μονονυχτὶς ἐπῆγε εἰς τὸν Μυστρά, ἐσκλάβωσε, ἐλεηλάτησε, καὶ ἐκεῖ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐκίνησε διὰ τὰ Μοθωκόρωνα. Ἄφηκα τὲς 2.000 εἰς τὲς Καρυές, ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὰ Βέρβена, διὰ νὰ ἐμποδίσω νὰ διαλυθοῦν οἱ 5.000 συναγμένοι ἐκεῖ. Μόλις εἶδαν τοὺς Τούρκους ἐτζάκισαν· εἰς τὰ Βέρβена ἐκλείσθηκαν καὶ μερικοί. Ὁ Ἀνδρέας, παιδὶ τοῦ Κοντάκη, ἐπολέμησαν, ἐσκότωσαν 15, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτζά, ἐπῆγαμεν εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον, καὶ διελύθη τὸ στράτευμα. Ὁ Ἱμπραΐμης καταβαίνοντας εἰς τὰ Μοθωκόρωνα, ἐκτύπησε τὸ στράτευμα ὅπου εἶχα ἀφήσει εἰς τὲς Καρυές, τοὺς ἐκτύπησε, δὲν τοὺς ἔκαμε τίποτε, καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Κορώνη. Ἐσκοτώθηκαν Τοῦρκοι 70.

Ἴδου πῶς ἐστάθηκε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλίας. Μία φορὰ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν Ρῶμα καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι ὁμίλησε μὲ τὸν Ἄδαμ. Ὁ Ἄδαμ τοῦ εἶπε: «Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσπάσωμεν τὸν Κολοκοτρώνην ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸν κόμμα;» Τὸ κόμμα αὐτὸ ἐνομιζέτο ἀγγλοδιωκτικὸ καὶ ρωσολάτρικο, καὶ αὐτὸ τὸ διέδιδαν οἱ Μαυροκορδατισταί. Μοῦ ἔγραψε ὁ Ρῶμας καὶ μοῦ ἔλεγε τὰ ὅσα τοῦ εἶπε, καὶ νὰ τοῦ γράψω ἰδιοχείρως τὸ φρόνημά μου (3). Ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθην ὅτι: «Δὲν εἶμαι ἀγγλοδιωκτικὸς καὶ ρωσολάτρης (4), ἀλλὰ εἶμαι φίλος ἐκείνου ὅπου θέλει νὰ κάμει τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μου, καὶ γίνου ἐγγυητὴς εἰς τὴν ἐξοχότητά του τὸν Ἄδαμ, καὶ ὁ Ἄδαμ ἂς γίνῃ εἰς τὴν αὐλήν του διὰ τὰ φρονήματά μου». Ὁ Ἄδαμ ἔστειλεν εἶδυσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ μὲ μερικὸν καιρὸν ἔκραξε τὸν Ρῶμα, ἐκλείσθηκε δύο ἡμέρες, ἔκαμε τὸ σχέδιον τῶν ἀναφορῶν, καὶ τὴν ἔστειλε τὴν μίαν νὰ τὴν ὑπογράψω ἐγώ, καὶ τὴν ἄλλην ὁ Μιαούλης· τὴν ὑπογράψαμεν· Ἐννοεῖτο τὸ Ἔθνος συνασμένον εἰς Συνέλευσιν, καὶ ἔτζι τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν ὑπόγραψαν ὡς

ἄτομα, ὄχι ὡς διοικήσεις. Ἐλεγε ὅτι τὸν παρόντα νόμον νὰ ἐκτελέσουν οἱ πρόεδροι τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ὑπογράφηκε Πρόεδρος τῶν ἐνωμένων ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος· Μιαούλης (1), πρόεδρος τῶν νήσων, καὶ ναύαρχος τῶν κατὰ θάλασσαν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Αὐτὴν τὴν πρᾶξιν τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν Λόνδρα, τὴν ἐπικύρωσε τὸ Ἔθνος εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Τροιζῆνος.

Ἐκαμα διαταγῆς Μυστρά, Μονεμβασία (2), Ἅγιο Πέτρο καὶ ἐσύναξα δέκα χιλιάδες (3), καὶ ἦλθα καὶ ἔπιασα τὰ Βέρβена, καὶ ἡ γερόντισσα ἡ μάνα μου, (εἶχα ἓνα καπετάνιο Χειμαριώτη μαζί της) ἦλθε (4) στὸ Γεωργίτζι καὶ ἐπέρασε στὴν ἄκραν τοῦ Μυστρά, διὰ νὰ περάσει στ' Ἀνάπλι, καὶ εἶχαμε καὶ τὰ δύο τοῦ Σενετζήμπεη παιδιὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά ἐνέχυρον· τὰ ἔβαλα εἰς ἓνα τόπον καὶ ἐφυλάχθησαν ἕως ποῦ τ' ἀλλάξαμεν μὲ τοὺς δύο Ζαφειρόπουλους ἀπὸ τὸν Ἱμπραϊμ, καὶ ἐπῆγα καὶ ἄφηκα τὸ στράτευμα εἰς τὰ Βέρβена, καὶ ἐπῆγα νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν φαμελιάν μας· δύο ὥρες τὰ Βέρβена ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρον. Τὸ στράτευμα εἶδε μπουχὸ τῆς Τριπολιτζᾶς στὸν κάμπο καὶ εἶπε πὼς εἶναι στράτευμα, καὶ ἐσκόρπισαν, καὶ ὅταν ἐγύρισα, τοὺς ἀπάντησα. Εἶδα ὅτι δὲν ἔκανα δουλειά, ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνηση ὅτι νὰ κάμουν στρατιώτας στ' Ἀνάπλι, καὶ νὰ δώσουν τοῦ Λόντου, Γενναίου, Κανέλλου πληρωτικούς καὶ τότε στέλνω, ἔχοντας ἐκτελεστικὴ δύναμη, καὶ μαζώνω καὶ ἄλλα στρατεύματα. Ἐτῆι ἦλθαν καὶ ἐσυνάχθημεν ἕως τέσσερες χιλιάδες. Ἦλθε ὁ Λόντος, ὁ Κανέλλος, κι ἐγινήκαμεν ὡς τέσσερες χιλιάδες· ἦτον εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον. Τότενες ἔδωκα διαταγὴ τοῦ Ἀντώνη Κολοκοτρώνη, τοῦ (5) νὰ ἔρχονται νὰ παίρνουν τζοπχανέδες, νὰ κτυποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη· καὶ ἔπαιρναν σημαίες, ἐσκότωναν, μᾶς ἤφερναν κεφάλια, καὶ ἐπλήρωναν ἓνα τάλλαρο τὸ κεφάλι, ἓνα τάλλαρο (6) τ' ἀγόραζα ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, καὶ τὰ ἔστελνα. Καὶ τότενες ἦλθε ὁ Μπαϊμης μὲ ὅλο του τὸ στράτευμα εἰς τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἄφηκε τὴν δύναμιν εἰς τοὺς Μύλους (7), Δαβιά, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἐκίνησε μὲ τριάντα χιλιάδες κατὰ τοῦ Μυστρά. Ἐγὼ ἐκείνες τὲς ὥρες (8) ἔτυχα νὰ εἶμαι στ' Ἀνάπλι, διὰ ὑπόθεσιν τοῦ στρατεύματος καὶ νὰ δώσω γνώμην καὶ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ἔτῆι ἀποφάσισα μία ἐπιτροπὴ, τὸν Κωνσταντῖνον Δεληγιάννη κι ἓναν ἄλλον Ρουμελιώτην μὲ τὸν ἴδιον ὄνομα, καὶ Ἀναστάση Λόντον, καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἔκαναν τροφές καὶ ἐπλήρωναν καὶ τοὺς Λουφεντζήδες καὶ ὅσοι μπουλουξήδες ἔρχοντο τὸ μηνιάτικό τους ἔπαιρναν τεσκερέ, καὶ ἐπληρώνονταν εἰς τὸ Ἄστρος. Ἐγὼ ἐβγῆκα εἰς τὸ Ἄστρος. Ἐκεῖ μοῦ ἦλθε ἡ εἰδησις, ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης πάει εἰς τὸν Μυστρά (9), καὶ ἔγραφα τοῦ στρατεύματος νὰ κινήσει διὰ τὸν Μυστρά, καὶ ἐμβῆκα (10) εἰς ἓνα καϊκι καὶ ἐβγῆκα εἰς τὸ Λενίδι, διὰ νὰ συνάξω στρατεύματα. Ἐτῆι ἠκολούθησε· ὅταν ἐπῆγα εἰς τὸ Λενίδι ἔκαμα 200 Λενιδιώτες, καὶ ἐβγῆκα ἐμπρός, καὶ ἀντάμωσα καὶ τὸ ἄλλο (11) στράτευμα, ἕως 4.000 Ζαϊμης, Λόντος, Γενναῖος, Παναγιωτάκης Νοταρᾶς. Ὁ Ἱμπραϊμης ἐπῆγε ἕως ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Μονεμβασία (12) καίοντας· ἐγύρισε εἰς τὴν Ἀπιδιά, ἐχώρησε τὸν γαμβρό του μὲ 1.000 καὶ ἦλθε εἰς ἓνα χωριό. Ἡμεῖς τὸν ἐβαρέσαμεν, 4 σκοτωμένοι, καὶ ἐτράβηξε σ' ἓνα βουνό· ἔκαμε σενιάλο, καὶ ἦλθε τακτικὸ εἰς βοήθειάν του. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθησαν εἰς τὸ Γεράκι, καὶ οἱ ἐδικοὶ μας εἰς τοῦ Κοσμᾶ. Ἐδιέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα (13) κατὰ τὸν Ἅγιον Βασίλειον νὰ ἀναχωρήσουν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶμεν εἰς πόλεμον· ὅλοι οἱ μισθωτοὶ ἀνεχώρησαν μὲ τὰ φορτηγὰ ἕως 3.000, καὶ ἐμείναμεν μόνο μὲ 1.000. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦλθαν νὰ πολεμήσωμεν· ἐτράβηξαν εἰς τὸ Μαραθονήσι· ἐπῆγαν εἰς τὸν Πολυτζάραβον· ἐκεῖ ἀπάντησαν τοὺς Μανιάτες, ἔκαμαν πόλεμον δυνατὸν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὀπισθοδρόμησαν. Εἰς διάφορα μέρη δυνατὰ ἐκλείσθησαν οἱ ἐδικοὶ μας καὶ πολέμησαν χωρὶς νὰ τοὺς κάμουν οἱ Τοῦρκοι τίποτε.

Ἐτράβηξαν ἔπειτα διὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐβγήκαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ Βέρβена καὶ τότε ἀνεχώρησε ὁ Ζαΐμης κατὰ τὰ Καλάβρυτα, ὁ Νοταρᾶς (1) διὰ τὴν Κόρινθον καὶ ἐσύναζαν στρατιώτας διὰ νὰ ἀντισταθοῦν τοὺς Τούρκους, ἃν ἐπήγαιναν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἕως ὅπου (2) ἐπίασαν τὰ Τζιπιανὰ Κορίνθιοι. Ἐγώ, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Λόντος ἐμείναμεν εἰς τὰ Βέρβена. Ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἔρχεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιον μὲ 300 ἀνθρώπους εἰς τὰ Δολιανὰ. Τότε ἀποφάσισα καὶ παίρνω 200 ἀνθρώπους διὰ νὰ πάω εἰς τοὺς Μύλους τῆς Δαβιάς. Ἄφηκα τὸν Γενναῖον, τὸν Λόντο καὶ τὸν Κανέλλον εἰς τὰ Βέρβена καὶ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Εἰς τόσες ἡμέρες θὰ ἰδῇτε φωτιές, νὰ ἔχετε βάρδια καὶ ὅσες φωτιές ἐδῇτε μὲ τόσες χιλιάδες εἶμαι καὶ νὰ κάμετε καὶ σεῖς φωτιές διὰ νὰ καταλάβομε ὅτι τὰς εἶδατε. Καὶ αὐγὴν θὰ κτυπήσω τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐσεῖς ὁλονυκτὶς νὰ πιάσετε τὰ Τρίκορφα, καὶ νὰ ἐμποδίζετε κάθε βοήθεια ὅπου θὰ ἔλθει ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά». Ἐπῆγα εἰς τὰ Δολιανὰ, ἐπῆρα τὸν Θ. Γρίβα κοντὰ μὲ τοὺς 300 ἀπὸ τὰ Δολιανὰ, ἐπέρασα εἰς τὰ Τζιπιανὰ καὶ τοὺς εἶπα: «Ἄν ἰδῇτε εἰς τὸ δεῖνα βουνὸ φωτιές, νὰ κινήσει ἐκεῖνο τὸ στράτευμα διὰ νὰ πιάσει τὴν Πάνω Χρέπα». Ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, ἔστειλα πεζοδρόμον εἰς τὸν Ζαΐμην, ὅπου ἦτον εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ τοῦ ἔγραφα, μιὰ ὥρα ἀρχύτερα νὰ ἔλθει μὲ ὅσους ἡμπορέσει. Ἦλθε μὲ 600 ὁ Ζαΐμης καὶ εἶχα καὶ 1.400 καὶ ἐγινήκαμεν 2.000. Εἶχα σκοπὸν νὰ κτυπήσω τοὺς Μύλους τῆς Ταβιάς διὰ νὰ τοὺς κόψω τὰς ζωοτροφίαις. Ἐρώτησα μερικοὺς Τούρκους, ὅπου ἐπίασαν οἱ Ἕλληνες, πόσοι ἦτον εἰς τὰ ταμπούρια τὰ τούρκικα, καὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἦτον μόνον 800. Ἐκαμα τὰ σημεία, καὶ τὰ διάφορα στρατεύματα ἦλθαν καὶ ἐπίασαν τὰς θέσεις, ὅπου τοὺς εἶχα εἰπεῖ, μὲ τὰ χαράματα. Ὁ Θ. Γρίβας ἐζήτησε τὴν θέσιν, ὅπου ἦτον ὁ Χασὰν μπέης· τοῦ ἔδωσα ὁδηγοὺς καὶ ἐπῆγε. Ὁ Βασίλης Ἀλωνιστιώτης μὲ τοὺς Ἀλωνιστιώτας ἐπῆγε εἰς τὸ πλευρό του, καὶ τὸν Ἀντώνη τὸν Κολοκοτρώνη τὸν ἔστειλα εἰς τὸ Χρυσοβίτζι μὲ 500 διὰ νὰ τοὺς πέσουν ἀποπάνω, ἃν δοκιμάσουν οἱ Τούρκοι νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὰ ταμπούρια διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν ἄλλων Τούρκων, ὅπου ἔμελλε (3) νὰ κτυπήσει ὁ Κωνσταντῖνος Ἀναστόπουλος, τῆς ἀδελφῆς μου τὸ παιδί. Ἐγὼ καὶ ὁ Ζαΐμης μὲ 200 ἐσταθήκαμεν εἰς τὴν μέσην τῆς Πιάνας καὶ τῶν Ἀλωνιστιωτῶν, ἐμοιρασθήκαμεν εἰς πέντε θέσεις. Εἰς τὴν Πιάνα εἶναι ἓνας παλιόπυργος καὶ οἱ Τούρκοι τὸν εἶχαν φτιάσει ὡς κάστρο. Ἦτον 130 Τούρκοι· ἐκείνους εἶχα εἰπεῖ νὰ βαρέσουν τὴν νύκτα ἢ εἰς τὴν ράχην ἢ εἰς τὸ χωριό· ἢ μιὰ θέσις ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅπου ἐβαστούσαμεν ἦτον μακριὰ 10 λεπτά.

Ὁ Κωνσταντῆς καὶ ὁ Λεχουρίτης ἐκατέβηκαν μὲ τὰ χαράματα εἰς τὸ χωριό, τὸ ὁποῖον ἦταν χαλασμένον ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπίτηδες, διὰ νὰ μὴ τὸ πιάσουν οἱ Ἕλληνες. Εἰς τὰ πρόποδα τοῦ χωριοῦ ἦταν δύο λόχοι Τούρκοι.

Ἄνοιξε τὸ τουφέκι εἰς τὴν Πιάνα, ἡμεῖς ἐκινήσαμεν εἰς βοήθειαν, οἱ δύο λόχοι, ἦλθαν ἐπάνω εἰς ἡμᾶς. Οἱ Τούρκοι βλέποντας ἐμᾶς 10 καβαλλαραίους ἐνόμισαν πὼς εἴμεθα πολλοὶ καὶ ἐτράβηξαν. Οἱ Ἀλωνιστιῶτες ἦλθαν ἀπὸ τὰς πλάτες τῶν Τούρκων, ὁ Γρίβας δὲν ἐστάθηκε νὰ πολεμήσει, ἀφοῦ εἶδε τὸν Σουλεϊμάνπεη. Ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Κολφίνον Πετιμεζᾶ ἐρρίχθησαν νὰ πιάσουν τὸ Κεφαλόβρυσο, τοὺς Μύλους· δὲν ἡμπόρεσαν νὰ περάσουν ἀπὸ τὰ τούρκικα ταμπούρια. Ὁ μπαϊρακτάρης ὁ ἐδικός μου καὶ τοῦ Ζαΐμη πλησιάζουν εἰς τὰς πτέρυγας τῶν Τούρκων· ὁ μπαϊρακτάρης τοῦ Ζαΐμη τοὺς ἐπρωτοτξάκισε, ἀφοῦ ἐσκότωσε τρεῖς μὲ τὴν λόγχην τοῦ μπαϊρακιοῦ. Οἱ Τούρκοι ἐμβῆκαν εἰς ἀταξίαν, ἀπὸ τοὺς δύο λόχους τέσσεροι μόνον ἐγλύτωσαν, ἐπῆραμε 16 ταμπούρλα καὶ τὴν σημαίαν των. Οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτον κλεισμένοι εἰς τὸν Παλιόπυργο ἐτξάκισαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους 130 (4). Τὸ σῶμα τῶν Βερβένων ἦλθε εἰς τὴν προδιωρισμένην θέσιν τῶν Τρικόρφων. Ἦτον ἀρχηγοὶ

Λόντος, Γιατράκος, Κανέλλος, Γενναῖος καὶ Χατζῆ Μιχάλης μὲ τὴν καβαλλαριάν. Εἴκοσι καβαλλαραῖοι· ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἀρχίσαμεν νὰ κάμωμεν καβαλλαριάν. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπολιτζᾶς ἐκίνησαν εἰς βοήθειαν τῶν Τούρκων ὅπου ἐπολεμούσαμεν ἡμεῖς, ἐκτυπήθησαν καὶ ὀπισθοδρόμησαν ἀπὸ τὴν καβαλλαριάν τὴν ἐδικήν μας. Τότε ἐπρόφθασε καὶ ὁ Νοταρᾶς εἰς τὴν Ἀπάνω Χρέπα. Ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά καὶ ἀπὸ τὴν Σιλήμνα ἐβγήκαν καὶ ἐκτύπησαν τὸν Γενναῖον εἰς τὰ Τρίκορφα, ἄντικρυ τῆς Σιλήμνας. Ἐπειτα ἀπὸ μίαν πεισματώδη μάχην ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐσκοτώθηκαν ἕως 70· ἐπιάσθησαν 9 καὶ 4 ταμποῦρλα· τοὺς ἐπῆραν καὶ ἕνδεκα ταμπούρια καὶ τὸ καστράκι τῆς Σιλήμνας. Ἀπὸ τὸν χαλασμόν των δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἔμβουν εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τουρκῶν ἔστειλε 4 καβαλλαραῖους διὰ νὰ δώσει εἶδησιν τοῦ Ἱμπραῖμη, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτοιμάζετο νὰ πάει νὰ χαλάσει τὰ Σουλιμοχώρια. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐκίνησε εἰς βοήθειαν τῶν ἀποκλεισμένων Τούρκων εἰς τὴν Ταβιά. Ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε πλέον πολεμοφόδια καὶ ψωμί καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Βαλτέτζι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας. Τὴν τρίτη ἡμέρα διέταξα τὸν Γενναῖον νὰ πάρει τὸ σῶμα του καὶ νὰ πάει εἰς τοὺς Κάτω Μύλους κατὰ τὴν Σιλήμνα (1). Ἐκεῖ ἐπῆγε, ἐπολέμησε 4 ὥρες καὶ ἐκυρίευσεν τὰ ὀχυρώματα, καίοντας καὶ τοὺς Μύλους. Ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἐκυρίευσαν τὰ ταμπούρια. Τὸ ἄλλο μέρος, ἡμεῖς καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, Γκολφίνος, Γρίβας, Νοταρόπουλο, Τζόρκης, ἐχαλάσαμεν τοὺς ἐπιλοίπους μύλους καὶ τοὺς ἐκλείσαμεν εἰς ἓνα παλιόκαστρο, εἰς ἓνα βράχο ὅπου ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀνέβει κανένας. Εἶχαμεν γνώμη νὰ τοὺς κόψωμεν τὸ νερὸ καὶ εἰς δύο ἡμέρες νὰ προσκυνήσουν. Ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν στιγμὴν μᾶς κάμνει φανὸς ὁ Γενναῖος, ὅτι ἔφθασε ὁ Ἱμπραῖμης, καὶ ἐτράβηξε κατὰ τὰ Βέρβена ὁ Γενναῖος. Ἦλθαν 2.000 καβαλλαραῖοι, ἐπῆραν τοὺς Τούρκους τοὺς κλεισμένους, καὶ τὰ στρατεύματα τοὺς ἐπήγαιναν πολεμώντας ἀπὸ τὰ πισινά. Ἐπήγαμεν, ἀναχωρήσαμεν διὰ τὰ Βέρβена, καὶ τὸ Νοταρόπουλο καὶ ὁ Τζόρκης ἔμειναν εἰς τὰ Τζιπιανά. Εἰς τὸν κάμπον τῆς Ταβιάς ἐχαλάσαμεν 8 ἢ 9 μύλους, ἀπὸ ἐκεῖ ἄλθαν καὶ ἐπήγαιναν εἰς τὴν Τριπολιτζά. Τακτικοὶ Τοῦρκοι ἐχάθηκαν εἰς τρεῖς ἡμέρας καὶ εἰς τὰς διαφόρους θέσεις 500, ταμποῦρλα 20, πολλὰ μουσκέτα, σημαῖες 4, ἄλογα, ἀξιωματικοὶ πολλοί. Ἡμεῖς ἐπολεμούσαμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη, εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἐκτυποῦντο οἱ Τοῦρκοι καὶ δὲν ἔλειπε ἡμέρα ὅπου νὰ μὴ σκοτώνονται (2) Τοῦρκοι. Γράφω ἐγὼ ὅμως ἐδῶ ὅσας μάχας ἤμουν παρὼν καὶ ὁδηγοῦσα ἐγώ. Αὐτὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος νὰ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ διὰ νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον δὲν ἤμποροῦσα, α') διότι δὲν εἶχα ζωοτροφίας, β') πολεμοφόδια καὶ γ') διότι ἦτον τὸ μόνον ἀδύνατον νὰ νικήσωμεν τοὺς Τούρκους μὲ παρατεταγμένη μάχη διὰ τὸ πολυάριθμον τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ εἶχα δώσει ὁδηγίας νὰ κτυποῦν πάντοτε τὸν ἐχθρόν ἀπὸ ἐμπρός, ἀπὸ πίσω, ἀπὸ τὰ πλευρά, τὴ νύκτα νὰ τοῦ πέφτουν εἰς τὸ ὄρδι, νὰ καίουν οἱ ἐδικοί μας τὰς ζωοτροφίας, ὅταν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὰς πάρουν, διὰ νὰ μὴ τὰς ἀφήσουν εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐχαλιῶντο πολλοὶ Τοῦρκοι, χωρὶς νὰ χάσωμεν Ἕλληνας. Πολλοὶ ἐφώναζαν τότε καὶ ἡ ἰδία ἡ Κυβέρνησις μὲ ἔγραφε νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον, καὶ νὰ κάμω ἓνα γενικὸν πόλεμον. Αὐτοὶ ὅμως δὲν ἤξευραν τὴν κατάστασίν μας, διότι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πιάσει τὸ κέντρον καὶ δὲν μᾶς ἄφηναν ποτὲ νὰ συγκεντρωθοῦμεν 10 καὶ 15 χιλιάδες νὰ ἀντιπαραταχθοῦμεν εἰς τὸν ἐχθρόν. Κάθε ἐπαρχία ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὑπεράσπισίν της. Ἐπειτα ὁ τόπος εἶχε ἐρημωθεῖ, ὁ πόλεμος δὲν ἄφηνε νὰ καλλιεργεῖται, ψωμί δὲν εὐρίσκαμεν, ἡ Κυβέρνησις ἦτον μόνον διὰ τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶχε καὶ ἐκείνη καὶ δὲν μᾶς ἔστελνε, μόνον μὲ ἀστάχυα, ψάνι καὶ μὲ κρέας ἐζούσαμε 20 καὶ 30 ἡμέρας. Καὶ ἂν ἐκάμναμεν καὶ ἓνα γενικὸν πόλεμον καὶ ἐχάνοντο 4 ἢ 5 χιλιάδες, ἦτον ἀδύνατον νὰ ματαμαζεύσω στράτευμα, ἐνῶ, ἐὰν ἐχάνοντο καὶ δέκα -

δεκαπέντε χιλιάδες παλιαραπάδες, ἔφερνε ἄλλους ὁ Ἱμπραϊμης. Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν οἱ τζοπάνηδες μᾶς ἐβοήθησαν πολλοί (3), διατὶ ὅλο μὲ τὰ ζωντανὰ τοῦ κόσμου ἐβαστιέτο στρατόπεδο. Εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀκροβολιστικοὺς πολέμους ὅλοι εὐδοκίμησαν, ὅλοι, πλὴν κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἀντωνάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Κορέλας ἀπὸ τὸ Ἀρκοδορέμμα, ὁ Παπα Δημήτρης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτζι· ἐσκότωναν πότε 20, πότε 30, 40, 50. Εἰς ὅλες τὰς ἐπαρχίες ἀπαντοῦσε ἀντίστασις. Οἱ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Κοντοβουνίσιοι καὶ ὅλοι οἱ Μεσσήνιοι ἐπήγαιναν εἰς τὰ Μοθωκόρων καὶ τοὺς ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐσκότωναν καὶ τοὺς ἔπαιρναν πότε 20, πότε 30, 40 μουλάρια, καὶ ἔτζι ἐζοῦσαν, διατὶ μισθὸν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπῆραν, παρὰ ἀπὸ τὰ τούρκικα λάφυρα ἐζοῦσαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπήγαιναν εἰς ἓνα βουνό, ἐρχόντανε οἱ Τούρκοι, ἔφευγαν καὶ ἐπήγαιναν εἰς ἄλλο βουνό· ὅλα αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ 1826. Ἐπειδὴ τοῦ ἐχάλασα τοὺς μύλους τοῦ Ἱμπραϊμης, δὲν εἶχε πλέον πῶς νὰ ἔχει ζωοτροφίες. Ἄνοιξε δρόμο ἀπὸ τὰ Μοθωκόρων ἕως τὴν Τριπολιτζά, καὶ ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν ἔστεινε φορτηγὰ μὲ ζωοτροφίες, ἔπιασε εἰς τοῦ Ἰσσαρι καὶ ἔκαμε στρατόπεδον. Ἀφοῦ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφοδίασε διὰ κάμποσον καιρὸν τὴν Τριπολιτζά καὶ ἄφηκε καὶ 5.000 φρουρά, αὐτὸς ἐσυνάχθηκε εἰς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια. - Ἀφοῦ ἔμαθα ἀπὸ ζωντανοὺς Ἀράπηδες ποὺ ἔπιαναν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης ἐτοιμάζεται διὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὴν Γαστούνην καὶ νὰ ὑπάγει εἰς τὸ Μισολόγγι, ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἔδωκα γνώμην μὲ δύο γράμματά μου, ὅτι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Γαστούνην ἢ ἄλλον νὰ στείλουν διὰ νὰ σηκώσουν ὅλες τὰς ζωοτροφίες ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Γαστούνην καὶ νὰ τὰς ἐμβάσουν εἰς τὸ Μισολόγγι, καὶ ἂν ἤθελαν μὲ ἀκούσει, ὁ Θεὸς ἡξεύρει (1) πῶς ἤθελε γυρίσουν τὰ πράματα, γιὰτὶ τὸ Μισολόγγι δὲν ἤθελε πέσει ἔχοντας ζωοτροφίας. Εἶχαν καιρὸν 20 ἡμέρες· τοὺς ἔδωσα τὴν εἶδησιν πρωτύτερα. Ἐφοδίασε τὰ τρία φρούρια μὲ στρατεύματα καὶ ζωοτροφίας, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Γαστούνην. Οἱ Γαστουναῖοι, ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνὰ καὶ ἄλλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλουμούτζι· ἀπὸ τὰς ζωοτροφίαις ἄλλες ἔκαψε καὶ ἄλλες ἐβάσταξε καὶ τὰς ἐπῆρε στὸ Μισολόγγι.

Τότενες οἱ Γαστουναῖοι σὰν ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλουμούτζι δὲν εἶχαν τ' ἀναγκαῖα καὶ εἶχαν πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ ὀλίγες τροφές. Βλέποντας ἀπὸ τὸ Χλουμούτζι οἱ Γαστουναῖοι ὅτι εἶναι πολιορκημένοι ἀπεφάσισαν τριακόσιοι νὰ πέσουν εἰς τὸ στράτευμα τοῦ ἐχθροῦ, νὰ πέσουν ἑξαφνα, νὰ βαρέσουν τοὺς ἐχθρούς, καὶ νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸ Κάστρο· καὶ τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐχάλασαν πολλοὺς· ὅμως ἔπιασε ἓνα νερὸ τὸ βράδυ, καὶ ἐγύρισαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς ἓνα χωριὸ καὶ τοὺς ἔκοψαν ὅλους. Τούρκους ἐσκότωσαν ὅσους ἠμπόρεσαν καὶ ἐκεῖνοι ἐχάθηκαν, ἐπαραδόθηκαν καὶ εἰς τὸ Χλουμούτζι· ἦτον καὶ ὁ Μιχαλάκης Σισίνης ἐκεῖ. - Ἐσύναξε τ' ἄρματα τοῦ ὁ Ἱμπραϊμης καὶ ἐπῆγε στὸ Μισολόγγι. Τὸ τί ἐγίνηκε στὸ Μισολόγγι εἶναι γνωστό, καὶ ἄλλη ἱστορία τὸ λέγει. Ἐσμιξε μὲ τὸν Κιουτάγιαν (2). Ἄλλη ἱστορία θέλει σημειώσῃ τὴν γενναιότητα τοῦ Μισολογγιῶ. Παίρνοντας τὸ Μισολόγγι ἐχασομέρησε πολλὰ ὀλίγες ἡμέρες· ἡμεῖς εἶχαμεν συνέλευσιν εἰς τὴν Πιάδα.

Ὦντας ὁ ἐχθρὸς ἔλειπε στὸ Μισολόγγι, ἐπεριφερόμουν ἓνα γύρω τὴν Τριπολιτζά καὶ ἐπῆγα καὶ εὔρηκα τὸ στενὸ ἀπὸ τὰ Ἀγιγεωργίτικα καὶ Μπερτζοβᾶ, ἄκαγα τὰ σπίτια ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐμέτρησα διὰ νὰ κάμω ὀρδὶ ἐκεῖ, διατὶ ἦτον χειμώνας, καὶ ἐκατέβηκα στοὺς Μύλους τοὺς ἐθνικοὺς, καὶ ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μὲ δώσει τροφάς, καὶ πολεμοφόδια, νὰ συνάξω στρατιώτας εἰς ἐκεῖνα τὰ χωριά, ποὺ εἶναι μιάμιση ὥρα ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά ποὺ (3) νὰ εὔρω καιρὸ νὰ πηδῶ μέσα. Καὶ ἡ Κυβέρνησις μοῦ εἶπε νὰ ἐμβῶ μέσα εἰς τὸ Ἀνάπλι (4). Καὶ ἐγὼ τῆς (5) ἀποκρίθηκα:

«Δὲν εἶναι ὥρα νὰ ἐμβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, πλὴν ἂν μοῦ δίνετε ἐκεῖνο ποῦ θὰ εἰπῶ, διὰ νὰ ἡμπορέσω νὰ κάμω βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν, εἰς τὴν Τριπολιτζά». - Καὶ ἔτζι μοῦ ὑπεσχέθησαν, καὶ ἄρχισαν νὰ μοῦ στέλνουν ζαῖρὲ καὶ τὸν ἐμετακόμιζα εἰς τὸ χωριὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἔφτιανα τὸ ὄρδι. Ἐκαμα προσταγὴ εἰς ὅλες τὲς ἐπαρχίες καὶ ἐσυνάζοντο (6)· τὴν μίαν μεριὰ ἐσύναζαν στρατιώτας, καὶ τὴν ἄλλην τοὺς ἔστελναν τροφάς. Τότενες εἶχαν τὸν Κωνσταντὴ Μαυρομιχάλη στελμένον, ποῦ ἦτον ἓνα μέλος τῆς Διοικήσεως, μὲ καμμιά ἑκατοστὴ ἀνθρώπους, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο στὴν μέσην καὶ τοῦ ἔδιδαν ἐκεῖνο τροφές, καὶ ἀκούοντας οἱ ἐφημερίδες ὅτι μοῦ στέλνουν ζαῖρέδες διὰ τὴν Τριπολιτζά - διὰ τὸ ρεσάλτο - τὸ ἔβαλαν στὲς ἐφημερίδες καὶ ἔλεγαν ὅτι ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς ἐσυφώνησε μὲ τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοῦ δώσουν ζαῖρὲ καὶ πολεμοφόδια νὰ ρεσαλτάρει τὴν Τριπολιτζά· καὶ οἱ ἐφημερίδες ἐξεδόθησαν πρὶν ἐτοιμασθῶ. Τέτοια μυστικότηα εἶχαν, ἔδιδαν εἴδησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖνες τὲς ἡμέρες ποῦ ἐγὼ ἐσύναζα τὰ στρατεύματα, στέλνουν γράμματα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ υἱὸς του Γεωργάκης, ποῦ εἶχαν συμφωνήσει εἰς τὸ Νιόκαστρον, ὅταν τὸν ἀλικότησαν ὅτι μὲ τρόπον κατὰ τὸν σκοπὸν τοὺς ἐστάλθη ἄνθρωπος, διὰ νὰ τοὺς ξεπατήσῃ εἰς τὴν Τριπολιτζά, (ἐδώκαμεν τοὺς δύο πασάδες, καὶ ἐπῆραν τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ Γιατράκον). Στέλνουν τὸν Φιλήμονα καὶ περνάει ἀπὸ τοὺς Μύλους καὶ πάγει ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Κωνσταντῆς ὁ Μαυρομιχάλης μὲ τὰ γράμματα καὶ κάθεται ἓνα ἡμερόνυχτο εἰς τὴν Τριπολιτζά νὰ τοῦ κάμει τὴν ἀπάντησιν ὁ Τοῦρκος κουμαντάντης ὅπου ἦτον ἐκεῖ καὶ τοὺς ἔκαμε τὴν ἀπόκρισιν κλειστήν, ὡς τοῦ ἔγραφαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ ἐγύρισεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον, μὲ τὰ γράμματα καὶ ἦλθε νὰ ἐμπαρκαρισθῇ εἰς τοὺς Μύλους διὰ τ' Ἀνάπλι. Ἐγὼ τὸν ἐρώτησα: «Ποῦ ἦσουν;» - «Εἰς τὴν Τριπολιτζά μὲ γράμματα». - «Ποιὸς σ' ἔστειλε;» - «Ἡ Κυβέρνησις». Τότενες εἶπα, ὅτι: ἐγὼ συνάζω στρατεύματα καὶ τροφές καὶ εἶμαι ἀρχηγός, καὶ κάνει μυστικὲς ὁμιλίες μὲ τοὺς Τούρκους; Σχίζω τὰ γράμματα, δέρονω καὶ τὸν Φιλήμονα. Ἀκούοντας ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἔκαμα τοιοῦτο πράγμα, τῆς κακοφάνηκε καὶ μοῦ ἔγραψε πληκτικὸ γράμμα. Ἐγὼ τῆς ἀπεκρίθηκα, ὅτι τὸ χρέος μου εἶναι ὡς ἀρχηγὸς νὰ γνωρίζω τί κάνει ἡ Κυβέρνησις μὲ τὸν ἐχθρόν, ἐγὼ νὰ παιδεύομαι...

Ἐγὼ ἄρχισα τὴ δουλειάν μου καὶ εἶχα συναγμένους 5.000 στράτευμα καὶ σκάλες καὶ ἀνέβηκα στὸ στρατόπεδον καὶ διαμοίρασα μίαν ἡμέραν, ἀνήμερα τὰ Χριστούγεννα, γιατί ἦτο σκάπετα ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά τὸ στράτευμα τὸ δικό μας. Ἐμοίρασα τὸ στράτευμα μὲ ἀρχηγούς· ἔστειλα τὸν Νικήτα ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ Μυστρά, τὸν Γενναῖον ἀπὸ τῆς Καρύταινας τὴν πόρταν, τὸν Κωνσταντὴ Μαυρομιχάλη ἀπὸ τῶν Καλαβρύτων τὴν πόρταν, καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον μὲ τοὺς Ἀγιοπετρίτες ἀπὸ τοῦ Σαραγιοῦ τὴν πόρταν, καὶ τὲς ἄλλες πόρτες μὲ ἄλλα κουμάντα, καὶ ἐδιαμοίρασα τὲς σκάλες εἰς τὰ κουμάντα, ὅπου ν' ἀνεβοῦν εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐγὼ ἔμεινα μ' ἓνα σῶμα, διὰ νὰ δίδω βοήθειαν. Καὶ ἐκινήσαμεν ὅλοι μαζί, καὶ ὅταν ἐζυγώσαμεν εἰς τὴν Τριπολιτζά, κάποιον προδότες, ἦτον νύκτα, ἔρριψαν δύο ντουφέκια, σενιάλε τοῦ ἐχθροῦ, ἐμπῆκαν καὶ δύο Βούλγαροι, ποιὸς τοὺς ἔστειλε ἀγνοῶ. Εἶπαν οἱ προδότες (1): «Ἀπόψε θὰ σᾶς γένει ρισάλτο». Ἐβγήκαν οἱ Τοῦρκοι στὰ τεῖχη, παιδιὰ, γυναῖκες καὶ ἔσκουζαν ὡς τὴν αὐγὴν. Ὁ Νικήτας ἔβαλεν ἀποκάτω σκάλες, - καὶ (2) βλέποντας ὅτι εἴμεθα προδομένοι, μὲ τὰ ξημερώματα ριτιράραμεν. Οἱ Τοῦρκοι τὸ πρωῒ εἶδαν ὅτι δὲν εἶναι στρατεύματα καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τριπολιτζῶτες, Λάμπρο Ριζιώτην. Ὁ Γενναῖος τοὺς ἐπῆγε μεντάτι, εἶχαν σκοτωθεῖ ἀπὸ τοὺς Τριπολιτζῶτες 10. Ὁ Γενναῖος ἀπὸ τὲς Ρίζες, βλέποντας ἐκίνησε μεντάτι. Ἐτζι ἀπετύχαμεν ἀπὸ τὲς προδοσιές, δὲν ἡμπορέσαμεν νὰ κάμωμεν δουλειά. Ἐσυνάχθημεν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά, καὶ ἄρχισε ὁ κόσμος νὰ φεύγει. Ἐγὼ ἐτράβηξα νὰ κατεβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, νὰ

ὁμιλήσωμεν διὰ νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν, διότι ἡ Κυβέρνησις στανικῶς ἓνα χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν διορία (3) ἐκυβέρνησε. Νὰ εἰπῶ: «Τί προδοσιᾶς εἶναι τοῦτες;» καὶ νὰ ὁμιλήσωμεν τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος. Ἡ Κυβέρνησις κάνει μίαν διαταγὴν, ὅτι κανεὶς στρατιωτικὸς νὰ μὴν πάγει στὸ Ἀνάπλι, διότι δὲν εἶναι δεκτός. Τότενες, βλέποντας τὴν διαταγὴν, ἔγραψα εἰς τὸν Ζαΐμην καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ συναχθοῦν νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀρχίνησαν καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἤρχοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ συνακούσθημεν νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Πιάδα, καὶ ἐκινήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν. Ἦλθαν καὶ ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ ἐκάμαμεν Συνέλευσιν - τότε ἐκαταράσθη ἡ Συνέλευσις τὸν Ὑψηλάντην. - Ἐρχόμενοι ἐκεῖ ἀρχίσσαμεν τὰς ἐργασίας, καὶ εἶχαμεν ἐκτελεστικὴν δύναμιν τὸν Ἀνδρέα Λόντον, πρόεδρον τὸν Γέρο Πανοῦτζον, - διατὶ ἤθελαν μέρος νὰ βάλουν τὸν Πετρόμπεην, μέρος τὸν Ζαΐμην· διὰ νὰ παύσουν τὴν φαγωμάρα ἐβάλαμεν τὸν Πανοῦτζον πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως. Καὶ εἰς τὰς ἐργασίας ἐπάνω εἶχε μέρος Ρουμελιῶτες εἰς τὸ μέρος του, καὶ εἶπε ὁ Ὑψηλάντης: «Δὲν δεχόμεθα τὴν πρόσκλησιν ὅπου ἐκάματε στὴν Λόνδραν». Μὲ μιὰ φωνὴ ἀποκρίθηκα: «Τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ὅπου θέλει ἔκαμε, καὶ ἐκεῖνος δὲν μπορεῖ νὰ κάμει τῆς γνώμης του πράγματα». - Δὲν (4) τὸν ἤθελαν μὲ τελειότητα διὰ Ἑλλῆνα. Οἱ Ρουμελιῶτες μὲ τὸν Ὑψηλάντην, ἦτον ὁ Γκούρας κ.λ.π.

Τότε ἐσηκώθηκα ὀρθὸς καὶ εἶπα: «Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταδιώξωμεν τὸν Ὑψηλάντην, διότι, μὲ φαίνεται, ἀρχῆς (5) νὰ ἔχετε γράμμα ἀπὸ τὸ μακαρίτην τὸν ἀδελφόν του, καὶ πῶς νὰ καταργήσωμεν τὸν ἀδελφόν του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα;». Καὶ μὲ ἄλλους λόγους τοὺς κατέπεισα: «Ἀλήθεια ἀντιστάθηκε, ἀλλ' ἂς ἰδοῦμεν καὶ τὰ καλὰ». - Ἐκατόρθωσα καὶ ἐγίνε συγκατάβασις, ἐπεριωρίσθη εἰς ἓνα χρόνον ἡ κατάργησις, καὶ ἀκολουθοῦσαμεν τὰς πράξεις μας.

Τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων ἔκαμαν γιουρούσι στὸ Μισολόγγι οἱ ἥρωες τοῦ Μισολογγίου, σὲ τόσες χιλιάδες ἀσκέρι, σὲ τόσα κανόνια, χαντάκια, καβαλλαριά· ἐγλύτωσαν 2.000 καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἐγίνε θύμα. Μᾶς ἦλθε εἶδησις, μεγάλη Τετράδῃ εἰς τὸ λειδινὸ (6), ποὺ εἶχε παύσει ἡ Συνέλευσις, καὶ εἴμεθα εἰς κάτι ἱσκιους. Μᾶς ἦλθε εἶδησις ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη. Ἐτῆς ἐβάλαμεν τὰ μαῦρα ὅλοι· μισὴ ὥρα ἐστάθη σιωπὴ ποὺ δὲν ἔκρινε (7) κανέναν, ἀλλ' ἐμέτραε καθέναν μὲ τὸν νοῦν του τὸν ἀφανισμόν μας. Βλέποντας ἐγὼ τὴν σιωπὴν (1) ἐσηκώθηκα εἰς τὸ πόδι, καὶ τοὺς ὠμίλησα λόγια διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν. Τοὺς εἶπα, ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη ἐνδόξως, καὶ θὰ μείνει αἰώνας αἰώνων ἡ ἀνδρεία (2). Ἐὰν βάλωμεν (3) τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύομεν, θὰ πάρωμεν τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρωμεν τὸ ἀμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ὄλων. Μὲ ἀπεκρίθηκα: «Τί νὰ κάμωμεν τώρα, Κολοκοτρώνη;» «Τί νὰ κάμωμεν;» τοὺς λέγω. «Τὴν αὐγὴν νὰ κάμωμεν συνέλευσιν, νὰ ἀποφασίσωμεν κυβερνήσιν πέντε, ἕξι, ὅκτῳ ἄτομα διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξωμεν καὶ ἄτομα νὰ ἀποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνονται μὲ τὰ ἐξωτερικά, ποὺ τότε ἦτο περασμένος καὶ ὁ μινίστρος Κάνιγγ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως διὰ τὰ ἐξωτερικά νὰ δίδει λόγον εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸν λαόν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ σκορπίσωμεν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ νὰ πιάσωμεν γενικῶς τὰ ἄρματα, ὡς τὰ πρωτοπιάσαμεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν». Καὶ ἔτῆς τὴν αὐγὴν, τὴν μεγάλην Πέμπτην, ἐσυνεδριάσαμεν καὶ ἀποφασίσσαμεν ἑνδεκα μέλη Ἐπιτροπὴν Κυβερνήσεως, καὶ πρόεδρον τὸν Ζαΐμην, Π. Μαυρομιχάλην, Ἀναγνώστην Δεληγιάννην, Γεώργιον Σισίνην, Ἀν. Χ. Ἀναργύρου, Δ. Τσαμαδόν, Σ. Τρικουπὴν, Α. Μοναρχίδην, καὶ Π. Δημητρακόπουλον, Ἀνδρέαν Ἰσκον καὶ Ἰωάννην Βλάχον. Ἡ διάρκεια τῆς ἐπιτροπῆς ἕως εἰς τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1826, καὶ τότε, ἂν γλυτώσωμεν, συναζόμεθα καὶ τελειώνωμεν τὴν συνέλευσιν. - 26 Ἀπριλίου ἡ

προκήρυξις. Ἐκαμαν καὶ μίαν ἄλλην ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως (4) διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται μὲ τὰς ξένας δυνάμεις, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, Ἄρτας Πορφύριον, Π. Νοταράν, Α. Κοπανίτζαν, Ἀναστ. Λόντον, Γ. Δαριώτην, Σ. Καλογερόπουλον, Γ. Αἰνιάν, Βασ. Μπουδούρη, Ἐμ. Ξένον, Ν. Ρενιέρην (5).

Εἴχαμεν τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ μὴν γίνῃ ἀντίστασις· ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν ἀπήντησεν ἐναντιότητα καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μπαίνοντας μέσα ἀρχίνησαν τὰ ἐδικὰ τους. Ἐβγήκα (6) στὸ Ἄργος, ἐσύναξα στρατεύματα καὶ πάω ἐμπρός. Ἐταξαν τοῦ Γενναίου νὰ τὸν κάμουν φρούραρχον καὶ τότε ἤθελαν νὰ κάμουν τὸν Λόντον. Ἐγγραφα τοῦ Γενναίου: «Ἐβγα νὰ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα, καὶ αὐτοὶ ὅ,τι θέλουν ἂς κάμουν». Καὶ ἔτσι ἐκίνησε καὶ ὁ Γενναῖος. Ἐσύναξα ἕως χιλίους στρατιώτας καὶ ἔπιασα ἓνα χωριό εἰς τὸ Μπουγιάτι, ἕξ ὥρας ἀπὸ τὸ Ἄργος, κατὰ τὴν... (7). Ἀπόλυσα τζαουσάδες καὶ ἐμάζωναν σφακτά, ἔγγραφα καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους (8) νὰ συναχθοῦν διότι ὁ Ἱμπραῖμ πασὰς θὰ ἐβγῇ ἀπὸ τὸ Μισολόγγι. Ὁ Ἱμπραῖμς ἐβγήκε μὲ ὅλο του τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα καὶ εἰπώθηκε ὅτι ἐβγήκε καὶ μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Εἶδης φεύτικη, γιατί ὁ Κιουταχῆς ἐκίνησε διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Σὰν ἐπέρασε ὅλο (9) τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα, ἐκίνησεν ἀμέσως καὶ ἔκαμε ὅλα του τὰ στρατεύματα κατὰ τὴν Πάτρα. Ὁ κόσμος καὶ ὁ λαὸς ἐσυνάχθηκε καὶ ἔπιασε τὰ βουνὰ μὲ παιδιὰ τους, γυναικόπαιδά τους (10) καὶ πράγματά τους καὶ ἔφυγαν δύο Τοῦρκοι Πελοποννήσιοι ἀπὸ τὸ βουνὸ Χελμὸ καὶ ἐπρόδωσαν εἰς τὸν Ἱμπραῖμ. Ἐπῆγε ὁ Ἱμπραῖμς εἰς τὸ Χελμὸ καὶ τουφέκι δὲν ἀπάντησε πουθενά, καὶ ἐσκλάβωσε περίπου ἀπὸ δύο χιλιάδες γυναῖκες καὶ παιδιὰ, καὶ ἐπῆρε καὶ 4.000... καὶ ἄλλοι ἀνεμοσκορπίσθησαν, καὶ ἐδόθηκε φήμη ὅτι ἐσκότωσαν 5.000. Οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Λεοντάρι, εἰς τὴν Μάνην κατέφευγαν οἱ ἐπαρχίες καὶ ἐπῆρε φρίκη ὅλη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὁ Ἱμπραῖμς ἤλθε εἰς τὴν Τριπολιτζά. Καὶ ἐγὼ μαθαίνοντας τὴν εἶδησιν τούτην εἶχα δύο χιλιάδες καὶ ἐπεράσαμεν ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζά, νὰ ἰδοῦμεν ποῦ θὰ κινηθεῖ, καὶ ἐτραβήξαμεν στῆς Καρύταινας τὴν ἐπαρχίαν.

Ὁ Ἱμπραῖμς μὲ τὸ στράτευμα (11) κατέβηκε Καρύταινας κάμπο καὶ Λεονταριοῦ. Ἐγὼ ἔστειλα τὸν Γενναῖον μὲ 500 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὴν Ντεμνίτζα, χωροπούλα δυνατή, διὰ νὰ κλεισθεῖ μέσα, ἂν ἔλθῃ ὁ Ἱμπραῖμς ἀπάνω του. Ἀπὸ τὴν Ντεμνίτζα ἕως τὸ ὄρδι 4 ὥρες. Καὶ ἐγὼ ἐκρύφθηκα μὲ τὸ λοιπὸ στράτευμα, ἂν ἰδῶ τοὺς Τοῦρκους νὰ κτυπήσουν τὸν Γενναῖον νὰ τοὺς πάρω ἀποπίσω. Ὁ Ἱμπραῖμς δὲν ἤλθε διὰ τὸν Γενναῖον. Ἐμαθε ὅτι τὰ γυναικόπαιδα ἐπῆγαν κατὰ τὴν Μάνην καὶ ἐκεῖ ἀκολούθησε. Τὸ ὄρδι τὸ εἶχε εἰς τὸν κάμπον. Ὁ λαὸς ἀκούοντας, ὅτι ὁ Ἱμπραῖμς ἐβγήκε εἰς τὰ πisinὰ χωριὰ καίοντας, ἐτραβήξανε κατὰ τὴ Μάνη, ὡς (1) ὁποῦ ἐγύρισε τὸ στράτευμά του. Ἐτράβηξε διὰ τὴν Μεσσηνία (2), καὶ Ἀρκαδινοὶ (3) καὶ οἱ Ἀνδρουτζάνοι ἀκούοντας τὴν φθορὰν τοῦ ἀπάνου κόσμου, ἐτραβοῦσαν κατὰ τὴν Μάνην. Κάπου ἔγινε καὶ τουφέκι, κάπου ἐσκλάβωσε. Ἐρριξε τὸ ὄρδι του εἰς τὸ Νησί τῆς Καλαμάτας. - Ὅταν ἔλειπε ὁ Ἱμπραῖμς εἰς τὸ Μισολόγγι, οἱ Μανιάτες ἔφκιασαν εἰς τὸν Ἀρμυρό, ὁποῦ εἶναι τῶν Καπετανιάνων τὰ σπίτια, ἓνα ταμπούρι δυνατό ἀπὸ τὸ πέλαγος ἕως εἰς τὸν βράχον, ἐκράτειε ἕως ἓνα μίλι, καὶ ἐκίνησε μιὰ φορὰ καὶ ἐπῆγε καὶ τὸν ἀντέκρουσαν (4) οἱ Μανιάτες, καὶ ἐσκότωσαν ἀρκετούς, καὶ ὀπισθοδρόμησεν. Ἐγὼ ἐκατέβηκα μὲ τὸ στράτευμα ἕως 3.000 εἰς τὰ Δερβένια, καὶ τοὺς ἄφηκα ἐκεῖ, καὶ ἐπῆρα μόνον 80 ἀνθρώπους καὶ ἐκατέβηκα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτράβηξα ὅλο τὴν ἄκρη, διότι ἦτον τὸ ὄρδι τοῦ Ἱμπραῖμς εἰς τὸ Νησί. Καὶ εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐπάγαινα

ἔβανα τὴν τρομπέτα διὰ νὰ μὲ γνωρίσει ὁ κόσμος. Καὶ μὲ ἐγνώρισαν, καὶ τοὺς ἐμφύχωνα νὰ πᾶνε πίσω στὰ σπίτια τους. Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀρμυρὸ καὶ ἔγραψα εἰς ὅλους τοὺς τόπους ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι γυρίζουν εἰς τὰς ἐπαρχίες (5), καὶ ἔτzi ἐγύρισαν ὅλοι, τὰ γυναικόπαιδα στὰ σπίτια, οἱ ἄνδρες εἰς τὸν πόλεμον.

Ἐστάθηκα ὀκτὼ ἡμέρες, μὴ ματαδοκιμάσει ὁ Ἱμπραΐμης νὰ ἔλθει εἰς τὴν Βέργα. Ὁ Ἱμπραΐμης ἐτραβήχθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὰ κάστρα διὰ νὰ ἀνασάνει τὸ στράτευμά του καὶ νὰ ἀφήσουν τὰ γυναικόπαιδα. Ἐγὼ ἐγκαρδίωσα μὲ λόγους τοὺς Μανιάτες καὶ ἐσυνάχθηκαν πολλοὶ εἰς τὸ Ἀρμυρὸ, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στράτευμα, εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ τὸ ἐσήκωσα τὸ στράτευμα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Μάνεση, ἀνάμεσα Λεονταριοῦ καὶ Μυστρά, καὶ ἔστειλα καὶ ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Μυστριώτικα· ὅλοι εἴμεθα 4.000. Τροφὰς εἶχα ἀπὸ τὸ Μυστρά. Ὁ Ἱμπραΐμης ἔστειλε τὸν κεχαγιά του νὰ ματακυτπήσει τὴν Βέργα εἰς τὸ Ἀρμυρὸ, καὶ ἀπὸ πίσω ἔστειλε δύναμη ἕως νὰ ἐβγεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Μαθαίνοντας, ὅτι ὁ Ἱμπραΐμης ἔχει νὰ πάγει εἰς τὴν Βέργα νὰ πολεμήσει, ὅτι «ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται ἐπάνω μας καὶ νὰ ἐλθῇτε μεντάτι», λαβαίνοντας τὴν εἰδησιν τούτην, ἐκίνησα μὲ 2.000. Τὸ διάστημα ὅμως εἶναι μακρινό, δέκα ὥρες. Τὴν εἰδησιν μοῦ ἔστειλαν. - Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν, ἀντικρούσθηκαν ἀπὸ τοὺς Μανιάτες καὶ ὀπισθοδρόμησαν - οἱ Τοῦρκοι μισὴ ὥραν ἀπὸ τὴν Βέργαν κατὰ τὴν Καλαμάταν. - Ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Γιάννιτζα, μακριὰ ἀπὸ τὸ στράτευμα τὸ τούρκικο μίαν ὥρα. Κινώντας ἡμεῖς, ἐβάρεσα τὴν τρομπέτα διὰ νὰ κινήσει τὸ στράτευμά μας. Δὲν ἠλπίζαμεν νὰ ἀκούσουν οἱ Τοῦρκοι τὴν τρομπέτα, διότι ἦτον σκάπετο. Ἀκούοντας οἱ Τοῦρκοι τὴν τρομπέτα ἐτραβήχθηκαν μίαν ὥραν μακρύτερα εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καλαμάτας, ὅπου ἦτον κάμπος. Ἄν ἐπρόφθανα, εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐπολεμοῦσαν οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Μανιάτες, ἠθέλαμεν τοὺς κλείσει καὶ ἠθελαν σκοτωθεῖ πολλοί (6). Οἱ Τοῦρκοι, μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Νησί. Ἀνεχώρησα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Μάνεσι, ὅπου εἶχα τὸ ἐπίλοιπο στράτευμα, διατὶ δὲν εἶχα τροφὰς νὰ σταθῶ ἐκεῖ. Περάσσοντας δέκα ἢ δεκαπέντε ἡμέρας ὁ Ἱμπραΐμης ἐκίνησε τὴν καβαλλαριὰν νὰ ἔμβει εἰς τὴν Μάνην ἀπὸ τὸ Ἀρμυρὸ, καὶ τὸ πεζικὸ στράτευμα τὸ ἐμβαρκάρισε εἰς τὰ καράβια καὶ τὸ ἐξεμπαρκάρισε εἰς τὸ Βηρό, εἰς τὴν Τσίμοβαν πλευρά. Οἱ Μανιάτες ἐπετάχθηκαν καὶ οἱ γυναῖκες, καὶ ἐπελάγωσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἔκαμαν πολὺν ἀφανισμόν. Ἀντεστάθηκαν καὶ εἰς τὴν Βέργαν εἰς τὴν καβαλλαριὰν, καὶ ἀφοῦ εἶδε ὁ Ἱμπραΐμης ὅτι δὲν κάμνει τίποτε, ἐτραβήχθηκε εἰς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια. Εἰς τὸ Μάνεσι ἔκαμα 10 ἡμέρες. Ἐκεῖ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τοὺς Ρουμελιῶτες, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ναύπλιον, Καραϊσκάκης, Τζαβέλας, Κώστας Μπότζαρης, Λάμπρος Βεῖκος, Γεώργιος Δράκος καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀπὸ τὴν φρουρὰν τοῦ Μισολογγίου, καὶ μὲ ἔγραφαν νὰ ὑπάγω νὰ ὁμιλήσωμεν νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι, καὶ νὰ πάρωμεν μέτρα ὅλοι συμφώνως, καὶ νὰ βαρέσωμεν τὸν ἐχθρόν. Ἄφηκα ἀντιπρόσωπόν μου εἰς αὐτὸ τὸ στράτευμα τὸν Γεωργάκη Γιατράκο, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα 50 νομάτους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ ἔστειλα εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἦλθε εἰς τὸ Ἄργος ὁ Καραϊσκάκης, Τζαβέλας καὶ λοιποί. Ὁ Κώστας Μπότσαρης καὶ μερικοὶ ἄλλοι τοὺς κράτησε ὁ Ζαΐμης καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ μὴν ἐλθοῦν νὰ ἐνωθοῦμεν τὰ στρατεύματα. Οἱ σταφίδες ἐκόντευαν νὰ γενοῦν· ὁ Γιάννης καὶ ὁ Παναγιώτης Νοταράδες ἄρχισαν νὰ τρώγονται. Ἡ αἰτία ἦτον, αὐτὴ (1) ἡ ἐπαρχία τῆς Κορίνθου. Τὸ μεγαλείτερον μέρος ἠθελε ἀρχηγὸν τὸν Παναγιώτην. Ὁ Γιάννης ἐπῆρε μισθωτοὺς καὶ ὑποστηριγμένους καὶ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἠθελε νὰ ὑποχρεώσει τὴν ἐπαρχίαν νὰ εἶναι ὑπὸ αὐτόν, καὶ ὄχι ὑπὸ τὸν Παναγιωτάκη, καὶ ἔτzi ἄρχισαν καὶ πολεμοῦσαν ἀνάμεσόν των. Μὲ ἔκραξε ἡ Κυβέρνησις νὰ πάω μέσα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔμβω μέσα, ἀλλὰ νὰ ἐλθοῦν εἰς τὴν Ἄρια νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἦλθε ὁ Ζαΐμης, ὁ Π. Μαυρομιχάλης, Βασίλης

Μπουδούρης, καὶ ἄλλοι διοικηταὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ἄριαν. Μοῦ ἐζήτησαν γνώμην τοῦ νὰ ἐβγῇ ὁ Ζαΐμης, νὰ πάει νὰ σβήσῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα, νὰ μὴν ἐβγῇ ὁ Ζαΐμης, ἀλλὰ νὰ γράφουν μίαν διαταγὴν εἰς τὸν Γιάννην, καὶ μιὰ εἰς τὸν Παναγιώτην, καὶ νὰ λέγῃ ὅτι (2) «Αὐτοῦ ἔρχεται ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς καὶ νὰ τὸν ἀκούσετε εἰς ὅ,τι σᾶς εἰπῇ. Καὶ ὁ Ζαΐμης ὡς πρόεδρος νὰ μὴν ἐβγῇ διὰ νὰ μὴ χαλάσῃ (3), καὶ ὅχι νὰ φτιάσῃ». Δὲν μὲ ἄκουσαν. Πηγαίνοντες μέσα ὁρδίνιασαν τὰ στρατεύματα τὰ Ρουμελιώτικα, καὶ ἐκίνησε ὁ Ζαΐμης νὰ πάει εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὸ Ἄργος. - Ὅταν ἀνταμώσαμεν μὲ τὸν Καραϊσκάκην καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ὠρμισθήκαμεν νὰ εἴμεθα ὅλοι ἐνωμένοι νὰ νικήσωμεν τὸν ἐχθρόν, νὰ στείλωμεν μίαν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Βοστίτζα καὶ Κόρινθον, καὶ ὅσα συναχθοῦν νὰ πληρωθοῦν ὅσοι κινήσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἱμπραΐμης ἦλθε τότε εἰς τὴν Τριπολιτζὰ ἐκίνησε κατὰ τὸν Ἅγιο Πέτρον καὶ ἐκατέβηκε εἰς τὸ Ἄστρος. Ὁ Παναγιώτης Ζαφειρόπουλος μὲ ἔδωσε εἶδησιν, ἔστειλα τὸ Νικήτα μὲ 200 καὶ ἐκλείσθηκε εἰς τὸ Καστράκι. Οἱ Τούρκοι ἐπῆραν ὅλην τὴν Τζακωνιὰ πλαστρί. Ἐγὼ παίρνω 100 ἀνθρώπους καὶ πηγαίνω εἰς τὰ χωριὰ τῆς Κορίνθου, ὅπου εἶχα γράφει νὰ ἔλθῃ ὁ Γενναῖος καὶ Κολιόπουλος. Τὸν Γενναῖον τὸν ἔστειλα μὲ 1.000 εἰς βοήθειαν εἰς τὸ Ἄστρος, ἦλθε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ ἄλλους 1.000, τὸν ἔστειλα καὶ αὐτόν· ἔφθασε καὶ ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης μὲ 500· τριακοσίους ἔστειλε εἰς βοήθειαν τοῦ Παναγιωτάκη, διότι οἱ Δεληγιανναῖοι ἐβοηθοῦσαν τὸν Παναγιωτάκην, ἐπειδὴ τὸν εἶχαν συμπέθερον, καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ Λόντος τὸν Γιάννην. - Εἰς τὰ Κλιμεντοκαίσαρα ἐσμίξαμε μὲ τὸν Ζαΐμη καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς. Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κινήσει διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ρούμελης. - Ὁ Παναγιώτης εἶχε μερικοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἰς τὸ Σοφικόν· πηγαίνει ὁ Γιάννης, καὶ διὰ νὰ τοὺς βγάλῃ καίει ὅλο τὸ χωριόν· τοιούτης λογῆς ἐφέροντο. Ἐπιάσαμεν ὁμιλίαν διὰ τὴν σταφίδα. Οἱ στρατιωτικοὶ ὅπου ἦτον βγαλμένοι ἀπὸ τὸ Μισολόγγι ἤλπιζαν νὰ λάβουν τοὺς μισθοὺς τῶν ἀπὸ τὰς σταφίδες, διατὶ ἄλλον πόρον δὲν εἶχαμεν. Τοὺς εἶπα νὰ στείλωμε μίαν ἐπιτροπὴν νὰ τὰ συνάξῃ, καὶ ἡμεῖς νὰ μετρηθοῦμεν, ὅπου εἴμεθα ἕως 6 χιλιάδες, καὶ νὰ πᾶμε κοντὰ εἰς τὸν ἐχθρόν, καθὼς ἔστειλα (4) τὸν Γενναῖον, τὸν Κολιόπουλον καὶ τὸν Νικήτα, καὶ ὅταν κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους, ὅποιος δουλεύσῃ νὰ πάρῃ τὸν μισθόν του. Δὲν ἐστέρχθηκα τὴν γνώμην μου, μόνον εἶπαν: «Νὰ μείνωμεν ἐδῶ, νὰ πάρωμεν τοὺς λουφέδες μας, καὶ στερνὰ ἐνωνόμεθα καὶ πᾶμε κοντὰ εἰς τοὺς Τούρκους». Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Τώρα, εἶναι καιρὸς νὰ πᾶμεν ὅπου καίουν οἱ Τούρκοι τὰ χωριά, καὶ σὰν τὰ κάψουν, τί χρειάζεται νὰ πᾶμεν». Ἐμαλώσαμε μὲ τὸν κύρ Ἀνδρέαν καὶ ἦλθαμεν εἰς λόγια: «Διατί, κύρ Ἀνδρέα, δὲν ἔστειλες εἰς τὸν ἀνεψιόν σου τὸν Γιάννην νὰ μὴν κάψῃ τὸ Σοφικόν, ὅπου ἦτον τὸ πρῶτον χωριὸν τῆς ἐπαρχίας»; Μὲ ἀπεκρίθηκε, ὅτι δὲν εἶχεν ἄνθρωπον νὰ στείλῃ. Τοῦ λέγω: «Τίνος τὰ λὲς αὐτά, κύρ Ἀνδρέα; Ἐσὺ εἶχες μαζί σου 4.000 ἀνθρώπους καὶ δὲν ἔστειλες ἕνα καβαλλάρη, διὰ νὰ μὴν καοῦν 200 σπίτια;» Ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ἄλλα, μοῦ εἶπε, ἐμπρὸς εἰς ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς: «Κολοκοτρώνη, Κολοκοτρώνη, 6 χρόνους πασχίζεις νὰ ἐνώσεις τὰ ἄρματα καὶ εἰδὲ σὲ ἄφησα νὰ τὰ ἐνώσεις, εἰδὲ θέλει σὲ ἀφήσω». Δὲν τοῦ ὠμίλησε κανεὶς. Τοῦ ἐβάρεσα τὰ παλαμάκια (ἐχειροκρότησα) λέγοντάς του: «Εὐγε, καλὲ πατριώτη, ὅπου δὲν ἀφήνεις νὰ ἐνωθοῦν τὰ ἄρματα, καὶ ἂν ἦτον (5) ἐνωμένα δὲν ἔκαιε ὁ Ἱμπραΐμης τὰ χωριά καὶ νὰ σκλαβώνει τὸν κόσμον». Εἶδα ὅτι δὲν εἶχα διάφορον ἀπὸ αὐτοῦς. Τότε μὲ ἔστειλε ὁ Ζαΐμης τὸν Κίτζο Τζαβέλα, καὶ τὸ Νότη Μπότζαρη καὶ ἄλλους, καὶ μὲ εἶπαν νὰ πάρω 70 χιλιάδες γρόσια διὰ τὰ ἐξοδά μου ἀπὸ τὰς σταφίδες. Τοὺς εἶπα, ὅτι ὅχι μόνο 70 χιλιάδες νὰ εἶναι, οὔτε 70

μιλλιούνια νὰ εἶναι δὲν παίρνω, ἐδούλευσα τὸν τόσον καιρὸν χωρὶς μισθὸν τὴν Πατρίδα μου, θὰ τὴν δουλεύσω καὶ τώρα, τὸ κατὰ δύναμίν μου. Ἔμεινα πέντε - ἕξ ἡμέρες καὶ ἀνεχώρησα. Εἶχα τὸν Χατζῆ Μιχάλη μὲ 50 καβαλλαραίους μαζί μου. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐμάζωξαν 400 χιλιάδες γρόσια καὶ τὰ ἐμοιράσθηκαν.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ ἐβγήκε εἰς τὴν Ρούμελη, ἔγραψε καὶ ἐζητοῦσε βοήθειαν καὶ τότε ἐκίνησαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ρουμελιῶτες, καὶ ὁ Γιάννης Νοταρᾶς ἦλθε εἰς τὸν Φαληρέα. Ὁ Ἱμπραϊμὺς ἔκαψε ὅλα τὰ χωριά τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ Πραστοῦ· ὁ λαὸς ἐγλύτωσε εἰς τὸ Λενίδι· καὶ ἐπῆγε ἕως τὸ Μυστρά καίοντας καὶ ἐγύρισε εἰς τὴν Τριπολιτζά. Ὁ Γενναῖος, Νικήτας, Κολιόπουλος, δὲν ἔλειπαν νὰ παγαίνουν ἀπὸ κοντὰ μὲ ἀκροβολισμοὺς πολεμοῦντες τον. Ὁ Γενναῖος ἦλθε εἰς τὰ χωριά τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Κολιόπουλος, τοὺς ἔστειλα πάλιν ὀπίσω. Ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα. Ἦτον ἐκεῖ καὶ ὁ Μελετόπουλος καὶ ὁ Νικολάκης Πετιμεζᾶς, ἔκαμαν ἓνα καλὸν ἀκροβολισμὸν καὶ ἐσκοτώθηκαν ἀρκετοὶ Τοῦρκοι. Ὁ Κολιόπουλος ἔπιασε τὸν Ἀτσίχων, κοντὰ εἰς τὴν χώρα Καρύταινα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ὑπάγουν κατὰ τὰς Λιοδῶρες. Ἐγὼ ἐκράτησα τὸν Νικήτα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔστειλα τοῦ Ἀλμείδα, ὁποῦ ἦτον ἀρχηγὸς τακτικῶν καβαλλαραίων, ἕως 90, χωριστὰ οἱ 50 ἄτακτοι. Ἐπῆγα μὲ αὐτοὺς εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρο, ἐσύναξα Ἀγιοπετρίτες, Τζακῶνους, Μυστριῶτες, Τριπολιτζῶτες ἕως δύο χιλιάδες. Οἱ Τοῦρκοι, ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν Τριπολιτζά, εἶχαν συνήθεια κάθε ἡμέραν κατὰ τὰς Ρίζες καὶ ἐθέριζαν καὶ ἐμάζευαν καὶ χορτάρια. Ἔστειλα καταπατητάδες καὶ ἐπαρατήρησαν. Σηκώνομαι διὰ νυχτός, χωρίζω τὴν ἄτακτη καβαλλαρία, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Χατζῆ Μιχάλης, καὶ πηγαίνει μὲ τὸ Νικηταρᾶ μὲ 1.000 νὰ πάγουν νὰ χωσασθοῦν κρυφά, καὶ ὁ Παναγιωτάκης Γιατράκος μὲ ἄλλους 1.000 καὶ μὲ τὴν τακτικὴν καβαλλαρίαν, ἀρχηγὸς Ἀλμείδας (1). Ἐγὼ ἐβάσταξα τέσσαρους καὶ ἔμεινα εἰς τὸ κέντρο, μὲ συμφωνία νὰ ἰδῶ τοὺς Τούρκους καὶ ἅμα τοὺς κάμω σινιάλο νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὰς χωσὰς νὰ περιζώσουν τοὺς Τούρκους. Ἐκείνη τὴν ἡμέραν δὲν ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ ὁποῦ τοὺς προσμέναμεν. Οἱ Τοῦρκοι ἔβγαλαν 300 τακτικούς καραμπινιέρηδες, μὲ σκοπὸν νὰ περιφέρονται εἰς τὰ χωριά, νὰ κοιτάζουν μήπως οἱ Ἕλληνες εἶναι χωσασμένοι καὶ πειράξουν τοὺς πολλοὺς Τούρκους, ὁποῦ ἐθέριζαν εἰς τοὺς κάμπους· διατί οἱ Ἕλληνες ἔκαμναν χωσιὰς κάθε ἡμέραν καὶ ἐσκοτώνοντο πέντε ἕξ τὴν ἡμέρα, καὶ ἔδιδαν εἰς κάθε Ἕλληνα ὁποῦ μοῦ ἔφερνε ἀπὸ ἓνα κεφάλι καὶ ἓνα τουφέκι, ἢ ζωντανὸν ἀπὸ ἓνα τάλλαρο. Ἐκίνησαν διὰ νὰ περιέλθουν. Ἦλθαν εἰς ἓνα χωριὸ Μεϊμέταγα ὀνομαζόμενον. Ἦτον ἐκεῖ ἓνας πύργος καὶ διὰ νὰ μὴ κλεισθοῦν ἐκεῖ, δὲν ἔκαμα τὸ σινιάλο, παρὰ ἀφοῦ τοὺς ἄφησα καὶ ἐβγήκανε ἀπὸ τὸ χωριὸ κάμποσο. Τοὺς κάμνω τὸ σημεῖον καὶ εὐθὺς πετάεται ἡ καβαλλαρία ὁποῦ ἦτον μὲ τὸ Νικήτα καὶ ἀπαντοῦνται (2) ἔξαφνα μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ σταθοῦν εἰς τὸν κάμπον, κάμνοντες τετράγωνον, ὅμως βλέποντες τὴν καβαλλαρία καὶ τὸ πεζικὸ, ὁποῦ τοὺς ἐπλάκωσε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγύρισαν εἰς τὸ χωριό. Δὲν ἐμπόρεσαν νὰ πιάσουν τὸν πύργον. Εἰς μισὴ ὥρα μόνον τέσσαρες ἐγλύτωσαν ἀπὸ 300· τέτοιο σκότωμα δὲν εἶδα ποτὲ μου. Ὅλοι οἱ καβαλλαραῖοι Τοῦρκοι ἤκουσαν τὸν πόλεμον καὶ ἦλθαν πρὸς (3) βοήθειαν, ἀλλὰ δὲν ἐκατάφθασαν κανένα ζωντανόν. Τοὺς εἶχα εἰπεῖ ἀπὸ τὸ βράδυ, ὅτι ἂν ἰδῶ στρατεύματα νὰ ἔρχονται τούρκικα σὰς κάμνω σινιάλο καὶ τραβιέσθε κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἡμουν. Τοὺς ἔκαμα τὸ σημεῖον· ὁ Νικήτας δὲν ἀκολούθησε, καθὼς τοῦ εἶχα εἰπεῖ, οἱ Τοῦρκοι τοὺς πηγαίνουν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸ βράδυ· ὁ Νικήτας ἐστάθηκε μὲ μιὰ τριανταριά, ἐσκότωσεν ἓναν σημαντικὸν Τοῦρκο καὶ ἔτζι ἐγύρισαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡμεῖς ἀνταμώθημεν ὅλοι ὕγιεις εἰς τὸν Ἅγιο Πέτρο. Τὰ μουςκέτα καὶ τὰ ταμποῦρλα τὰ ἔστειλα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐπῆγα εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ πάρω πολεμοφόδια καὶ νὰ ἐπιστρέψω ὀπίσω διὰ νὰ κάμνω ἀπὸ αὐτὰς τὰς χωσιὰς. Οἱ

Ἕλληνες ἐθάρρευναν καὶ ἐκατέβαιναν εἰς τὸν κάμπον ὅταν εἶχαμε καβαλλαρία. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐφέρθηκαν ὅλοι μὲ ἀνδρείαν· ὁ Θεοδωρὸς Ζαχαρόπουλος διακρίθηκε περισσότερο, διότι ἔπεςε μέσα εἰς ἓνα σπίτι ὅπου ἦτον εἴκοσι Τοῦρκοι καὶ τοὺς ἐχάλασε. Ὁ Σταμάτης Μήτσας ἐλαβώθηκε εἰς τὸ ποδᾶρι ἀπὸ μπαγιονέτα. Ἡ καβαλλαρία ἢ τακτικὴ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἄρια. Ὁ Ἀλμείδης (4) μὲ ὑποσχέθηκε ὅτι ἐπιστρέφει, καὶ αὐτὸς ἔλαβε διαταγὴ καὶ ἐπῆγε εἰς τοῦ Δαμαλά.

Ὁ Ἱμπραΐμης ἐτραβήχθηκε εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἦλθε ὁ Σεπτέμβριος μῆνας, καὶ εἰς τὸν Ὀκτώβριον ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀνάπλι, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὴν Συνέλευσιν. Εἶπα τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως νὰ συναχθοῦν νὰ τοὺς εἰπῶ μίαν ὁμιλίαν. Ἐσυνάχθησαν καὶ ἐπαρησιάζθηκα εἰς τὴν Συνέλευσιν τοὺς καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ καὶ τοὺς ὠμίλησα τοιούτως, ὅτι: «Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ προκηρύξετε, ὡς ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως, νὰ συναχθοῦν οἱ πληρεξούσιοι ὅπου ἦτον γνωρισμένοι, νὰ τελειώσωμεν τὴν Συνέλευσιν τοῦ ἀπερασμένου Ἀπριλίου καὶ θέλει χασομερίσωμεν. Τώρα εἶναι καιρὸς, εἶναι χειμῶνας καὶ οὔτε ἡμεῖς πολεμοῦμε, οὔτε ὁ Ἱμπραΐμης». Ἐκεῖνοι μοῦ ἀποκρίθηκαν: «Ποῦ νὰ γένει ἡ Συνέλευσις;» Καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἀπάνω στὴν Πελοπόννησον νὰ γένει ἡ Συνέλευσις, νὰ ἔχομε καὶ ἔγνοιαν τὸν Ἱμπραΐμη ὅπου νὰ δίνουμε εἰς τὸ στρατιωτικὸ βοήθειαν εἰς κάθε ἀνάγκη, διότι ἔχομε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν πόρταν μας». Καὶ εὐτοῦνοι μὲ ἀπεκρίθηκαν: «Ποῦ νὰ κάμομε συνέλευσιν εἰς σίγουρον τόπον», καὶ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Εἶναι τὸ Λενίδι, εἶναι τὸ Κρανίδι, εἶναι τὸ Καστρί, εἶναι καὶ ἡ Πιάδα, ἀπὸ τοὺς 4 τόπους ὅποιον θέλετε ἐκλέχτε». Μὲ ἀπεκρίθηκαν: «Νὰ ρωτήσωμεν καὶ τὴν διοικητικὴν ἐπιτροπὴν». Καὶ ἀνταμώσαμεν καὶ ὁμίλησαν τὰ δύο σώματα, καὶ ἀποφάσισαν μὲ δόλο ἢ εἰς τὸν Πόρο ἢ εἰς τὴν Αἴγινα, διὰ νὰ κάμουν τὴν Συνέλευσιν κατὰ θέλησιν τοὺς, ὅποιον πληρεξούσιον θέλουν νὰ ἐμβάζουν, ὅποιον δὲν θέλουν νὰ μὴ τὸν δέχονται εἰς τὸ νησί. Καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε ἡ ἐπιτροπὴ τὴν ὁμιλίαν ὅπου ἔκαμε μὲ τὸ ἄλλο σῶμα τὸ Κυβερνητικόν, ὅτι νὰ γένει ἡ Συνέλευσις εἰς τὸν Πόρο, ἢ εἰς τὴν Αἴγινα. Καὶ ἐγὼ δὲν τὸ ἐδέχθηκα, καὶ τοὺς ἐπροφασίσθηκα ὅτι: «Ἐγὼ εἰς τὸ γιὰ δὲν ἐμπαίνω, γιὰτὶ ἔκαμα ὄρκο, ὅταν μὲ εἶχαν εἰς τὴν Ὑδρα, καὶ δὲν μπαίνω πλὴν στὸ πέλαγο. Ἐὰν δὲν εἶμαι εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐγὼ, ποὺ ἤμουν ἓνα ἄτομο, δὲν ἔβλαβε· ὅμως εἶχα πολλοὺς ψήφους, καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα καὶ πολιτικούς, εἶχα καὶ ἄλλους ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ πᾶνε». Καὶ μὲ αὐτὸ ἐσηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ κυρ Ἀνδρέα νὰ τοῦ ὁμιλήσω περὶ τοῦ τόπου τῆς Συνελεύσεως. Ἦτον πρόεδρος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι του καὶ ἀρχίνησα τὴν ὁμιλίαν, καὶ τοῦ ἔλεγα: «Ἡ συνέλευσις εἰς τὰ νησιά δὲν εἶναι εὐλόγο διὰ τὴν Πελοπόννησο, οὔτε διὰ ὅλο τὸ ἔθνος, διότι ἀλαργεύοντας ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἡ Πελοπόννησος κρυώνει, καὶ ὅσο εἴμεθα εἰς τὴν ξηρὰ τοὺς ἐμψυχώνουμε». Ὁ κυρ Ἀνδρέας ἐκάθονταν εἰς τὸ παράθυρο καὶ ἐκοίταζε ἔξω καὶ ὅχι ἐμέ, ἐκούνειε καὶ τὸ πόδι. Τότες γυρίζω: «Κυρ Ἀνδρέα, ἐγὼ σοῦ (1) κουβεντιάω καὶ σὺ κοιτᾷς ἄλλοῦθε. Ὑγίαινε, ἀδελφέ, καὶ πλέον δὲν σοῦ ὁμιλῶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν». Καὶ τῆς εὐθὺς ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἐκαβάλληκα καὶ ἐπῆρα καὶ τὸν Τσόκρη μὲ διακοσίους ἀνθρώπους καὶ τὸν Νικολάκη Πονηρὸ καὶ Ἀναγνωστάκο, ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ ὅσο νὰ πάγω στὴν Ἐρμιόνη, ἐσύναξα τετρακοσίους, καὶ μαθαίνοντας ὅτι ἐγὼ πάω στὴν Ἐρμιόνη, σηκώθηκαν καὶ αἱ δύο ἐπιτροπαὶ καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Αἴγινα καὶ ἐπροκέρυξαν τὴν Συνέλευσιν. Καὶ ἐπροκέρυξα καὶ ἐγὼ νὰ μαζωχθοῦν νὰ κάμομε τὴν συνέλευσιν στὴν Ἐρμιόνη. Ἐστειλα τὸν Νικολάκη Πονηρὸ εἰς τὴν Ὑδρα, εἰς τὸν κυρ Γιώργη καὶ λοιποὺς Ὑδραῖους καὶ ἦλθον καὶ οἱ Ὑδραῖοι καὶ ἡ συνέλευσις ἢ ἐδικὴ μας ἦτον ὡς ἐνενήντα πληρεξούσιοι καὶ εἰς τὴν Αἴγινα ἦτον πενήντα μὲ τὲς δύο ἐπιτροπές. Ἡ διαίρεσις ἀκολουθοῦσε τρεῖς μῆνας. Ὁ Ἀμιλτον εὐρισκότουσε τὸν τότε καιρὸ ἐκεῖ, ἐπῆγαινε καὶ εἰς τὴν Αἴγινα καὶ ἔρχονταν καὶ εἰς

ἡμᾶς, νὰ μᾶς ἐνώσει νὰ κάνομε τὴν συνέλευσή μας, καὶ ἡμεῖς ἐλέγαμε: «Ἄς ἔλθουν ἐδῶ οἱ Αἰγινῆται, ποὺ εἴμεθα πλιότεροι (2) καὶ τοὺς δεχόμαστε». Ἐκεῖνοι ἔλεγαν (3) τὸ ἴδιο. Καὶ ἐφιλονικούνταν τὸ πράγμα καὶ ἔγραφαν εἰς τὸν μινίστρο Κάνιγγ ὡς ἐπιτροπή, καὶ ἐγὼ ἔγραφα ἀτομικῶς. Καὶ ἐλάβαιναν καὶ ἐκεῖνοι ἀπόκριση, ἐλάβαινα καὶ ἐγώ. Ἐγινε ἓνας καυγὰς εἰς τὴν Ὑδρα μὲ τὸν Ἀμιλτον καὶ ἐσκοτώθηκαν, καὶ ὁ Ἀμιλτον ἦτον ἐνοχλημένος μὲ τοὺς Ὑδραίους.

Ἦλθε μία ἡμέρα ὁ Ἀμιλτον εἰς τὸ κονάκι, ὁποῦ ἐκρατοῦσα εἰς τὴν Ἑρμιόνη καὶ πάντα εἶχα διερμηνευτὴ τὸν κόντε Ἀνδρέα Μεταξᾶ μὴν ἡξεύροντας τὴν γλῶσσα. Μοῦ λέγει μία ἡμέρα ὁ Ἀμιλτον: «Ἐμαθα ὅτι ἡ δική σας συνέλευσις ἔχει γνώμη νὰ καλέσει τὸν Καποδίστρια». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα: «Ὅποιος σὲ τὸ εἶπα σὲ ἐγέλασε· διατὶ ὁ Καποδίστριας ἦτον μινίστρος τῆς Ρωσίας (4) καὶ δὲν μᾶς δίδει χέρι κατὰ ὥρας νὰ προσκαλέσωμεν τοιοῦτον ἄνθρωπον· καὶ ὁ καιρὸς θέλει μᾶς ὁδηγήσει, διατὶ κρεμιόμαστε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ποὺ ὑπεσχέθη τὴν διαφέντεψή μας». Καὶ ἔτσι ἀναχώρησε ὁ Ἀμιλτον. Καὶ ἡμεῖς τὸν Μάρτιον μῆνα, σὰν ἐγινήκαμε πλήρεις ἐνενήντα, ἀρχίσαμεν τὰς ἐργασίας μας καὶ ἐβάλαμεν πρόεδρον τὸν Σισίνην. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Κόχραν καὶ τὸν ἐψηφίσαμεν ἀρχιθαλάσσιον εἰς τὰς τρεῖς μοῖρες Σπετσῶν, Ὑδραίων καὶ Ψαρῶν. Εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν (1) ἦλθε καὶ ὁ Τσώρτσης, διατὶ ἔλεγε ἡ Συνέλευσις τῆς Αἰγίνης, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης γυρεύει πάντα νὰ γίνῃ ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος, κι ἐγὼ ἀποφάσισα, διὰ νὰ μὴν εὐρίσκουν αὐτὴν τὴν πρόφασιν, ἔρριξα τὴν φιλοτιμία μου κάτω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔρριξαν κάτω τὴν φιλοτιμίαν τους καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι καὶ ὑπόγραψαν ἀρχιθαλάσσιον τὸν Κόχραν. Καὶ ἐρχόμενος ὁ Κόχραν εἰς τὸν Πόρον, ἐπῆρα τὸν Μεταξᾶ νὰ τὸν ἀνταμώσω εἰς τὸ καράβι καὶ ὠμιλήσαμεν τὰ ὅσα ἀπεφάσισε ἡ συνέλευσίς μας. Αὐτὸς ἐζήτησε τὴν ἐνωσιν καὶ ἡμεῖς ἐλέγαμεν τὴν ἴδιαν ὁμιλίαν: «Ἄς ἔλθῃ ἡ συνέλευσις τῆς Αἰγίνης καὶ ἡμεῖς τὴν δεχόμεθα». Καὶ εἶδα εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ τὴν φαντασίαν ὁποῦ εἶχεν ὁ Κόχραν καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὡς Ἕλληνα, φαντασμένα. Βγαίνοντας ἀναχωρήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν πίσω στὴν Ἑρμιόνη καὶ ἐκρατήσαμε καὶ τὸν γκενεράλη Τσούρτς εἰς τὴν Ἑρμιόνη. Καὶ τότε ἔσμιξε ὁ Κόχραν μὲ τὸν Τσούρτς καὶ ἔγιναν μία γνώμη διὰ νὰ μᾶς συμβιβάσουν. Ἐκεῖνες τὰς ὥρας ἔγραφαν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅτι εἶναι στενοχωρημένοι ἀπὸ στρατεύματα, καὶ τότε ἡ συνέλευσις μ' ἐπεφόρτισε νὰ στείλω στρατεύματα, καὶ διάταξα τὸν Γενναῖον καὶ ὅλες τὰς ἐπαρχίας, καὶ σὲ εἴκοσι ἡμέρες ἔγινε μὲ τρεῖς χιλιάδες, καὶ μὲ ὑποσχέθηκε ἡ συνέλευσις, ὅτι νὰ τοὺς πληρώσει ἡ συνέλευσις, τὸ ἔθνος, τοὺς λουφέδες, καὶ ἔτζι ἐμείναμε ἡσυχοί. Τότες ἤθελαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῆς θαλάσσης καὶ ξηρᾶς νὰ μᾶς ἐνώσουν, καὶ νὰ εὗρουν ἓνα τρίτον τόπον, διὰ νὰ τελειώσουν τὴν συνέλευσιν· καὶ ὁ τρίτος τόπος ἦτον ἡ Τροιζήνα, λεγόμενη Δαμαλᾶ. Ὅμως ἀποκριθήκαμεν τῶν ἀρχηγῶν: «Ἡμεῖς πηγαίνομεν, ὅσα πρακτικὰ ἔχομε κάμει νὰ εἶναι ἐπικυρωμένα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἡ φρουρὰ νὰ μείνῃ ἡ ἰδία (2) (τὸν Νικηταρᾶ εἴχαμεν) καὶ ἂν στερχθοῦν ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Τροιζήναν». Καὶ ἔτσι ἐστέρχθησαν οἱ Αἰγινῆτες. Καὶ ἐσηκώθημεν καὶ τὰ δύο μέρη καὶ ἐσμίξαμεν εἰς τὴν Τροιζήνα, καὶ ἐνωμένοι εἰς τὴν Τροιζήνα ἀρχίσαμεν νὰ πρακτικὰ (ὅσα εἴχαμεν καμωμένα ἡμεῖς ἔμειναν ἀσάλευτα) καὶ ἀρχίσαμεν ἐμπρός. Ἀπεφασίσσαμεν νὰ ψηφίσωμεν τρία ἄτομα ἐπιτροπὴ κυβερνητικὴ διὰ νὰ τηρᾷ (3) τὰ στρατεύματα, 15 τόσα ἄτομα διὰ τὸ Βουλευτικόν. Καὶ ἐψηφοφορήσαμεν, καὶ οἱ πλεόν ψηφοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ Γεωργάκη Μαυρομιχάλη, Μακρῇ καὶ Νάκο, νὰ εἶναι ἐπιτροπὴ προσωρινή, ὅσο νὰ ἐκλέξομε πρόεδρο. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀσηκώθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν Πόρον, καὶ ἔμεινε ἡ συνέλευσις νὰ τελειώσῃ τὰ πρακτικὰ της. Ἡμεῖς εἴχαμεν γνώμην νὰ προβάλωμεν τὸν Καποδίστριαν (1827). Ὅλοι ἐδοκιμάσθησαν στὰς Κυβέρνησεις, καὶ ὅλο εἰς τὸ χειρότερο ἐπηγαίναμε τὸ ἔθνος ἀπὸ τὰς διχόνοιές μας. Τότε ἐξεφώνησα καὶ

εἶπα: «Ἡμεῖς, τὰ ἄρματα, ἐρρίξαμεν τὴν φιλοτιμίαν μας, καὶ ἔβαλαν τὸν Τσούρτς Ἀγγλον, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θαλασσινοὶ μας τὸν Κόχραν, τώρα, καὶ οἱ πολιτικοὶ πρέπει νὰ ρίξετε καὶ ἐσεῖς τὴν φιλοτιμίαν σας, νὰ ἐκλέξωμεν ἕναν Πρόεδρον νὰ μᾶς κυβερνήσει, νὰ ἰδοῦμεν οἱ Ἀγγλοὶ ὅπου ὑποσχέθηκαν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν μας». Μία τῶν ἡμερῶν ἔβλεπαν ὅτι ἤθελαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ ἔθνος, καὶ ἐκίνησαν ὀπλισμένοι νὰ ἐλθοῦν ἂν ἡμπορέσουν καὶ μᾶς φοβίσουν νὰ πάρουν τὰ πρακτικά, (ἦτον γραμματικὸς ὁ Σπηλιάδης) κι ἐγὼ τοὺς ἐκατάλαβα μὲ τὶ σκοπὸν ἦλθαν· καὶ ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τοῦ Μαυρομιχάλη τὸ σπίτι, ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐμένα, καὶ ἐπῆγα μόνος μου, καὶ ἀρχίνησαν νὰ μὲ ὁμιλήσουν περὶ τῆς συνελεύσεως, ὅτι δὲν βλέπουν καλὰ πράγματα εἰς τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ ἀποκριθὲν μὲ πείσμα, ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ θέλει, καὶ ὅποιος δὲν τοῦ ἀρέσει, ἄς τὸ χαλάσει ἂν ἡμπορέσει, καὶ ἐβγῆκα χωρὶς ἄλλον λόγον ἔξω. Βλέποντας ὅτι δὲν εἶχαν δύναμιν, καὶ ἂν εἶχαν δοκιμάσει ἤθελε ἐντροπιασθοῦν, ἐδιαλύθηκαν. Σὲ δύο ἡμέρες ἐκάμαμε συνέλευσιν καὶ ἀπεφασίσαμεν τὴν αὐγὴν, ὅτι τὸ ἀπόγευμα νὰ ὑπογράψωμεν τὸν Καποδίστριαν (4). Καὶ ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὸ κονάκι μου, ἔφαγα ψωμὶ καὶ ἔπεσα νὰ κοιμηθῶ. Βλέπω καὶ ἦλθε ὁ κύρ Γεώργιος Κουντουριώτης καὶ Καρακατζᾶνης Σπετσιώτης, καὶ Μακρῆς Ψαριανὸς νὰ μοῦ ὁμιλήσουν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Καποδίστρια, ὅπου θέλει ἀπογράφομεν ἀπομεσήμερα. Μοῦ λένε, ὅτι: «Τὸ ἀπομεσήμερον θὰ ὑπογράψωμεν διὰ τὸν Καποδίστριαν». - «Τί μ' ἐρωτᾶτε ἐμένα, ἐγὼ δὲν εἶμαι πρόεδρος οὐδέ (5) ἔθνος· ἔτσι ἀποφασίσανε τὴν αὐγὴν ὁ Πρόεδρος Σισίνης καὶ τὸ ἔθνος». Μοῦ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἶναι καλὸ νὰ στείλωμεν νὰ πάρωμεν γνώμη ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον, ἀραμένον εἰς τὸν Πόρον, ὅτι ἦταν φερμένος ἀπὸ τὴν Σμύρνη». - «Τί, νὰ στείλωμεν κανένα τυχοδιώκτην νὰ λέγει ἄλλα καὶ ἄλλα νὰ μᾶς λέγει καὶ νὰ χαλάσει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους. Ποῖον εὐρίσκετε εὐλογον νὰ στείλωμεν; Ἄν ἐμπιστεύεσθε εἰς ἐμένα νὰ πάγω ἐγὼ ὁ ἴδιος». - «Σ' ἐμπιστευόμεθα» (1) τρεῖς φορές, μὲ εἶπαν, «σ' ἐμπιστευόμεθα». Ὁ Κουντουριώτης ἦτον μὲ μίαν γνώμην, ὅτι εἶχα εἰπεῖ τοῦ Ἀμιλτον, ὅτι δὲν θὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν, καὶ ἐνόμιζε ὅτι θὰ εὕρω ἀντίστασιν ἀπὸ τὸν Ἀμιλτον. Καὶ τότενες τοὺς εἶπα: «Σύρτε εἰς τὸ καλόν». Καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἔκραξα τὸν Μεταξᾶ, καὶ ἐπῆρα καὶ δέκα νομάτους, τὸ μεσημέρι, καὶ δὲν ἠῤῥεψε ἄλλος κανένας ποῦ ὑπάγω, μόνον τὸν Νικηταρᾶν ἔκραξα καὶ τοῦ εἶπα νὰ ἔχει τὴν ἐγνοίαν, νὰ μὴ γίνῃ κανένα σκάνδαλον, ἕως ὅπου νὰ ἔλθω. Ἡ συνέλευσις τῆς (2) ἤρχετο θαῦμα, μὴν ἠξεύροντας ποῦ ὑπάγω. Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Πόρου, καὶ οἱ βάρκες τοῦ Ἀμιλτον ἔκαναν νερό, καὶ ἐμπήκαμεν εἰς μίαν βάρκα, καὶ ἐπήγαμεν ἐπάνω στὴν φεργάδα (3). Μᾶς ἐδέχθηκε ὁ Ἀμιλτον καὶ ἐκάτσαμεν εἰς ὁμιλίαν. Τοῦ λέγω: «Πῶς σοῦ φαίνεται τώρα, ποῦ ἐνώθηκε ἡ Συνέλευσις καὶ κοντεύει νὰ τελειώσει;» - «Χαίρομαι τὴν ἐνωσίν σας, ἐκάματε πολλὰ καλὰ». Τοῦ εἶπα: «Καπιτὰν Ἀμιλτον, ἦλθαμεν νὰ πάρωμεν τὴν συμβουλὴν σου, ὡς μᾶς συμβούλευες πάντοτε διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας. Σὲ γνωρίζομεν ὡς ἕναν εὐεργέτην ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καλύτερον». Μᾶς εἶπε: «Πέστε τὴν γνώμην σας, καὶ ἂν δύναμαι κι ἐγὼ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ εἰς τὴν γνώμην σας». «Στοχάζομαι, Καπιτὰν Ἀμιλτον, ὅτι τοὺς γνωρίζεις τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους. Τοὺς βάλαμεν ὅλους νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ ποτὲ δὲν μᾶς ἐκυβέρνησαν καθὼς ἔπρεπε, καὶ βλέποντας ὅτι δὲν ἔχομεν ἄνθρωπον πολιτικὸν νὰ μᾶς κυβερνήσει, ἦλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν εἰς γνώμην, διατὶ ἐκεῖνο ὅπου ἤρχετο τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ τὸ χέρι της, τὸ διορθώσαμεν, ἔβαλε τὸν Κόχραν ἀρχιθαλάσσιον, τὸν Τζώρτζ ἀρχιστράτηγον, τώρα χρειαζόμεθα ἕναν πολιτικόν. Τάχα δὲν μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἕνα πρόεδρον, ἕνα Βασιλέα;» Μᾶς ἀποκρίθηκε: «Ὁχι, ποτὲ δὲν γίνεται». - «Δὲν μᾶς δίδει ἡ Φράντζα;» - «Ὁμοίως» μᾶς ἀποκρίθη. - «Ἡ Ρουσία;» - «Ὁχι». - «Ἡ Προυσία;» - «Ὁχι». - «Ἡ Ἀνάπολη;» - «Ὁχι». - «Ἡ Ἰσπανία;» - «Ὁχι,

δὲν γίνεται». Ἀφοῦ ἐμελέτησα ὅλα τὰ βασίλεια: - «Σὰν δὲν μᾶς δίδουν τοῦτες οἱ αὐλές, τί θὰ γίνωμεν ἡμεῖς;» - Μᾶς ἀποκρίθηκε, ὅτι: «Τηρᾶτε νὰ εὐρῆτε κανέναν Ἕλληνα». - «Ἡμεῖς ἄλλον Ἕλληνα ἀξιώτερον δὲν ἔχομεν, μόνον νὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδίστριαν». Ἐγύρισε καὶ μ' ἐκοίταξε, ἀκούοντας τὸ ὄνομα Καποδίστρια, καὶ μοῦ εἶπε: «Δὲν ἦσουν ἐσὺ ποὺ μοῦ εἶπες δὲν τὸν δεχόμεθα τὸν Καποδίστρια, διατὶ εἶναι τῆς Ρουσίας μινίστρος;» - «Ναί, ἐγώ, τοῦ εἶπα. Ἄλλος καιρὸς ἦτον τότε, καὶ ἄλλος τώρα. Διατὶ τὴν Ἀγγλίαν ποὺ ἔχομεν ὑπεράσπισιν, τὸ δεξι χέρι τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θάλασσα, καὶ ἐβάλαμεν Ἀγγλὸν ἐπὶ κεφαλῇς, καὶ τὸ ζερβὶ χέρι Ἀγγλὸν, ὁποῦ εἶναι ἡ δύναμις τῆς ξηρᾶς. Καὶ ἂν μᾶς ἔδιδε ἡ Ἀγγλία καὶ ἕναν πολιτικόν, καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐβάναμεν καὶ δὲν ἐτζακίζαμεν τὸ κεφάλι μας στὸν ἕναν καὶ στὸν ἄλλον, καὶ δι' αὐτό, ὡς μοῦ λές, δὲν γίνεται. Πρέπει νὰ καλέσωμεν τὸν Καποδίστριαν». Μοῦ ἀποκρίθηκε ἐκ καρδίας: «Πάρτε τὸν Καποδίστρια ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διατὶ ἐχαθήκατε». - Αὐτὸ ἤθελα νὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα του, τὸ ἄκουσα, καὶ ἀπέκει ἐτελείωσε ἡ ὁμιλία μας, καὶ τῆς εὐθὺς ἀνεχώρησα. Ἐχασομέρησα πολὺ εἰς τὴν φρεγάδα, καὶ τὸ ταμποῦρλο τῆς Συνελεύσεως ἀρχίναε νὰ κτυπᾷ. Ἀκούοντας τὸ ταμποῦρλο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν νησιῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἐτράβηξαν καὶ ἐπῆγαν κοντὰ εἰς τὴν Παναγίαν (4), διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν Ἀμιλτον. Καὶ ὁ Ἀμιλτον τοὺς εἶδε μὲ τὸ κιάλε, καὶ ἐμπῆκε εἰς τὴν φελούκα, καὶ ἦλθε εἰς τὴν Παναγιά. Καὶ ἐπῆγαν οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων (5), διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ ὁ Ἀμιλτον τοὺς ἠρώτησε: «Πῶς ἐφύγατε ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν;» - «Ἦλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν διὰ μίαν γνώμην». Καὶ αὐτὸς τοὺς ἀποκρίθηκε: «Ἐγὼ τὴν γνώμην τὴν ἔδωσα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ κάμετε ὅ,τι σᾶς εἰπεῖ». Καὶ ἀνεχώρησε κατὰ τὴν φρεγάδα. Μισὴ ὥρα ἦτον μακρὰν ἡ Παναγιά ἀπὸ τὴν συνέλευσιν· οἱ Ὑδραῖοι γυρίζουν. Ἐστείλαν καὶ μ' ἔκραξαν, καὶ τοὺς διηγήθηκα ὅ,τι εἶπα. Τὴν αὐγὴν ἐσυναχθήκαμεν καὶ ὑπογράψαμεν διὰ τὸν Καποδίστρια. Ἀρχισαν καὶ ἔκαμαν τὰ γράμματα τῆς προσκλήσεως, τὰ ἔστείλαν ἀπὸ τρία μέρη, καὶ ἔτζι ἐτελείωσε ἐκεῖνη ἡ ὑπόθεσις. Ἐσυνάχθημεν τὴν ἄλλην ἡμέραν ν' ἀποφασίσωμεν πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, νὰ ψηφοφορηθοῦν τὰ ἄτομα διὰ τὴν προεδρίαν. Ἐπετάονταν στὴν Συνέλευσιν τὴν ἄλλην ἡμέραν, τὸν Ζαῖμη, ἄλλος τὸν Μπαρλᾶ, ἄλλος τὸν Κουντουριώτη, ἄλλος τὸν Πρασᾶ ἀπὸ τὴν Ἀνδρούσα, καὶ ἔγινε χασμωδία. Τὴν ἄλλην ἡμέρα πάλιν τὸ ἴδιον· εἴκοσι νὰ ψηφοφορήσουν, τὴν ἄλλην 16. Εἶδα τὴν χασμωδίαν καὶ τὸ παράξενο τοῦ κόσμου. Ἐσηκώθηκα ὁλόρθος: «Σεβαστὴ Συνέλευσις, ἡμεῖς καθήμεσθε (1) καὶ φιλονικοῦμεν διὰ Πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ, καὶ ἡ πατρίς μας κινδυνεύει νὰ χαθεῖ καὶ ἔχομεν συνέλευσιν ἐπτὰ μῆνες καὶ πρόεδρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ Κιουταχῆς, καὶ πρόεδρος τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἰμπραῖμης, καὶ ἡμεῖς καθήμεθα καὶ φιλονικοῦμεν, καὶ τώρα ἦλθε ὁ Μάης, καὶ ἡ Ἀθήνα κινδυνεύει καὶ ἡ Πελοπόννησος κινδυνεύει. Ἐχάθηκεν ἕνας ἀπὸ τόσους Ἕλληνας πληρεξούσιους νὰ κάμωμεν Πρόεδρον; Ὅμως καθήμεθα καὶ φιλονικοῦμεν!» Ἐκοίταξα τριγύρω μου, καὶ εἶδα ἕνα γεροντάκι, καὶ ἐκάθητο μὲ

τοὺς Κρητικούς, ἀλλ' οὔτε τὸ ὄνομά του ἐγνώριζα, οὔτε τὸν εἶδα, καὶ πηδάω μέσα ἀπὸ τὴν συνέλευση καὶ τὸν ἀρπάχνω, καὶ τὸν πηγαίνω εἰς τὸ κάθισμα τοῦ προέδρου Σισίνη, καὶ τὸν κάθισα στὸ σαμνί. Εἶπα: «Τοῦτος δὲν εἶναι ἄξιος;». Καὶ ὅλη ἡ Συνέλευσις ἔβαλε τὴν φωνήν: «Ἄξιος, ἄξιος» καὶ ἐχειροκρότησε, καὶ ἐτελείωσε. Τὸν πατέρα μου συγχωροῦσαν (2). Ὁ Ρενιέρης σὰν νὰ ἐφοβήθηκε. Ἐτζι διαλύθηκε ἡ συνέλευσις.

Μιά φορά ἐπὶ Κουντουριώτῃ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ εἶπα τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι: οἱ Ρουμελιῶτες πληρώνονται, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐγδύθηκαν ἀπὸ τὸν Ἱμπραΐμη, καὶ δὲν ἔχουν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει· δὲν τοὺς πληρώνετε ὅπου ἐχάθηκαν; Καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν 12.000 πρακτικούς, καὶ ὁ ἀριθμὸς νὰ εἶναι διὰ 15.000, ὅπου τὸ περιπλέον νὰ γίνονται ἀναλογία διὰ νὰ τοὺς ἔρχονται 30 γρόσια τὸ μῆνα. Μοῦ εἶπαν, νὰ δουλεύουν τρεῖς μῆνες, καὶ εἰς τρεῖς μῆνες νὰ ἔλθουν νὰ πάρουν τὰ μηνιαῖα. Ἦλθανε τρεῖς μῆνες, καὶ ἔστειλα νὰ πάρω τὸ μηνιαῖο. Μοῦ ἀποκρίθηκαν, ὅτι: «Μιὰ μικρὴ δόσις ἦλθε ἀπὸ διόμιση μυλλιούνια, καὶ ἡ Κυβέρνησις εἶχε ἄλλες ἀναγκαῖες ὑπόθεσες, καὶ ἐδόθηκαν, ἡ ἐμπειρία σου ὅμως θὰ καταπραῦνει τοὺς στρατιώτας νὰ λάβουν ὑπομονή».

Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐδική μας δὲν ὁμοιάζει μὲ καμμιάν ἀπ' ὅσες γίνονται τὴν σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην. Τῆς Εὐρώπης αἱ ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν διοικήσεων τῶν εἶναι ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ ἐδικός μας πόλεμος ἦτον ὁ πλέον δίκαιος, ἦτον ἔθνος μὲ ἄλλο ἔθνος, ἦτον μὲ ἓνα λαόν, ὅπου ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος, οὔτε νὰ ὀρκισθῇ, παρὰ μόνο ὅ,τι ἔκαμνε ἡ βία. Οὔτε ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε ποτὲ νὰ θεωρήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν ὡς λαόν, ἀλλ' ὡς σκλάβους. Μίαν φοράν, ὅταν ἐπήραμεν τὸ Ναύπλιον, ἦλθε ὁ Ἀμιλτον νὰ μὲ ἰδεῖ· μοῦ εἶπε ὅτι: «πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ ζητήσουν συμβιβασμόν, καὶ ἡ Ἀγγλία νὰ μεσιτεύσῃ». Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Αὐτὸ δὲν γίνεται ποτέ, ἐλευθερία ἢ θάνατος. Ἐμεῖς, Καπετὰν Ἀμιλτον, ποτὲ συμβιβασμόν δὲν ἐκάμαμεν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἄλλους ἔκοψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μὲ τὸ σπαθί καὶ ἄλλοι, καθὼς ἡμεῖς, ἐζούσαμεν ἐλεύθεροι ἀπὸ γενεὰ εἰς γενεά. Ὁ βασιλεὺς μας ἐσκοτώθη, καμμία συνθήκη δὲν ἔκαμε· ἡ φρουρά του εἶχε παντοτινὸν πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δύο φρούρια ἦτον πάντοτε ἀνυπότακτα». Μὲ εἶπε: «Ποία εἶναι ἡ βασιλικὴ φρουρά του, ποῖα εἶναι τὰ φρούρια;» - «Ἡ φρουρά τοῦ Βασιλέως μας εἶναι οἱ λεγόμενοι Κλέφται, τὰ φρούρια ἡ Μάνη καὶ τὸ Σούλι καὶ τὰ βουνά». Ἐτζι δὲν μὲ ὁμίλησε πλέον. Ὁ κόσμος μᾶς ἔλεγε τρελλούς. Ἡμεῖς, ἂν δὲν εἴμεθα τρελλοί, δὲν ἐκάναμεν τὴν ἐπανάστασιν, διατὶ ἠθέλαμεν συλλογισθῇ πρῶτον διὰ πολεμοφόδια, καβαλλαρία μας, πυροβολικὸ μας, πυροτοθῆκες μας, τὰ μαγαζιά μας, ἠθέλαμεν λογαριάσει τὴν δύναμιν τὴν ἐδικήν μας, τὴν τούρκικη δύναμη. Τώρα ὅπου ἐνίκησαμεν, ὅπου ἐτελειώσαμεν μὲ καλὸ τὸν πόλεμόν μας, μακαρίζομεθα, ἐπαινόμεθα. Ἄν δὲν εὐτυχούσαμεν, ἠθέλαμεν τρώγει κατάρες, ἀναθέματα. Ὅμοιάζαμεν σὰν νὰ εἶναι εἰς ἓνα λιμένα 50 - 60 καράβια φορτωμένα, ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει εἰς τὴν δουλειά του καὶ μὲ μιὰ μεγάλη φουρτούνα, μὲ μεγάλο ἄνεμο, πηγαίνει, πουλεῖ, κερδίζει, γυρίζει ὀπίσω σῶον. Τότε ἀκοῦς ὅλα τὰ ἐπίλοιπα καράβια καὶ λέγουν: «Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ἰδοὺ παλληκάρια, ἰδοὺ φρόνιμος, καὶ ὅχι σὰν ἐμεῖς ὅπου καθόμεθα ἔτζι δειλοί, χαϊμένοι», καὶ κατηγοροῦνται οἱ καπεταναῖοι ὡς ἀνάξιοι. Ἄν δὲν εὐδοκίμοῦσε τὸ καράβι, ἤθελε εἰποῦν: «Μὰ τί τρελλὸς νὰ σηκωθῇ μὲ τέτοια φουρτούνα, μὲ τέτοιο ἄνεμο, νὰ χαθεῖ ὁ παλιάνθρωπος, ἐπῆρε τὸν κόσμον εἰς τὸν λαιμόν του». - Ἡ ἀρχηγία ἐνὸς στρατεύματος Ἑλληνικοῦ ἦτον μία τυραννία, διατὶ ἔκαμνε καὶ τὸν ἀρχηγό, καὶ τὸν κριτή, καὶ τὸν φροντιστή, καὶ νὰ τοῦ φεύγουν κάθε ἡμέρα καὶ πάλιν νὰ ἔρχονται· νὰ βαστάει ἓνα στρατόπεδον μὲ ψέμματα, μὲ κολακείες, μὲ παραμύθια· νὰ τοῦ λείπουν καὶ ζωοτροφίες καὶ πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴν ἀκοῦν καὶ νὰ φωνάζει ὁ ἀρχηγός· ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ἀρχιστράτηγος διατάττει τοὺς στρατηγούς, οἱ στρατηγοὶ τοὺς συνταγματάρχας, οἱ συνταγματάρχαι τοὺς ταγματάρχας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐκανε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐξεμπέρδευε. Νὰ μοῦ δώσει ὁ Βελιγκτῶν 40.000 στράτευμα τὸ

ἐδιοικοῦσα, ἀλλ' αὐτουνοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἑλληνας δὲν ἤμποροῦσε οὔτε μιὰ ὥρα νὰ τοὺς διοικήσει. Κάθε Ἑλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του, τὸ θεό του, καὶ ἔπρεπε νὰ κάμει κανεὶς δουλειὰ μὲ αὐτούς, ἄλλον νὰ φοβερίζει, ἄλλον νὰ κολακεύει, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Εἰς τοὺς 1826 Νοέμβριον, σὰν ἐκατέβηκα ἐγὼ εἰς τὴν Ἑρμιόνην γιὰ τὴν Συνέλευσιν, εἶχα τὸν Γενναῖον πίσω ἀφημένον, διὰ νὰ ἐμποδάει τοῦ Ἰβραΐμη τὴν καταδρομὴν. Τότε ἡ ἐπαρχία τῆς Καρύταινας, καπεταναῖοι καὶ πρόκριτοι, τοῦ λένε ὅτι: «Ἄν ἡμπορεῖς (1) νὰ ἔφκιανες (2) τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, Γενναῖε, ἡμπόρειε νὰ φυλαχθεῖ τριγύρω ἡ Καρύταινα, τὸ Φανάρι καὶ ὅλες οἱ μεσόγειες ἐπαρχίες». Τὸν ἐκατάπεισαν τὸν Γενναῖον, καὶ εἶπε: «Νὰ στείλω τοῦ Πατέρα μου νὰ πάρω τὴν γνώμην καὶ νὰ ἰδοῦμε τί λέγει». Καὶ μοῦ ἔστειλε πεζὸν διὰ τοῦ κάστρου τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ ἔδωσα τὴν ἄδειαν νὰ τὸ φτιάσει. Λαμβάνοντας τὴν ἄδειαν, ἔβαλε τῆς εὐθὺς καὶ ἐπλήρωσε τοὺς καμιναραίους διὰ χορήγι καὶ τοῦ ἔβγαλαν τέσσαρα καμίνια χορήγι, καὶ ἔστειλε καὶ ἔφερε καὶ μαστόρους, καὶ ἀρχίνησε καὶ τῷφτιανε. Καὶ ἐκεῖ ποὺ ἀρχίνησε νὰ τὸ φτιάσει, ἡῶρε τέσσαρα πέντε μάσκουλα καὶ τὰ ἐγέμιζε μπαρούτι καὶ τὰ ἔρριχνε, καὶ εἰπώθη ἡῶρηκε κανόνια, καὶ ἡ φήμη οὕτως διεδίδετο. Κανέναν ἀνεγνώριμον δὲν ἄφηνε ν' ἀνέβει ἐπάνω, διατὶ ἦτον ὁ κόσμος προδότης. Καὶ ἀκούοντας ὁ Ἰμπραΐμης ὅτι ἡῶρε κανόνια καὶ τὰ ἔρριχνε καθημερούσιον, δὲν ἐκίνησε νὰ πάει, διατὶ ἐστοχάζετο ὅτι κανόνια ἦτον. Ἐφκiasε πρῶτα τὲς πόρτες, ἔφκiasε τὲς στέρνες, καὶ ἀρχινώντας ἔφτιασε καὶ ἀπὸ τὸ Κάστρο ὅπου ἦτον ἀδύνατο κατὰ ὥρας, καὶ τότενες ἔβαλε φούρνους καὶ ἔκαμε καὶ παξιμάδι, καὶ ἔστειλε καὶ εἰς τὴν Δημητσάνα καὶ ἐπῆρε καὶ τρία τέσσαρα φορτώματα μπαρούτι. Μολύβι ἔστοντας καὶ δὲν εὐρίσκονταν, ἔστειλε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἀγόρασε πέντε ἑξ καντάρια βολύμι καὶ ἀγόρασε καὶ δυὸ κανόνια καὶ τὰ ἐκουβάλησε. Καὶ ἤφερε μαστόρους καὶ ἔφτιασε τὰ λέτα, καὶ τὰ ἔβαλε ἀπάνω στὸ κάστρο. Καὶ τότε δυναμώνοντας τὸ Κάστρο, ἡ ἐπαρχία Φαναριοῦ καὶ Καρύταινας ἤφεραν τὰ πράγματά τους, καὶ τὰ ἔβαλαν μέσα διὰ φύλαξιν, καὶ ἐδούλευσε ὅλον τὸν χειμῶνα ἕως τὸν Ἀπρίλιον, καὶ ἔφθιασε τρεῖς καζάρμες μέσα, καὶ τὸ ἐτελείωσε τὸ μέσα. Καὶ εἰς τὸν καιρὸν, εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Λάλα, εἶχαν δύο κανόνια φερμένα ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά, ἦτον καρφωμένα εἰς ἕνα τόπο, τὰ ἤφερε μὲ πολλὰ ἔξοδα, καὶ τὰ ἔβαλε εἰς τὸ Κάστρο. Τότενες ἔβανε φρουρὰ 200 στρατιώτας - εἶναι ἀνάμεσα σὲ δύο ποταμοὺς - εὐρέθησαν περικεφαλαῖες τῶν σταυροφόρων. - Εἶχε βάρδια εἰς ἕνα βουνὸ εἰς τὴν Τροπολιτζὰ κοντά, καὶ ὄντας ἔβγαιναν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτζάν, ὅπου ἐπήγαιναν πανταχοῦ λεηλατώντας εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ξάφνου ἐσκλάβωναν - ἦτον τότε βάρδιες, ἂν ἔβγαιναν Τοῦρκοι, ἔδιδαν σημεῖον. Τὸ κάστρο ἔδιδε σημεῖον καὶ ὁλόγυρα οἱ φαμελιές, τὰ ζῶα ἔπεφταν κατὰ τὸ κάστρο· καὶ πάλιν εἶχε βάρδια εἰς τὸ Ντερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ ὅταν ἔκαναν φανὸ εἰς τὸ βουνό, ἔρριχναν δύο κανόνια, καὶ ἤξευραν ὅτι ἔρχοντο ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν οἱ Τοῦρκοι. Καὶ ἔτζι ἐφυλάγονταν ὁ λαός, διατὶ ἐπήγαιναν οἱ γεωργοὶ καὶ ἐγεωργοῦσαν τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι φυλαγμένοι ἀπὸ τὴν περίστασιν αἰφνίδιαν τοῦ ἐχθροῦ, διατὶ ἐπέθαναν ἀπὸ τὴν πείναν, ὅτι οἱ γεωργοί, ἂν εἶχαν καὶ κανένα βόδι, δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ κατέβουν νὰ τοὺς βοηθήσουν, καὶ τότε κατέβαιναν μὲ τὴν προφύλαξιν τοῦ κάστρου. Καὶ οἱ βάρδιες ἡμέρα νύκτα ἦτο παντοῦ διὰ νὰ κάμουν φανούς, καὶ ἔκτοτε δὲν ἐλεηλάτησε διόλου αὐτὲς τὲς ἐπαρχίες, καὶ ἐμψύχωσε τὸν λαὸν πολὺ, καὶ ὁλοένα ἐδούλευαν οἱ μαστόροι μέσα. Καὶ τότενες ἕως τὸν Ἀπρίλιον ἐδούλεψε. Τότε κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον ἔλαβε τὴν διαταγὴν καὶ ἐπῆγε στὴν Ἀθήνα.

Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζήνης τοῦ ἐστείλαμεν τοῦ Καραϊσκάκη εἰκοσιπέντε χιλιάδες γρόσια καὶ καβαλλαρία τὸν Χ[ατζή] Μιχάλη μὲ 120 ἄλογα. Τοῦ ἔγραφα ὅταν ἤμουν εἰς τὴν Τροιζήνα: «Κατὰ τὲς σέδρες, ποὺ κάνεις μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἢ τοὺς ὀπλαρχηγούς θὰ φᾶς, ἢ τὸ κεφάλι σου».

Τὸν Μάϊον μῆνα ἐλευθερώθηκα καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν Συνέλευση καὶ ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Ἄργος, καὶ διελύθηκε τὸ στρατόπεδο τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγύρισαν τὰ στρατεύματα τὰ Πελοποννησιακὰ. Σὰν ἐβγήκα εἰς τὸ Ἄργος ἔστειλα διαταγὰς εἰς ὅλες τὲς ἐπαρχίες, ὅσες δὲν εἶχαν Τούρκους. Εἰς τὴν Μεσσηνίαν δὲν ἔστειλα, διατὶ ἦταν τρία φρούρια καὶ πάντοτε ἐμποδοῦσαν τὰ ἄρματα τὰ Μεσσηνιακὰ τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τὴν Τριπολιτσὰ ἄφησα τὰ γειτονικὰ ἄρματα ἀπὸ φόβο τοῦ Μπραΐμη. Ἐστειλα διαταγὴν εἰς τὸν Μυστρά, διατὶ δὲν εἶχαν φόβο ἀπὸ τὸν Ἱμπραΐμην, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Πάτρα, καὶ ἔστειλα εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς Μονεμβασιὰ (1), καὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν, ὅτι νὰ φθιάσω στρατόπεδον καὶ τότε νὰ τοὺς διατάξω, καὶ ἔρχονται. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθον. Ὁ Γρίβας ἦτον στὸ Ἀνάπλι φρουρά, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ρουμελιῶτες, καὶ δὲν ἐκίνησαν, καὶ εἰς τὴν Κόρινθον (2) ἦτον ὁ Νικολὸς Τζαβέλας, καὶ ἐκράτουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ κάστρα, τὴν Κόρινθον, καὶ δὲν ἐβγαίνουν ἀπὸ τὸ κάστρο - ἔκαμαν τὰ κάστρα κληρονομικά. Καὶ ἐγὼ εὐρέθηκα εἰς τὸν λόγγο (Ἄη Γεώργη) τῆς Κορίνθου μὲ 250 σωματοφύλακάς μου καὶ ὁ Ζαΐμης εἶχε καὶ στρατεύμα, ὁ Παναγιώτης Νοταρᾶς, καὶ ἐκοίταζαν νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Ἄφηστους νὰ κάθονται, μόνε νὰ συνάξωμεν στρατεύμα νὰ βοηθήσωμεν τὴν πατρίδα». Τὴν ἴδιαν ὥραν ἐβγαίνει ὁ Ἱμπραΐμης ἀπὸ τὴν Πάτρα καὶ ἔκραξε τὸν Νενέκο, καὶ ὁ Νενέκος ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν ἔβαλε ὀμπροστὰ νὰ κάμει νὰ προσκυνήσουν, καὶ ἐπροσκύνησαν τὰ δύο μέρη τῶν Καλαβρύτων, καὶ ἡ Πάτρα ὅλη, μέρη Βοστίτσας, καὶ ἦλθε τὸ προσκύνημα ἕως τὰ Καλάβρυτα, δύο ὥρες ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα, τὴν μητρόπολη.

Ὁ Ἱμπραΐμης τόσο ἔλκυσε πολὺ τὸν λαόν. Τοῦρκος δὲν ἐκόταε οὔτε ἀστάχιν νὰ κόψει, καὶ ὅλα μὲ τὸν παρά, καὶ τοὺς ἔδιδε προσκυνοχάρτια καὶ μέρος. Καὶ ἐπροσκύνησαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι - καὶ ἐπροσκύνησαν οἱ καπεταναῖοι τῶν ἀρχόντων. Οἱ Πετιμεζαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἐπῆγαν καὶ ἐσωματώθηκαν καὶ ὁ λαὸς ὁ ἀπροσκύνητος ἐπῆγαν εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, καὶ ἄλλοι στὰ βουνά, καὶ ἐκλείσθησαν μέσα. Τότενες, σὰν ἦταν ἀδύνατοι, ἐπῆγαν μίαν νύκτα καὶ ἐπρόδωσαν τὸν Βασίλη Πετιμεζᾶ, καὶ μόλις ἐγλύτωσε. Τότε ἔστειλε τὸν Νικολάκη τὸν ἀδελφὸ του καὶ ἦλθε καὶ μὲ εὗρηκε εἰς τῆς Κόρθος τὰ χωριὰ καὶ μοῦ εἶπε: «Τρέξε νὰ πᾶμε εἰς τὸ Σπήλαιο, γιατί τότε παραδίδεται τὸ Σπήλαιο καὶ χάνεται ὅλη ἡ ἐπαρχία». Τότενες ἀποφάσισα τὸν Φῶτο, ἀγιουτάντε μου, καὶ τὸν μπαϊρακτάρη μου Καραχάλιο, καὶ τοὺς ἔδωσα τοῦ Νικολάκη τοῦ Πετιμεζᾶ νὰ πᾶνε εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιο. Ἐγὼ ἐμάζωνα τὰ Κορινθιακὰ στρατεύματα. Ἐκεῖνοι ἐμπῆκαν εἰς τὸ μοναστήρι. Διὰ τρεῖς ἡμέρας ἔμασα 1.500 καὶ τοὺς ἔστειλα τὸν Παναγιώτη καὶ Γεωργάκη Χελιώτη, μὲ τοὺς καπεταναῖους τους, νὰ πᾶνε στῆς Βοστίτσας τὰ χωριὰ, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, στοῦ Φονιά, καὶ ἀκόμα δὲν εἵμεθα ζυγωμένοι κοντά, καὶ τὰ στρατεύματα τὰ προσκυνημένα ἐπῆραν τοὺς Τούρκους καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν τὸ Διακοφτὸ καὶ ἐπῆραν σκλάβους καὶ πράγματα ἀρκετά. Καὶ εἰς τὸ γύρισμα ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι, τοὺς κτύπησαν καὶ ἐσκότωσαν καμμιά σαρανταριὰ Τούρκους καὶ ἐπῆγαν πίσω στὸ ὄρδι, στὰ Καλάβρυτα

καὶ ὁ Μπραΐμης ἐπῆρε καμμιὰ πενηνταριά καβαλλαραίους καὶ ἀγνάντευε τὸ μοναστήρι. Τὸ θεώρησε μὲ τὸ κιάλε· εἶδε πὼς δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ πολιορκήσῃ, διατὶ ἦτον τόπος κακός, καὶ ἐγύρισε πίσω. - Ἀπὸ τοὺς σκλάβους κακοπαθήσαμεν στὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὸν Χελμὸ Τούρκοι ἐπρόδωσαν τοὺς Πετιμεζαίους.

Ἐγώ, ὄντας ἐβγῆκα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔγραψα γράμματα εἰς τὸ Γενναῖο καὶ εἰς τὸν Κολιόπουλον, ὅπου ἦτον συναγμένοι, καὶ ἐπετάχθησαν εἰς τὸ Λιβάρτζι, τὴν ἐπαρχίαν τὴν προσκυνημένην (Καλαβρύτων) καὶ τοὺς διέταττα: «Τζεκούρι καὶ φωτιά εἰς τοὺς προσκυνημένους». Καὶ ἔτσι ἐπέρασαν εἰς τὸ Λιβάρτζι. Τότε ἔστειλεν ὁ Μπραΐμης καταπατητάδες νὰ ἰδεῖ πού εἶμαι καὶ τί ἀσκέρι ἔχω, καὶ ἔδωσε ἐνὸς ρωμηοῦ 300 μπαρμπούτια διὰ νὰ μάθει ποῦ εἶμαι νὰ μοῦ ριχθεῖ ἐπάνω, καὶ ἐγὼ τὸν ἔπιασα καὶ ἔστειλα εἰς τὴν δημοσίαν καὶ τὸν ἐκρέμασα εἰς τὰ Καλάβρυτα, δύο ὥρες ἀπέξω. Τὸν ἐκρέμασα μὲ ἓνα χαρτὶ πού ἔλεγε τὸ φταίξιμό του «προδότης τοῦ ἔθνους» καὶ τοὺς ἄλλους δύο τοὺς ἔστειλα εἰς τὸ μοναστήρι, εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον, διότι δὲν ἦτον βεβαιωμένοι προδότες, καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Σπήλαιον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Μπραΐμης, ὅτι ἦλθαν στρατεύματα εἰς τὸ Λιβάρτζι, ὡς πέντε χιλιάδες, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ δύο χιλιάδες, καὶ τὸ Σπήλαιο μακρὰ ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα ὅπου ἦταν δύο ὥρες, καὶ τέσσερες ὥρες ἦτον ὁ Κολιόπουλος μὲ τὸν Γενναῖον, τὸ ἄλλο στράτευμα, μανθάνοντας ὁ Μπραΐμης ὅτι ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Καρυτινά, ἐτράβηξε διὰ Τριπολιτζὰ καὶ Καρύταινα τὰ στρατεύματά του, καὶ ἔστειλε τὸν Ντελῆ Ἀχμέτ πασά καὶ ἐτραβήχθηκε στὴν Πάτρα μὲ τοὺς προσκυνημένους, καὶ εἰς τὸν δρόμον ὅπου ἐπέρασε εὐρῆκε τὸν κρεμασμένον, καὶ ἔβαλε καὶ ἐδιάβασε τὸ χαρτὶ πού τοῦ εἶχαμε στῆς πλάτες καὶ εἰς τὸ στῆθος, καὶ ἔπιασε τὰ γένεια του καὶ ἐφοβέρισε τὴν Καρύταινα, καὶ ἐχώρισε ὀκτὼ χιλιάδες καβαλλαραίους καὶ πεζοὺς, διαλεκτὸ στράτευμα, διὰ νὰ περάσῃ στῆς Ἀκοβες καὶ Λαγκάδια, νὰ κάψῃ τὲς χῶρες Δημητσάνα, Ζυγοβίστι καὶ Στεμνίτσα, ὅτι, ἔλεγε, οἱ Ἕλληνες εἶναι τραβηγμένοι μὲ τὸν Γενναῖον. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος ὅτι ἀνεχώρησε ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ πασὰς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Πάτρα, καὶ ὁ Μπραΐμης τραβάει κατὰ τὴν Τριπολιτζά, ἐγύρισαν μὲ τὸ στράτευμά τους πίσω καὶ ἐφθασαν τὴν μπροστέλλα τοῦ Μπραΐμη, καὶ ἔκαμαν ἓναν ἀκροβολισμόν καὶ ἐσκότωσαν καμμιὰ δεκαπενταριά. Καὶ ὁ Μπραΐμης ἐτράβηξε διὰ τὴν Τριπολιτζά, καὶ τὸ στράτευμα ὅπου εἶχε στελμένο εἰς τὲς Ἀκοβες καὶ εἰς τὰ Λαγκάδια διὰ τὲς χῶρες - οἱ Ἀκοβες καὶ τὰ Λαγκάδια ἦτον καημένες καὶ ὅ,τι ἦτον ἀκόμη τὸ ἀπόκαψε - καὶ ἐβγῆκε τὸ τούρκικο στράτευμα εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο. Καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος μὴν ἠξεύροντας ποῦ εἶχε νὰ τραβήξῃ, ἐγύρισε ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐπῆγε τὴν Ἡλιοδώρα, καὶ ὁ Γενναῖος ἐτράβηξε διὰ νυκτός, καὶ ἔπιασε μὲ πεντακοσίους μόνο τὴ Δημητσάνα, καὶ ἔκτισε ταμπούρια διὰ νὰ πολεμήσῃ, καὶ τὸ λοιπὸ στράτευμα Καρυτινὸν διεσχορπίσθη εἰς τὰ βουνά, ὅπου ἦτον οἱ φαμελιές, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν φαμελιῶν. Καὶ οἱ Τούρκοι ἐπῆγαν, ἐπέρασαν ἀπὸ τὲς φαμελιές καὶ ἐνύκτωσαν εἰς τῆς Δημητσάνας τὸν κάμπο. Οἱ στρατιῶτες τοὺς ἐπῆραν κατόπι νὰ τοὺς κλέψουν, νὰ τοὺς τουφεκίσουν - οἱ στρατιῶτες ποῦταν εἰς τὰ βουνά - καὶ νὰ πᾶνε μεῖτάτι εἰς τὸν Γενναῖον ἢ εἰς τὸν Κολιόπουλον. Καὶ ὁ Γενναῖος μὴν ἠξεύροντας, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι τριγύρω εἰς τοὺς Τούρκους, βλέποντας τοὺς Τούρκους εἰς τὸν κάμπο, ἀπεφάσισε διὰ νυκτός νὰ τοὺς κτυπήσῃ μὲ τοὺς πεντακοσίους, καὶ ἔτσι ἐκίνησε, καὶ ἐπῆγε διὰ νυκτός εἰς τὸν κάμπο καὶ ἐζύγωσε κοντὰ εἰς τὸ στράτευμα τὸ τούρκικο, καὶ τοὺς ἔρριξε μιὰ μπαταριά τουφεκία, καὶ βλέποντας οἱ Ἕλληνες τὴν μπαταριά τὸ πείκασαν ὅτι εἶναι ὁ Γενναῖος, καὶ τότε ἔρριξε ὁ πᾶσα Ἕλληνας τὴν μπαταριά του, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν εὐρέθη ἀγνάντια εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ τότε οἱ Τούρκοι ἀκούοντας ὅτι εἶναι περιτριγυρισμένοι, ἐσυνάχθησαν εἰς τὸν κάμπο, ἔβαλαν βάρδιες τὴν καβαλλαριά καὶ

ἐξενύκτησαν εἰς τὸ πόδι - οἱ Τοῦρκοι ὀκτὼ χιλιάδες. Ἐτραβήχθηκε ὁ Γενναῖος καὶ ἔπιασε τὸν δρόμο ὅπου εἶναι κατὰ τὴν Δημητσάνα, διὰ νὰ ξημερώσει νὰ ἰδεῖ πούθενε θὰ πᾶνε οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἂν ἔρθουν κατὰ τὴν χώρα νὰ μπεῖ μέσα, ὅπου εἶχε τὰ ταμπούρια φτιασμένα, διὰ νὰ πολεμήσει. Οἱ Τοῦρκοι, βλέποντας τὴν μπαταρία τῶν Ἑλλήνων, ἐπέικασαν ὅτι εἶναι τὰ στρατεύματα ποῦτον μὲ τὸν Γενναῖον καὶ Κολιόπουλον. Ἐφοβήθηκαν καὶ γύρισαν πίσω κατὰ τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Γενναῖος μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας τοὺς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καὶ ἐτράβηξαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας διὰ νὰ περάσουν. Οἱ Ἀλωνιστιῶτες ἐβγήκαν μπροστὰ εἰς τὸ διάσελο καὶ τοὺς πισωδρόμησαν εἰς ἄλλον δρόμον, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν κοντὰ εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμα, καὶ οἱ Ἑλληνες τοὺς πῆγαν (1) ἀπὸ κοντὰ καὶ τοὺς ἐπῆγαν ἴσια εἰς τὰ Τρίκορφα. Εἰς ἐκεῖνον τὸν κυνηγημὸν ἐσκοτώθηκαν μερικοὶ Τοῦρκοι, καὶ τοὺς πῆραν καὶ ἄλογα, καὶ ἐμπῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά οἱ Τοῦρκοι. Σὰν ἐσυνάχθηκε ὅλο τοῦ τοῦ ἀσκέρι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐτράβηξεν νὰ πάγει εἰς τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 4.000 Καρυτινοὺς τοὺς ἐπῆρε ἕως εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ μὴ σκλαβώσουν κόσμος εἰς τὸ πέραμά τους· καὶ ὁ Γενναῖος ἐπῆγε ἴσια μὲ τὰ Φλυοτζαροκάμαρα, ἀπὸ τὴν Καλαμάτα δύο ὥρες, καὶ ἔκαμε στάση. Ἐγὼ μαθαίνοντας ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης ἀνεχώρησε διὰ τὴν Τριπολιτζί, ἐτράβηξα κατὰ τοῦ Καλαβρύτου τὰ χωριά, ὅπου ἦτον προσκυνημένα, καὶ ἔστειλα τὸν Βασίλη τὸν Πετμεζᾶ κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάση, τὰ χωριά τὰ προσκυνημένα, μὲ 1.500, διὰ νὰ πάρει τὰ προσκυνοχάρτια καὶ νὰ στείλει τοὺς πρὸυχοντας καὶ νὰ τοὺς δώσω προσκυνοχάρτι τοῦ Γένους. Τὴν ἴδια ὥραν ἦλθαν καὶ 500 Ἀργεῖοι, καὶ τοὺς ἔστειλα στὸν Βασίλη Πετμεζᾶ. Κεφαλὴ αὐτῶν εἶχε ὁ Τσόκρης τὸν Νέζον καὶ τὸν γυναικάδελφόν του. Καὶ ἔπιασε τὸν Ἅγιο Βλάση καὶ μοῦ ἔστειλεν τὰ προσκυνοχάρτια.

Τότενες εἴμεθα εἰς τὸ Σπήλαιον, ἐγὼ, ὁ Λόντος, οἱ Πετιμεζαῖοι ὅλοι, Λεχουρίτης, Σωτὴρ Θεοχαρόπουλος, καὶ Μπενιζέλος Ροῦφος. Ἦτον καὶ τὸ χρεωάμενον στράτευμα τοῦ Γιάννη Νοταρᾶ μὲ τὸν Λόντο. Τοὺς εἶπα: «Ἀἴτεστε νὰ πᾶμε εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ νὰ τραβήξωμεν κατὰ τὴν Πάτρα». Αὐτοὶ μοῦ εἶπαν, ὅτι: «Τράβα ἐμπρός, καὶ αὐριο ἐρχόμεθα» καὶ ἔμειναν ἕως 400 εἰς τὸ μοναστήρι. Ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς ἐδικούς μου καὶ ὁ Γκολφίνος Πετμεζᾶς 400 καὶ ἐπήγαμε εἰς ἓνα χωριὸ λεγόμενον Πετζάκους. Ἔστειλα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά νὰ μοῦ στείλουν τὰ προσκυνοχάρτια τῶν Τοῦρκων καὶ νὰ τοὺς δώσω τοῦ Ἑθνους. Πρὶν νὰ κινήσω διὰ τὰ προσκυνημένα χωριά, ὅπου ἤμουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἔγραφα ἓνα γράμμα εἰς τὴν Κυβέρνηση καὶ τῆς ἔλεγα: «Νὰ μὲ στείλουν στρατεύματα, πολεμοφόδια, διατὶ ἡ πατρίς κινδυνεύει ἀπὸ τὸ προσκύνημα, καὶ ἂν ἡξεύρετε καμμιά μηχανὴ νὰ τρέφονται μὲ τὸν ἀέρα τὰ στρατεύματα, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ τὴν στείλετε. Ἄν ἡξεύρετε ὅτι εἶναι καμμιά μηχανὴ νὰ κάνει τὸ χῶμα μπαρούτι καὶ τὲς πέτρες μολύβι, στείλετέ μου τὸν μηχανικὸν διὰ νὰ τὸ κάμωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἀκόμη τέτοια ἐφεύρεση δὲν τὴν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, σᾶς λέγω στείλετέ μου ὅλα αὐτά». Τὸ γράμμα τὸ ἔδωσα ἐνὸς καλογήρου καὶ τὸν ἐπιφόρτισα νὰ ὁμιλήσει εἰς τὴν Κυβέρνηση διὰ τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος. Ὁ καλόγηρος ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ τοὺς εἶπε νὰ συναχθοῦν εἰς τὸ Βουλευτικὸ νὰ τοὺς διαβάσει ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένος νὰ τοὺς εἰπεῖ ἀπὸ μέρους μου. Ἐτζί ἐσυνάχθηκαν, ἐδιάβασαν τὸ γράμμα, τοὺς εἶπε ὅσα τοῦ εἶχα παραγγολή (1) νὰ εἰπεῖ στοματικῶς. Ἐνας βουλευτὴς εἶπε: «Τί τὰ θέλει τὰ πολεμοφόδια; Αὐτὸς ἔχει πενήντα ἀνθρώπους». Ὁ καλόγηρος τοὺς ἐβεβαίωσε, ὅτι ἔχω 4.000 πλὴν δὲν τὸν ἐπίστευσαν. Ἔστειλε τὸ Βουλευτικὸ τὸν Ἀναγνώστην Ζαφειρόπουλον ἀπὸ τὸ Ζυγοβίτσι καὶ τὸν Ἀναγνώστη Παπαγιαννακόπουλον διὰ νὰ ἰδοῦν τὴν κατάστασιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτοὶ ἦλθαν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον· τοὺς εἶπα ὅτι: «Ἡ Πατρίς μας

κινδυνεύει». Μὲ εἶπαν τὰ ὅσα ἦτον ἐπιφορτισμένοι νὰ μὲ εἰποῦν: «Νὰ κατέβω εἰς Ἄργος νὰ ἐνωθοῦμεν καὶ ἔπειτα νὰ κινήσουν ὅλοι πανστρατιά». Ἐγώ, ἂν τοὺς ἤκουα καὶ ἐπήγαινα εἰς τὸ Ἄργος, ἡ Πατρίς ἐχάνετο, διατὶ οἱ περισσότερες ἐπαρχίες ἤθελαν προσκυνήσει, ἀκούοντας ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης πάει κατὰ τὸ Ἄργος. Τοὺς εἶπα: «Νὰ πᾶτε πίσω νὰ τοὺς εἰπῆτε στοματικῶς καὶ τὸ κάμνω καὶ διαγράφου: ὅτι νὰ κινηθοῦν ὅσοι βαστοῦν ἄρματα καὶ πιστεύουν Χριστὸ καὶ ἀγαποῦν τὴν Πατρίδα. Κρῆτες, Αἰβαλιῶτες, ὅ,τι εἶδος στρατεύματα καὶ ἂν ἦτον, καὶ ἅς ἐλθοῦν νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν μεγάλον κίνδυνον, καὶ ἐγὼ γίνομαι μικρότερος ἀπὸ ὅλους. Νὰ μοῦ στείλουν καὶ πολεμοφόδια καὶ διὰ ζωοτροφίες θὰ κάμω ὅ,τι ἡμπορέσω. Μὲ νερὸ καὶ μὲ τὰ λείψανα τῶν προβάτων ἡμποροῦμε νὰ περάσωμεν». - Ἐπῆγαν καὶ οὔτε ἀπόκρισιν μοῦ ἔδωσαν, οὔτε ζωοτροφίες, οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε χαρτὶ νὰ γράφω διαταγές, οὔτε τοῦλάχιστον ἓνα παρηγορητικὸ γράμμα δὲν ἔστειλαν εἰς τὰς ἐπαρχίες, καὶ ἀμπαντονάρισαν (2) καὶ ἐμένα καὶ τὸν λαὸν τῆς Πελοποννήσου. Σὰν εἶδα αὐτὴ τους τὴν ἀδιαφορίαν, ἐκίνησα γιὰ τὸ Μέγα Σπήλαιον καὶ ἐνέργησα ὅσα εἶπα νωρίτερα.

Ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ πασὰς ἀπὸ τὴν Πάτρα ἐβγήκε, ἐπλάκωσε μὲ τὰ προσκυνημένα στρατεύματα τοὺς Κορινθίους καὶ μέρος ἀπροσκυνήτων Βοστιτζάνων εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευή, καὶ ἐσχότωσε περίπου τῶν 100 Ἑλλήνων - οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Χελιώτης. Ἐσκοτώθηκαν καὶ δύο καπεταναῖοι καλοὶ. Ὁ πασὰς ἐγύρισεν εἰς τὴν Πάτρα. Ὅταν ἐβγήκα εἰς τοὺς Πετζάκους, ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτρα οἱ προσκυνημένοι καὶ εἶπαν τοῦ πασᾶ, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἔχει ὀλίγους στρατιῶτες καὶ ὁ Βασίλης Πετιμεζᾶς, καὶ νὰ ἔλθουν νὰ μᾶς χαλάσουν. Ὁ Ντελῆ Ἀχμέτ Πασὰς ἐδέχθηκε τὴν γνώμην τους, ἐκίνησε μὲ 6.000 Τούρκους, καὶ ὁ Νενέκος μὲ 2.000 προσκυνημένους Ἑλλήνας. Ἦλθαν εἰς τὰς Λάπατες, 3 ὥρες μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ὁ Πετιμεζᾶς, καὶ μία ὥρα ἀπὸ ἐμένα. Εἶχα γράψει εἰς τὸ μέγα Σπήλαιον νὰ ἐλθοῦν ὁ Λόντος, Σ. Θεοχαρόπουλος, Ν. Πετιμεζᾶς, Λεχουρίτης, καὶ μοῦ ἔλεγον σήμερον - αὔριον ἀκόμη, καὶ δὲν ἦτον φερόμενοι. Ἐνας καπετάνιος ἀπὸ τοὺς προσκυνημένους ἐκίνησε ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ ποὺ ἤμουνα ἐγώ, ἀπὸ τοὺς Πετζάκους, ἐπῆγε εἰς τοὺς Τούρκους, εἶπε ὅτι: «Ὁ Κολοκοτρώνης εὐρίσκεται μὲ μόνον 400 εἰς τοὺς Πετζάκους καὶ νὰ πᾶμε νὰ τὸν κτυπήσωμεν.» Ἀκούοντας ὁ πασὰς τοῦ καπετάνιου τὰ λόγια, εὐθὺς τὸ βράδυ ἐσύναξε ὅλους τοὺς καπεταναῖους, νὰ κάμουν (6) συμβούλιον διὰ νὰ ἐλθοῦν νὰ μὲ βαρέσουν. Ἐκεῖ ὅπου ἐσυνάχθηκαν, ὡμίλησεν ὁ πασὰς καὶ τοὺς εἶπε, ὅτι: «Μοῦ ἤλθε εἶδησις ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι εἰς τοὺς Πετζάκους μὲ 400 καὶ νὰ πᾶμε νὰ τὸν κτυπήσωμεν.» Ἐνας καπετάνιος προσκυνημένος λεγόμενος Σταμάτης Μποτιώτης εἶπε: «Δὲν πᾶμε εἰς τοὺς Πετζάκους. Ἐμεῖς ἓνα βασιλέα ἔχομε, δὲν πᾶμε νὰ τὸν χαλάσωμε καὶ αὐτόν». Τοῦ τὸ εἶπαν τοῦ πασᾶ καὶ ὁ πασὰς ἐγέλασε καὶ τοὺς εἶπε: «Ποῦ θέλετε νὰ πᾶμε λοιπὸν νὰ βαρέσωμε;» Ὁ ἴδιος καπετάνιος ἀπεκρίθηκε, ὅτι: «Νὰ πᾶμε νὰ κτυπήσωμεν τὸν Πετιμεζᾶ, ὅπου εὐρίσκεται μὲ 2.000 εἰς τὸν Ἅγιο Βλάση». Ἐτῆς ἔμειναν μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ πᾶν νὰ κτυπήσουν τὴν νύκτα τὸν Β. Πετιμεζᾶ.

Δύο ἀδελφία ἀπὸ τοὺς προσκυνημένους κόβουν καὶ μοῦ λέγουν, ὅτι: «Θὰ ἔλθουν ἐπάνω σου». Ἐγώ, καὶ δὲν τὸ εἶπα τῶν Ἑλλήνων, ἀφήνω τὸν ἀγιουτάντε μου καὶ Οἰκονομόπουλον ἀπὸ Στεμνίτσαν καὶ τὸν Καραχάλιο μπαῖρακτάρη μου, καὶ τοὺς ἄφηκα εἰς τὸ χωριό, καὶ τοὺς εἶπα, βγαίνω ἔξω νὰ κοιμηθῶ - καὶ τὸ χωριὸ ἦτον δυνατὸ νὰ πολεμήσει - μὲ τὸν στοχασμὸ: ἂν εἶμαι ἔξω τοὺς βγάνω, ἂν δὲν εἶμαι δὲν ἔρχονται εἰς βοήθειά μου. Καὶ ἔτῃ ἐβγήκα εἰς τὸ κεφάλι τοῦ χωριοῦ, εἰς ἓνα καταράχι, καὶ ἐστάθηκα καραούλι, βάρδια, ὅλη τὴ νύκτα μὲ 10 νομάτους. Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐξημερώθηκαν στὸν Ἅγιο Βλάση, στὸν Βασίλη τὸν Πετιμεζᾶ, καὶ εἰς τοὺς Ἀργεῖους, καὶ

ἔκαμαν ὀλίγον ἀκροβολισμόν, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ δικοί μας. Αἷματα δὲν ἐχύθηκαν εἴτε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος. Ὁ Βασίλης Πετιμεζᾶς δὲν τοὺς εἶδε, οὔτε ἐγώ. Ἐτῆς ὁ Βασίλης ἔμεινε εἰς τὰς θέσεις, Ἅγιον Βλάση, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπίστρεψαν εἰς τὴν Πάτραν μ' ὅλους τοὺς προσκυνημένους. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦλθεν ὁ Λόντος, ὁ Νικολάκης Πετιμεζᾶς, ὁ Θεοχαρόπουλος, ὁ Ροῦφος, ὁ Λεχουρίτης μὲ τοὺς τετρακοσίους ποῦτον εἰς τὸ μοναστήρι, καὶ ἐγὼ ὀρδινιαζόμουν ἀπὸ τοὺς Πετζάκους νὰ φύγω, γιὰτὶ δὲν ἤξευρα ποῖοι οἱ προσκυνημένοι καὶ ποῖοι ὄχι, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κερπινή (1) ποῦναι δυνατότερος ὁ τόπος. Καὶ ὁ Λόντος μοῦ εἶπε μὲ τοὺς ἄλλους: «Γέροντά μου, νὰ κάτσομε ἐδῶ». Τοὺς εἶπα: «Εἴσθε ὅλοι ἄπιστοι καὶ δὲν ἤξεύρω τί νὰ κάμω. Ἐγὼ ἀναχωρῶ νὰ κάμω στράτευμα ἐδικό μου καὶ ἐσεῖς μείνετε στὴ θέση τὴν ἐδικήν μου.». Πηγαινάμενος εἰς τὴν Κερπινή, ἔστειλα τὸν ἀγιουτάντε μου τὸν Φωτάκο, καὶ ἐπῆγε γυρεύοντας διὰ νὰ φθάσει ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κολιόπουλος. Καὶ ὁ Γενναῖος ἦτον εἰς τοῦ Φρετζᾶλη, καὶ ὁ Κολιόπουλος ἐσύναξε στρατεύματα καὶ σὲ 5 ἡμέρες ἔφθασαν 5 χιλιάδες. Μαθαίνοντας ὁ Λόντος καὶ ἡ συντροφιά του, ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μου, ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ἄργος, καὶ ὄχι ὅτι ἔφθασαν τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικά μου, ἀλλ' ἔμαθαν ὅτι ὁ Δελῆ Ἀχμέτ πασὰς ἐπῆγαινε νὰ συνάξει τὴν σταφίδα. Ἀφοῦ ἀπελπίσθησαν νὰ συνάξουν αὐτοὶ τὴν σταφίδα, τότε ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἐκάθοντο. Ἀπλώσα τὰ στρατεύματα εἰς τὰ προσκυνημένα χωριά, καὶ ἔκαμα διαταγές, ὅτι ὅγιοιο χωριὸ δὲν γυρίσει πίσω εἶναι τὰ σπίτια του καημένα, τὰ ἀμπέλια τους καημένα, θὰ τοὺς ἀφανίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ ὅτι ἂν ἐπιστρέψει, τὸ ἔθνος θὰ τοὺς συγχωρήσει, καὶ ἄλλα περισσά, φοβέρες. Ἐὰν στοχασθῆτε, ὅτι ὁ Ἱμπραῖμης θὰ σὰς δώσει ἀπὸ 500 νὰ φυλάτε τὰ χωριά σας, εἴσθε γελασμένοι, διατὶ δὲν ἔχει τόσο στράτευμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ φεύγουν ἐκεῖνοι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο θὰ ἐρχόμεθα ἐμεῖς νὰ καίμε, καὶ νὰ σκοτώνουμε». - Λαμβάνοντας τὰς προσταγὰς τὰς ἔδειξαν τοῦ Ἱμπραῖμη, καὶ εἶπε ὅτι: «Ἐγὼ θὰ δείξω πόλεμον τοῦ Κολοκοτρώνη». Καὶ ἔτῆς ἐγύρισαν ὀπίσω τὰ χωριά, ὅπου ἦταν προσκυνημένα, καὶ ἐπαίρνανε ὀπίσω τὰ προσκυνοχάρτια, καὶ τοὺς δίδαμε τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔτῆς ἐγύρισαν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά τους, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάψουν τὰ σπίτια τους. Καὶ ἐτράβηξα μὲ 8.000, καὶ ἐτραβήξαμε κατὰ τὴ Βοστίτζα, καὶ βγαίνοντας στὴν Βοστίτζα ἀγνάντια στὰ ψηλῶματα, ἐβγάλαμε ἀνθρώπους νὰ τοὺς πλανέσομε διὰ νὰ ἐβγοῦν εἰς πόλεμον. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον σκοπὸν νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ νὰ τρυγήσουν, καὶ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ κάμπου εἶχαν τὴν καβαλλαρία τους, διὰ νὰ μὴν κατεβαίνουμε. Καὶ ἐκαθήσαμεν δύο ἡμέρες καὶ ἐπροκάλεσα, καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τὸν νοῦν τους διὰ πόλεμον. Βλέποντας ὅτι εἴμεθα ἄχρηστοι καὶ δὲν ἔχομε καὶ προβιζιόνες νὰ σταθοῦμε ἐκεῖ, ἐπῆρα τὸν Γενναῖον μὲ τὸ μισὸ στράτευμα, καὶ ἐτράβηξα εἰς τὸν Ἅγιον Βλάση καὶ τὸν Κολιόπουλον, Μελετόπουλον, Πετιμεζάδες, τοὺς ἄφηκα Πάτρας καὶ Βοστίτζας χωριά. Πηγαινάμενος εἰς τὸν Ἅγιον Βλάση, λαβαίνοντας ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸ φρούριο τῆς Καρύταινας, καὶ λέγει ὅτι: «Ἡ Μεσσηνίαπραγματεύεται νὰ προσκυνήσει - τὸν Νικήτα εἶχα ἀφήσει στὴν Μεσσηνία μὲ στράτευμα καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔφυγαν (2) ἀπὸ τὴν πείναν - μόνον νὰ φθάσετε τὸ γληγορότερον νὰ μὴν πάθουμε καμμίαν». Ἄφηκα τὸν Γενναῖον, καὶ ἐπαράγγειλα καὶ τοῦ Κολιόπουλου νὰ σταθοῦν νὰ παρατηροῦν τὰ κινήματα τοῦ Δελῆ Ἀχμέτ πασᾶ, καὶ τὸ προσκύνημα, πού ἀρχίνησαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ Πύργον, καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα μὲ 200 σωματοφύλακας. - Ὁ πασὰς ἀπὸ τὴν Πάτρα συνάξει τὰ στρατεύματα καὶ τοὺς προσκυνημένους, καὶ πάει κατὰ τὸν Κολιόπουλον εἰς τὴν Καυκαριά - δυνατός τόπος - μόνον ἓνα ἔκαμε ὁ Κολιόπουλος, ὅπου δὲν ἔδωσε εἶδησιν τοῦ Γενναίου (3), ποῦτον 6 ὥρες μακρά· πλὴν ὁ Κολιόπουλος δὲν ἐνόμισε ὅτι πᾶνε

ἐπάνω του οἱ Τοῦρκοι - καὶ ὡς ἐπῆγαιναν ἀπάνου του, ἔκαμε ἓναν πόλεμον δυνατόν. Ἐσκοτώθηκαν ἕως 150 Τοῦρκοι, καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας δὲν ἔπαθε κανεὶς τίποτε. Ἦτον μὲ τὸ Κολιόπουλον ὁ Χρῖστος Φωτομάρας, ὁ Μελετόπουλος, ὁ Νικ. Πετμεζᾶς, καὶ ἄλλοι, ἦτον 2.000 καὶ οἱ Τοῦρκοι 8.000· καὶ ἔτσι ἐτράβηξε πάλιν ὁ πασὰς Δελῆ Ἀχμέτης καὶ ἐκατέβη εἰς τὴν Πάτραν καὶ εἰς τὴν Γαστούνην· ἔκαμε κατὰ τὴν Δίβρην· ἀμέσως καὶ ἡ Δίβρη καὶ τᾶλλα χωριά ἐπροσκύνησαν. Ἀφοῦ ἔμαθεν ὁ Γενναῖος, ποῦ ἦτον εἰς τὸ Λιβάρτζι ἐναντίον των Τούρκων καὶ τῶν προσκυνημένων, καὶ ἐστρατοπεδεύθη εἰς τοὺς Παραλόγγους, ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου τοῦ Τούρκου μίαν ὥραν. Μαζί ἦτον καὶ ὁ Χρῦσανθος, τὸ Σισινόπουλο (1) καὶ Θάν. Κουμανιώτης. Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι τὸν Γενναῖον, σηκώθηκαν καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τοῦ Λάλα. Ἔστειλεν ὁ Γενναῖος κοντά τους διάφορα σώματα καὶ ἐκτυπιόνταν, καὶ ἐβάρησαν τὴν πισινέλα τοῦ Τούρκου, καθὼς ἐκτυπήθηκε, καὶ μ' ἓνα μπουλούκι εἰς τὸ γεφύρι τῆς Νεμούδας. Εἰς αὐτὸν τὸν ἀκροβολισμόν ἐσκοτώθηκαν 40 Τοῦρκοι, πέντε ἐπιάσθηκαν, καὶ τρεῖς Ἑλληνες ἐσκοτώθηκαν. Ἐτράβηξεν ἐκεῖ ὁ πασὰς βιαίως ἀπὸ Γαστούνην καὶ Πάτρα, ὁ δὲ Γενναῖος ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Δίβρην διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προσκυνημένους καὶ νὰ τοὺς γυρίσῃ εἰς τὸ ρωμαϊκόν, καθὼς καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ αὐτοὶ καὶ ὅλα τὰ περίξ χωριά. Ἐπροσκύνησε καὶ ὁ Πύργος καὶ τοὺς ἔγραψε δύο γράμματα ὁ Γενναῖος, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἤκουσαν, ἀλλ' ἐπροσκάλεσαν καὶ τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ Φαναριοῦ νὰ προσκυνήσουν καὶ αὐτοί. Ὅθεν ἐβιάσθη ὁ Γενναῖος διὰ νὰ πάγῃ νὰ κάμῃ μερικὲς ζημίες· ἔκαψε σπίτια διὰ νὰ παραδειγματισθοῦν καὶ ἄλλοι πρὸς σωφρονισμόν.

Ἐγὼ ἐτράβηξα, ὡς εἶπα, καὶ ἐπέρασα τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτου, Καρύταινας καὶ Λεονταριοῦ, καὶ ἐπέρασα στὴν Μεσσηνίαν, ὅπου ἦτον ὁ Νικήτας, εἰς τὸ χωριὸν Ζαβάζικα, κάτου εἰς τὰ καλύβια, στὴν Καλαμάτα δύο ὥρες. Καὶ εἰς τὸν πηγαιμὸ μου ἐμάζευα στρατεύματα καὶ ἐγινήκαμε ὡς χίλιοι Ἀρκαδιανοί, Ἀνδρουσανοί ἢ Μηλακιῶτες διὰ τρεῖς ἡμέρες χίλιοι. Τροφὲς (2) δὲν εἶχα· ἐδιτάξα τὰ χωριά καὶ ἐπῆρα διακόσια πινάκια γέννημα καὶ χίλια σφαχτὰ διὰ τὸ στράτευμα. Οἱ Πατραῖοι, οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ μέρος Φαναρίτες, ὅπου ἦτον προσκυνημένοι, γράφουν τοῦ Ἱμπραΐμη νὰ μὴ μᾶς τυραννάει. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡμεῖς, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ Καρύταινα. Ὅσο ἡ Καρύταινα ζωντανή, δὲν ἡσυχάζομεν. Τὸ προσκύνημά μας δὲν ὠφελεῖ. Ὁ Ἱμπραΐμης ἐπῆρε ἓνα μέτρο, καὶ ἔστειλε τὸν Κεχαγιά του μὲ χίλιους μὲ τσεκούρια καὶ μὲ ἄρματα καὶ ἔστειλε στὴν Μεσσηνίαν νὰ βάλουν φωτιά καὶ τσεκούρι. Ὅσα δὲν ἐκαίονταν, νὰ βάνει τσεκούρι, ἐλαιῶνες, συκιές, μουριές. Ἔστειλε καὶ πέντε χιλιάδες καβαλλαραίους γιὰ νὰ στέκουν εἰς τὴν ἄκρη, στοὺς κάμπους, νὰ μὴν κατεβαίνουν οἱ Ἑλληνες καὶ τοὺς πολεμοῦν. «Καὶ ἡ ζωὴ σου, ἔλεγε στὸν Κεχαγιά, θὰ μὲ πληρώσῃ τὴν ζωὴν ὅποιουδήποτε φονευθεῖ, διότι δὲν σὲ στέλνω νὰ πολεμήσῃς, ἀλλὰ νὰ καύσεις». Καὶ ἐκεῖνος ἐσύναξε τὸ στράτευμα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ζαχάρω, τὸ λοιπὸ ποῦ τοῦ ἔμεινε· καὶ ἐπρόσταξε νὰ συναχθοῦν οἱ προσκυνημένες ἐπαρχίες νὰ πᾶν νὰ χαλάσουν τὴν Καρύταινα. Τοῦ Κεχαγιά του τοῦ ἔδωκε μίαν προσταγὴ νὰ στείλῃ νὰ προσκυνήσουν εἰς τοὺς Μεσσηνίους, εἰμὴ καὶ δὲν προσκυνήσουν, νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον του· καὶ τὴν προσταγὴν τὴν ἔδωσε εἰς δύο σκλαβωμένους Γαστουναίους σκλάβους καὶ τὴν ἤφεραν ἐκεῖ ὅπου ἔντεσα καὶ ἐγώ. Διαβάζοντας τὴν διαταγὴν, ποῦ ἦτον τόσον σφοδρά, τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅχι ἀπὸ μέρος μου, ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Μεσσηνίας, ὅτι: «Αὐτὸ (3) ὅπου μᾶς φοβερίζεις, νὰ μᾶς κόψεις καὶ κάψεις τὰ καρποφόρα δένδρα μας, δὲν εἶναι τῆς πολεμικῆς ἔργον, διατὶ τὰ ἄψυχα δένδρα δὲν ἐναντιώνονται εἰς κανένα, μόνον οἱ ἄνθρωποι ὅπου ἐναντιώνονται ἔχουνε στρατεύματα καὶ σκλαβώνεις· καὶ ἔτσι εἶναι τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου· μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅχι μὲ τὰ ἄψυχα δένδρα· ὅχι τὰ κλαριά

νὰ μᾶς κόψεις, ὅχι τὰ δένδρα, ὅχι τὰ σπίτια ποὺ μᾶς ἔκαψες, μόνον πέτρα ἀπάνω στὴν πέτρα νὰ μὴν μείνει, ἡμεῖς δὲν προσκυνούμε. Τί, τὰ δένδρα μας ἂν τὰ κόψεις καὶ τὰ κάψεις, τὴν γῆν δὲν θέλει τὴν σηκώσεις καὶ ἡ ἴδια ἡ γῆς ποὺ τὰ ἔθρεψε, αὐτὴ ἡ ἴδια γῆ μένει δική μας καὶ τὰ ματακάνει. Μόνον ἓνας Ἕλληνας νὰ μείνει, πάντα θὰ πολεμοῦμε καὶ μὴν ἐλπίζεις πὼς τὴν γῆν μας θὰ τὴν κάμεις δική σου, βγάλτο ἀπὸ τὸ νοῦ σου». Λαβαίνοντας τὴν ἀπόκρισιν ὁ Κεχαγιάς, τῆς εὐθὺς ἔβαλε τὸ ἔργον του, φωτιὰ καὶ τσεκούρι. Καὶ ἡμεῖς τὸ κεντήσαμε τὸ στράτευμά του εἰς πόλεμον, καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκινιόταν εἰς πόλεμον, μόνε τὸ ἔργον τους. Καὶ πᾶνε τὴ νύκτα μερικοὶ Ἕλληνες καὶ ἔπιασαν τέσσερους Βουλγάρους ζωντανούς καὶ τοὺς ἐξέτασα καὶ μοῦ εἶπαν τὴν προσταγὴ νὰ μὴν κάμουν πόλεμον, μόνε νὰ κοιτάξουν τὴ δουλειά. Ἐγὼ τότενες ἐπέρασα εἰς τὸ Ἀρμυρὸ καὶ ἐκεῖ ἐσυνομίλησα μὲ τοὺς καπεταναίους καὶ ἄλλους Μανιάτες, νὰ βροῦμε ἓνα καῖκι νὰ στείλομε εἰς τοὺς ναυάρχους τὸ γράμμα τοῦ Ἱμπραϊμ καὶ τὴν ἀπόκριση τοῦ λαοῦ, ὅπου ἦτον ἀνοικτὰ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴ Μεσσηνία, ἢ ὅπου τοὺς βροῦν. Καὶ εἶχε ὁ Παναγιώτης Καπετανιάνος Γιαννέας μία σκαμπαβία καὶ τῆς δώκαμε δέκα πέντε τάλλαρα καὶ τὰ γράμματα καὶ ἓνα γράμμα μου, καὶ ἔλεγα: «Ἴδου τί κάνει ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων». Καὶ ἐπῆγε γυρεύοντας ὅθεν τοὺς εὔρει. Καὶ ἐγὼ ἐτράβηξα καὶ ἐπῆγα μὲ τὸν Μούρτζινο καὶ εἶπα: «Τί κάνετε, ἀδελφια; Νὰ πιάσωμεν τὸν Ἀρμυρὸ ποὺ ἔχω καὶ χίλιους στρατιώτας Πελοποννησίους». Καὶ ἔτσι ἐσυνάχθησαν καὶ ἐκίνησαν καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι τῆς Μάνης καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν Ἀρμυρὸ. Τὴν ἴδια ἡμέρα ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ Καρύταινα ἀπὸ τὸν Βασίλη Ἀλωνιστιώτη, ὅτι: «Τὸ Φανάρι ἀρχίζει νὰ προσκυνεῖ, μόνε πάρε μέτρα». Τῆς εὐθὺς ἔκραξα τὸν Μούρτζινο καὶ τοὺς καπεταναίους καὶ τὸν Νικῆτα, καὶ ἐγὼ παίρνω διακοσίους νὰ περάσω ἀπὸ τὴν Καρύταινα, Λιοντάρι νὰ μάσω στρατεύματα, νὰ πάω κατὰ τὸ Φανάρι, νὰ ἔχω καὶ ἔγνοια, ὅτι ὁ Ἱμπραϊμς ἦτον εἰς τὴν Ζαχάρω καὶ ἐσύναζε στρατεύματα. Καὶ ἔτσι σὲ εἰκοσιτέσσερες ὥρες εὐρέθηκα στὴν Καρύταινα, καὶ ἔστειλα στρατεύματα κατὰ τὸ Φανάρι. Ἡ μὲν σκαμπαβία ἔντεσε νὰ εὔρει τὴν γαλλικὴν ἀρμάδα καὶ δίνοντας τὰ γράμματα τοῦ ναυάρχου τοῦ Γάλλου, ἔκαμε σινιάλο καὶ ἐμαζώχθησαν καὶ οἱ τρεῖς Ναύαρχοι καὶ ἐδιάβασαν τὰ γράμματα καὶ δὲν ἐπίστευσαν, ὅτι εἶναι ἀληθινὸ ἐκεῖνο ὅπου κάνει ὁ Μπραϊμς, γιὰ αὐτοὶ τοῦ εἶχαν στείλει πρῶτα νὰ παύσει τὸν πόλεμον, πλὴν ἐκεῖνο τὸ σκυλὶ δὲν ἄκουε καὶ ἐτήραε τὴν ἔχθρα, τὸ πάθος ὅπου εἶχε εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἔκραξαν τὸν ἀείμνηστον καὶ μακαρίτην Ἀμιλτον καὶ μία φραντσέζικη καὶ ρούσικη φρεγάδα, καὶ ἦλθαν εἰς τὸ Ἀρμυρὸ νὰ ἰδοῦν ἂν τὰ γραφόμενα ἦτον ἀληθινά. Καὶ ἦλθαν εἰς τὸ Ἀρμυρὸ καὶ ἐβγῆκαν καὶ εὐρῆκαν τοὺς καπεταναίους ποὺ ἦτον μεινεμένοι ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸ Ἀρμυρὸ ἔως τὴν Καλαμάτα εἶναι μιάμιση ὥρα ὁ τόπος ποὺ ἔκοβαν καὶ ἔκαιαν, καὶ οἱ καπεταναῖοι τοὺς ἔδειχναν τὸ τί κάνει ὁ Ἱμπραϊμς. Ἐμβῆκαν σὲ τρεῖς φελοῦκες οἱ τρεῖς κομαντάντηδες καὶ ἐβγῆκαν εἰς τῆς Καλαμάτας τὸ ποτάμι, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀρμυρὸ ὥρα μιάμιση, καὶ ἔκραξαν τὸν Κεχαγιά καὶ τοῦ εἶπαν νὰ παύσει τὴν φωτιὰ καὶ τὸ τσεκούρι. Καὶ αὐτὸς τοὺς ἀπεκρίθηκε: «Ἡ προσταγὴ μου εἶναι νὰ καίω καὶ νὰ κόβω ἀπὸ τὸν ἀνώτερόν μου». - «Διατί οἱ τρεῖς δυνάμεις τοῦ ἔστειλαν γράμμα νὰ κάμει ἀνακωχή, καὶ αὐτὸς κάνει πράγμα ποὺ δὲν εἶναι πράγμα τοῦ πολέμου (1) καὶ τῆς ἀνθρωπότητος» - «Ἐγὼ δὲν τὸ ἐξεύρω αὐτό, τὴν προσταγὴ τοῦ ἀνωτέρου μου κάνω, καὶ οἱ Ναύαρχοι καὶ ὁ Ἱμπραϊμς ἂς κάμουν ὅ,τι θέλουν». Καὶ τότε ἀνεχώρησαν οἱ κομαντάντηδες καὶ εὐθὺς ἔκαναν πανιὰ καὶ ἐπῆγαν εἰς τοὺς Ναυάρχους, καὶ τοὺς ὁμολόγησαν τί εἶδαν καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τὸν Κεχαγιά τοῦ Ἱμπραϊμ. Καὶ τότενες ἀπεφάσισεν ὁ γενναιότατος Κόδριγκτον καὶ οἱ γενναιότατοι Ροῦσος καὶ Γάλλος καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Νιόκαστρο, καὶ τοῦ ἔκαψαν τὴν ἀρμάδα. Καὶ τότενες ὅπου ἐπῆγαν εἰς

τὸ Ναβαρίνο νὰ ἤθελε εὐρεθοῦν καὶ δύο χιλιάδες Ἕλληνες, ἤθελαν σκοτώσουν τὲς δεκαπέντε χιλιάδες Τούρκους, γιατί ἔμεναν (2) εἰς ἀπελπισίαν, καίοντας τὴν ἀρμάδα. Καὶ τότενες ἔπαυσε καὶ τὴν φωτιά, καὶ ἀναχώρησε διὰ τὸ Νιόκαστρο· καὶ ὁ Ἱμπραϊμης, ποὺ ἦτο στρατοπεδευμένος καὶ νὰ πάει στὴν Καρύταινα, ἦλθε στὸ Ναβαρίνο, καὶ τότες ἔπαυσε ὁ θυμὸς τοῦ πολέμου, στὸν Ὀκτώβριον μῆνα. Ἐκείνη τὴν χρονιά ἔδωσε ἡ Καρύταινα 900.000 γρόσια εἰς τοὺς στρατιώτας διὰ μισθοὺς διὰ πέντε μῆνας, ἀπὸ τὸν Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὐγουστον, Σεπτέμβριον, Ὀκτώβριον. Δὲν ἐστεκόμουν πουθενά, πότε εἰς τὴν Καλαμάταν, πότε εἰς τὴν Μεσσηνίαν, εἰς τὸ Λεοντάρι, Πάτρα, Καλάβρυτα, ποτὲ δὲν ἐξεκαβάλληγα. Διὰ ἕξ μῆνας εἶχα 200 σωματοφύλακας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀκολουθοῦσαν παντοῦ. Ἀπὸ τὴν πολλὴν καβάλλα ἀρρώστησα, ἐφοῦσκωσαν τὰ πόδια μου καὶ τὰ ἀχαμνά (3) μου, ὅπου ἂν δὲν εἶχα τὸν Ἀγαμέμνον ἐχάνουμουν. Αὐτὸ τὸ καλοκαίρι ἐχάλασα 20 ρίζιμα χαρτὶ εἰς γράμματα καὶ εἰς διαταγὰς. Ἡ Κυβέρνησις ἐτραβήχθηκε εἰς τὴν Αἴγινα καὶ δὲν τὴν ἐμελλε τίποτε, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε, καὶ εἶχε μόνον τὰς ἐλπίδας τῆς εἰς τὴν μεσιτείαν τοῦ Στρατῆρος Κάνιγγ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (4). Εἶχα ἕξ γραμματικούς καὶ ἔγραφαν ἡμέρα καὶ νύκτα, καὶ δὲν ἐπρόφθαναν. Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ προσκυνήματος ἐφοβήθηκα μόνον διὰ τὴν πατρίδα μου, ὅχι ἄλλῃ φορὰ, οὔτε εἰς τὰς ἀρχάς, οὔτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Δράμαλη, ὅπου ἦλθε μὲ 30.000 στράτευμα ἐκλεκτό, οὔτε ποτὲ· μόνον εἰς τὸ προσκύνημα ἐφοβήθηκα. Ἡ Ρούμελη ἦτον ὅλη προσκυνημένη, ἡ Ἀθήνα πεσμένη, τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα διαλυμένα, μόνον ἡ Πελοπόννησος ἦτον μεινεμένη μὲ τὰ δυὸ νησιά, Ὑδρα καὶ Σπέτζες, ὅπου εἶχαν δύναμιν. Ὁ Κιουταχῆς εἶχε πάρει προσκυνοχάρτια, ἐπάσχιζε νὰ πάρει καὶ ὁ Ἱμπραϊμης, διὰ νὰ τὰ στείλει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὅταν ἦ ὁ μινίστρος τῆς Ἀγγλίας ἡ ἄλλης δυνάμεως ἐμεσίτευαν εἰς τὸν Σουλτάνο διὰ τὴν Ἑλλάδα, νὰ τοὺς ἀποκριθεῖ: «Ποία Ἑλλάδα; Ἡ Ἑλλάς εἶναι προσκυνημένη, νὰ τὰ προσκυνοχάρτια τους. Ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὶ κακοὶ ἄνθρωποι, ἰδοὺ οἱ ἄλλοι ἐπροσκύνησαν». Τότε αἱ δυνάμεις δὲν εἶχαν τίποτε νὰ ἀποκριθοῦν, καὶ ἡμεῖς ἐχανόμεθα. Διότι, ἂν δὲν ἐπρόφθανα τὸ προσκύνημα, καὶ ἐπροσκύναι ἡ Πελοπόννησος, τότε τί ἤθελε κάμει καὶ ἡ Ὑδρα καὶ οἱ Σπέτζες; Ἦθελε χαθοῦν. Ἐβάσταξα τὸν κόσμον ἕως ὅτου ἐγίνε ἡ ναυμαχία εἰς τὸ Νιόκαστρο, ἦλθε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Φραντζέζων. Εἰς τὰ (1) 1826 ἀρχίνησα διὰ νὰ θαρρύνω τὸν κόσμον, καὶ ἔφτιασα τὰ σπίτια ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ πύργον, καὶ ὁ κόσμος ἔλεγε, ὅτι ἂν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἤξευρε ὅτι θὰ (2) ἐλευθερωθούμε, δὲν ἔκτιζε σπίτια, οὔτε ἔβαζε ἀμπέλια σ' ἐθνικὴ γῆ. Καὶ διὰ νὰ ἰδεῖ ὁ κόσμος αὐτόν, ὅτι ἔκανε σπίτια, ἐμψυχώνετο ὁ κόσμος, ἐλάμβανε ἐλπίδες, καὶ ἔτσι τοὺς ἐνθάρρυνα.

Εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἦλθε ὁ Κυβερνήτης εἰς τὸ Νάπλι (3), καὶ ἐστάθηκε μίαν ἡμέρα (διὰ τὴν ἦτον κομάντο ὁ Θεόδωρος (4) Γρίβας), καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Αἴγινα. Τὸν ἐδέχθη τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ, ὡς Καποδίστριαν· καὶ τότες ἔκαμαν συνέλευσιν, καὶ τοῦ ἔδωσαν τὰ ἡνία τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ περάσσοντας πέντε - ἕξι ἡμέρες ἐδιέλυσε τὸ Βουλευτικὸ, καὶ ἔκαμε συμβούλους, Πανελλήνιο, καὶ ἄλλα συστήματα ποὺ εἶχαν οἱ Ἕλληνες, τὸ σύστημα τὸ πολιτικόν. Καὶ ἀρχίνησε νὰ ὁδηγήσει καὶ τὰ στρατεύματα καὶ ἔκαμε στρατάρχην τὸν Ὑψηλάντη, καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Ἐλευσίνα, στὰ Μέγαρα, καὶ ἐστάθηκε μερικὸν καιρόν. Καὶ ἔστειλε καὶ ἔβαλε Ἀστυνόμον, ἄλλαξεν ὅλα τὰ συστήματα, ἔβαλε τὸν Κουντουριώτην εἰς τὸ Οἰκονομικόν. Καὶ τότε ποὺ ἐκατάφθαε ὁ Κυβερνήτης ἦτον τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα κατεβασμένα ἕως τρεῖς χιλιάδες μὲ τὸν Γενναῖο διὰ νὰ πολεμήσουν τὴν τυραννίαν τοῦ Γρίβα, - διὰ τὴν ἐλογάριαζε νὰ πάει νὰ χαλάσει τὸ Κρανίδι... ἔγραψε ἡ ἐπαρχία. Ὀλίγες ἡμέρες ἀρχύτερα ἦτον σκοτωμένοι οἱ Ἀργεῖοι μὲ τοὺς στρατιώτας τοῦ Γρίβα, καὶ

ἐσκοτώθηκαν δέκα. Οἱ στρατιῶτες τοῦ Γρίβα εἶχανε πάρει καὶ ἑνδεκα χιλιάδες γιδοπρόβατα ἀπὸ τοὺς Βαλτιτσαίους ἀπὸ τὰ χειμαδιά τους, διατὶ ἐκρατοῦσε τὸ Παλαμῆδι ὁ Γρίβας, (τότε ἐχάλασαν καὶ τὸν ἐλαιῶνα, ἔκαψαν καὶ τὸ χωριὸ Φράρη) καὶ τὸ Ἰτζ Καλὲ ἐκρατοῦσε ὁ ἐξάδελφός του Στράτος. Καὶ ὁ Γ. Στράτος ἐκυνήγαε τοῦ Γρίβα τὸ κόμμα, καὶ ὁ Γρίβας ἐκυνήγαε τὸ δικό μας. Τότε ἔπιασε τὸν Γ. Τσόκρη καὶ τοῦ ἐπῆρε δέκα χιλιάδες γρόσια, καὶ ἔπιασε τὸν Ν. Μπούκουρα καὶ τοῦ ἐπῆρε εἴκοσι χιλιάδες καὶ ἄλλα τόσα κακὰ ἔκαναν. Ἐγὼ ἄργησα διὰ νὰ πάω εἰς τὴν Αἴγινα, καὶ ἔγραψε ἓνα γράμμα διὰ νὰ πάω. Εἶπε τοῦ Ἀναστάση Λόντου, τότε Ἀστυνόμου: νὰ τὸ στείλεις χωρὶς νὰ τὸ δώσεις εἰς ἄλλου χέρια. Καὶ ἐγὼ ἤμουν κινημένος ἀπὸ τὴν Καρύταιναν, καὶ ἦλθα εἰς Ἄργος ποὺ ἦτον ὁ Γενναῖος καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν Γενναῖον ὁ ἀποσταλμένος: - «Δόμου το», καὶ δὲν τοῦ ἔδωκε, καὶ ἔτσι ἦλθε εἰς τὸ κονάκι μου καὶ μοῦ τὸ ἔδωκε. Λαβαίνοντας τὸ γράμμα ἐκίνησα μὲ διακοσίους καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἄλλους καπεταναίους, Τσόκρη καὶ ἄλλους πολλούς. Καὶ ἄφησα τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Αἴγινα. Πηγαينάμενος καὶ ἐπαρρησιάζομαι καὶ μ' ἐδέχθηκε, γιατί εἵμασθε γνωρισμένοι ἀπὸ τὰ 1807, ὅταν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ρωσίαν (5) καὶ δεύτερα τὸν εἶχα ἀνταμώσει εἰς Κορφοῦς, ὅταν ἦλθε καὶ ἐπισκέφθηκε τὸν πατέρα του. Ὅταν ἐκατέβηκε εἰς τὴν Πίζα, καὶ ἔκαμε στάσιν ἐκεῖ, οἱ μερικοὶ φίλοι μας, τοὺς τόσους χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχαν γράμματα ἐναντίον μου, καὶ ἡ φήμη ἀπὸ τὲς ψευτιὲς τοῦ κόσμου, (ὡς καὶ τώρα ὅπου ἦλθε ὁ Βασιλέας μας) ὅτι ἔκαμα καλὸ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ περισσότερο κακὸ. Ἐτῆς τοῦ εἶχαν γεμίσει τὴν ἀκοήν του μὲ φήμη ψεύτικη, ὅτι ἔγδυσα τὸν κόσμον, ὅτι ἐτυραννοῦσα, καὶ ἄλλες κακουργίες τοιαῦτες, καὶ δὲν μὲ ἐτήραε μὲ καλὸ μάτι. Καὶ ἐγὼ τὸ ἐκατάλαβα, ὅμως εἶπα, τώρα ποὺ ἦλθε, ὡς τοιοῦτος ἄνθρωπος ποὺ εἶναι προκομμένος, θέλει καταλάβει εἰς ἓνα δύο μῆνες, ἂν καλὸ ἢ κακὸ ἔκαμα εἰς τὴν πατρίδα. Ἀπὸ ἐκεῖ μ' ἐπῆρε, διορθώνοντας τὰ πράγματά του καλὰ, τῆς Κυβερνήσεώς του, καὶ τότε μ' ἐπῆρε καὶ ἐπήγαμε εἰς τὸν Πόρο μὲ τὴν φρεγάδα τὴν Ἑγγλέζικη, ὅπου ἦτον φερμένος μὲ δαύτην, καὶ ἐχασομερήσαμε εἰς τὸν Πόρο δύο - τρεῖς ἡμέρες, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμβῆκε πάλι εἰς τὴν φρεγάδα καὶ ἐτραβήξαμε καὶ ἐπήγαμε εἰς τ' Ἀνάπλι. Ὄντας ἀριβάραμε εἰς τ' Ἀνάπλι, μ' ἐπρόσταξε νὰ ἔβγω ἔξω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Στ' Ἀνάπλι δὲν βγαίνω, γιατί εἶμαι μαλωμένος μὲ τὸν Γρίβα, καὶ ἀντὶς νὰ κάμω καλὸ, ἢ μπορῶ νὰ κάμω κακὸ τῆς Κυβερνήσεώς σου μὲ τέτοιους τρελλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ ἐξοχότης σου κάμε μὲ τὸν ἀκατάστατον Γρίβα. Ὑπάγω εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ὅταν τελειώσει ἡ ὑπόθεσις τ' Ἀναπλιοῦ, πρόσταξέ με ποῦ νὰ πάγω». Καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐβγήκεν ἔξω καὶ ὁμίλησε τοῦ Γρίβα, καὶ ἐκατέβη ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι, τοῦ ἐπαράδωσε τὸ Παλαμῆδι καὶ τοῦ ἔταξε διὰ νὰ παραδώσει τὸ Παλαμῆδι νὰ τοῦ συμπαθήσει ὅσα σφάλματα ἔκαμε. Καὶ ὁ Γρίβας ὑποσχέθη νὰ πάρει 4 χιλιάδες καὶ νὰ πᾶει εἰς τὸν Τσοῦρτς, καὶ ἄλλα πολλὰ ταξίματα εἰς τὸν Κυβερνήτην· καὶ ὁ Γρίβας ἐστιάζονταν νὰ πᾶει εἰς τὸν Πόρον διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τὰ κακὰ ὅπου εἶχε καμωμένα, ἐφοβούνταν καὶ τὸν ἴσκιό του. Τὰ στρατεύματα δὲν ἦτον ἀκόμη διαλυμένα, καὶ τὸν ἔτρωγε ἀκόμη ὑποψία. Ἐδιόρθωσε τὰ κάστρα ὁ Καποδίστριας, καὶ εἶπε τοῦ Γρίβα, ὅτι: «Πᾶμε μαζί εἰς τὸν Πόρο, ἂν φοβᾶσαι, μὲ ὄρκο». Καὶ ἔτσι διορθώνοντας τὰ κάστρα τὸν ἐπῆρε καὶ ἐκείνον διὰ ξηρᾶς, καὶ τότε ἔστειλε εἰς τὸ Ἄργος τὸν γέροντα Βλασόπουλο, διὰ νὰ μοῦ εἰπεῖ νὰ πάω εἰς τὸν Πόρο καὶ νὰ λύσω ὅσα στρατεύματα καὶ ἂν ἔχω, τὰ στρατεύματα ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὰ Ἐπίδαυρα, τὰ στρατεύματα τὰ Πελοποννησιακὰ ὅλα. Δὲν ἔλειψα νὰ διατάξω τὰ στρατεύματα νὰ λυθοῦν, διὰ νὰ πᾶει κάθε ἓνα εἰς τὸν τόπον του, καὶ ὅσους εἶχα λουφετζήδες Ρουμελιῶτες, ἔστειλα, εἶπα τοῦ Γενναίου νὰ τραβηχθοῦν εἰς τὴν Καρύταινα καὶ νὰ

τοὺς δίδω τροφάς, ἕως νὰ λάβω δεύτερη διαταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη. Καὶ ἔτσι ἐμπῆκα εἰς τὴν φρεγάδα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Πόρο. Σὰν ἐπῆγε μὲ τὸν Γρίβα εἰς τὸν Πόρο, τὸν ἄφησε ἔξω τοῦ Πόρου, καὶ ἔστειλε καὶ ἦλθε ὁ Ὑψηλάντης καὶ τὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἑλευσίνα, ὁ δὲ Γρίβας ποῦτον ἐκεῖ καὶ ἄλλα στρατεύματα (ποῦ τοῦ ἔταξε νὰ δώσει 4.000), τοῦ εἶπε, νὰ συνάξει ὅσους στρατιώτας δύναται καὶ τὸν ἀδελφόν του τὸν Γαρδικιώτη, νὰ πάει εἰς τὴν Βόνιτσα. Καὶ ἐπῆγε ὁ ἴδιος Καποδίστριας, διὰ νὰ ἐμπαρκαρισθοῦν στὸ καστέλι τοῦ Πόρου, ποῦ εἶχε φτιασμένο ὁ Ἐιδέκ. Καὶ ἀπὸ τὲς 4.000 ποῦ τοῦ ἔταξε, ἐπαρρησίασε νὰ ἐμπαρκάρει 270, καὶ ἐν παρρησίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἄρχισαν τὴν ἀκαταστασίαν, καὶ ἐγύρευαν τοὺς λουφέδες πρὶν μισεύουν. Καὶ ἐθύμωσε καὶ ἐστράφη εἰς τὸν Πόρον, καὶ ἐκεῖνοι ἐμπαρκαρίσθησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν γκενεράλ Τσοῦρτζ. Καὶ ἐχασομέρησε 5 - 6 ἡμέρες διὰ νὰ διορθώσει καὶ ἄλλα πράγματα. Καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἑλευσίνα, ὁποῦ ἦτον ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὰλλα στρατεύματα καὶ ἔκαμε στρατάρχῃ τὸν Ὑψηλάντη, καὶ ἐβγῆκε εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα. Καὶ τότες ἐγύρισε πίσω εἰς τὴν Αἴγινα νὰ διοργανίσει τὸ ἔθνος, καὶ ἐδιοργάνισε 20 τάγματα ἀπὸ τὰ Ρουμελιώτικα στρατεύματα, καὶ ἀπὸ τὰ Μοραΐτικα κανένα. Τότενες, ὅταν ἐγύρισε, τοῦ εἶπα, ὅτι: «Ἐξοχώτατε, διατί δὲν κάνεις καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον τάγματα; Τὰ ἄρματα τῆς Πελοποννήσου τί θενὰ γένουν; Τί θενὰ γίνουν οἱ κόποι τους;» - Τότε μὲ ἀπεκρίθηκε: «Θοδωράκη (διατί ἔτσι μὲ ἔλεγε πάντοτε) δὲν καταλαβαίνεις τὰ ἐξωτερικά, διατί τὸ κάνω αὐτό. Νὰ ἡξεύρεις οἱ τρεῖς δυνάμεις ἀποφασίζουν μόνον τὴν Πελοπόννησον καὶ μέρος νησιᾶ, καὶ δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ μᾶς πλατύνουν τὰ σύνορα. Καὶ ἐγὼ τὸ κάνω μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅτι νὰ εὐρίσκονται τὰ στρατεύματα τὰ Ρουμελιώτικα εἰς τὰ ἄρματα εἰς (1) τὰ σύνορά τους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, ἂν κάμουν ἄρματα Πελοποννησιακά, οἱ σύμμαχοι θὰ εἰποῦν, τί θέλει ὁ Κυβερνήτης τὰ ἄρματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ποῦ ἡ Πελοπόννησος εἶναι ἐλεύθερη. Τηράει νὰ δυναμώνει τὰ στρατεύματά του καὶ δὲν τηράει ἐμᾶς ποῦ εἴμαστε διαφεντευτάδες τῶν Ἑλλήνων, καὶ κάνω κακὸ καὶ ὄχι καλὸ. Ὅμως, εἶπέ, εἰς τὰ στρατεύματα καὶ καπεταναίους τῆς Πελοποννήσου, νὰ ἰδοῦμε τί ὁ καιρὸς μὲ (2) διδάσκει καὶ νᾶναι ἡσυχιοι». Καὶ τότενες μ' ἔκαμε ἓνα γράμμα διὰ τοὺς προσκυνημένους Πάτρα καὶ λοιπὰ καὶ τοὺς συγχωράει ἡ Κυβέρνησις, καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ τὴν ἔκαμε τὴν διαταγὴ ἐπάνω εἰς ἐμένα καὶ ἐγὼ νὰ γράψω νὰ ἡσυχάσουν καὶ νὰ μὴν ἀνακατώνονται πλέον μὲ τοὺς Τούρκους. Τὴν διαταγὴ μὲ τὴν ἔδωκε στὰ ἔβγα τοῦ Γεναρίου καὶ ἔκαμα διαταγὰς εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, καὶ ἔτσι οἱ προσκυνημένοι ἐτραβήχθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ Νενέκος εἰς τὰς 26 τοῦ Μαρτίου ἐπῆρε τοὺς Τούρκους καὶ ἐπῆγε καὶ ἐχάλασε μία οἰκογένεια Καρυτινὴ ὁποῦ ἦτον ἀπὸ παλαιὰ εἰς τὴν Πάτρα (1), ἐσκλάβωσε τὰ παιδιὰ, οἱ ἄνδρες ἐγλύτωσαν μόνον μὲ τὸ κορμί, μὲ τὸ τουφέκι στὸ χέρι, τοὺς πῆρε 6.000 σφαχτά. Εἰς τὰ 26, ὅταν ἐπρωτοπροσκύνησε, εἶχα διατάξει ἓναν λεγόμενον Σαγιᾶ νὰ τὸν σκοτώσει. Ὁ Σαγιᾶς μοῦ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ ἐγὼ εἶχα τὴν ὀρεξιν, καὶ πάλιν ὅταν ἄκουσα καὶ ἐσκλάβωσε τοὺς Ἑλληνας τὸν ἐντεμπίχιασα μὲ ἓνα γράμμα: «Ἄπιστε, διατί δὲν τὸν σκοτώνεις, ποῦ ἀκόμη μὲ τοὺς Τούρκους εἶναι, ἀφοῦ ἦλθε ὁ Κυβερνήτης;» Τότε ὁ Σαγιᾶς ἔσμιξε τὸν Νενέκο καὶ ἐσκοτώθη (2) ὁ Νενέκος. Εἰς τὰ 1828 ἔγιναν παράπονα. Ὁ Νενέκος εἶχε φερμάνι ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ τὸν ἔλεγαν Μπέη Νενέκο.

«Διατί τοὺς Ρουμελιῶτες τοὺς ἔκαμα τάγματα καὶ τοὺς ἔβαλα στὰ σύνορα; Διὰ νὰ λέγουν ὅτι αὐτοὶ εἶναι εἰς τοὺς τάφους τῶν γονέων τους καὶ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, καὶ δὲν ἡμπορῶ νὰ τοὺς ἐμποδίσω διὰ τὲς φαμελιές τους, βιὸς ποῦ ἔχασαν (3), καὶ διὰ τοῦτο δὲν βάνω Πελοποννησίους· πλὴν καὶ τοῦτοι, θὰ εὔρουν τὸν καιρόν τους καὶ θὰ εὔρουν τὰ δίκαιά τους». Ἦτον τέχνη του διὰ νὰ μακρύνει τὰ

σύνορα καὶ νὰ ἔχει καὶ τὰ συνόρατα δυναμωμένα ἀπὸ τὲς καταδρομὲς τῶν Τούρκων. Τοῦτοι ὀρκώθηκαν εἰς τὰς συνελεύσεις νὰ πεθάνουν ὅλοι μαζί ὅσοι σηκώθηκαν στὰ ἄρματα καὶ ἂν κινδυνεύσουν οἱ Ρουμελιῶτες νὰ πᾶνε οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς βοήθειάν τους.

Τὸν Μάϊον μῆνα ἔφθασαν καὶ τὰ στρατεύματα τὰ Γαλλικά, ἀρχηγὸς ὁ Μαιζὸν μὲ 14.000 καὶ μὲ ὅλην τὴν ὕλην τὴν πολεμικὴν, θαλάσσιον καὶ ξηρᾶς. Τότες ὁ μακαρίτης ὁ Κυβερνήτης ἦλθε διὰ θαλάσσης στὸ Πεταλίδι, καὶ ἀκούοντας κι ἐγὼ ποὺ ἤμουν εἰς τὴν Καρύταινα, ἐπῆρα καμμιὰ ἑκατοστὴ ἀνθρώπους καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἦτον καὶ ὁ Νικηταρᾶς. Ἐσυνομίλησε καὶ ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸν γκενεράλ Μαιζὸν καὶ ὁ γκενεράλ Μαιζὸν ἔστειλε γράμματα εἰς τὸν Ἰβραΐμη, πὼς εἶναι προσταγμένος ἀπὸ τὰς τρεῖς Δυνάμεις νὰ ἔλθει μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀκόμη προσταγμένος νὰ σοῦ γράψω νὰ συνάξεις τὰ λείψανα τῶν καραβιῶν σου καὶ τὰ στρατεύματα, νὰ τραβηχθεῖς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, κι ἂν παρακούσεις καὶ δὲν τραβηχθεῖς, εἶμαι προσταγμένος νὰ σὲ πολεμήσω στεριᾶς (4) καὶ θαλάσσης. Καὶ τὸ στράτευμα ὅλο τὸ εἶχε βγαλμένο εἰς τὸ Πεταλίδι ἔξω εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἀρχίνησε καὶ ἔφτιανε ἐργαλεῖα, κοφίνια καὶ ἄλλα διὰ μπαταρίες. Καὶ ἐζήτησε τοῦ Κυβερνήτου νὰ τοῦ ἀφήκει ἓνα στρατηγὸν μὲ ὀλίγους διὰ ὁδηγόν, νὰ εἶναι ὁδηγὸς τοῦ στρατεύματος διὰ τὸν τόπον, καὶ τοῦ ἄφηκε τὸν Νικηταρᾶ. Καὶ ἐπῆρε τὰ στρατεύματα καὶ ἐπῆγε μέρος κατὰ τὴν Κορώνη καὶ μέρος κατὰ τὸ Νεόκαστρον, καὶ ἐγὼ ἀνεχώρησα διὰ τὴν Καρύταινα.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὅσοι ἦτον εἰς τὴν Κορώνην Τούρκοι, δύο - τρεῖς χιλιάδες, ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμπραΐμη, βλέποντας τὴν δύναμιν τῶν Φραντζέζων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἰμπραΐμη, καὶ ἐτραβήχθηκαν μὲ σκοπὸ νὰ ὁμιλήσουν μὲ ἐμένα καὶ νὰ τοὺς σιγουράρω τὴν διάβασιν ἀπὸ τὸ Δερβένι νὰ περάσουν τὴ Ρούμελην, καὶ ἐτράβηξαν καὶ ἦλθαν ἴσια μὲ τὴν Ἀρκαδιὰ - τὸ σύνορο. Καὶ μαθαίνοντας ὁ Ἰμπραΐμης ὅτι ἐβγήκαν, ἔστειλε καὶ τοὺς ἐπολέμησε καὶ ἐσκοτώθηκαν καμμιὰ ἑκατοστὴ τακτικοί. Καὶ μοῦ ἔστειλαν νὰ μιλήσωμε νὰ κάμομε τρατάτο διὰ νὰ περάσουν. Καὶ ἐγὼ ἐδέχτηκα τὸ τρατάτο καὶ ἔστειλα τὸν Γενναῖο καὶ τὸν Κολιόπουλο εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, καὶ ἀνταμώθηκαν καὶ ὁμίλησαν: «Ὅσους σκλάβους ἔχουν νὰ τοὺς ἐλευθερώσουν. Καὶ ἐστρέχθηκαν καὶ ἐβγήκαν εἰς τῆς Καρύταινας τὸν κάμπο μαζί μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικὰ μας· εἰς τὴν Καρύταινα 2.000 καβαλλαρία καὶ 1.000 πεζοί. Εἰς τὴν Καρύταινα ἦλθαν οἱ μπέηδες καὶ μὲ ἀντάμωσαν· ἀπὸ ἐκεῖ ἐτράβηξαν διὰ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐτέντωσαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Καὶ αὐτοὶ ἐσκόπευαν νὰ πιάσουν τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Κολιόπουλον διὰ ἐνέχυρον, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶχα τεμπίχι νὰ μὴ πηγαίνουν στὸ ὄρδι. Καὶ ὁ Γενναῖος μίαν ἡμέραν ἐπῆγε μόνος του στὸ ὄρδι - (κάλλιο νὰ τὸν σκοτώσω ἐγὼ, παρὰ νὰ τὸν πᾶνε σκλάβο), καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐπολέμαε... Καὶ ἐπῆγε ἓνας Ἑλληνας τζασίτης καὶ τοὺς εἶπε: «Αὐτοῦ ποὺ πᾶτε διὰ τὰ Δερβένια σᾶς ἔχουν χωσιεὲς νὰ σᾶς σκοτώσουν». Καὶ τότε ἐγύρισαν οἱ Τούρκοι στὸν κάμπο νὰ πᾶνε εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ μὲ τὸ στράτευμα ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο. Τοὺς πῆγαινα πάντοτε πίσω στὸ πλευρό. Καὶ κατέβηκαν (1) εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, καὶ ἔρριξαν τὸ ὄρδι τους. Ὁ γκενεράλης ὁ Φραντζέζος μὲ τὸν Κυβερνήτη ποὺ ἦτον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τοῦ εἶπε, ὅτι: «Νὰ μὴ σκοτώσουν οἱ Πελοποννήσιοι τοὺς Τούρκους, μόνε νὰ στείλεις τὸν ἀδελφόν σου». Τότε ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τὸν ἀδελφόν του στοὺς Μύλους καὶ ἔκαμε γράμμα νὰ περάσουν οἱ Τούρκοι, ἀπείραγοι. Ἐρχόμενος ὁ Αὐγουστίνος, μὲ ἀντάμωσε καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν διαταγὴν τοῦ Κυβερνήτου, ὅπου ἔγραφε νὰ πᾶνε σάϊκοι, καὶ στέλνω καὶ τὸν

Αὐγουστίνου νὰ τοὺς συνοδεύσετε. Τότενες λέγω τοῦ Αὐγουστίνου: «Ἐχομε τρατάτο νὰ ἔβγουν, πλὴν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς σκλάβους». - «Αὐτὸ ποὺ ἔχετε μιλημένο, κάμετέ το». Τότε ἔκραξα τοὺς μπέηδες, τὰ κουμάντα τῶν Ἀρβανίτων, νὰ τοὺς ὁμιλήσω διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν σκλάβων, καὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν, ὅτι: «Στείλε ἀνθρώπους μέσα καὶ ὅσα παιδιὰ εὔρουν ἅς τὰ πάρουν». Ἔστειλα δύο καπεταναίους καὶ ἔβγαλαν καμμιὰ 80 παιδιὰ ποὺ εἶχαν τουρκεμένα καὶ 20 γυναῖκες - 100· καὶ εἶχαν δύο - τρεῖς γυναῖκες ἐνδυμένες ἀντρίκια καὶ τὲς ἐπῆρα στανικῶς καὶ τοὺς ἐλευθερώσαμε ὅλους, καὶ τοὺς ἔδωκα ὁδηγοὺς κοντὰ καὶ ἀπὸ πίσω μὲ τὸν Αὐγουστίνου καὶ ἐπηγάινουμε νὰ περάσουν τὴν Κόρινθο (2), καὶ ἐτράβηξαν τὴν ἡμέρα, καὶ ἔρριξαν τὸ ὀρδί τους στὸν Ἅγιο Βασίλη, καὶ ὁ Αὐγουστίνος μοῦ λέγει: «Νὰ πᾶμε καὶ ἐμεῖς στὸ ἴδιον τόπο». Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Δὲν εἶναι δική σου δουλειά, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάμουνε ἀπιστιά, πιάνοντες ἐμᾶς ἡμποροῦν νὰ πᾶνε ὅπου θέλουν, καὶ τὸ δικό μας στράτευμα 400 ἄνθρωποι». Καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον μίαν ὥρα ἀλάργα, καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐτράβηξαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπῆγαν ἀπὸ κάτω στὴν χώρα, διατὶ στὸ κάστρο ἦταν φρουρὰ Ἑλληνική καὶ τὴν χώραν τὴν κρατοῦσαν Ἑλληνες. Καὶ ἔτζι ἐπῆγαμεν ἐμεῖς μὲ τὸν Αὐγουστίνου καὶ εἶχαμε κονάκι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, διατὶ πάντοτε ἐφοβούμαστε. Καὶ ἐστείλαμε τοῦ Ὑψηλάντη, ποὺ ἦτον στὴ Λευσίνα, νὰ ἔλθει εἰς τὸ Λουτράκι μὲ τοὺς ταγματάρχας διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν, κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Κυβερνήτου νὰ ἐλθοῦν νὰ περάσουν εἰς τὸ Δερβένι. Καὶ ἐρχάμενοι ἐπῆγαμε καὶ τοὺς ἀνταμώσαμε εἰς τὸ Λουτράκι μὲ τὸν Αὐγουστίνου. Τότενες οἱ Φραντσέζοι ἔστειλαν ἓνα κορβέτο, διὰ νὰ ἰδεῖ ἂν τοὺς Ἀρβανίτες τοὺς ἀφήνομε νὰ περάσουν (ἀπὸ τὴν Πάτρα τὸ ἐβάρεσαν), καὶ ἦλθε νὰ παρατηρεῖ τὰ κινήματα τὰ ἐδικὰ μας. Καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ ἀφήκουν τὰ ἄρματα τους καὶ τὰ ἄλογά τους καὶ τότε νὰ περάσουν· ὅτι καὶ ἐμεῖς δυνάμεθα νὰ τοὺς βαρέσομε στὴν Πελοπόννησο, ἂν ἠθέλαμε νὰ τοὺς σκοτώσομε, τοὺς σκοτώναμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως εἶναι νὰ περάσουν, ἐγὼ τοὺς εἶχα ἐνέχυρα διὰ τὴν διάβασίν τους. Οἱ Τοῦρκοι, βλέποντας τὴν ἀκαταστασίαν ἐκίνησαν μὲ τὰ ἐνέχυρα μίαν αὐγὴν διὰ τὰ Μαῦρα Λιθάρια, περνοῦν ἀπὸ Βοστίτζα εἰς Πάτρα, καὶ ἡμεῖς ἐκινήσαμε στρατεύματα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσωμεν, ἐπειδὴ ἐπαράβηκαν, παίρνοντες τὰ ἐνέχυρα. Ἄν ἐπιάναμε τὰ Μαῦρα Λιθάρια δὲν ἐπέρναε κανεὶς.

Ὁ καπετὰν Χρίστος Ἀλεξανδρόπουλος ἀπὸ Στεμνίτσα μὲ λέγει τὰ ἀκόλουθα: Οἱ Τοῦρκοι στρατοπεδεύονται ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Πάτρα. Ἔστειλε ὁ Ντελὴ Ἀχμέτης ἓναν ἄνθρωπό του νὰ πᾶνε οἱ Ἀρχηγοὶ νὰ κουβεντιάσουν. Ἐσηκώθηκαν οἱ δύο μπέηδες οἱ χαλδούπηδες ποὺ ὀρίζαν τὴν καβαλλαρίαν καὶ ἐπῆγαν μέσα διὰ νὰ τοὺς κουβεντιάσει· τοὺς ρώτησε «διατὶ φεύγετε ἀπὸ τὸν Ἱμπραϊμή;» - «Δὲν μᾶς ἔδωκε τοὺς μισθοὺς μας». - «Ἐγὼ σᾶς δίδω τοὺς μισθοὺς σας νὰ καθήσετε μεταμένα». Ἦλθε καὶ ὁ μπέης ὁ Ἀρβανίτης καὶ ὁμίλησε μὲ τὸν πασά διὰ νὰ μείνει, αὐτὸς δὲν τὸ ἔστερξε διὰ νὰ μείνει, ἔτσι τὸν ἐκτύπησε ὁ πασάς, τὸν ἐβάρεσε μὲ τὸ σπαθί· τότε τοῦ φωνάζει: «μὴ βαρεῖς», καὶ ἔβγαλε τὴν κουμπούρα καὶ τὸν ἐφόνευσε. Τότε καὶ οἱ ἄλλοι νεοφερμένοι ἐπῆραν τὸ κάστρο. Ὁ Μπέης ποὺ ἐσκοτώθηκε ὀνομάζετο Μουσάμπεης Γαρδικιώτης. Οἱ Ἀρβανίτες καὶ οἱ χαλδούπηδες ἔπειτα ἀπὸ ἕξ ἡμέρες ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πάτρα· πᾶνε εἰς τὰ Ἰωάννινα· τὰ ἐνέχυρα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀρβανιτιά. Τότες ἐγὼ καὶ ὁ Αὐγουστίνος ἐπῆγαμεν ἕως τὰ Τρίκαλα καὶ ἐγυρίσαμε πίσω εἰς τ' Ἀνάπλι. Τότε ἐπαρακίνησα καὶ τὸν Κυβερνήτη καὶ ἐσήκωσε τὴν Κυβέρνηση καὶ ἦρθε εἰς τ' Ἀνάπλι.

Ἀλησμόνησα νὰ εἰπῶ, ὅτι τὸν Ἀπρίλιον, εἰς τὰ 1827, ὅταν ἤκουσε [ὁ] Ἱμπραΐμης ὅτι ἔρχονται στρατεύματα φραντζέζικα, ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτζὰ μὲ ὅλα του τὰ στρατεύματα, ἐγκρέμισε τὰ τείχη τῆς Τριπολιτζᾶς ἐκ θεμελίων, καὶ ὅλα τὰ σπίτια τῆς Τριπολιτζᾶς, καὶ ἔσπειρε ἀλάτι. Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ, ἔπιασε 25 ἐδικούς μας Ἀλωνιστιώτας, ὅλους συγγενεῖς μας. Ὅταν ἐπήγαινε εἰς τὸν κάμπον τοῦ Λεονταριοῦ ὁ Σεχνετζίπης, εἶπε τοῦ Ἱμπραΐμης καὶ τοὺς ἔστειλε μὲ ἓνα γράμμα εἰς τὴν Καρύταινα τοῦ Γενναίου. Ὁ Γενναῖος ὀρδίνιασε μιὰ ἑκατοστὴ σκλάβους ὅπου εἶχε καὶ τοὺς ἔστειλε εἰς τὴν Μοθώνην.

Ὁ Ἱμπραΐμης μοῦ ἐπαράγγειλε, μιὰ φορά, διατὶ δὲν στέκω νὰ πολεμήσωμεν. Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι, ἂς πάρει πεντακόσιους - χίλιους, καὶ παίρνω καὶ ἐγὼ ἄλλους τόσους, καὶ τότε πολεμοῦμε, ἢ ἂν θέλει, ἂς ἔλθει καὶ νὰ μονομαχήσωμεν οἱ δύο. Αὐτὸς δὲν μὲ ἀποκρίθηκε εἰς κανένα. Καὶ ἂν ἤθελε τὸ δεχθεῖ, τὸ ἔκαμνα μὲ ὅλην τὴν καρδιά, διότι ἔλεγα: ἂν ἐχανόμουν, ἂς ἐπήγαινα· ἂν τὸν χαλοῦσα, ἐγλύτωνα τὸ ἔθνος μας.

Ὁ Κυβερνήτης ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον, πηγαίνει εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου ἦτον ἡ Ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ τὸ Βουλευτικόν. Ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔγινε δοξολογία καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ ὀρκωθεῖ πρὶν νὰ κάμει τὰς παρατηρήσεις του. Εἶπε ὅτι: ἂν θέλετε νὰ διοικήσω, νὰ διαλυθεῖ τὸ Βουλευτικόν, διότι ἐγὼ δὲν ἐμπορῶ νὰ δουλεύσω. Ἔχει ἡ πατρίς μας καὶ ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἢ ἂν (1) καὶ δὲν θέλετε, ἐγὼ μένω καὶ θέλει δουλεύσω ὅσο εἶναι δυνατόν, ὡς μερικός. Τοὺς εἶπε αἷτια ἐξωτερικά. Διελύθηκε μόνον τοῦ τὸ Βουλευτικόν, καὶ ἂν ἦτον κανένας βουλευτῆς δυσαρεστημένος, ἦτον περισσότερον διὰ τοὺς μισθοὺς του. Ὁργάνισε τὸ κράτος, ἔστειλε ἐπάρχους, ἐκτάκτους ἐπιτρόπους, ἄρχισε ἀνταπόκριση τακτικὴ, ὁ καθένας νὰ γνωρίζει τὰ χρέη του. Ὁ στρατιωτικὸς ὡς στρατιωτικός, ὁ πολιτικὸς σὰν πολιτικός. Ἐσύστησε τὸ Πανελλήνιον καὶ τοὺς ἔβαλε ὅλους τοὺς ἄρχοντας μέσα· τὸν Κουντουριώτην τὸν ἔκαμε πρόβουλον τῆς Οἰκονομίας, τὸν Ζαΐμην πρόβουλον τοῦ Ἑσωτερικοῦ. Μολαταῦτα ἄρχισαν κάτι νὰ μιλοῦν, κάτι νὰ ἀντενεργοῦν, παρὰ μυστικά. Καὶ πρὶν νὰ ἔλθει ὁ Κυβερνήτης, ἐγύρευαν νὰ ἀντενεργήσουν μερικοί, διατὶ ἐπρόβλεπαν ὅτι ὅταν συστηθεῖ μία τακτικὴ Κυβέρνησις δὲν ἠμπορεῖ ὁ καθένας νὰ κάμει ὅ,τι θέλει. Ὁ Κυβερνήτης αὐτοὺς ὅπου τοῦ ἀντιστάθηκαν, αὐτοὺς εἶχε ἀγκαλιάσει πρῶτα. Τὰ ζιζάνια ἄρχισαν νὰ ἐμβαίνουν. Οἱ ἀδελφοί του, ποὺ νὰ εἶχαν κόψει τὸ ποδάρι τοὺς ἐκεῖ ποὺ ἐκίνησαν νὰ ἔλθουν (2) εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔφθασαν καὶ ἐκεῖνοι. Ἦλθε καὶ ὁ Ριμποπιέρος καὶ ὁ Καλεμινότ, ὁ πρέσβης ὁ Γάλλος, διὰ νὰ λάβουν πληροφορίας διὰ τὰς γαῖες τὰς ἐθνικὰς καὶ διὰ τὰ λοιπά. Ἐκαμε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ (3) ἐξετάσει αὐτά. Ἐδιορίσθηκαν καὶ ὅλοι οἱ ἑπαρχοὶ διὰ νὰ δώσει ὁ καθένας πληροφορίας. Μία ἡμέρα ἐπῆγα ἐγὼ καὶ ὁ Ρίζος... εἰς τὸν Ριμποπιέρην. Ἐκεῖ ἦλθε ἡ ὁμιλία καὶ ὁ πρέσβης μᾶς λέει, ὅτι τοῦ Σουλτάνου πόσον θὰ τοῦ παραξενοφαίνεται νὰ βλέπει τὴν σημαίαν τὴν Ἑλληνικὴν νὰ περνάει ἀπὸ ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια του, καὶ ἀπὸ τέτοια. Ἀρχισε καὶ ὁ Ρίζος νὰ τοῦ λέγει, πλὴν φοβισμένα ἀλλὰ πολίτα. Ἐγὼ τοῦ λέγω: «Κὺρ Ρίζο, ἄφησέ με νὰ εἰπῶ καὶ ἐγώ. Ἐξοχώτατε, λέγετε πὼς θὰ ὑποφέρει ὁ Σουλτάνος νὰ βλέπει τὴν σημαίαν μας νὰ περνάει ἀπὸ ἐμπροσθὰ του, καὶ ὅτι τοῦ κακοφαίνεται - καὶ δὲν μᾶς κακοφαίνεται καὶ ἐμᾶς ὅπου τοὺς ὑποφέραμεν τόσον καιρὸν εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων μας, καὶ κάθεται ἀκόμη εἰς τὰ πατρικά μας σπίτια καὶ τοὺς ὑποφέρομεν ἀκόμη, καὶ ἐκεينوῦ θὰ τοῦ κακοφανεῖ διατὶ θὰ περνάει ἡ σημαία μας; Αὐτὰ ὅλα νὰ τὰ εἰπείς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, σὲ ὀρκίζω εἰς τὴν τιμὴν σου νὰ τοῦ τὰ εἰπείς».

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Κυβερνήτης μοῦ λέγει: «Θεοδωράκη, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ εἶπες!» - «Ἄν δὲν εἶναι (4) καλὰ, νὰ μὲ συμπαθήσετε, τέτοιας λογῆς εἶμαι μαθημένος». - «Ὅχι, καλὰ ἀποκρίθηκες».

Ὁ Κυβερνήτης μὲ εἶπε καὶ ἐχαιρέτησα τοὺς τρεῖς μινίστρος στὸν Πόρο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἰγγλέζο καὶ ἦτον ἓνας συγγενὴς τοῦ πεθαμένου καὶ ὅσο ποὺ τὸν ἐχαιρέτησα μόνον. Καὶ ἔπειτα ἐπῆγα εἰς τὸν Γκιλμινὸ (5) καὶ μὲ ἐρώτησε διὰ τὴν ἐθνικὴν γῆν καὶ τοῦ ἀπεκρίθηκα μὲ τί τρόπο λέγεται ἐθνικὴ γῆ: «Ὅντας ἦλθε ὁ Τοῦρκος καὶ ἔκαμε ζάπι τὴν Πελοπόννησο στὰ 1717, ποὺ ἐπῆρε τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ἔκαμε ζάπι, ἔμειναν Τοῦρκοι καθ'αυτὸ ἕως εἴκοσι φαμιλιὲς μεγάλες, ἄφηκε στὴν Πάτρα δύο φαμιλιὲς, ἄφηκε στὴν Γαστούνη τοὺς Χωτομαναίους, ἄφηκε εἰς τὸ Νιόκαστρο τὸν Ἄμμο, ἄφηκε εἰς τὴν Κορώνη τὸν Σαλῆμ Χατζῆ, τοὺς μπέηδες τῆς Κορώνης, ἄφηκε εἰς τὴν Μοθώνην ἄλλη μία οἰκογένεια, ἄφηκε εἰς τὴν Ἀνδρούσα τὸν λεγόμενον Μουσάγα, ἄφηκεν εἰς τὸ Λεοντάρι Πιγλὶ καὶ Σελδαρόγλη, ἄφηκε εἰς τὸν Μυστρά τοὺς μπέηδες, ἄφηκε εἰς τὴν Τριπολιτσὰ τὸν Ἀρναούτογλου καὶ Δεφτέρ - Κεχαγιὰ καὶ ἄλλους, ἓνα - δύο φαμελιές. Ἄφηκε εἰς τὴν Μονεβασιά δύο οἰκογένειες, ἄφηκε εἰς τ' Ἀνάπλι ἄλλες τρεῖς οἰκογένειες μπέηδες, ἄφηκε εἰς τὴν Κόρθο τοὺς Χαληλμπέηδες, εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Βοστίτσα καὶ Καρύταινα. Ἐπῆγαν στερνότερα Τοῦρκοι καὶ κατοίκησαν καὶ στὴν Καρύταινα, ὁ καθένας ἀπὸ ἑκατὸν ψυχές, καὶ τοὺς ἐχάρισεν ὁ τότε Σουλτάνος μέρος γῆς γιὰ τοὺς κήπους τοὺς καὶ ὁ ἄλλος ἔμεινε εἰς τὸν λαόν. Ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὴν δοξομανίαν ἀρχίνησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐγένονταν Τοῦρκοι, καὶ ὡς ἐτούρκιζαν ἐκεῖνοι, ἐλέγετο καὶ ὁ τόπος τοὺς τούρκικος. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ βαρύτατα δοσίματα τῶν Τούρκων τοὺς ὑποχρέωναν καὶ ἔπαιρναν τὸν τόπον τοὺς καὶ τοὺς ἄφηναν σκλάβους. Τοὺς πῆραν ὅλον τὸν τόπον μὲ δυναστείαν. Εὐρίσκετο ἓνας τρίτος τόπος ἐλληνικός, τὰ βουνά, καὶ ὁ ὀμφαλὸς τῆς Πελοποννήσου, ὁ κάμπος, ἔγινε τούρκικος, καὶ ἂν εἶχε μείνουν ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι, βέβαια δὲν εὐρίσκετο σπιθαμὴ γῆ ιδιόκτητος, διατὶ οἱ Τοῦρκοι τὸ κυρίευαν· διατὶ οἱ Ἕλληνες τόμου ἐτούρκιζαν εἶχαν τὴν ἡσυχίαν τοὺς καὶ ὅσοι ἦταν χριστιανοὶ πάντα τοὺς ἀδικοῦσαν, καὶ ἂν ἦτον κανένα ἔθνος ἄλλο, ἤθελε τουρκίσουν ὅλοι, μόνον ἦτον σκληρογνώμονες, διατὶ οὔτε ὀρκώθηκαν ποτὲ νὰ τὸν γνωρίσουν βασιλέα, οὔτε ἐπροσκύνησαν ὅλοι, διότι εἶχαν τὴν Σπάρτη ἀπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησο, καὶ δὲν τὰ ἔδωκε ποτὲ τὰ ἄρματα τῆς, καὶ τότενες εἶχαν καταφύγιον καὶ οἱ Ἕλληνες, λεγόμενοι Κλέφτες, καὶ ἐτρώγονταν μὲ τοὺς Τούρκους ἐπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐφυλάγονταν ἐπάνω εἰς τὴν Μάνην ἕως τὰ 1780. Ἐτότενες ἦλθεν ὁ Καπετὰν Πασάς, καὶ ἄρχισε μπεηλίκι καὶ ἐπλήρωναν 43 πουργιὰ ἄσπρα τὸ χρόνο, λεγόμενο χαράτσι, καὶ τὰ ἔπαιρνε ὁ Καπετὰν Πασάς, καὶ ἔπειτα ποὺ ἔγιναν ὀκτὼ - ἑννέα μπέηδες, ἕως ὅτου ἐσηκώσαμεν τὰ ἄρματα, καὶ ἔφθασε νὰ δίδουν ἕως 200.000 γρόσια. Ποτὲ τὰ ἄρματα δὲν τὰ ἔδωκαν οἱ Μανιάτες, διατὶ καὶ πρῶτα ὁποῦ ἐπῆραν τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἔμεινε νὰ πάρουν καὶ τὴν Μάνη. Πλὴν τί νὰ κάμουν εἰς τὴν Μάνη ποὺ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ δίψα, καὶ δὲν τοὺς ἔδιδε χέρι νὰ κατοικήσουν. Ἐγύρευαν τὸν ἡμερον τόπον καὶ ὅχι τὸν ἄγριον, καθὼς εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅλοι οἱ ἄγριοι τόποι ἔγιναν ιδιόκτητοι. Τί διάφορον εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸν πετρώδη τόπον; Οἱ ἴδιοι κάτοικοι ἐτρόμαζαν νὰ τὸν δουλεύουν». Ἐτσι ἐτελείωσεν ἡ ὁμιλία μας. - Εἶπε: «Δὲν τὸ γνωρίζει ἡ Εὐρώπη ἔτσι».

Ἐτσι, ἀπὸ τὴ Μεσσηνίαν ὁ Κυβερνήτης ἐβγήκε εἰς τὴν Καλαμάτα, καὶ φοβούμενος ὅτι ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι ἦτον εἰς τὰ κάστρα, διὰ νυκτὸς ἐπέρασε εἰς τὸ Λεοντάρι, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἦλθεν εἰς τ' Ἀνάπλι, καὶ ἔκανε τὲς ἐργασίες τῆς Κυβερνήσεώς του. Σὰν ἐκουβέντιασε ὁ Μαιζόν μὲ τὸν Ἰμβραῖμη, ἔστειλε

στρατεύματα εἰς τὴν Πάτρα διὰ νὰ ἀναχωρήσουν οἱ Τοῦρκοι τῆς Πατρός, ἢ ὅσοι ἔχουν ἰδιοκτησίαις, ἂν εὔρουν μουστερῆδες νὰ τὲς πουλήσουν. Καὶ ἔτσι ἐπούλησαν μερικοί, ὅμως ἡ πουλησίαι τους ἦτον κακή, ἐπειδὴ δὲν ἦτον ἀκόμη τρατάτο μὲ τὸν Σουλτάνο, καὶ ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Πάτρα. Μερικοὶ Τοῦρκοι ἐργένηδες ἔπιασαν τὸ Καστέλι, καὶ εἶπαν εἰς τοὺς Φραντσέζους: «Δὲν τὸ δίνουμε, θέλομε τόσες χιλιάδες γρόσια, εἴτε μὴ ἔχουμε τουφέκι». Τῆς εὐθὺς οἱ Γάλλοι ἀρχίνησαν μὲ τὴν πολεμική τους τέχνη καὶ τοὺς ἐπῆγαν ἴσια μὲ τὰ τεῖχη καὶ τοὺς ἔβαλαν τὸ κανόνι καὶ ἐκρήμνισαν ἓνα μέρος τοῦ Καστελιού, καὶ τότε ἐπαρουσιάσθησαν καὶ τοὺς πῆραν τ' ἄρματα καὶ τοὺς ἐπέρασαν εἰς τὸν Ἑπαχτο, εἰς τὸ Καστέλι ἀντικρυς. Καὶ ἔτσι ἐλευθερώθη ἡ Πάτρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἔμειναν Φραντζέζοι. Καὶ ὁ Κυβερνήτης ἔστειλε φρουρὰν διὰ τὸ κάστρο τὸν Βρέδ, καὶ ἔπιασε τῆς Πάτρας τὸ κάστρο, καὶ ἔμειναν καὶ οἱ Φραντσέζοι ἐκεῖ. Τὸν δὲ Ἰμβραϊμὴ τὸν ἐμβαρκάρισαν εἰς τὸ Νεόκαστρον καὶ ἐτράβηξε διὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τὸ μὲν Νεόκαστρο καὶ Μοθώνη τὸ ἐκράτησαν (1) οἱ Γάλλοι, τὴν δὲ Κορώνη ἔστειλε ὁ Κυβερνήτης τακτικὴ φρουρά. Ἐτσι ἔμειναν οἱ Γάλλοι ἕως 3.000, ἕως ποῦ ἦλθεν ὁ βασιλέας καὶ οἱ ἄλλοι ἐμβαρκαρίσθησαν διὰ τὰ Παρίσια. Ὅσο ἦταν ἀκόμη εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἐσηκώθηκεν ὁ Μαιζόν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὴν Καρύταινα καὶ μοῦ ἔστειλεν ὁ Κυβερνήτης νὰ ἔβγω εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου μὲ 100 ἀνθρώπους, διὰ νὰ τοὺς συντροφεύσω ἕως τ' Ἀνάπλι. Καὶ ἦταν τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδᾳ (1), καὶ ἐγὼ μὴν ἡξεύροντας ποίαν ἡμέραν ἤθελε νὰ ἔλθῃ, ἔστειλα βάρδια εἰς τὸ Δερβένι, καὶ μαθαίνοντας ὅτι ὁ Μαιζόν ἔρχεται, νὰ μοῦ δώσουν εἰδησιν μὲ σινιάλο νὰ ἔβγω εἰς τὸ Λεοντάρι. Τὰ φορτώματα τοῦ Μαιζόν ἦλθαν εἰς τὸ Ντερβένι, καὶ ἐρώτησαν οἱ ἀνθρωποὶ μου καὶ τοὺς εἶπαν ὅτι ἐπῆγε εἰς τὴν Μεσσηνία, εἰς τὴν Ἰθώμη, νὰ ἰδεῖ τὰς παλαιότητες, καὶ αὐριο θὲ νὰ ἔλθῃ. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε βίαια εἰς τὰς παλαιότητες, καὶ ὥστε νὰ μοῦ κάμουν σενιάλο ὅτι ἔρχεται, ἐπροσπέρασε εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἔστησε τὰ τσαντήρια του εἰς τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα, καὶ δὲν ἐμβῆκε εἰς τὴν χώρα. Καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ ἀπὸ κοντὰ καὶ ἐκόνεψα εἰς τὴν χώρα, καὶ ἐπῆρα 5 - 6 κοντὰ μου καὶ ἐπῆγα νὰ τοῦ πάρω τὰ συμπάθεια, ὅτι εἶχα προσταγὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη νὰ τὸν περιμένω εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταρίου, καὶ μὲ ἐγέλασαν οἱ βάρδιαι καὶ προσπέρασες καὶ νὰ μὲ συμπαθήσεις. Καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἐγὼ δὲν πάω ὡς Γκενεράλης, ὑπάγω ἄγνωστος καὶ δὲν βλάβει». Τὴν αὐγὴ ἐκαβάλληκε διὰ τ' Ἀνάπλι, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα τοὺς στρατιώτας μου καὶ ἐπῆγα κοντὰ καὶ τὸν ἐπῆγα ἕως εἰς τὸ Παρθένι. Καὶ τότεν ἐξεκαβάλληκε καὶ μὲ ἐπαρακάλεσε πολὺ διὰ νὰ γυρίσω ὀπίσω, καὶ ἐγὼ λέγω τοῦ Κυβερνήτου, τὸν παρακάλεσα ἐγὼ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἐγύρισε πίσω. Ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα ὅπου ἦτον Λαμπρὴ τὴν ἄλλῃ μέρα, καὶ ὁ Μαιζόν ἐπῆγε εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ τὸν προϋπάντησε ὁ Κυβερνήτης, καὶ τοῦ ἔκαμαν δεξιμάτα πολλὰ. Ἐπῆγε καὶ εἰς τὴν Αἴγινα· ἔπειτα πάγει εἰς τὴν Μεσσηνία καὶ ἀναχωρεῖ.

Ὁ Κυβερνήτης ἐνέργει τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸ Πανελλήνιον ἔρριξαν τὰ ποιμένα νὰ δώσουν εἴκοσι παράδες τὸ ἓνα καὶ μὴν ἡξεύροντας τὸν τρόπον τῆς μετρήσεως καὶ τῆς πληρωμῆς, ἔβγαλαν ἀνθρώπους ἀδοκίμαστους νὰ μετρᾶν καὶ νὰ μαζώνουν γρόσια, καὶ μὴν ἡξεύροντας τί θὲ νὰ μαζώνουν καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ δέκα ἓνα τὰ μαζωχτικά τους. Ἐνα πράγμα τυφλὸ διὰ νὰ καζαντήσουν ἀνθρωποὶ καὶ εἰς τὴν κάσα νὰ μὴν πάγει τίποτες. Ἐγὼ ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἔφθασα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο, καὶ ἐπήγα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Βγαίνουν οἱ Ἀχλαδοκαμπίτες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ μὲ πιάνουν εἰς τὸν δρόμον καὶ μοῦ λέγουν: «Τί ἄδικο εἶναι τοῦτο, διὰ τὰ ἀπομείναντα πράγματα ποῦ μᾶς ἔμειναν νὰ δώσωμεν μισὸ γρόσι τὸ ἓνα, καὶ μετρώντας καὶ παίρνοντας; Ἐμεῖς, μᾶς ἐμέτρησαν 16.000 πρόβατα καὶ θὰ δώσωμεν 8.000 γρόσια, ποῦ θὰν τὰ εὔρομε; Πρέπει νὰ τὰ σηκώσωμε

μὲ διάφορο, νὰ μᾶς κάτσει τὸ διάφορο ἓνα γρόσι τὸ ἓνα; Καὶ τότε ἀποφασίζομεν καὶ τὰ πουλοῦμε, γιατί ἀπὸ αὐτὰ προσμένουμε νὰ τὰ κουρέψομε, νὰ πάρομε τὸν καρπὸ (τὸ φροῦτο) τὸ Μᾶη, καὶ νὰ κάμει ἡ κυβέρνησις ἕλεος». - Ἐκραῖα ἐκείνον ὅπου εἶχε τὴν διαταγὴ λαβωμένην, τὸν μεγαλείτερον: «Δώσε μου τὴν διαταγὴν». Καὶ καθὼς τὴν ἐδιάβασα, τοῦ τὴν ἔδωκα ὀπίσω καὶ τοῦ εἶπα: «Σὲ παρακαλῶ, νὰ προσμείνεις δύο ἡμέρες, νὰ μὴν πειράξεις τὸν λαὸ νὰ δώσει τὰ γρόσια, καὶ ἂν δὲν σοῦ ἔλθει δεύτερη διαταγὴ, κάμε ἐκεῖνο ὅπου προστάζεις». Καὶ ἔτσι ἔμεινα ἥσυχος τὲς τρεῖς ἡμέρες. Καὶ πηγαίναντες εἰς τὴν Ἀνάπλι, ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Οἰκονομίαν ὅπου ἦτον ὁ Βιαρέτος, καὶ ἀρχινῶ νὰ τοῦ ὁμιλήσω: «Τί ἄδικο γίνεται εἰς τὸν λαόν, ποὺ ἐστείλετε ἀνθρώπους καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μετροῦν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ παίρνουν (ποιμνία), τιγὰρ τὰ εἶχετε ἄλλη φορὰ μετρημένα, καὶ νὰ ξεύρετε ἀπάνου κάτου; Ἐκεῖνος ὅπου θὰ μετράει θὰ γίνῃ ὑπὲρπλουτος, καὶ ἡ κάσα δὲν θὰ ἔχει παράδες. Καὶ ὁ τσοπάνης θενὰ τσερεμευθεῖ ἀδίκως καὶ ἡ κάσα δὲν θὰ ἀπολαμβάνει». - Μὲ ἀποκρίθηκε: «Ἔτσι μὲ εἶπαν καὶ ἔτσι ἔκαμα». - «Ποῖος σὲ τὸ εἶπε;» - «Τὸ Συμβούλιον» - Τοῦ εἶπα: «Κακὰ ἐκάμανε, διατὶ ὁ λαὸς δὲν ἔχει παράδες εἰς τὸ χέρι νὰ δώσει τώρα καὶ πρέπει νὰ σκώσῃ μὲ διάφορο». - Τότενες μοῦ λέγει: «Μὲ τί τρόπο νὰ τὸ κάνομε;» - «Νὰ διατάξῃ ἡ Κυβέρνησις τοὺς μετρητάδες νὰ μετρᾶν τὰ πράγματα καὶ νὰ παίρνουν ἓνα δεφτέρι ἐκεῖνοι καὶ ἓνα οἱ χωριάτες, καὶ τὸν Μάϊον μῆνα ποὺ πουλᾶν τὸ μαλλί τους, τὸ βούτυρό τους, νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς διοικητὰς εἰς κάθε ἐπαρχίαν, νὰ παρουσιάζῃ τὸ δεφτέρι τοῦ μετρητῆ καὶ τὸ ἄλλο τὸ δεφτέρι τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὸν κόπον τῶν μετρητᾶδων εἶναι νοικοκύρης ἡ Κυβέρνησις νὰ πληρώσῃ ὡς θέλει». - Καὶ ἔτσι ἔκαμε δεύτερη διαταγὴ, καὶ ἔτσι ἀκολούθησε τὸ μέτρο. Μανθάνοντες οἱ Πελοποννήσιοι ὅτι θὰ δώσουν 20 παράδες τὸ ἓνα, ἐβογγοῦσαν, διατὶ δὲν εἶχον ποτὲ πληρωμένο εἰς τῆς Τουρκίᾳς τὸν καιρό. Ἐδίδαν δύο παράδες, καὶ ἓνα παρὰ τοῦ σπαῆ, ἐγίνοντο τρεῖς. Τὸ μέρος τὸ ἀρχοντικὸ ποὺ δὲν τοὺς ἔβαλε εἰς δουλειά, μὴν εὐρίσκοντες ἄλλο σκαρί, ἔλαβαν αἰτίαν, καὶ εἶπαν τοῦ λαοῦ, μὴν πληρώνετε! Οἱ Δεληγιανναῖοι καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ συνηθισμένο τους, ὅπου δὲν ἔπαυσαν ποτὲ καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως, ἔστειλαν ἀνθρώπους εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ τοὺς ἐσήκωσαν τὸ μυαλό, καὶ εἶπαν ὅλοι ὅτι δὲν πληρώνομε, καὶ ἐτήραγαν οἱ ἄλλες ἐπαρχίαι τὴν Καρύταινα, καὶ ἡ Καρύταινα ἐκοίταε τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὸ Ἀρκουδόρεμμα, καὶ ἔτσι ἦτον ἔτοιμοι νὰ ἀντισταθοῦν μὲ τὸ τουφέκι. Ἐγὼ βλέποντας τὴν ἀκαταστασίαν, ἤμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἔγραψα τοῦ Κυβερνήτη νὰ φέρῃ ἓνα - δύο τάγματα ἀπὸ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα νὰ τοὺς βιάσουν νὰ πληρώσουν, διατὶ ἂν δὲν πληρώσουν τώρα ποτὲ λαὸν δὲν κάμνεις ὑπήκοον. Οἱ δὲ Ἀναπλιῶτες ὅσοι ἦταν παντοῦ ψεῦτες ἔλεγαν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς βάνει νὰ μὴν πληρώσουν. Ἐστειλε διαταγὰς καὶ ἐμβῆκε ὁ Τζαβέλας μὲ τὸ τάγμα του, καὶ ὁ Κώστας Βλαχόπουλος μὲ τὸ ἐδικό του· τρία τάγματα ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Πάτρα, καὶ τοὺς ἔλεγε ἡ διαταγὴ τους, ὅπου σᾶς διατάξῃ ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πᾶτε, νὰ ἀκοῦτε τὲς ὁδηγίες του, γιατί ἐκείνους ὅπου ἤθελε μεταχειρισθῶ εἰς ἐκστρατεῖαν ἦσαν ἐναντίοι, διατὶ δὲν ἤθελαν νὰ πληρώσουν ὅθεν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔλθουν ξένοι. Ἐστειλα ταχυδρόμους νὰ ἔλθῃ τοῦ Κίτσου τὸ τάγμα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ τοῦ Κώστα Βλαχόπουλου νὰ μένῃ εἰς τὴν Γαστούνη ἕως τὴν δεύτερη διαταγὴ, καὶ τὸ τρίτο τάγμα νὰ ἔλθῃ στὰ Τριπόταμα ἀνάμεσα Καλάβρυτα, Καρύταινα καὶ Γαστούνη. Ἐρχόμενος ὁ Τζαβέλας, δὲν ἔλειψα νὰ κινήσω εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, καὶ εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμμα, γιατί ἐκεῖ οἱ ἄλλες ἐπαρχίαι ἐκοίταζαν. Σὰν ἐπῆγα, βλέποντας τὴν βίαν, ἡ τόσες χιλιάδες γρόσια θέλω ἀπὸ τὸ κάθε χωριὸ διὰ τὰ ζωντανά σας, ἢ νὰ τὰ μετρήσω. Καὶ ἔτσι ἄρχισα νὰ μετρήσω, τότες ἄρχιζαν καὶ ἐπλήρωναν, καὶ τοῦ ἔστελναν εἰς τὴν Καρύταινα εἰς τὸν Διοικητὴ τί πληρώνουν καὶ ὁ Διοικητὴς νὰ μοῦ στέλνῃ ἀπὸ

κάθε χωριὸ ποὺ ἔλαβε τὴν πληρωμὴν τί σηκώνομε. Ἀκούοντας ὅτι πληρώνει ἡ Καρύταινα, ἔστελναν οἱ Διοικηταὶ καὶ τοὺς ἔστελναν δύναμη καὶ ἐσυνάχθηκεν ὅλη ἡ πληρωμὴ τῶν ζωντανῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔμειναν οἱ ραδιοῦργοι μὲ τὰς ραδιουργίες τους, ὡς ψεῦσται καὶ κατεργαράιοι ποὺ ἦταν. Ἐμετρήθησαν τὰ ζωντανὰ ὅλα καὶ ἐπλήρωσαν ἀπὸ εἴκοσι παράδες, παρ' ἑξὼ τὰ μικρά. Ἐγινε τὸν Ἀπριλομάη. - Ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὅσοι ἦταν δυσαρεστημένοι ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη, ἐπειδὴ εἶδαν ὅτι δὲν ἀνακατώθηκε ὁ τόπος, ἐστοχάσθησαν νὰ κάμουν συνέλευση καὶ νὰ περιορίσουν ἢ νὰ πετάξουν τὸν Κυβερνήτη καὶ νὰ μείνωμεν εἰς ἀναρχία, ὡς πρῶτα. Ὁ Κυβερνήτης ἄκουσε ὁποῦ ἔλεγαν Συνέλευση, Σύνταγμα, ἐπρόσταξε εἰς τὴν ἐπικράτειαν νὰ γίνῃ Συνέλευσις εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἀρχίνησαν καὶ ἐμαζωνόντανε. Ἐστείλε καὶ ἐμένα, καὶ ἐκατέβηκα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ κόνευσε εἰς τοῦ Τσόκρη τὸ σπίτι. Ἐβγήκαμε μίαν ἡμέραν καὶ τοῦ ἔδειχναν οἱ τοπικοὶ διὰ νὰ κάμομε συνέλευσιν εἰς ἓνα περιβόλι, ποὺ τότες ἦταν ἀρχὲς Ἰουλίου καὶ ἔκανε κάψες πολλές, καὶ τοῦ ἔδωκα γνώμη νὰ μὴ γίνῃ εἰς τὸ περιβόλι, μόνε νὰ διορίσομε τὸ θέατρο ποῦναί στήν Παναγιὰ κοντά, καὶ μοῦ ἀπεκρίθη: «Θέλει ἔξοδα». Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα: «Ἄς πᾶνε τόσα ἔξοδα, διατὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ ἐξοδεύουν νὰ βλέπουν ἐκεῖνες τὰς πέτρες, καὶ ἐμᾶς εἶναι τιμὴ νὰ καθαρίσωμεν τὰς πέτρες νὰ φαίνονται καὶ νὰ κάμομε τὴν συνέλευσίν μας». Καὶ ἔτσι ἔστερξε καὶ ἔβαλε ξυλικὴ καὶ ἄλλα, καὶ ἔφτιασε ἓναν ὠραιότατον τόπον τῆς συνελεύσεως. Ἐτσι ἐσυνάχθηκε ὅλη ἡ συνέλευσις καὶ ἤρχισε τὰς ἐργασίες τῆς καὶ ἐπεκύρωσε τῆς Τροιζήνης τὰ πρακτικὰ καὶ τοῦ Κυβερνήτου τὰ ὅσα ἔκαμε. Ἡ βᾶσις ἦτον τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἐκυρίευσεν ἡ γνώμη ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς συνεδριάσεις ἔγινε λόγος περὶ παρασῆμων τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐγὼ ἀντιστάθηκα. Ὁ Σταυρὸς εἶναι τοῦ καθενὸς ἡ ἐκδούλευσις, καὶ σὰν ἀποκτήσωμεν βασιλέα, τότε ἂς κάμει ὅ,τι θέλει.

Καὶ ἔτσι, μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὴν γνώμην ὅλης τῆς Κυβερνήσεως, τὸν ἀποφασίσσαμεν Κυβερνήτην πληρεξούσιον, ὡς ἦτανε καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς δυνάμεις, καὶ νὰ δώσει τὸν λογαριασμὸν εἰς τὴν συνέλευσιν, τί ἔλαβε, τί ἔδωκε. Καὶ ἡ συνέλευσις εὐχαριστήθηκε μὲ τὰ πρακτικὰ του καὶ πάλε τὸν ἀπεφάσισε. Ἀνήμερα τοῦ Σωτῆρος ἐτελείωσεν ἡ Συνέλευσις καὶ ἔμεινε νὰ ἐκλέξῃ ὁ ἴδιος τοὺς γερουσιαστάς, διατὶ τοῦ ἔδωκε ἡ Συνέλευσις ὀνόματα. Τὰ 20 νὰ ὀρίζει ἡ Συνέλευσις καὶ τοῦ ἄφησεν ἑπτὰ ἐκεινοῦ. Τότε ἀπεφασίσθη τὸ δάνειον.

Ἦθελαν οἱ ἀντενεργοῦντες στὴ Συνέλευση νὰ τοῦ δώσουν νὰ ρωτάει. Καὶ τί κάμνει (1). Τοῦ ἔδωκε τέλεια πληρεξουσιότητα, γιατί ἦτον ὁ μόνος ἄνθρωπος ἱκανός.

Τὰ ψηφίσματα τῆς συνελεύσεως εἰς τὸ Ἄργος ἔβαλαν βάσεις συνταγματικῆς κυβερνήσεως. Ἀφοῦ ἐκλέχθη ἡ Γερουσία, ἐσύστησε ὁ Κυβερνήτης καὶ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ σύνταγμα. Μερικοὶ προύχοντες ἐδυσαρεστήθηκαν· κοντὰ εἰς αὐτοὺς οἱ Ὑδραῖοι, διατὶ δὲν τοὺς ἔδιδε ὁ Κυβερνήτης εὐθὺς τὰ ὅσα εἶχαν ἐξοδεύσει εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Χῖοι, διατὶ τοὺς ἐζήτησε λογαριασμὸν. Ἐκακοφάνηκε καὶ μερικῶν λογιωτάτων, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐφημερίδος. Ἐζήτησαν σύνταγμα, καὶ ἔτзи οἱ προύχοντες οἱ παραπονεμένοι, ἐνωμένοι μὲ τοὺς Ὑδραῖους καὶ (1) ἄλλους δυσαρεστημένους, ἔβγαλαν ἐμπροστὰ διὰ πρόφασιν τὸ σύνταγμα. Ἡμπορεῖ μεταξὺ τῶν προκομμένων νὰ ἐπίστευαν, ὅτι εἶναι καλὸ τὸ σύνταγμα διὰ νὰ ἔμβει εἰς ἐνέργειαν εὐθὺς, πλὴν οἱ κοτσαμπασῆδες καὶ μερικοὶ ἄλλοι τὸ μετεχειρίστηκαν ὡς πρόσχημα. Ἐμβῆκε μέσα καὶ ξένος δάκτυλος καὶ ἐρέθιζε τὰ πράγματα. Ἐβγαλαν κλέφτες· ἐπῆγα,

ἡσύχασα τὸν τόπο. Ἔστειλαν οἱ Ὑδραῖοι νὰ ἀποστατήσουν τὰ νησιά, ἐστάθηκαν ὑποχρεωμένοι νὰ γυρίσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ὑδραν. Ὑποπτευόμενοι οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ μὴν ἐτοιμάσει τὴν φρεγάδα τὴν «Ἑλλάδα» ὁ Κυβερνήτης ἐναντίον τῶν Ὑδραίων, ἔστειλαν τὸν Μιαούλην καὶ τὴν ἔκαψε, ἔκαψε καὶ ἄλλα δύο καράβια, ἔβαλε φωτιά εἰς τὸν Ναύσταθμον εἰς τὸ Βαπόρε, πλὴν ἐκατάφθασαν ἄνθρωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ ἔσβησαν. Ὁ Μιαούλης μὲ αὐτὸ τὸ κάμωμα ἀμαύρωσε τὴν ὑπόληψίν του, διότι ἕως τότε ὁ Μιαούλης δὲν εἶχε ἀνακατευθεῖ εἰς κανένα ἐσωτερικό, καὶ ἦτον ἡ ὑπόληψις του καθαρὴ. Τὰ καράβια ἦτον ιδιοκτησία τοῦ ἔθνους, καὶ ὄχι τοῦ Καποδίστρια. Ἐμποροῦσε νὰ ρίξει τὰ κατάρτια, νὰ τὰ γιομίσει θάλασσα καὶ ἔτσι ἔμεναν ἐκεῖ (2). Ἐπειτα ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκε εἰς τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831, ὅταν ἐπήγγινε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάληδες. - Αὐτὴ ἡ φαμελιὰ εἶναι μιὰ φαμελιὰ ὅπου ἔχυσε πολὺ αἷμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, ἀλλ' εἶναι φαμίλια ὅπου ἔκλινε εἰς τὰς δολοφονίες. Ὁ μακαρίτης Ἡλίας ἐσχότωσε τὸν θεῖον τοῦ Θεόδωρον Κουμουνδουράκη, ὅπου εἶχε τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατέρα του διὰ γυναῖκα. Ὁ Γεωργάκης μὲ τὸν Κατζάκο ἐπροσκάλεσαν νὰ ὁμιλήσουν μίαν ἡμέρα τοῦ Νικολάκη Πιεράκου, ξαδέλφου τους, καὶ ἀφοῦ ὁμίλησαν καὶ ἐκατέβαιναν εἰς τὴν σκάλαν, τοῦ ἔρριξαν καὶ τὸν ἐλάβωσαν εἰς τὴν κοιλιάν, καὶ ἐτρόμαξε νὰ γλυτώσει. Ἐγιατρεύετο διὰ ἕξ μῆνας. - Πρὶν νὰ σκοτωθεῖ ὁ Κυβερνήτης, ἠκολούθησαν καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὴν Ὑδραν ἔστειλαν μίαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Παπαλεξόπουλον, τὸν Σπηλιωτόπουλον καὶ ἄλλους εἰς τὴν Μάνην, ἰδῶθηκαν μὲ τὸν Κατσάκο, ἐκήρυξαν τὸ σύνταγμα, ἔστειλαν καὶ τρία καράβια οἱ Ὑδραῖοι διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν. Ἦμουν εἰς τὴν Καρύταιναν· τότε ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην, διὰ νὰ στείλω στρατεύματα εἰς τὴν Καλαμάταν, διὰ νὰ φυλάξω αὐτὴν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν Μανιατῶν. Ἔστειλα (3) τὸν Γενναῖο μὲ ἓνα τάγμα ρουμελιώτικο καὶ μὲ πολλοὺς Πελοποννησίους. Ἐπῆγε εἰς τὴν Καλαμάταν, ἦλθαν οἱ Μανιάτες ἐπολιόρησαν τὸν Γενναῖον. Τὸ τάγμα τὸ ρουμελιώτικο τοῦ Ἀλεξάκη (καὶ ὁ Κώστας δὲν ἦτον ἐκεῖ) ἀπίστησε καὶ ἐγύρισε μὲ τοὺς Μανιάτες. Ἐρχεται ὁ Ρικόρδος, τότε ἡ ἰδίᾳ ἐπιτροπὴ καίει τὰ δύο καράβια τὰ Ἑθνικὰ καὶ ἓνα Ὑδραῖικο τὸ περίλαβε ὁ Ρικόρδος. Κινῶ μὲ 400 καβαλλαραίους τακτικοὺς καὶ ἀτάκτους, καὶ ἔστειλαν καὶ ἦλθαν ἕως 4.000 ἀπὸ τὰς ἐπαρχίες. Οἱ Φραντζέζοι σὰν ἔμαθαν ὅτι ἐγὼ ἐσύναξα στρατιῶτες διὰ νὰ βαρέσουν τοὺς Μανιάτες, ἔστειλαν ἓνα τάγμα χωρὶς πρόσκληση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔπιασαν τὴν Καλαμάτα καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὔτε τοῦ ενός, οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους δέχονται. Ἐπῆγα εἰς τὸ Νησί (4) καὶ ἦλθε ἓνα τάγμα γαλλικό, καὶ μοῦ εἶπε ὁ ἀρχηγός των, ὅτι εἶναι προσταγμένος ἀπὸ τὸν στρατηγόν του νὰ ἔμβει μέσα εἰς τὸ Νησί. Ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Ὅταν ἐσὺ εἶσαι προσταγμένος ἀπὸ τὸν στρατηγόν σου, ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ πιάσω τὸ Νησί. Ἄν θέλετε, σᾶς δέχομαι μέσα, καὶ σᾶς δίδω ὅ,τι σᾶς χρειάζεται». Αὐτὸς μοῦ λέει ὅτι εἶναι προσταγμένος νὰ ἀναχωρήσετε καὶ νὰ ἐμβοῦμεν μέσα. Ἐγὼ τοῦ εἶπα ὅτι: «Εἶμαι διαταγμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ μείνω καὶ ἂν θέλετε ἄς γράψει ὁ στρατηγός σας εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν μὲ διατάξει ὁ Κυβερνήτης, ἀναχωρῶ». Ἐκεῖνοι μὲ ἀποκρίθηκαν: «Θὰ ἐμβοῦμεν, καὶ ἂν ἀκολουθήσει πόλεμος εἶναι εἰς βάρος σου». Ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Ἄν ἀρχίσω ἐγὼ τὸν πόλεμον εἶναι εἰς βάρος μου, εἰδὲ καὶ ἂν ἀρχίσετε ἐσεῖς εἶναι τὸ βάρος ἐδικόν σας». Ἐνόμιζαν νὰ μὲ φοβίσουν καὶ νὰ τραβηχθῶ. Ἐκάθησαν τρεῖς ἡμέρες ἀπέξω ἀπὸ τὸ Νησί καὶ ἔβρεχε, τοὺς εἶπα νὰ ἔμβουν καὶ νὰ πιάσουν ἓνα μαχαλά, καὶ γράψετε εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ ἂν αὐτὴ μὲ διατάξει νὰ ἀναχωρήσω, εὐθὺς ἀναχωρῶ καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι μου ἂν ἦτο. Βλέποντες ὅτι δὲν ἤμπορουν νὰ μὲ βγάλουν, ἐτραβήχθησαν ὅλοι εἰς τὴν Καλαμάτα. Ὅταν ἀνεχώρησε ὁ Γενναῖος ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὴν ἐγδυσαν οἱ

Μανιάτες, καὶ μόνον ἐγλύτωσαν τὰ σπίτια μερικῶν συνταγματικῶν. Οἱ Ὑδραῖοι ἀφοῦ εἶδαν τὸν Ρικόρδο νὰ ἔρχεται, ἔκαψαν τὰ δύο καράβια, ὅπου ἦτον ἐθνικά, καὶ τὸ τρίτο καράβι, ὅπου ἦτον ἰδιόκτητον, τὸ ἄφησαν σῶο καὶ τὸ ἐπῆρε ὁ Ρικόρδος. Οἱ Μανιάτες ἔγδυσαν τὴν ἐπιτροπὴν τὴν σταλμένη ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ ὅλους τοὺς Ὑδραῖους, ὅπου εἶχαν φύγει ἀπὸ τὰ καράβια, τοὺς περίλαβαν τὰ φραντζέζικα καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν Ὑδραν. Αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ ἦλθε εἰς τὴν Μάνη καὶ ἐκήρυξε σύνταγμα, ἐλευθερίαν, νὰ μὴ πληρώνει παρὰ ἓνα στὰ δέκα, καὶ τοὺς ἔπαιρναν ἐννέα στὰ δέκα, καὶ ἐζήμιωσαν καὶ τὴν Καλαμάταν μὲ 500.000 γρόσια. Τέτοιο σύνταγμα ἐκήρυτταν, σύνταγμα ἀρπαγῆς. Ἔμαθα ὅτι ἦλθε τότε ὁ Ρικόρδος εἰς τὸ Ἀλμυρὸ καὶ ἐκίνησα μὲ ὅλην τὴν καβαλλαρίαν, τακτικὴν καὶ ἄτακτη. Εἰς τὴν τακτικὴν καβαλλαρία ἦτον ὁ Καλλέργης, εἰς τὴν ἄτακτη ὁ Χατζῆ Χρίστος. Τὸν ἀντάμωσα καὶ ἐπέστρεψα εἰς τὸ Νησί· ὁ Ρικόρδος ἐπῆγε εἰς τὴν Τζίμοβα, ἐκατέβηκε ἡ μάνα τοῦ Μαυρομιχάλη, ὁμίλησε μὲ αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἐκίνησε διὰ τὸ Ναύπλιον.

Ὅταν ἔκαψε ὁ Μιαούλης τὰ καράβια, ἐβόγγησε ὅλο τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἀδικίαν ὅπου ἔκαμε, νὰ κάψει τὰ ἐθνικά καράβια. Μερικοὶ βλέποντες, ὅτι οὔτε μὲ ἐπιτροπὰς, οὔτε μὲ ἀποστασίας δὲν ἔκαμναν τίποτε, ἐσυμβουλευθήκαν μερικοὶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Ἐκεῖνες τὲς ὥρες ἔλαβα διαταγὴ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ νὰ πάρω μαζί μου καὶ τὴν τακτικὴν καβαλλαρία, καὶ τὴν ἄτακτη μὲ τὸ πεζικὸ στράτευμα νὰ τὰ ἀφήσω μὲ τὸν Γενναῖον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, διὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν τὰ κινήματα τῶν Μανιατῶν, νὰ μὴν ἔβγουν καὶ λεηλατήσουν (1) τὸν τόπον. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης εἶχε φύγει τὸν χειμῶνα κρυφίως ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ περάσει εἰς τὴν Ζάκυνθον, διὰ νὰ ὑπάγει εἰς τὴν Μάνη. Ὁ καιρὸς τὸν ἔρριξε κατὰ τὸ Κατάκωλον. Ὁ ἐκεῖ τότε διοικητὴς Ἀναγνωστόπουλος τὸν παρέλαβε καὶ τὸν ἔστειλε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ τὸν ἔβαλε εἰς φύλαξιν ἀναπαιτική, καὶ εἶχε ὅλα του τὰ ἀναγκαῖα πλουσιοπάροχα. Τὸν Γιάννην Κατζί τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἔβαλε εἰς τὸ Παλαμήδι, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον Μαυρομιχάλην καὶ Κατζάκο εἶχε ὑπὸ φύλαξιν, νὰ εὐρίσκονται εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀναπλιοῦ. Ὁ Κατζάκος ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Μάνη καὶ ἔκαμνε τὰ συντάγματα αὐτά. Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν εἶναι ὅπου ἐσυμβουλευθήκαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Τοὺς ἐγύρισαν τὰ μυαλά, τάζοντές τους χιλιάδες τάλλαρα καὶ ἄλλα, καὶ ἂν δὲν ἐπαραινούντο αὐτοὶ ἀπὸ μεγάλες ὑποσχέσεις, καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ γλυτώσουν, δὲν τὸ ἀποφάσιζαν ποτέ. Ἔτσι, ὡς προεῖπα, ἐπῆγαν εἰς τὴν πόρταν τῆς ἐκκλησίας τὴν Κυριακὴν τὴν αὐγὴν, ἐχαιρέτησαν τὸν Κυβερνήτην· ὁ Κυβερνήτης εἶχε μόνον δύο, ἓνα κουλοχέρη καὶ ἓναν ἄλλον. Ἐμβαίνοντας εἰς τὴν πόρταν, ὁ Κωνσταντῖνος τοῦ ἔρριξε μιὰ πιστόλα εἰς τὸ κεφάλι, ὁ Γεωργάκης μιὰ μαχαίριαν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἔμεινε ὁ Κυβερνήτης νεκρὸς, ξαπλωμένος εἰς τὴν πόρταν. Ἀφοῦ ἔκαμαν αὐτά, ἔτρεξαν νὰ φύγουν· ὁ Κωνσταντῖνος ἐλαβώθηκε θανατηφόρα ἀπὸ τὸν κουλοχέρη τὸν Κρητικόν, ὁ δὲ Γεωργάκης κατέφυγε εἰς τοῦ Βαλιάνου τὸ σπίτι. Εἶδε ὅτι ἐκεῖ δὲν ἐμπορεῖ νὰ βασταχθεῖ καὶ ἐπῆγε εἰς τοῦ Ρουὰν τὸ σπίτι. Ὁ πολιτάρχης Παναγιώτης Κακλαμάνος δὲν ἐταράχθηκε διόλου, διότι ἦτον κι αὐτὸς μπασμένος εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ζεράρ (2) ὅπου ἐδιοικοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ τακτικὰ στρατεύματα, εὐρέθηκε καβάλλα μὲ τὸν ἀγιουτάντε του εἰς τὸν Πλάτανον, ὅπου ἦτον ὁ στρατῶνας καὶ ἔλεγε: «Τίποτε, τίποτε, μείνετε ἡσυχιοι». Ὁ Ἀλμέδας ὅπου ἦτον φρουράρχος μὲ τὸ πιστὸν στράτευμα, ὅπου ἦτον ὁρκωμένο, ἔκλεισε τὲς πόρτες, ἐδιαμοιράσθηκαν εἰς ὅλες τὲς τάπιες καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς πόλεως, ἔπιασαν καὶ διάφοροι ἄλλοι πολῖται τὰ ὅρματα, καὶ ἔτσι ἐφυλάχθηκε, ὅπου ἐκινδύνευσε νὰ χαθεῖ τὸ Ἀνάπλι. Τῆς εὐθὺς ἐσυνάχθηκε ἡ Γερουσία μὲ τοὺς Γραμματεῖς καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τριμελὴ ἐπιτροπὴ τὸν Αὐγουστίνον, ἐμένα καὶ τὸν Κωλέττη. Ὁ Αὐγουστίνος μὲ ἔστειλε εὐθὺς

μέ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἓνα πεζοδρόμον, διὰ νὰ μοῦ δώσει εἶδῃσιν καὶ νὰ πάω εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἦμουν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐκεῖνες τὲς ὥρες εὐρέθηκα εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἡ Γερουσία ἐκοινοποίησε τὴν ἀπόφασίν της εἰς τὸν Αὐγουστίνον, ὁ Αὐγουστίνος εἶπε ὅτι δὲν δέχεται αὐτὴν τὴν θέσιν ἂν δὲν ἔλθῃ πρῶτον καὶ ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐγὼ ἔλαβα τὴν εἶδῃσιν τὸ βράδυ, τὴν ἴδια Κυριακή, ἀπὸ τὸν πεζοδρόμον, ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκεν ἀπὸ τοὺς Μαυρομιχάληδες, καὶ ὁ ἓνας ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ ἄλλος ἐπῆγε εἰς τὸν Ρουάν, δὲν ἤξευρα τίποτε ἄλλο περισσότερο. Τότε ἐσυλλογίσθηκα ὅτι εἶχε ἀποφασίσει ὁ Κυβερνήτης, ὅτι ἂν ἀποθάνῃ ἐξαφνα, νὰ γένῃ εὐθὺς συνέλευσις ἀπὸ τὸ ἔθνος. Εὐθὺς ἐκραξά τὸν διοικητὴν τῆς Τριπολιτζᾶς, ὅπου ἦτον ὁ Καρόρης, καὶ τοὺς γραμματικούς του, ἔγραψα παντοῦ διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν μετὰ τὸν Γενναῖον νὰ τραβηχθοῦν, καὶ ἔστειλα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ στείλουν τοὺς πληρεξουσίους των διὰ νὰ κάμωμεν συνέλευσιν καὶ ἐγὼ νὰ μείνω εἰς τὴν Τριπολιτζά. Διατὶ ἐγὼ δὲν ἤξευρα πού θὲ νὰ τραβήξω, οὔτε τί νὰ κάμω, οὔτε ἤξευρα τί ἐγίνετο εἰς τὸ Ἀνάπλι, μετὰ τὰ γράμματα ἔστειλα παντοῦ καβαλλαραίους καὶ πεζοὺς, καὶ τοὺς ἀνάγκαζα νὰ ἔλθουν μία ὥρα ἀρχύτερα. Τὴν αὐγὴν, ξημερώνοντας Δευτέρα, μετὰ ἦλθαν δύο πεζοί, ὁ ἓνας κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον, καὶ μοῦ ἔφεραν τὰς εἰδήσεις, ὅτι ἡ Γερουσία ἐψήφισε τριμελῆ ἐπιτροπὴν, ὅτι ὁ λαὸς ἐπολιόρχησε τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη εἰς τοῦ Ρουάν τὸ σπίτι, ὅτι τὸν ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ρουάν, ὅτι τὸν ἐπαράδωκε καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμήδι καὶ μοῦ ἔλεγον νὰ φθάσω μίαν ὥραν ἀρχύτερα.

Τὸ βράδυ εἶχα βαστάξῃ μυστικὸ καὶ δὲν τὸ ἐκοινοποίησα εἰς τὴν πόλιν, τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου. Τὴν αὐγὴν ὅπου τὸ ἔμαθαν οἱ πολῖται τῆς Τριπολιτζᾶς ἔμειναν νεκροί, ἄφησαν τὰ ἐργαστήριά των, τὲς δουλειές τους καὶ ἐπερπατοῦσαν εἰς τοὺς δρόμους ὡσὰν τρελλοί. Ἐγὼ ἔστειλα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ταχυδρόμους μετὰ δεύτερα γράμματα νὰ μείνουν ἡσυχοὶ αἱ ἐπαρχίαι, νὰ σταθοῦν οἱ ἐπαρχοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ νὰ ἐξακολουθοῦν τὰς ἐργασίας των. Τοὺς ἔδιδα καὶ τὴν εἶδῃσιν, ὅτι ἐκλέχθη μία ἐπιτροπὴ διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὸν τόπον, καὶ ὅτι θέλει λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ βαστάξῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐταξίαν εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίστασιν. Ἦλθαν οἱ προύχοντες τῆς πόλεως Τριπολιτζᾶς πρὶν ἀναχωρήσω διὰ τὸ Ναύπλιον, καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι: «Τί νὰ γίνωμεν, ἐμεῖς φοβούμεθα νὰ μὴν πάθωμεν τίποτε, διότι ἡ πόλις μας εἶναι ἀνοικτὴ καὶ ξέφραγη». Τοὺς εἶπα νὰ βάλουν ντελάληδες καὶ νὰ διαβάσουν ὅσα ἔγραψα καὶ εἰς τὲς ἄλλες ἐπαρχίες. Αὐτοὶ μετὰ ἐπαρεκάλεσαν νὰ βάλουν ντελάληδες νὰ μαζωχθοῦν οἱ πολῖται εἰς τὸ σχολεῖο καὶ νὰ ὑπάγω ἐγὼ νὰ τοὺς ὁμιλήσω. Τὸ ἐδέχθηκα, ἐσυνάχθησαν οἱ πολῖται εἰς τὸ σχολεῖον, τοὺς ὁμίλησα διὰ μίαν ὥραν ὀλόκληρον, τοὺς εἶπα ὅσα ἔπρεπε νὰ τοὺς εἰπῶ εἰς τέτοιαις περιστάσεις (1). Ἄφησα τὸ Σισινόπουλο μετὰ 100 καβαλλαραίους διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, καὶ ἐγὼ ἐκίνησα, καὶ διὰ ἕξ ὥρας ἔφθασα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Εἶχα μαζί μου 150 καβαλλαραίους. Ὁ λαὸς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν καὶ ἄνοιξαν τὴν πόρταν καὶ ἐβγήκαν εἰς προϋπάντησίν μου, ἕως τὸν τόπον ὅπου ἐξεμπαρκαρίσθηκε ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ λαὸς ἀπεκεί μετὰ ἐσυντρόφεισε ἕως τὸ σπίτι μου. Ἄλλοι ποὺ μετὰ ἀπαντοῦσαν ἔκλαιγαν, ἄλλοι παραπονοῦντο καὶ ἐγὼ ἔλεγα εἰς ὅλο τὸν κόσμον: «Ἡσυχία». Πηγαινάμενος εἰς τὸ σπίτι τοὺς εἶπα: «Ἕλληνες, παγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, μὴν ἔχετε κανέναν φόβον, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις θέλει τὰ οἰκονομήσῃ ὅλα». Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγα ἐκεῖ ὅπου ἐκάθετο ὁ Αὐγουστίνος διὰ νὰ τὸν παρηγορήσω. Πηγαινάμενος ἐκεῖ ἐπαρηγόρησε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ ἔπειτα μοῦ λέγει: «Εἰς τὸν λαιμόν σου κρέμομαι καὶ ἐγὼ καὶ τὸ ἔθνος, καὶ κάμε ὅ,τι σοῦ φανεῖ εὐλογον». Ἐγύρισα εἰς τὸ σπίτι, ὁμίλησα τοῦ Ἀλμείδα, ὅπου ἦτον φρούραρχος καὶ ἐπὶ κεφαλῇς εἰς τὰ στρατεύματα τὰ τακτικά, καὶ τοῦ εἶπα νὰ βάλῃ

ντελάληδες νὰ καθίσει ἡσυχος ὁ καθέννας εἰς τὸ σπίτι του καὶ νὰ βγάλει τὰ ὄπλα (διατὶ ἦταν ὅλοι οἱ πολῖται ἀρματωμένοι), καὶ καθὼς ἐφάρθηκαν τὲς τόσες ἡμέρες, νὰ φερθεῖς καὶ τώρα διὰ τὴν ἡσυχίαν. Τὸ τακτικὸν ἐστάθηκε πιστὸν εἰς τὸν ὄρκον του, καὶ ἐμπόδισε τὴν σφαγὴν καὶ τὴν φωτιά. Τώρα νὰ κάμετε ὄρκον εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἕως νὰ ἰδοῦμεν ποῦ θὰ κατασταλάξει τὸ πράγμα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐσυνάχθηκε ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμεν τὸν ὄρκον καὶ ἐπήραμεν τὲς ὑπόθεσες τοῦ Κράτους ἐπάνω μας. Ὁ λαὸς ἐφώναζε διὰ τὸν φονέα Γεωργάκη: «Ἡ σκοτώνετε τὸν φονέα, καὶ πιάνετε καὶ τοὺς συμβούλους, εἴτε μὴ θὰ κάμωμεν ἐκδίκησιν μοναχοὶ μας καὶ θὰ κάμωμεν ὅ,τι ἡμπορέσωμεν». Τότε ἡμεῖς ἀπεφασίσσαμεν στρατιωτικὸν δικαστήριον, τὸν ἔκρινε, τὸν ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον, καὶ ἐκτελέσθη ἡ ἀπόφασις εἰς τὴν Πρόνοια. Οἱ δύο ὑπηρέται καὶ ὁ Κακλαμάνος ἐβάλθηκαν εἰς φυλακὴν, οἱ ὅποιοι ἐμαρτύρησαν τὴν ἐταιρίαν ὅπου εἶχαν νὰ σκοτώσουν τὸν Κυβερνήτην. Ἐβιάσαμεν τὸν Ζερὰρ νὰ κάμει τὴν παραίτησίν του, εἰδεμὴ ἠθέλαμεν τὸν κηρύξει ὡς ἕναν ἐπίβουλον. Ἐδωκε τὴν παραίτησίν του, ἐβάλθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καλαμογδάρτη καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἐμαρτυροῦντο ἀπὸ τὸν ἄλλο. Πολλοὶ τρελλοὶ ἤρχοντο καὶ μὲ ἐφορτώνοντο καὶ μοῦ ἔλεγαν: «Κολοκοτρώνη, ἐκδίκησιν κάμε, σκότωσε τοὺς φονεῖς». Καὶ ἐγὼ τοὺς ἐμάλωσα καὶ τοὺς ἔδιωξα ἀπὸ τὸ σπίτι, λέγοντάς τους: «Πηγαίνετε εἰς τὰ σπίτια σας, δὲν εἶναι ἐδικὴ σας δουλειά».

Εἰς τὴν Ὑδραν, μόλις ἔμαθαν ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐσκοτώθηκεν, ἐκίνησεν ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ Παπαλεξόπουλος καὶ ἄλλοι, καὶ ἔτρεξαν εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν καὶ νὰ βάλουν εἰς ταραχὴν. Τοὺς ἐπιάσαμεν καὶ τοὺς ἐβάλαμεν εἰς τὸ Καστέλι. Ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς τῆς Ὑδρας) ἔστειλαν ἀναφορές, ἔκλαιον τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἀνεγνώριζαν καὶ τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, καὶ ἐγκωμιάζαν τὴν πρᾶξιν τῆς Γερουσίας. Ἐστειλαν οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Ὑδραν μία ἐπιτροπὴ, δὲν ἐδεχθήκαμεν. Ἴσως ἂν ἐφώταε τὴν Γερουσίαν ὁ Θεὸς καὶ ἔβαζε ἄλλον εἰς τὸν τόπον τοῦ Κωλέττη, ἠθέλαμεν πάει καλλίτερα. Ἐδιοικήσαμεν ἕως τρεῖς μῆνας, ἐκάμαμεν προκήρυξιν καὶ ἐπροσκαλέσαμεν τὸ ἔθνος εἰς συνέλευσιν, νὰ συναχθεῖ εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐσυνάχθηκε. Τότε ἦλθαν καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ διάβολος ἔνωσε καὶ τὸν Γρίβα, ὅπου ἐτρώγετο μὲ τὸν Τσόγκα, καὶ ἦλθον μαζὶ ὅλοι. Συνάζοντας ὅλο τὸ ἔθνος, ἐγὼ ἐμέτρησα μὲ τὸ νοῦ μου, ὅτι ἐὰν καὶ κάμωμεν ἄλλην κυβέρνησιν, οἱ ἔξω αὐλὲς θέλει μᾶς πάρουν ὅτι εἶχαμεν ὅλοι συνωμοσίαν διὰ τὸν σκοτωμὸ τοῦ Κυβερνήτη, διατὶ σκοτώνοντας τὸν Κυβερνήτη, καὶ ἀλλάζοντας τὴν κυβέρνησιν νὰ βάλωμεν ἄλλους, βέβαια ὁ κόσμος θὰ μᾶς ἔπαιρνε ὅτι εἴμεθα ὅλοι συνωμότες, ἢ ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἦτον τύραννος, διότι ἐδοκιμάσαμεν τὰ ἀπερασμένα χρόνια τῶν πολλῶν τὴν κυβέρνησιν, - καὶ εἶπα ὅτι, ἂς ἔμπει ὁ Αὐγουστίνος πρόεδρος μόνος καὶ ἡ συνέλευσις ἂς τοῦ βάλει Γερουσία νὰ ἀκούεται μὲ τὸν πρόεδρον, νὰ κυβερνήσει ἕως ποῦ νὰ γράφει στὲς Δυνάμεις νὰ μᾶς στείλουν βασιλέα. Καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου εἰς τὴν Συνέλευση. Ἀκούοντας ὁ Κωλέττης, ὅτι ἔκαμα τὴν παραίτησίν μου καὶ θὰ ἔβγει καὶ ἐκεῖνος καὶ ὅ,τι ἔκανε ὁ πρόεδρος θὰ ἦτον καλὰ γεναμένα, δὲν τοῦ ἄρεσε, καὶ ἄρχισε καὶ διέκοψε τοὺς Ἀνατολικοὺς καὶ Δυτικοελλαδίτας καὶ τοὺς καπεταναίους διὰ ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐμεῖς ἐκάναμεν Συνέλευση καὶ τὰ κονάκια ὅπου εἶχαν οἱ πληρεξούσιοι καὶ οἱ Καπεταναῖοι ἦταν ἀνακατωμένα μὲ τὸ κόμμα τοῦ Ἔθνους. Ἀρχίνησε καὶ τὰ καταμέριζε τὰ κονάκια, καὶ ἔβαλε τὸν Γρίβαν, ὡς τρελλὸν ὅπου ἦταν, καὶ ἔφτιανε ταμπούρια εἰς τὰ κονάκια. Καὶ ἔτσι ἐπέρασε καὶ ἐκεῖνος καὶ ἐπῆγαν κατὰ μεριὰ ὅλη ἡ συντροφιά. Καὶ ἡ Συνέλευσις ἔβαλε φρουρὰ τὸν Κίτσο τὸν Τζαβέλα, καὶ εἶχαν γνώμη νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Συνέλευσιν

διὰ νὰ τὴν χαλάσουν, ἀλλὰ δὲν ἐκόταξαν νὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν φρουρὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα. Καὶ ἔτσι ἡμέρα τὴν ἡμέρα αὖξαναν τὰ πάθη, καὶ ἐμεῖς πάντοτε ἐκάναμε τὴν Συνέλευση. Τοὺς ἔστειλε ὁ Αὐγουστίνος μιὰ καὶ δύο τὸν Κωλέττη: «Δὲν εἶναι καλὸ νὰ διαιρεθεῖ τὸ ἔθνος, μόνον ὁμόνοια καὶ εἰρήνη, καὶ ἡ Συνέλευσις νὰ κάμει τὰ ἔργα της». Μίαν ἡμέρα τοῦ λέγει: «Τί φτιάχνει ὁ Γρίβας ταμπούρια στὸ σπίτι;» - «Ἄμ' δὲν τὸν ἀφήνετε τὸν τρελλό; Αὐτοὶ ἔχουν εἰς τὴν γνώμη τους νὰ σκοτώσουν μεγάλους καὶ ὄχι μικρούς. Ἐμεῖς φυλαγόμαστε, ὅσοι ἔχομεν ὑποψία». Μίαν ἡμέρα, νὰ κοντοσυλλαβίσω, ἄνοιξε τὸ τουφέκι ἀπὸ ἐκείνους εἰς τὸ παζάρι καὶ ἐβάρεσαν τὸν Τριαντάφυλλον Τσουρᾶ καὶ τὸν Ρούκη. Ἔτσι ἄνοιξε τὸ τουφέκι. Ἐκαταμερίσαμεν. Ἐσκοτώθηκε καὶ ὁ Ἀποστόλης ποῦταν πολιτάρχης, καὶ ἔτσι ἐσηκώθηκε τὸ τουφέκι καὶ τοὺς ἐστενοχωρήσαμε εἰς ἓνα μαχαλά. Τότενες ἐσηκώθηκε ὁ Κώστας Μπότσαρης καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Αὐγουστίνον καὶ εἶπε: «Νὰ τοὺς ἀφήσουμε νὰ φύγουνε, καὶ ἐγὼ ὑπάγω μαζί τους εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἔρχομαι», καὶ ἄλλα ταξίματα. Τοὺς εἶχαμε πολὺ στενοχωρημένους, καὶ ἂν δὲν ἦτον αὐτὴ ἡ μεσιτεία, θὰ τοὺς ἐχαλάγαμεν ὅλους. Σκοτώθηκαν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο πολλοί. Καὶ ἔτσι μὲ αὐτὰ τὰ πάτα, τοὺς ἔδωκε λόγον τιμῆς νὰ ἔβγουν καὶ ἔτσι ἐβγήκαν. Τόσο ἐστάλθηκε ἀπὸ τοὺς πρέσβεις (Κάνιγγ) διὰ νὰ παύσει τὸ τουφέκι καὶ ἔτσι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ Ἄργος, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπέρασαν στὰ Μέγαρα καὶ ἄρχισαν τὲς ραδιουργίες των, καὶ ἔβγαλαν διπλώματα, ταγματάρχες, καπεταναίους, - καὶ ἔβγαλε ἕως 5.000 καὶ ὑπεγράφετο ὁ ἴδιος (ὁ Κωλέττης) ὡς κεφαλὴ. Καὶ ἡ Συνέλευσις τότε ἐσηκώθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀνάπλι, καὶ ἔκαμε γράμματα εἰς τὲς Δυνάμεις, διὰ νὰ προφθάσει μίαν ὥραν ἀρχύτερα Βασιλέας. Ἐκαμε καὶ τὸ Σύνταγμα καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐκεῖνοι ἔκαμαν ἕως 25 Μαρτίου εἰς τὰ Μέγαρα καὶ ἦλθαν εἰς τὸ Λουτράκι. Ὁ Νικολὸς Τζαβέλας ἐχρεωστοῦσε 80 χιλιάδες γρόσια καὶ διὰ νὰ μὴ πληρώσει ἐπῆγε μὲ ἐκείνους. Τόσο καὶ ὁ Χατζῆ Χρίστος ἐπαράτησε τὸν ὄρκον ποῦχε κάμει σὲ τρεῖς μῆνες, καὶ ἐπῆρε τὴν καβαλλαρία καὶ ἐπῆγε στὸν Κωλέττην. Εἶχε τὸν Καλλέργη ἡ κυβερνήσις σταλμένον μὲ τὴν καβαλλαρία καὶ τοὺς Κορθινούς, καὶ ἐστέκονταν ἀντικρὺ τῶν Συνταγματικῶν. Καὶ ὁ Κωλέττης ἦλθε εἰς τὸ Λουτράκι, καὶ τὸν ἐδυνάμωνε τὸ κόμμα ἀπὸ τὴν Ὑδρα, καὶ πανταχοῦ ὅσοι ἦσαν σκανδαλοποιοί, καὶ τὸ στράτευμα ὁποῦ εἶχε ὅλο μὲ διπλώματα καὶ ταξίματα. Καὶ ἔλεγε: «Ἄν βγάλομε τὸν Αὐγουστίνον, σᾶς δίδω ἄμπλα ἀουτοριτὰ (1), εἰς τὴν Πελοπόννησο, νὰ πάρετε τοὺς μισθοὺς σας, νὰ ἔχετε καὶ τοὺς βαθμοὺς σας». Ἡ Συνέλευσις ἐτελείωσε καὶ ἡ Γερουσία καὶ οἱ Γραμματεῖς ἔμειναν ἀσάλευτοι, μέρος νῆσοι δὲν ἄκουε τὴν διαταγὴ μόνον, καὶ μέρος Ρουμελιῶτες. Τὸ λοιπὸν ἔθνος ἄκουε τὲς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, - ἡ Πελοπόννησος ὅλη. Τόσο ἔγραψε καὶ ὁ Νικόλαος ἓνα γράμμα, ὅταν εἴμεθα στὴν ἐπιτροπὴ: «Βαστᾶτε τὸ ἔθνος, νὰ εἴσαστε μονιασμένοι καὶ θὰ στείλομε βασιλέα». Τόσο καὶ ἀπὸ τὲς ἄλλες Αὐλές. Ἀπὸ ἡμέρες ἐγύρευα τὴν ἄδειαν (2) ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνον νὰ πάω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Κόρθο· ὁπού, ἂν ἤθελε ὑπάγω, 10 ἢ 5 ἡμέρες ἀρχύτερα δὲν ἤξευρα ἂν ἔμβαιναν μέσα (νὰ μὴν πᾶν ἀπάνω τους). Μόνον ἄκουε ὁ κόσμος τὸ Σύνταγμα καὶ δὲν ἤξευρε πῶς εἶναι Σύντριμμα, καὶ εἰς τὲς 25 Μαρτίου ἐβγήκα νὰ πάω στὴν Κόρθο· καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἐβγήκα ἐγὼ, ὁ Νικήτας μὲ τὸν Καλλέργη ἔκαμαν τὴν ἀστοχασίαν καὶ πῆγαν στὸ Λουτράκι καὶ τοὺς πισωδρόμησαν ἐκεῖνοι. Τὸ στράτευμα τὸ δικό μας ἐσκόρπισαν καὶ ὁ κόσμος ἐκατέρεσε μὲ τὸ Σύνταγμα. Καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐδείπνησα, καὶ ἀπάνω ποὺ ἤθελα νὰ καβαλλήκω νὰ πάω στὴν Κόρθο, μᾶς εἰδοποίησαν τὰ τρέχοντα, καὶ ὅτι οἱ Συνταγματικοὶ αὖριο ἔρχονται ἐδῶ. Καὶ τότενες ἄφησα τὸν Σταυριανὸ Καπετανάκη, τὸν Γεώργη Μιχαλάκη, τὸν Ἀγαλόπουλο, τὸν Τσόκρη, τοὺς ἄφησα εἰς τὸ Ἄργος, νὰ ἰδοῦμε τί θέλει γίνεῖ. Ἐγὼ ἐτραβήχθηκα εἰς τὸ Σχοινοχώρι, μίαν ἡμισυ ὥρα

μὲ τὸν τσιπχανέ, καὶ μόνον μὲ τοὺς ἀνθρώπους μου, καὶ τὴν αὐγὴ ἔφθασε τὸ Σύνταγμα εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐβγήκαν οἱ Ἀργίτες μὲ τὲς δάφνες... Ἀπ' ἐκεῖ ἐδοκίμασαν νὰ πᾶνε στ' Ἀνάπλι. Καὶ τὰ στρατεύματα ποῦταν στὴν Σαλαμίνα τὰ δικά μας, ἐμπήκαν εἰς τὴν Πρόνοιαν. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴν Τριπολιτσά καὶ μὲ 200 ἀνθρώπους ποὺ ἐκρατοῦσα τὸ Αἰνόρι, ποὺ ἦταν οἱ τοπικοὶ φευγάτοι. Καὶ ἔτσι ἦλθαν ἐκεῖ ὁποῦ ἤμουν ἐγώ, καὶ τοὺς ρώτησα, ἂν εἶναι πουθενὰ στρατεύματα. - «Ὅχι». - Ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κολιόπουλος ἦτον σταλμένοι στὴν Πάτρα καὶ ὁ Τζαβέλας μὲ τὸ τάγμα του στὴν Πάτρα. - Καὶ ἐμβαίνοντας μέσα ἔρριξαν τὴν Γερουσία, νὰ κάμουν Κυβέρνησιν, ἐπιτροπὴν 5, καὶ ὁ ἕνας ἀπεφάσισαν καὶ ἐμένα. Καὶ ἐγὼ ἀπεκρίθηκα: «Δὲν εἶμαι ἄξιος». Καὶ τότε ἀπεφάσισαν τὸν Κολιόπουλο, τὸν Ζαΐμη, καὶ μοῦ ἔστειλαν τὰ γράμματα καὶ τοὺς τὰ ἔστειλα νὰ ἐλθοῦν τὸ γληγορότερο. Καὶ ἔκαναν ἑπταμελὴ ἐπιτροπὴ τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κωλέττη, τὸν Μεταξᾶ, τὸν Μπότσαρη, τὸν Κολιόπουλο, τὸν Κουντουριώτη καὶ Ζαΐμη. Ἐγὼ εἶχα στείλει τὸν Γενναῖο, ὁποῦ ἐσύναζε στρατεύματα διὰ τὴν Κόρθο, καὶ ἔφθασε μὲ 1.000 εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐγὼ ἐστάθην εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐπρόσταξα νὰ πάει στοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ ἰδοῦμε τὸ Σύνταγμα τί θέλει κάμει. Τότενες ἔφθασε καὶ ὁ Ζαΐμης μὲ τὸν Κολιόπουλο ἀπὸ τὴν Πάτρα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐστάθην μία ὥρα καὶ ὁμιλήσαμεν, καὶ μοῦ λέγει ὁ Ζαΐμης: «Μὴ πεῖς τίποτε ὅσο νὰ πᾶμε κάτω, νὰ μὴν γίνῃ κανένας ἐμφύλιος πόλεμος καὶ χαθοῦμε». Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα ὅτι: «Σύρτε κάτω καὶ ἂν γίνῃ εὐταξία καὶ κάμει ἡ ἐπιτροπὴ εὐταξία ἀπὸ τ' Ἀνάπλι ἕως εἰς τὸ Ἄργος, ἐγὼ θέλω μείνῃ ἡσυχος καὶ τραβάω καὶ τὸν Γενναῖο καὶ πηγαίνω εἰς τὸ σπίτι μου καὶ ἡσυχάζω, εἴτε μὴ καὶ τὸ Σύνταγμα ἀπλωθεῖ μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησο, ἐγὼ βέβαια διὰ τὴν πατρίδα ἔχω τόσα αἵματα καὶ κόπους καὶ θὰ κάμω ὅ,τι δύναμαι νὰ ἐμποδίσω τὸ κακό». Καὶ κατεβαίνοντας κάτω, ἔσμιξε ἡ ἐπιτροπὴ ὅλη καὶ ἔκαναν συμβούλιο, ὅτι πῶς θὲ νὰ πληρώσουν τὸ στράτευμα ὁποῦ ἦτον στὰ Μέγαρα τόσους μῆνες. Ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Μεταξᾶς εἶχαν μία γνώμη, ὅμως οἱ ἄλλοι ἦταν τέσσεροι, καὶ πάντα οἱ τέσσεροι εἰς τὲς γνώμες ἐνικοῦσαν. Ἐβαλαν τὸν Ζωγράφο γραμματέα τῶν πολεμικῶν, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐγύρευαν λουφέδες, γιατί τοὺς εἶχε ταμένο ὁ Κωλέττης ὅτι, πηγαينάμενοι στ' Ἀνάπλι, νὰ δώσει τοὺς λουφέδες, καὶ ἂν δὲν ἔχει νὰ εὐρεῖ. Σὰν δὲν εἶχαν μὲ τί νὰ τοὺς πληρώσουν τοὺς διεμοίρασε στὴν Πελοπόννησο νὰ πάρουν τοὺς λουφέδες μὲ ὅ,τι τρόπον ἡμπορέσουν. Ἐστειλαν τὸν Νότη Μπότσαρη νὰ λάβει ἀπὸ τὴν Πάτρα τοὺς λουφέδες του, (καὶ νὰ στείλει τὸ Σύνταγμα), νὰ παραδώσει ὁ Τζαβέλας τὸ κάστρο. Καὶ ὁ Τζαβέλας δὲν ἐδέχθηκε τὸ κάστρο νὰ δώσει, καὶ εἶπε: «Πατριώτης καὶ ἐγὼ εἶμαι, καὶ φυλάττω τὸ κάστρο ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ βασιλέας μας». Δὲν ἐδέχθηκε οὔτε τὸν Νότη. Τὸν Χριστόδουλο Χατζῆ Πέτρου τὸν ἔστειλαν εἰς τὰ Καλάβρυτα, Γριζιώτη καὶ ἄλλους στὴν Κόρινθο, τὸν Κατσάκο μὲ τοὺς Μανιάτες στὴ Μεσσηνία, τὸν Βαγγέλη Κοντογιάννη, εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρο, τὸν Ντελῆ Γιώργη, εἰς τὸν Μυστρά, τὸν Μακρυγιάννη (τοὺς στρατιῶτες του), τὸν Ταφιλπούζη καὶ τὸν Χατζῆ Χρίστο εἰς τὴν Τριπολιτσά, τὸν Διαμάντη Ζέρβα στὴν Γαστούνη καὶ εἰς ὅλες τὲς ἐπαρχίες ἔστειλαν στρατεύματα, ὅχι διὰ νὰ λάβουν τακτικὰ τοὺς μισθοὺς των, ἀλλὰ διὰ νὰ λεηλατήσουν ὅλες τὲς ἐπαρχίες. Τὸ Ἄργος τὸ ἔδωσαν τοῦ Γρίβα, τὸν Ταφιλπούζη μὲ τὸ τάγμα του τὸν ἀπεφάσισαν νὰ περάσει ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ νὰ πάει στὴν Γαστούνη μὲ σημαία Ὀθωμανική, μὲ παντιέρες Ὀθωμανικές, μὲ τὴν χέρα τοῦ Μωάμεθ. Ἀκούοντας ἐγὼ (1) ἔστειλα καὶ τὸν ἔβγαλα μὲ καταισχύνῃ, καὶ ἂν εἶχα τὴν ἔχθρα ποὺ ἔλαβα ἔπειτα, θὰ τοὺς σκοτώναμε. Καὶ τοῦ ἔστειλα (τοῦ Ταφιλπούζη) καὶ ἐμάζωξε τὲς μπαντιέρες, καὶ τοῦ εἶπα (2) ἂν περάσει καμμιά φορὰ μὲ ἀνοιχτὲς μπαντιέρες, οἱ γυναῖκες οἱ χηρευάμενες θὰ τὸν σκοτώσουν: «Ποῦ ἀνοίγεις τὴν σημαία τὴν Τούρκικη, εἰς τὰ χῶματα τὰ Ἑλληνικά;». - «Τί φταῖμε

ἐμεῖς;» Ὁ Κωλέττης μᾶς εἶπε: «Δουλεῖα νὰ κάμετε καὶ ὅ,τι σημαία θέλετε. Μᾶς ἔδωσεν ὁφίκια, ἐγέλασε Τούρκους καὶ Ρωμαίους». - Ἐγραψα μερικῶς εἰς τὸν Ζαΐμη: «Τοῦτοι γυρεύουν ἐμφύλιο πόλεμο». Τότενες διατάττουν τὸν Γρίβα νὰ περάσει Λεοντάρι, Μεσσηνία, Καρύταινα, Ἀρκαδία, καὶ Φανάρι. Ἀκούοντας οἱ ἐπαρχίες, ἦλθαν οἱ πρόκριτοι καὶ καπιταναῖοι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μοῦ λέγουν: «Τί κάνεις, μᾶς γλύτωσες μιὰ φορὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νὰ μᾶς γλυτώσεις καὶ τώρα». - Εἶχαν τρομάξει ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ Κόρινθο. - «Νὰ πιάσωμεν τὰ ἄρματα, νὰ ἐμποδισθοῦν». Τότενες ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Βασιλέας τῆς Βαυαρίας ἐδέχθηκε νὰ στείλει τὸν υἱόν του Ὅθωνα· ἦταν ἔβγα Ἰουνίου. Τότενες ἔκαμα διαμαρτύρηση εἰς τὰς τρεῖς Δυνάμεις, νὰ μὴν κινήσει ὁ Γρίβας, νὰ τὸν ἐμποδίσουν γιὰτὶ ἔρχοντας ὁ Γρίβας εἰς τὴν Τριπολιτζὰ θέλει ἀνοιχθεῖ ἐμφύλιος πόλεμος. Καὶ δὲν μὲ ἄκουσαν εἰς αὐτὴν τὴν παρακάλεσιν. Καὶ τότενες ἔγινε μία προκήρυξις ἀπὸ ἐμὲ εἰς τὴν Γερουσία, ὅτι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπισθοῦμε τὴν τιμὴ μας καὶ ζωὴ μας καὶ τὴν ιδιοκτησίαν μας, δὲν γνωρίζομεν διὰ κυβέρνησιν τὴν τυραννικὴν.

Αὐτὴ ἡ διοίκησις εἶδε ὅτι ἀδύνατον νὰ βασταχθεῖ καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς τρεῖς Ἀντιπρέσβεις, διὰ νὰ ἔλθουν γαλλικὰ στρατεύματα, νὰ πιάσουν τὸ Ἀνάπλι καὶ τὴν Πάτρα. Τέτοια κυβέρνησις ἦτον νὰ δώσει τὰ ἐθνικὰ φρούρια εἰς ξένους νὰ τὰ φυλάττουν. Ἐπῆγε ὁ στρατηγὸς Γκενέκ μὲ ἓνα σύνταγμα Γάλλων εἰς τὴν Πάτρα. Ὁ Κίτσος Τζαβέλας δὲν τοὺς ἐδέχθηκε, καὶ εἶπε ὅτι τὸ φρούριο θέλει τὸ παραδώσει ὅταν ἔλθει ὁ βασιλέας. Καὶ τοὺς εἶπε ὅτι ἂν θέλετε νὰ τὸ πάρετε μὲ βία, θέλει νὰ ἔχουν πόλεμον, καὶ ἔβαλε σημαίαν. Ἀφοῦ εἶδε ὁ στρατηγὸς Γάλλος τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κίτσου ἀνεχώρησαν. Οἱ Γάλλοι ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ ἔβγαλαν τὸ τοπικὸν τάγμα, καὶ ἔτσι ἐκλείσθησαν μέσα καὶ ἐκάθοντο. Ἄν δὲν ἐπροσκαλοῦσαν τοὺς Γάλλους, ὁ Κωλέττης ἤθελε καταφύγει εἰς τὸν τόπον του, τὰ Γιάννινα.

Τὰ στρατεύματα ὅπου ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Κίτσου Τζαβέλα, ἐσυμφώνησαν, καὶ εἶπαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ νὰ στείλουν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἀναπλιῶ, διὰ νὰ διορθώσουν τὰ πράγματα. Αὐτοὶ ἀπέρασαν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ὅταν ἦλθαν, τοὺς ἀντάμωσα εἰς ἓνα χωριό, ἐστέρχθηκα, εἶχα κάμει τὴν προκήρυξιν καὶ ἦλθαν Ἀρκαδινοί, Φαναριῖται, Καρυτινοί, καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐπαρχίες καὶ ἔπιασαν τὲς θέσεις διὰ νὰ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νὰ ἔμβουν εἰς τὲς ἐπαρχίες καὶ νὰ τὲς λεηλατήσουν - καὶ ἐσυμφώνησαν καὶ μὲ αὐτά. Ἐπέρασαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ, ὁμίλησα μὲ τὸν Γρίβα καὶ μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐσυνάζοντο διὰ νὰ κάμουν Συνέλευσιν· ἐτοίμασαν μία ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἔλθουν νὰ μᾶς μιλήσουν. Ὅταν ὁ Γρίβας ἦλθε εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, πολλὰ ὀλίγοι κάτοικοι ἔμειναν (2) οἱ δὲ λοιποὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, διατὶ ἐτρόμαξαν ἀφοῦ εἶδαν τὰ κακά, τὰ ὅποια ἔκαμαν εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον. Ἐστεῖλα ἓνα πεζὸν μέσα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, διὰ νὰ ὁμιλήσει, διὰ νὰ μὴ πολεμήσουν, καὶ ὁ Γρίβας τὸν πιάνει καὶ τὸν κόβει. Τότε ἐπῆγα ἀπὸ τὴν Καρύταινα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι. Εἶπα ὅτι αὐτοὶ ἔχουν σκοπὸ.

Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸ ὁ Βαγγέλης Κοντογιάννης πολεμεῖται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ ἓνα μέρος ἐπαρχίας Μυστρά καὶ ἐκινδύνευε νὰ τὸν χάσουν. Εἶχε μαζί του ἕως τριακόσιους, μεταξὺ αὐτῶν ὀγδοήντα Τοῦρκοι. Ὁ Γενναῖος τὸ μαθαίνει αὐτό, πηγαίνει καὶ τὸν γλυτώνει καὶ τὸν ἐσυντρόφευσε ἕως τὸ Τσιβέρι (1), καὶ τὸν ἄφησε καὶ ἐβγήκε εἰς τὴν Ρούμελην. Ὁ Νικήτας ἐχάλασε τὸν Κατσάκο εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὸν ἐπολιόρκησε εἰς τὰ Φουρτζαλοκάμαρα, καὶ ἂν δὲν ἦρχοντο οἱ Φραντζέζοι, τὸν ἐπιαναν ζωντανό. Ἐτσι ἐπαστρεύθηκε καὶ αὐτὸ τὸ μέρος. Τὸν

Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη τὸν εἶχα στείλει εἰς τὴν Καντήλα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Καρατάσο. Ἐπῆγα εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ ἔστειλα (2) εἰς τὸν Γρίβαν ὅτι νὰ τραβηχθοῦν. Καὶ αὐτοὶ ἀποκρίθηκαν: «Ἐχομε πόλεμο». Ἐδιόρισα τὸν Γενναῖο νὰ ὑπάγῃ εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, νὰ ἐβγουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ νὰ πολιορκήσουν τὸν Γενναῖον, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα διάφορα μέρη νὰ ἔμβουν οἱ ἐδικοὶ μας εἰς τὴν Τριπολιτζὰ. Ἐπῆγε ὁ Γενναῖος εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ, βγαίνει ὁ Γρίβας ἐναντίον του, δίδω τὸ σημεῖον νὰ κτυπήσουν καὶ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν Τριπολιτζὰ. Κτυπιοῦνται. Ἕνας Βούργαρης, Μανιάτης λεγόμενος, ἐστάλθηκε ἀπὸ τὸν Χατζῆ Χρίστο καὶ ὁμίλησε τοῦ ἀγιουτάντε μου, διὰ νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος καὶ ὑπεσχέθῃ νὰ ἐβγούν ἀπὸ τὴν Τριπολιτζὰ. Ἐτσι ἐδέχθηκα τὴν γνώμη του διὰ νὰ μὴ χαλασθῇ ἡ πόλις τῆς Τριπολιτζᾶς. Ὅμιλησα καὶ ἐγὼ προσωπικῶς μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο. Διατὶ ἂν ἄφηνα νὰ ἔμβαιναν τὰ στρατεύματα μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι ἐχαλιούνταν τὰ σπίτια, ὅσον τάξῃ καὶ ἂν ἐφύλαγαν οἱ στρατιῶται. Τέλος πάντων ἔφυγε καὶ ὁ Γρίβας μὲ τὸν Χατζῆ Χρίστο μὲ τὴν καβαλλαρία καὶ ἐκατέβηκαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐμβῆκα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, καὶ εἰς 5 ἡμέρας ἐμαζεύθησαν ὅλες οἱ διασκορπισμένες οἰκογένειες. Εἰς ὀλίγες ἡμέρες ἦλθε καὶ ὁ Τζαβέλας. Εἰς ὅλους τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ εἰς τοῦ Μαντζαγρᾶ ἐσκοτώθηκαν ἕως 50. Ἐσύναξα ὅλο τὸ στράτευμα, - ὅταν ἀνεχώρησαν οἱ Ρουμελιῶτες ἔκαμα λόγον διὰ τὴν εὐταξίαν. Εἰς ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχα ἀνταπόκρισιν καθημερινὴν μὲ τὸν Ζαῖμη, Μεταξᾶ καὶ Κολιόπουλο. Ὁ Καλλέργης, Τσόκρης, Ἀργεῖοι, Κατωναχαγιέτες ἦλθαν δύο ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι.

Ἦλθε ἀπὸ τὸν Τρικούπη μία πρόσκληση τοῦ Γενναίου διὰ νὰ κάμῃ μέρος εἰς τὴν ἐπιτροπὴ ὅπου ἐστάλθηκε διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ νὰ προσκαλέσῃ τὸν Βασιλέα καὶ νὰ τὸν συντροφεύσῃ ἕως τὴν Ἑλλάδα. Ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ δεχθῶ νὰ ὑπάγῃ ὁ Γενναῖος ἀπὸ μίαν Κυβέρνηση, ὅπου δὲν ἀνεγνώριζα καὶ ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀνάπλι, διὰ νὰ ἰδῶ τί τρέχει δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος, ἔδωσα εἶδῃσιν τοῦ Ρικόρδου, μοῦ ἔστειλε μία φελούκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν φεργάδα του. Μόλις ἔφθασα ἐκεῖ καὶ τὸ βράδυ ἔρχεται ὁ Κολιόπουλος νὰ μοῦ πάρῃ τὴν ἄδειαν διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ. Μοῦ εὔρηκε πρόφασιν δι' αὐτὴν τὴν βία, ὅτι τὸ καράβι τὸ Ἰγγλέζικο ὅπου ἤθελε νὰ πάρῃ τὴν ἐπιτροπὴ, ἐβιάζετο νὰ φύγῃ. Τί νὰ κάμω ἐγὼ πλέον. Τοῦ εἶπα τοῦ Κολιόπουλου: «Πήγαινε εἰς τὸ καλό». Ἐστοχασθήκαμε ἔπειτα νὰ στείλωμε μίαν ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ ἔθνος ὅλο καὶ ἀπὸ τ' ἄρματα εἰς τὴν Βαυαρίαν, πλὴν αἱ περιστάσεις δὲν μᾶς τὸ ἐσυγχώρησαν. Ἄν μὲ ἔλεγαν καθὼς ἦτον, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἦτον διορισμένη ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν, τὸν ἔστελνα τὸν Γενναῖο καὶ ἐπήγαινε. Ἐχαιρέτησα καὶ τοὺς δύο Ναυάρχους, Ἀγγλον καὶ Γάλλον, μὲ εἶπαν διατὶ δὲν ἔστειλα τὸν υἱόν μου εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ τοὺς ἔλεγα ὅτι: «Δὲν γνωρίζω τὴν Διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ δεχθῶ τὴν ἀπόφασίν της». Ἦλθε ὁ Ζαῖμης καὶ Μεταξᾶς καὶ ὁμίλησαμεν εἰς τὴν φεργάδα. Ὁ σκοπός μου ἦτον ἡ Γερουσία νὰ μείνῃ ἐλεύθερη καὶ νὰ ἐκλέξῃ μίαν κυβέρνησιν ἀπὸ διάφορα κόμματα κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Λόντρας. Ἐπέστρεψα εἰς τὸ Ἄστρος, ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπο, ἦλθε ὁ Τζαβέλας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ Ρουμελιῶτες τοῦ μέρους μας. Ἐγράψαμεν συμφώνως εἰς τοὺς ὀπλαρχηγούς ὅπου ἦτον μὲ τὸ σύνταγμα, νὰ ἐλθοῦν νὰ ὁμιλήσωμεν εἰς τὸ Τσιβέρι. Ἦλθαν, ὁμίλησαμεν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀπεφασίσσαμεν ὡς ἐπιτροπὴ τῶν ἁρμάτων, νὰ ὀλιγοστέψουν τὰ κακά, καὶ ἐγράψαμεν εἰς τὸν Γρίβαν - διὰ νὰ ἐβγεῖ ἀπὸ τὸν Μορέα, - ὁ Γρίβας ἐπῆγε εἰς τὸ Κουτσοπόδι καὶ ἔκαμνε μεγάλας καταχρήσεις (3). - Ἐκεῖ ἀποφασίσσαμεν νὰ γίνῃ μία στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μαζεύσῃ ὅλας τὰς προσόδους καὶ νὰ τὰς μοιράσῃ εἰς ὅλους μὲ ἀναλογίαν καὶ μὲ τάξιν, καὶ νὰ ἐμποδίσωμεν ὅσον ἦτον δυνατόν τὰς μεγάλας καταχρήσεις ὅπου ἐγίνοντο.

Ὁ Ζωγράφος ἔγραψε εἰς αὐτοὺς νὰ βαστάξουν εὐταξίαν, πλὴν ποῖος τὸν ἤκουγε. Ὅταν εἴμεθα εἰς τὸ Ἄργος, μὲ ἔγραφαν νὰ βγῇ ἡ Γερουσία, καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Μεταξᾶς, νὰ ἐκλέξει καὶ ἓνα τρίτο μέλος καὶ νὰ ἐξακολουθήσει νὰ διοικήσει τὸν τόπο ἕως ὅτου νὰ ἔλθει ὁ Βασιλέας μας. Δὲν τὸ ἐδέχθηκα, διατὶ ἦτον τόσοι ὀπλαρχηγοὶ ἐκεῖ καὶ δὲν εἴμεθα σύμφωνοι. Ἐπειτα ἐδιαμοιρασθήκαμεν· ἐγὼ καὶ Χατζῆ Χρίστος ἐπήραμεν ἐπάνω μας τὴν Τριπολιτσα, Μυστρά, Λεοντάρι, ὅλην τὴν Μεσσηνίαν, Φανάρι, Καρύταιναν. Γκριζιώτης, Στράτος καὶ Τσόκρης ἔμειναν εἰς τὰς ἐπαρχίες Ἀγίου Πέτρου, Ἄργους, Κατωναχαγιέ, Κόρινθον, καὶ ὁ Τζαβέλας μὲ τὸν Νότη Μπότζαρη νὰ πάρουν Καλάβρυτα, Βοστίτζα, Πάτρα, Γαστούνη, Πύργο. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦτον στρατιῶτες καὶ ἔκαναν μύριες καταχρήσεις καὶ τὰ χρέη ἦτον αὐτῆς τῆς ἐπιτροπῆς, νὰ συνάξουν ὅσους προσόδους ἔχουν νὰ δώσουν αἱ ἐπαρχίες καὶ νὰ διαμοιράζονται εἰς τοὺς διαφόρους ὀπλαρχηγούς, ἀναλόγως μὲ ἐκεῖνα ὅπου ἔχαν νὰ λάβουν· καὶ νὰ μαζεύουν ζωοτροφία μὲ ὅλη τὴν δυνατὴν εὐταξίαν εἰς τέτοιες ἀναρχικὰς περιστάσεις. Ἐπήγαμε λοιπὸν ὁ καθένας εἰς τὴν θέσιν του. Ὁ Τζαβέλας καὶ Νότης ἐπήγαν εἰς τὴν Πάτρα· ἐγὼ καὶ ὁ Χατζῆ Χρίστος ἐπήγαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσα καὶ οἱ λοιποὶ ἔμειναν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀπεφασίσθη νὰ ἔλθει ἓνα τάγμα Φραντζέζοι διὰ νὰ πιάσει τὸ Ἄργος, διὰ νὰ ἔβγῃ ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Μύλους. Ἐκίνησαν ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν, ἤλθαν εἰς τὴν Τριπολιτσα· τοὺς περιποιήθηκα καθ' ὅλους τοὺς τρόπους καὶ ἔπειτα κατέβηκαν στὸ Ἄργος. Ἐκεῖ δὲν ἤξεύρω πῶς ἔκαμαν καὶ πιάνονται μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τσόκρη καὶ Γκριζιώτη, πολεμοῦν καὶ σκοτώνουν περισσότερον ἀπὸ 200 ψυχὰς ἀθῶες. Οἱ Φραντζέζοι ἔπιασαν τὸ παιδί μου ὡς ἐνέχυρον, διὰ νὰ μὴν πᾶν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς κτυπήσουν. Ἐστειλε μίαν ἐπιτροπὴ ἢ Διοίκησιν διὰ νὰ ἰδεῖ ἂν εἶχα ἐγὼ εἶδῃσιν. Ἦλθαν, ἐξέτασαν αὐτά, ἔγραψα καὶ ἐγὼ εἰς τὸν Στρατηγὸν καὶ τοὺς ἔλεγα, ὅτι ἂν εἶχα κανέναν σκοπὸν νὰ βαρέσουν τοὺς Φραντζέζους, δὲν τοὺς ἄφηνα νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσα - τοὺς ἐκατέρεα εἰς τοῦ Λεονταρίου τὸ Δερβένι καὶ δὲν ἔχω καμμία αἰτία διὰ νὰ εἶμαι ἐχθρὸς τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, καὶ τί ἔπιασαν τὸ παιδί μου ἐνέχυρον. Ἄν ἤξευρα ὅτι τὸ νὰ κτυπήσω ἤθελα ὠφελήσει τὴν Πατρίδα μου, τὸ ἔκαμνα καὶ ἂς εἶχαν καὶ τὸ παιδί μου ἐνέχυρον. Καὶ ἔτσι ἐπληροφορήθηκα ὅτι δὲν εἶχα εἶδῃσιν. Οἱ Γάλλοι μὲ ἐνόμιζαν ἐχθρόν τους, ἐγὼ δὲν τοὺς εἶχα δώσει ποτὲ αἰτία. Ὁ Κωλέττης καὶ τὸ ἐναντίον κόμμα τοὺς ἐγίόμισαν τὰ μυαλά, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἐναντίον τους καὶ Ρωσολάτρης.

Εἰς δέκα ἡμέρες φθάνει ὁ στόλος, ὅπου ἔφερε τὸν Βασιλέα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἄργους. Πρὶν ὅμως τοῦτο, οἱ Φραντζέζοι ἔστειλαν καὶ ἔπιασαν τὸ σπῆτι τοῦ Τσαμαδοῦ, ὅπου ἦτον πρόεδρος τῆς Γερουσίας, καὶ τὸν ἐκακομεταχειρίσθησαν. Ἐξ αἰτίας τῆς περιστάσεως, καὶ ἄλλες βίες ὅπου ἔκαμναν εἰς τοὺς γερουσιαστάς, ἀπεφασίσαν νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι. Ἐγὼ εἶχα κατεβεῖ εἰς τὸ Ἄστρος, διὰ νὰ ὁμιλήσω διὰ μίαν ὑπόθεσιν ὅπου ἔτρεχε. Μερικοὶ γερουσιασταὶ εἶχαν σχέδιον νὰ ἐβγοῦν εἰς τὸ Ἄστρος, νὰ ἐκλέξουν μία νέα διοίκησιν, συνθεμένη ἀπὸ τρεῖς, νὰ προσκαλέσουν τὸν Ζαΐμη καὶ Μεταξᾶ, καὶ νὰ κάμουν πρόεδρον προσωρινὸν τὸν Ρικόρδο, ἕως ὅτου νὰ ἔλθει ὁ βασιλέας. Ἐφυγε ἡ Γερουσία, καὶ ἔξαφνα μία αὐγὴ τοὺς βλέπω εἰς τὸ Ἄστρος. Δὲν ἐδέχθηκα τὴν πρότασίν τους, ὅμως εἶπα νὰ σταθεῖ τὸ πράγμα ἕως εἰς τὸν ἐρχομὸ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἡ Γερουσία ἐπήγε εἰς τὰς Σπέτζες καὶ ἔμεινε ἐκεῖ ἕως τὸν ἐρχομὸν τοῦ Βασιλέως. Ὅταν ἐβγήκε ἡ Γερουσία εἰς τὸ Ἄστρος, εἶχα στείλει τὸν Κωνσταντῖνον διὰ νὰ γίνῃ συμφωνία εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἡ συμφωνία ἦτον, νὰ βάλουν (2) εἰς ὅλον τὸ κράτος τοὺς ἡμισυ ἐπάρχους ἀπὸ τοῦ μέρους μας ἀνθρώπους, νὰ ἐπικυρώσουν τοὺς λογαριασμοὺς ὅλων τῶν στρατιωτικῶν διὰ τοὺς μισθοὺς των καὶ ἄλλα. Ὁ Κωλέττης ἦτον σύμφωνος, ἐκτὸς νὰ μὴν γνωρίσει τὴν Γερουσία, καὶ αὐτοῦ ἦτον ἡ δυσκολία, διότι

δὲν ἤθελα νὰ δεχθῶ ὅλας τὰς προτάσεις ὅπου ἦτον ὠφέλιμοι δι' ἐμέ, καὶ νὰ ἀφήσω τοὺς συντρόφους μου γερουσιαστάς. Αὐτοὶ ὅπου ἐζητοῦσαν νὰ γίνῃ μία διοίκησις καὶ δὲν ἐπρόσμεναν ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, ἔλεγαν: Α' ὅτι ὁ Βασιλέας θὰ ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρους μῆνες. Β' ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, θὰ εὔρῃ εἰς τὰ πράγματα τοὺς ἐναντίους, καὶ τότε θὰ λάβῃ ἀπ' αὐτοὺς μόνον πληροφορίας ὡς εὕρισκομένους εἰς τὰς θέσεις καὶ μὲ τοῦτο θὰ κρύψουν ὅλα τῶν τὰ σφάλματα, ποὺ ἔκαψαν στόλους, ἀφάνισαν ἐπαρχίες, ἐσχότωσαν τὸν Κυβερνήτην, κτλ., ἐνῶ ἂν ἐγίνετο μία νέα διοίκηση ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε οἱ Ἀντιπρέσβεις καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἐνόμιζε ὡς νόμιμον, ἤθελε δώσῃ αὐτὴ ἡ νέα διοίκηση πληροφορίες διὰ τὰς πράξεις τῶν ἐναντίων, καὶ νὰ τοὺς γνωρίσῃ τί ἄνθρωποι εἶναι, καὶ ἂν καὶ ὁ Κωλέττης μὲ τοὺς γραμματεῖς ἐπέμενε νὰ νομίζεται ὡς διοίκησις, ὁ Βασιλέας νὰ εὔρῃ δύο κυβερνήσεις, καὶ νὰ μὴν ἀκούσῃ καμμιὰ, καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ ἐδικόν του δρόμον. Ποτὲ δὲν ἐφαντάζετο κανένας ἀπὸ τὸ λεγόμενον Κυβερνητικὸ ὅτι ὁ Βασιλέας, φθάνοντας, δὲν θέλει τὸν ἐναγκαλισθεῖ, ἢ τὸ πολὺ ὅτι ἤθελε ἀδιαφορήσῃ, διότι ἐνόμισαν ὅτι ὁ Βασιλέας δὲν θέλει ἐναγκαλισθεῖ, παρὰ ὅσοι ἐστάθηκαν πιστοὶ εἰς τὴν μόνην τακτικὴν Κυβέρνησιν, ὅπου ἔλαβε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέτοιες ιδέες εἶχαν ὅλοι οἱ γερουσιασταὶ καὶ ἐν γένει ὅσοι ἦτον Κυβερνητικοί. Εἰς τὴν Τριπολιτζά, ὅπου ἤμουν, ἀνταποκρίθηκα μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μὲ ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰ νησιά, καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ τὰς Σπέτσες καὶ Τήνον, νὰ ἐτοιμάσουν πληρεξουσίους, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ συγχαροῦν τὸν Βασιλέα μας εἰς τὸ φθάσιμόν του. Ὁ σκοπὸς μου ἦτον νὰ συναχθοῦν ὅλοι εἰς τὸ Ἄργος, νὰ δεχθῶμεν τὸν Βασιλέα, καὶ ὁ κάθε ἀπεσταλμένος νὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ μίαν ἀναφορά, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ περιγράφωνται ὅσα κακὰ ἐγίναν ἐξ αἰτίας μερικῶν λεγομένων συνταγματικῶν. Ἀφοῦ ἐκτυπήθηκαν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Φραντζέζους εἰς τὸ Ἄργος, ἄλλαξα σκοπὸν, καὶ ἤθελα κατεβεῖ εἰς τοὺς Μύλους. Δὲν ἤξευρα τὴν ἐποχὴν ὅπου θὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐβίασα τοὺς ἀπεσταλμένους νὰ μαζευθοῦν. Ὁ Βασιλέας φθάνει εἰς τὸ Ἀνάπλι.

Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ εἰπῶ μερικὰ πράγματα ὅπου ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἄδικον καταδρομὴν μου. Καὶ ὁ Θήρσιος καὶ ἄλλοι ξένοι ἐπαράστησαν εἰς τὴν Βαυαρίαν, ὅτι ἐγὼ ἤμουν ἀρχηγὸς Ρωσικοῦ κόμματος, ὅτι εἶμαι ἀρχηγὸς μιᾶς φατρίας ποὺ δὲν θέλει τὸν Βασιλέα καὶ ἄλλα παρόμοια. Αὐτοὶ ἦταν ξένοι ἄνθρωποι καὶ μολονότι ὁ Κολιόπουλος ἐπληροφόρησε τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσα διὰ τὰ φρονήματά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τοὺς εἶπε ὅτι ἤμπορεῖ νὰ μείνῃ ἐνέχυρον εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἕως ὅτου νὰ φθάσῃ ὁ υἱὸς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, μολοντοῦτο ἤρχοντο μὲ κάποιαν ὑποψία. Εἰς τὸ Ἀγγλικὸν καράβι ὅπου ἐμβῆκε ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἴσως τὸν ἐπότισαν καὶ ἐκεῖ τίποτε. Τὸ ἐμπόδιον, ὅπου ἐγίνε νὰ πάει ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Μόναχον, τὸ παρεξήγησαν. Ἐρχεται ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Κορφοὺς, μαθαίνει ὅτι ἡ Γερουσία ἐβγήκε ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ ἐβγήκε μὲ κακοὺς σκοπούς. Ἐρχεται ἕως ἀπέξω ἀπὸ τὴν Μάνην, καὶ μανθάνει ὅτι οἱ Φραντζέζοι ἐκτυπήθηκαν μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες ἦτον ἄνθρωποι τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ἤθελε (1) νὰ ἀντισταθεῖ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ ξεμπαρκάρισμα τοῦ Βασιλέως μὲ 10 καὶ 15 χιλιάδες· ἦλθαν λοιπὸν μὲ φουσκωμένα τὰ μυαλὰ ἐναντίον μου. Μὲ γράφουν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ μὲ εἰδοποίησαν τὰ πάντα. Ἐγὼ ἐλυπήθηκα νὰ ἰδῶ ὅτι αἱ ραδιουργίαι ἐφθασαν νὰ παραμορφώσουν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἄφησα εἰς τὸν καιρὸν διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ Βασιλέας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Ἐρχομαι εἰς τὴν φεργάτα τοῦ Ρικόρδου, ζητῶ νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Ἀντιβασιλείαν, στέλνω τὸν Κολιόπουλον,

μὲ ἀποκρίθηκεν ὅτι δὲν δέχεται ἐπισήμως ἀκόμη, καὶ νὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἤθελεν ἔβγει ὁ Βασιλέας. Ὁ Ρικόρδος ἔδωκε γεῦμα καὶ ἐσυμφάγαμεν μὲ τὸν στρατηγὸν τῶν Βαυαρικῶν στρατευμάτων καὶ μὲ τὸν θεῖον τοῦ Βασιλέως καὶ Σμάλτς. Τοὺς ἐκατάλαβα ὅτι ἦταν ὑποπτοι.

Ἦλθε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκβάσεως τοῦ Βασιλέως καὶ ἐβγῆκα καὶ ἐγὼ καὶ ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Κουντουριώτη, Κωλέττη, Ζαῖμη καὶ λοιπούς· ἐφιληθήκαμεν. Ἐβγῆκε ὁ Βασιλέας. Ἐκινήσαμε καὶ ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐπαρουσιάσθηκαμεν. Κάθε ἡμέρα ἤρχοντο ἐπιτροπαί, ἀλλὰ ἄλλαξαν τὰ πράγματα, καὶ δὲν ἔκαμαν οὔτε ἀναφορές, οὔτε τίποτε. Ἔλεγε ὁ Βασιλέας, ὅτι ἐφέρθηκαν οἱ Ἕλληνες μὲ ἀνδρείαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι ἀφῆκε τοὺς γονεῖς του, τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ ἔλθει εἰς τὴν νέαν πατρίδα, νὰ συνεργασθῇ διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλα τέτοια ὅπου συνηθίζουν οἱ Βασιλεῖς, καὶ ἔκαμε προκήρυξιν εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιο. Ἐπέρασαν δύο τρεῖς ἡμέρες, διάλυσα τοὺς παλαιούς μου ἀξιωματικούς, στρατιώτας, ὑπασπιστάς μου, γραμματικούς μου, καὶ τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε εἰς τὸ καλὸ, καθήσετε εἰς τὰ σπίτια σας ἡσυχοὶ καὶ τώρα ὅπου ἦλθε ὁ Βασιλέας θέλει γνωρίσει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα τοῦ τόπου μας, καὶ θέλει ἀνταμείψει τὸν καθένα κατὰ τὰς πράξεις του καὶ κατὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του». Ἐπειτα τοῦ παρρησίασα μίαν ἀναφορὰ καὶ τοῦ ἐπρόσφερα τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, τὸ ὁποῖον εἶχα φτιάσει μὲ τὰ ἔξοδά μου. Ἔλεγα εἰς τὴν ἀναφορὰ μου, ὅτι τὸ κάστρο τὸ ἔφτιασα διὰ νὰ χρησιμεύσει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος μας, τώρα δὲν μοῦ χρησιμεύει, πλέον καὶ σᾶς τὸ προσφέρω. Ὁ σκοπός μου ἦτον νὰ δώσω τὸ παράδειγμα, ὥστε ὅσοι εἶχαν φτιάσει καὶ ἄλλοι πύργους ἢ ὀχυρώματα ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, νὰ τὰ δώσουν. Ἐλαβα ἀπόκριση εὐχαριστήριον καὶ ὅτι θέλει φυλαχθεῖ ἡ ἰδιοκτησία μου. Ὅσον ἡμπόρεσα ἔκαμα τὸ χρέος μου εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγὼ καὶ ὅλη ἡ φαμελιά μου. Εἶδα τὴν πατρίδα μου ἐλεύθερη, εἶδα ἐκεῖνο ὅπου ποθοῦσα καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ὁ πάππος μου καὶ ὅλη ἡ γενιά μου, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Ἀπεφάσισα νὰ πάω εἰς ἓνα περιβόλι ὅπου εἶχα ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα, ἐκάθισα καὶ ἀπερνοῦσα τὸν καιρὸ μου καλλιεργώντας, καὶ εὐχαριστοῦμαι νὰ βλέπω νὰ προοδεύουν τὰ μικρὰ δένδρα ὅπου ἐφύτευα. Εἰς ὀλίγον ἔστειλα ἓνα σπαθὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως, ἡγεμόνος Παύλου Λουδοβίκου.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ διὰ νὰ περάσω ἓνα δύο μῆνες, διότι ἐφοβήθηκα νὰ μὴν ἀρρωστήσω ἀπὸ τὴν κάψα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτζὰ, ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς ἓνα πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς, ὅπου ἐπῆγαινα κάθε χρόνο, ὅτι εἶναι ἰδιοκτησία μου. Ὅπισω εἰς τὸ Ἀνάπλι οἱ ραδιοῦργοι δὲν ἔλειψαν νὰ παρασταίνουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης κάνει συνελεύσεις καὶ ἄλλες παρόμοιες ψευτιές. Ὁ Ζωγράφος ὅπου ἦτον νομάρχης τῆς Ἀρκαδίας (τόσον καὶ ὁ Μάνος ὅπου ἦτον διευθυντής), καὶ ἂν ἦτον τίποτε ἔπρεπε νὰ τὸ ἠξεύρει αὐτός, ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀντιβασιλεία καὶ ἐπληροφόρησε, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦτον ψεύματα. Ἐγύρισα ὀπίσω εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπῆγα, ἐχαιρέτησα τὸν Βασιλέα, τὴν Ἀντιβασιλείαν, τοὺς εἶδα μουδιασμένους, πλὴν δὲν ἐκατάλαβα τίποτε. Ἐμεινα εἰς τὸ περιβόλι μου. Ἐκεῖ ἦλθαν τὴν νύχτα, εἰς τὰς 7 Σεπτεμβρίου, καὶ μὲ ἐπῆρε ὁ Κλεώπας, μοίραρχος, μὲ 40 χωροφύλακας καὶ μὲ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἴτζ Καλὲ καὶ μ' ἐπαράδωσε εἰς τὸν φρούραρχον, καὶ μ' ἔβαλαν 6 μῆνες μυστικὴ φυλακή, χωρὶς νὰ ἰδῶ ἄνθρωπον, ἐκτὸς τοῦ δεσμοφύλακα. Δὲν ἤξευρα τί γίνεται διὰ ἕξι μῆνες, οὔτε ποιὸς ζεῖ, οὔτε ποιὸς ἀπέθανε, οὔτε ποιὸν ἔχουν εἰς τὴν φυλακὴν. Διὰ τρεῖς ἡμέρες δὲν ἤξευρα πὼς ὑπάρχω, μοῦ ἐφαίνετο ὄνειρο· ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου ἂν ἤμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλος κανεῖς· δὲν ἐκαταλάβαινα διατὶ μὲ ἔχουν

κλεισμένο. Μὲ καιρὸν ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ὅτι ἴσως ἡ Κυβέρνησις, βλέποντας τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχει ὁ λαὸς πρὸς ἐμένα, μὲ φυλακώνουν διὰ νὰ μοῦ κόψουν τὴν ἐπιρροήν· δὲν ἐπίστευσα ποτὲ ὅτι θὰ φθάσουν εἰς αὐτὸν τὸν βαθμόν, διὰ νὰ φκιάσουν ψευδομάρτυρες. Ἐπειτα ἀπὸ ἑξι μῆνες, μᾶς ἐκοινοποίησαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι τάχα ἐκάμναμεν ἀναφορές, πότε ἐναντίον ὅλης τῆς Ἀντιβασιλείας, πότε ἐναντίον τῶν δύο μελῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀρμανσπέργ, ὅτι ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι ἐβγάζαμε δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ ληστάς, ὅλα ἄρατα θέματα. Σὰν μ' ἐκοινοποίησαν αὐτά, ἔβαλα ὑποψία εὐθύς ὅτι εἶναι χέρι τῆς Κυβερνήσεως, καὶ θὰ μᾶς χαλάσουν. Μᾶς ἔβαλαν εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐκεῖ ἐπαρρησιάζσθησαν μερικοὶ ἄτιμοι μικροὶ ἄνθρωποι ψευδομάρτυρες, καὶ ἔλεγαν πὼς εἶδαν ἀναφορές καὶ ἄλλα ψέμματα. Ἦλθαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τίμιοι ἄνθρωποι νοικοκυραῖοι, εἶπαν πὼς ὅλα αὐτὰ εἶναι ψέμματα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι κακῆς διαγωγῆς ἄνθρωποι, πλὴν ποῦ ἤκουαν αὐτούς; Ἦθελαν τὸν σκοπὸν τους, καταδίκην. Ἐξαφνα μανθάνω, ὅτι βιάζει ὁ Σχινᾶς, μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης, τὸ δικαστήριον καὶ ὑποχρεώνει τὸν πρόεδρον Πολυζωῖδην καὶ Τερτσέτην νὰ ὑπογράψουν μὲ βαγιονέτες. Μᾶς κατέβασαν, μᾶς ἐδιάβασαν τὴν ἀπόφασιν. Εἶδα τόσες φορές τὸν θάνατον, καὶ δὲν ἐφοβήθηκα οὔτε τότε. Καλλίτερα εἶναι ὅπου σκοτώνομαι ἄδικα, παρὰ δίκαια. Τὸν Κολιόπουλο ἐλυπόμουν, διὰτὶ εἶχε φαμελιὰ μεγάλη. Ἐφάγαμε τὸ βράδυ. Τὴν αὐγὴν ἐκάμαμε τὴν διαθήκην μας καὶ ἐπροσμέναμε τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Μετὰ δύο ὥρες ἐμάθαμε, ὅτι ὁ Βασιλέας μᾶς ἔκαμε χάριν τὴν ζωὴν μας ἀπὸ τὸ ἄδικο. Μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμήδι, εἰς (1) σιγουρότερον μέρος. Ἐσταθήκαμε καὶ ἐκεῖ 11 μῆνες. Ὁ Βασιλεὺς, ὅταν ἀνέβηκε εἰς τὸν θρόνον ἔκαμε διαταγὴ καὶ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ αὐτὴν τὴν φυλακὴν, τὴν τόσον ἄδικη. Ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμήδι· ἡ ὑποδοχὴ ὅπου μοῦ ἔκαμεν ὁ λαὸς μὲ ἔκαμε νὰ λησμονήσω ὅλες τὰς δυστυχίες ὅπου ἐπέρασα. Ἐβλεπα ἄλλους νὰ κλαίου, ἄλλους νὰ γελοῦν, καὶ ὅλοι νὰ φωνάζουν: Ζήτω! Ζήτω ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ Βασιλεὺς! Ἐκάθησα δύο τρεῖς ἡμέρες εἰς τὸ σπῖτι μου καὶ ἔπειτα ἦλθα εἰς τὴν Ἀθήναι. Ἐπρόσφερα τὸ σέβας μου καὶ τὴν εὐχαρίστησίν μου εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Ἀρμανσπέργ, καὶ ἔπειτα ἐκάθησα ἡσυχος ἕως τούτην τὴν ὥραν, ὅπου διηγοῦμαι αὐτά (2).

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ Ἡ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ

Μερικὰ ὁ ἐκδότης ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἡ ὀνομασίαν Γέρος τοῦ ἐγεννήθη, ἐπειδὴ ἦτο πολὺξερὸς, ἔξυπνος, εἶχε πονηρίες. Ὅθεν καὶ τὸ τραγούδι τοῦ παλαιοῦ χαλασμοῦ τῶν Κολοκοτρωναίων: «Ὁ Θεωδωράκης πολὺ πονηρεμένος - Ἐγλύτωσε ὁ καημένος». - Εἰς τὰ ἔθνη, ὅπου ἡ παιδεία δὲν εἶναι ἐξαπλωμένη καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν φωτίζει τοὺς νέους, οἱ γέροντες ἔχουν τὰ πρωτεῖα τῆς γνώσεως· ὅποιος εἶδε πρωϊμότερα τὸν ἥλιο, ἔχει καὶ πρᾶξιν περισσότερη τῆς ζωῆς.

Ἀπέδιδεν εἰς τρία αἴτια τὰς νίκας τοῦ Ἰμβραῖμ πασᾶ: α' ὅτι ἡ Τριπολιτσὰ ἐσώζετο καὶ τὴν εἶχε κέντρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐντοπίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἔλεγεν: εἶχε πολλὴν νοημοσύνην. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας: ἦτον τὸ τέλειον.

Ἀπέδιδε τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰς τὰ ἀκόλουθα: Οἱ ἀνδρειότεροι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐζοῦσαν πλέον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του. Ἡ εἴδησις ὅπου εἶχε τῶν τόπων διὰ τὴν περασμένην του κλέφτικην ζωὴν, καὶ τέλος ἐγνώριζε καὶ ὁμιλοῦσε εἰς τοὺς ἐντοπίους τὴν γλώσσαν των. Ἄν ἐζοῦσαν, ἔλεγεν, οἱ παλαιοί, ἠθέλαμεν κυριεύσει μὲ εὐκολίαν τὴν Πελοπόννησον τὸν πρῶτον χρόνον.

Ἐδιηγείτο πολλὰ θαύματα τῆς πλατομαντείας, καὶ ἐπίστευε κάποτε εἰς τὰ ὀνειράτα. Ὅταν ὀνειρεύετο, ὅτι βλέπει συνοδείαν γάμου, ἐξήγα τὸ ὄνειρο, ὅτι εἶναι Τοῦρκοι· καὶ εἰ μὲν ἐπροχωροῦσαν, ἐσήμαινεν ὅτι δὲν ἔμελλαν νὰ πολεμήσουν, εἰ δὲ καὶ ἔστεκαν καὶ ἐχόρευε μαζί τους, παίζοντας τὰ ταβούλια, ἐσήμαινεν ὅτι εἶχε πόλεμον, καὶ ἔκαμνε τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας.

Ἐδιηγείτο μὲ πολλὴν χάριν τὸν ἀκόλουθον μῦθον: Ἐνας Σουλτάνος μίαν φορὰν ἠθέλησε νὰ περιηγηθεῖ τὸ βασίλειόν του, νὰ μάθει τὰ διάφορα ἥθη τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς διοικεῖ ὅπως πρέπει. Οἱ αὐλικοὶ του ἐναντιώνοντο εἰς αὐτὴν του τὴν ἀπόφασιν, παρασταίνοντές του ὅτι εἶναι ἄμαθος εἰς τὰς κακοπάθειες καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε. Τότες ἕνας γέρος Τοῦρκος, μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, εἶπε τοῦ Σουλτάνου: «Εἶναι τρόπος νὰ περιηγηθεῖς καὶ νὰ μάθεις τὰ ἥθη τῶν ὑπηκόων σου, χωρὶς νὰ ταξιθεύσεις. Κάμε νὰ σοῦ φτιάσουν τσαντήρια, ὅπου ὅλα, ἀπὸ τὸ χῶμα ἕως τὰ ξύλα ὅπου ἔχουν, νὰ τὸ σκεπάζουν, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου ἐπιθυμεῖς νὰ μάθεις. Κοιμᾶσαι ἔπειτα εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ μίαν νύκτα καὶ εἰς τὸν ὕπνον σου θὰ σοῦ παρουσιασθῇ ὁ τρόπος ἀπ' ὅπου εἶναι τὸ τσαντήρι μὲ τοὺς κατοίκους του καὶ μὲ τὰ ἔργα ὅπου συνηθίζουν, καὶ ἔτσι ἡμπορεῖς νὰ μάθεις ὅτι ἐπιθυμεῖς, χωρὶς νὰ κακοπάθεις ταξιδεύοντας». Ὁ Σουλτάνος ἐκαταπείσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ γέρου, καὶ ἔκαμε καὶ τοῦ ἔφτιασαν τσαντήρια, ὅπως ὁ γέρος τοῦ εἶχε παραστήσει. Τοῦ ἔφτιασαν τσαντήρια ἀπὸ κερεστέ τῆς Ρούμελης, ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλο ἀπὸ τοῦ Μορέως, καὶ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκοιμήθη μίαν νύκτα. Κοιμώμενος εἰς τὸ τσαντήρι τῆς Ρούμελης εἶδε πολέμους, ἅτια νὰ χλιμιντροῦνε. Ἐκοιμήθη εἰς τὸ τσαντήρι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκοιμήθη γλυκά, ὥσάν νὰ πίνει ἀφιόνι. Ἐκοιμήθη εἰς ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶδε τὸ Νεῖλο νὰ χύνει πλημμύρα θησαυροῦ, ἀλλὰ πλούτη τυφλά. Ἐκοιμήθη καὶ εἰς τὸ τσαντήρι τοῦ Μορέως καὶ εἶδε τρεῖς χιλιάδες διαβόλους μὲ δαυλοὺς ἀναμμένους στὸ χέρι νὰ τρέχουν καὶ νὰ κάνουν ταραχὴ ἀνυπόφερτη.

Μοῦ ἔλεγεν ὁ Νικηταρᾶς, ὅτι ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐρωτήθη μίαν φορὰ: Ποῖος ἡξεύρει περισσότερα, ὁ διάβολος ἢ ὁ ἄνθρωπος; Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη: Ὁ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ ἂν καλολογαριάσεις ζεῖ (καὶ τὸ ἀπέδειχνε) μόνον εἴκοσι χρόνους καὶ ἡξεύρει τόσα, καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀπέθαντος (λέξις τοῦ Νικηταρᾶ). Ἡ ἀπάντησις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φανερώνη τὸ πλοῦτος τῶν κεφαλαίων, τὰ ὅποια ἐπισωρεύει ἢ παράδοσις τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Τριπολιτζᾷ εἶχον γράψει σάτιραν ἐναντίον τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὴν ἐτοιχοκόλλησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτον Κυριακὴ καὶ ἐσυνάχθη κόσμος καὶ ἐδιάβαζεν. Ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐπήγαιεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ λειτουργηθεῖ, καὶ ὅταν εἶδε τὸν κόσμον συμμαζωμένον, ἔστειλε τὸν Γραμματικόν του νὰ ἰδεῖ τί τρέχει. Ὁ Γραμματικὸς ἐπέστρεψε καὶ ἐμούδιαζε νὰ τοῦ εἰπεῖ. Ἐμαθε τέλος πάντων, τί εἶναι. Τότε ἐπήγγε, τὴν

ἐξεκόλλησε καὶ τὴν ἐπῆρε στὸ χέρι καὶ ὅταν ἀπόλυσεν ἡ ἐκκλησία, τὴν ἔδωκε τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ τὴν διαβάσει μεγαλοφώνως εἰς τὸν λαόν. Ἐπειτα, εἶπε: «Κρίνετε, ἂν μὲ βρίζουν δίκαια». Καὶ τινὲς λέγουν, ἐπρόσθεσε: «Ὁ κάλπικος παρὰς μένει στὸ νοικοκύρη του».

Ὅταν ἤκουσεν, ὅτι ὁ Σκούρτης ἐκλέχθη στρατάρχης, εἶπε: «Τώρα δὲν λείπει, παρὰ νὰ διορίσουν καὶ τὸν Γέρο Νοταρᾶ ναύαρχον, ἀντὶ τοῦ Μιαούλη».

Τὸ ἄν, ἔλεγεν, ἐσπάρθη πολλές φορές, ἀλλὰ δὲν ἐφύτρωσε.

Εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Μαρόκου θὰ ἐπήγαινα νὰ πολεμήσω, ὅχι ἄλλοῦ εἰς τόπον χριστιανικόν. Ὡς τὸν ἀετὸν ποὺ πάγει ψηλότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πουλιὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἀγναντεύει πάντοτε τὴ φωλιά του, ἐκοίταζα καὶ ἐγὼ τὴν Πελοπόννησον.

Ἀνέγνωσα, ἔλεγε, τὸν βίον τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐσυλλογούμεν τὰ ἔργα του, δὲν ἐκλείσθη ποτὲ εἰς τὴν Κρόγια.

Ὅσες φορές καὶ ἂν ἐγράφη εἰς ξένην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐκρέμασε ποτὲ φούντα εἰς τὸ σπαθί του, ἐξηγῶν κατὰ γράμμα τοὺς στίχους τοῦ πολεμιστηρίου ἄσματος τοῦ Ρήγα: «Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέναν νὰ χαθεῖ, - ἢ νὰ κρεμάσει φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί».

Ὁ Συνταγματάρχης κ. Πορὶ δε Σαὶν Βενσάν, εἰς τὴν ἔκθεσίν του τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου, λέγει, ὅτι ὁ Κυβερνήτης δείχνοντάς του μίαν φορὰν τὸν Γέρο Κολοκοτρώνη τοῦ εἶπε: «Ἴδου ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς Νέας Ἑλλάδος!» καὶ τοῦ ἀνέφερε καὶ στίχους τοῦ Ὀμήρου πρὸς ἀπόδειξιν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατὰ τρία πράγματα ὁμοιάζουν πολὺ οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες: κατὰ τὸ πνεῦμα, τὸν πατριωτισμόν, καὶ τὴν ἀκοίμητον πάλην μὲ τὰς μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς τύχης. Καὶ οἱ δύο ἔζησαν τόσον, ὥστε ἐγήρασαν καὶ ἐχαίροντο εἰς τὸ δεῖλι τους τὲς ὥρες τῆς αὐγῆς τους.

Ὁ Θεός, ἔλεγε, ἔδωσε τὴν ὑπογραφή του διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὴν παίρνει ὀπίσω.

Εἰς ἀπεσταλμένον ἀπὸ φίλον του στρατιωτικὸν ἐπίσημον, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐμνηοῦσε νὰ σκοτώσει τὸν Α. Δ., νὰ βγάλει ἀπὸ τὴν μέση τὸν Ζαῖμη, εἰτεμὴ τὸ γένος δὲν βλέπει σωτηρίαν, ἔλεγε ἀκούοντας τὴν παραγγελίαν: «Οὐ! νὰ χαθεῖ, θαρρεῖ πῶς εἶναι μῦγες· εἶναι ἄνθρωποι, ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὸ φύσημα τοῦ Θεοῦ».

Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτζᾶς ἓνας ἀξιωματικὸς του τοῦ λέγει φοβισμένος, τοῦ ἔδειχνε καὶ τὸ μέρος, ὅτι βλέπει στράτευμα ἀραδιασμένο, τί στράτευμα εἶναι, ὑποπτο, τάχα φιλέλληνες τακτικοὶ ἢ Τοῦρκοι; - Τηράει καλὰ ὁ στρατηγός, ἔπειτα λέγει τοῦ ἀξιωματικοῦ: «Ὅρνια, εἶναι ὄρνια. Ἀφοῦ ἐφιλεύθησαν τὸν Χατζῆ Κουλελὲ ἀναπαύονται ἀραδιασμένα, ὡς εἶναι συνήθειο τους, νὰ τὸν χωνεύσουν». (Ὁ Χατζῆ Κουλελὲς, Τοῦρκος πολεμικὸς σκοτωμένος).

Πηγαινάμενος μίαν φορὰν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Ἀνάπλι, ὅταν ἐρωτήθη τί νεώτερα εἶδε εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶπε: «Εἶδα πράγμα ὅπου δὲν τὸ εἶδα ἄλλη φορὰ τόσων χρόνων ὅπου εἶμαι, οἱ γυναῖκες ὡς τὰ τώρα ἤξευρα πῶς ἐφούσκωναν ἀπ' ὀμπρός, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶδα ὅτι φουσκώνουν ἀπὸ πίσω». Ἀπέβλεπεν ὁ λόγος του τὸ ἀδιάντροπον τῶν τότε γυναικείων φορεμάτων.

Εἰς τὸν Μυστρά, ἃν δὲν σφάλλω, τοῦ ἐκατάδωκαν δύο γυναῖκας ἀτίμου διαγωγῆς, αἱ ὁποῖαι ἐξέκλιναν τοὺς στρατιώτας του. Ἔκαμε καὶ τοῦ τὲς ἔφεραν, καὶ βλέποντας ἓνα χωράφι μὲ τσουκνίδες, ἔκαμε καὶ τὲς ἐγύμνωσαν καὶ τὲς ἐκύλησαν εἰς τὲς τσουκνίδες.

Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅταν ἦταν κλεισμένοι εἰς τὸν πύργο τοῦ θείου του, ἔλεγε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη: «Κρίμας ὅπου δὲν εἶσαι Τοῦρκος, μέγας ἀφέντης θὰ γίνουσιν».- «Ἄν γίνω Τοῦρκος, θὰ μὲ σουνετεύσουν;».- «Βέβαια!... » - «Ἐμᾶς, ὅταν μᾶς βαπτίζουν, μᾶς κόβουν ἀπὸ τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μας τρίχες καὶ τὲς βάζουν εἰς τὸ εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν γίνω Τοῦρκος, εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ μὲ τραβοῦν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν ... καὶ δὲν θέλω νὰ βάλω εἰς παρόμοια διαφορὰ δύο τέτοιους προφητάδες».

Ὅταν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὸν ἐπήγαιναν εἰς τὴν Ὑδρα, εἰς τὸν δρόμον τὸν ἀπήντησε ἓνας καὶ τὸν ὕβριζε καὶ ἔπτυε. Στρεφόμενος τότε πρὸς τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τριγύρω του, καὶ εἰς τὸν κόσμον, εἶπε: «Κρίνετε σεῖς, ἃν μοῦ πρέπει τοιαύτη καταισχὺνη». Οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ λοιποὶ ἔδιωξαν τὸν ὕβριστὴν κακὴν κακῶς.

Ὅταν σαράντα χωροφύλακες μὲ τὸν μοίραρχον ἐπῆγαν νύκτα, νὰ τὸν πάρουν ἀπὸ τὸ περιβόλι του, εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπὶ Ἀντιβασιλείας, εἶπε: «Ἐφθανε νὰ μοῦ στείλουν ἓνα σκυλὶ μαλλιαρὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου κάνουν θελήματα, μὲ ἓνα γράμμα νὰ πάω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ μὲ ἓνα φανάρι εἰς τὸ στόμα του, νὰ μᾶς φέγγει καὶ τῶν дуонῶν μας».

Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταδίκην του τοῦ ἐδόθη εἴδησις, ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν καὶ μόνον τὸν ἀφήνει εἴκοσι χρόνους φυλακὴν, εἶπε: «Θὰ γελάσω τὸν Βασιλέα, δὲν θὰ ζήσω τόσους».

Εὐρισκόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔβγαλε εἰς τὰ ὀπίσθια ἓνα σπειρί. Διὰ νὰ μάθει πόσον ἦτο μεγάλο ἔκραξεν ἓναν νὰ τοῦ τὸ ἰδεῖ· καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη, εἶναι σὰν ρεβίθι. Κράζει ἄλλον ἔπειτα, τὸν ρωτᾷ καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν καρύδι. Κράζει τρίτον καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν αὐγό. «Περίεργον, ἐστράφη τότε καὶ εἶπε, ἀπὸ τὸ κεφάλι μου ὡς τὸν κ... μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ μάθω τὴν ἀλήθεια».

Ἀγαποῦσε νὰ φορεῖ περικεφαλαίαν, ὡς σημεῖον ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ. Τὴν ἐφόρει καὶ εἰς τὰ ἀποβατήρια τοῦ Βασιλέως εἰς Ναύπλιον καὶ ἦτον ὁ μόνος μὲ τὴν περικεφαλαίαν του. Δὲν μετεμορφώθη ὅμως ἀπὸ Θεόδωρος εἰς Σόλωνα ἢ Ἐπαμεινώνδα. Εἶχε ἀρκετὸν νοῦν καὶ πατριωτισμόν, διὰ νὰ μὴ στέρξει εἰς τὴν μεταμόρφωσιν· εἶχε καὶ ὑπόληψιν εἰς τὸ βάπτισμά του.

Εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅταν ἀπέθανεν ἡ γυναῖκα του, εἰς τὸ μνημόσυνόν της ἐπῆρε εἰς τὸ κεφάλι του τὸν δίσκον μὲ τὰ κόλυβα ἀπὸ τὸ σπίτι του ἕως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σημεῖον τῆς ἀγάπης του.

Ἐσυνήθιζε καὶ ἔπαιρνε τὸν Κολλῖνον, μικρὸν τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Παναγίαν τοῦ Πικρίδῃ τὸν δρόμον τοῦ Κάστρου, εἰς Ζάκυνθον, τοῦ ἔδειχνε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ βουνά της καὶ τοῦ ἔλεγε: «Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ προπάτορές μας, τώρα ἡ γῆ ἐκείνη στενάζει εἰς τὸν ζυγὸν κτλ.».

Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον, ὕβριζόμενος ἀπὸ συντοπίτισσές του, ἐνῶ συνέτρωγε μὲ ἄλλους φίλους του εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐθύμωσε καὶ τὲς ἐκτύπησε μὲ τὸ σπαθί. Δὲν ἐπαρηγορεῖτο ἔπειτα διὰ τὸ ἀγενεὲς ἔργον του.

Γέλωτα ἄσβεστον τοῦ ἐπροξενούσεν ἡ ἐνθύμησις τῆς ἐπιστολῆς φίλου τινός, ὅστις τοῦ ἔγραφεν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην: «Ἡ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, ἢ νὰ χαθῇτε».

Ἡ φιλοσοφία εἶναι παρατήρησις, τὸν ἤκουσα νὰ λέγει.

Διὰ νὰ δείξει τὸ φιλοπαλλήκαρον τῶν Τούρκων, ἀνέφερε μίαν φοράν, ὅτι, ἀφοῦ ἐσκοτώθη ὁ ἀνδρεῖος Ζαχαριάς καὶ τοῦ εἶχαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἕνας Τοῦρκος διὰ περίγελον τὸ ἐστόλισε μὲ ἕνα τριαντάφυλλον, καὶ οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι, ἐκεῖ παρόντες, ἔδειραν κακῶς τὸν χωρατατζή.

Πλαгиάζοντας μίαν φοράν εἰς ἕνα ὄντ᾽ αὐτὸν μὲ τὸν κύριον Ν. Πονηρόπουλον, τὸν ὁποῖον φιλικῶς πως ἔλεγε Πονηρόν, ἐδασκάλευσε τὸ μικρὸν τοῦ ἐγγόνι, ὅταν θὰ ἔλεγε τὸ «Πάτερ ἡμῶν», φθάνοντας εἰς τὸ «ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ», μεταξὺ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ Ἀμὴν νὰ εἰπεί: Νικολάκη. Οὕτω καὶ ἔγινε. Καὶ ἐγέλασαν πολὺ καὶ οἱ δύο.

Ἕνας ἔτυχε διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Ρώσου Ναυάρχου Ρικόρδου καὶ τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη, καὶ ἐπειδὴ ἦλθε λόγος διὰ τὸ κάψιμον τῆς φεργάδας εἰς τὸν Πόρον, εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης: τὸ φταίξιμον τὸ ἔχει ὁ γκενεράλ Κουτουζώφ, καὶ ὄχι ἄλλος. Ὁ Ρικόρδος, μὲ ἀπορίαν εἶπε, τί ἔχει νὰ κάμει ἐδῶ ὁ Κουτουζώφ. Ἐχαμογελοῦσεν ὁ Γέρος, ποὺ σὰν καὶ ἔβλεπε νὰ πειράζεται ὁ Ρικόρδος. Ὁ διερμηνεὺς τότε ἐξήγησεν εἰς τὸν Ρικόρδον ὅτι παίζει μὲ τὴν λέξιν Κουτοῦ-ζω-φ, μὴ θεωρώντας τὴν πρᾶξιν τοῦ Μιαούλη πρᾶξιν ἀνθρώπου γνωστικοῦ, καίοντος τὸ σπίτι του.

Εἰς τὸ πείσμα τοῦ Ρικόρδου ὁ Κουτουζώφ φθάνει εἰς πολλὰ ἀκόμη σήμερον. Μάρτυς μου ὁ Πάρκερ.

Εἰς τὴν θανὴν τοῦ μακαρίτου Ἀ. Ζαΐμη, ἀκολουθώντας τὸ λείψανον ἔκλαιγεν ἀπαρηγόρητα. Ὁ κύριος Τ. ζηλωτὴς νὰ ἀκούσει τὴν καρδίαν του, τοῦ λέγει: «Δὲν ἐνθυμεῖσαι τὲς διχόνοιές σας;» Ἀπεκρίθη: «Ἐσταθήκαμεν συχνὰ ἐχθροὶ ἀνάμεσόν μας, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμίσησα ποτέ». Δείχνοντάς του συγχρόνως ἄλλον ἑξοχον ἀγωνιστὴν τῆς πατρίδος, τοῦ εἶπε: «Ἐσταθήκαμε συχνὰ φίλοι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀγάπησα ποτέ».

Ὁθωμανὸς Πελοποννήσιος, ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1836. Ἐφερε καὶ ἕνα ἄτι, δῶρον τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπὸ τοὺς Συχνετζημπέηδες. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφιλοξένησε τὸν Τοῦρκον συντοπίτην του. Εἰς τὸ γεῦμα ἤκουσα νὰ τοῦ λέγει: «Νὰ εὔρεις ἀράδα καὶ νὰ εἰπῇς εἰς τὸν Ἰμβραῖμ πασά, νὰ ἔχει χάριν πῶς ἐγὼ καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου εἴμεθα φυλακισμένοι, εἴτε μὴ πιθαμὴ γῆς δὲν ἐκέρδιζεν εἰς τὴν Πελοπόννησον». Μὲ τόσῃν πεποίθησιν ὁμιλοῦσεν, ὅπου ἴσως καὶ ἔλεγεν ἀλήθειαν, καὶ ἀνάθεμα τὲς διχόνοιες. Ἦλθε καὶ ἔπνεε τὰ λοίσθια ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία, ὅταν ὁ Ἰμβραῖμης ἀλῶνιζε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔπεφτε τὸ Μισολόγγι, πολεμούμενον ἀπὸ τοὺς δύο στρατάρχας. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαιζόν ἔσωσαν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ πόσον ἐκατέβη ἡ ἀξία τῆς!

Ὁμιλώντας διὰ τὸν Ναπολέοντα, ἔλεγεν: «Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου».

Ἐδιάβαζεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὄντας εἰς Ζάκυνθον, τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀγγλικήν, τὴν ἐμποδισμένην ἀπὸ τὴν Ἑκκλησίαν. Ἐτυχε παρὼν ὁ Δικαῖος Φλέσσας, τότε νέος καὶ ἀναγνώστης. «Μὴν διαβάξεις, τοῦ λέγει, δὲν πρέπει, ἔχει ἀφορισμὸν ὁ Πατριάρχης. Ἐσὺ ποὺ διαβάξεις εἶσαι καταραμένος, ὀργισμένος ἀπὸ τὸν Θεόν». Τοῦ τὸ δευτεροεῖπε. Ἄναψεν ὁ γέρος. Σοῦ ἀρπάξει τὸν Δικαῖον ἀπὸ τὰ μαῦρα περίσσια μαλλιά του, τὸν βάνει κάτω, καὶ ἐτρόμαξαν οἱ φίλοι του νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὰ χέρια του.

Ὁ Κολοκοτρώνης, μοῦ φαίνεται, ἐνθυμήθη τὸ Πατριαρχικὸ ἀφοριστικὸ τοῦ ἔτους 1804, μὲ τὸ ὁποῖο βέβαια δὲν ἦταν εἰς ἁρμονίαν. Ὁ νέος ἀναγνώστης ἔσυρεν ἀθέλητα τὸ δοξάρι του σὲ χορδὴν μεστήν ἀπὸ παλαιὰς λύπες τῆς καρδίας του· οἱ δοξαριές του ἐπόνεσαν διότι ἐνθυμήθη τὸ αἷμα τῶν συντρόφων, καὶ τὸ Παπαδίστικο Συνοδικό. Καὶ ἴσως ἀκόμη αὐτὰ τοῦ ἐβασάνιζαν τὸν νοῦν, ὅταν 30 ἔτη ἔπειτα, εἰς τὸ φαινότερο φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ Δημοσθένους, μὲ δύναμιν ἢ ὀργὴν Δημοσθενικὴν ἐδημοσίευσεν τὴν τρομερὰν ἀπόφασιν: «Αὐτὸς (ὁ Πατριάρχης) ἔκανε ὅ,τι τοῦ ἔλεγεν ὁ Σουλτάνος».

Τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων ἐξεφώνησεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν λόγον, ὅπου σώζεται ἡ ἐκφραστικὴ του φράσις. Ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηνῶν ὑποπτη, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τί θὰ εἴπῃ, ἀκούοντας ὅτι μέλλει νὰ βάλῃ λόγον, ἀπόλυσε τοὺς χωροφύλακας, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ μιλήσῃ. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε τελειώσει, καὶ κατέβαινε. Εἰς τὸν πλάτανο τοῦ παζαριοῦ εἶδε τοὺς χωροφύλακας νὰ τρέχουν: «Μὴν πᾶτε, τοὺς φώναξε, τὰ εἶπα, δὲν μ' εὐρίσκετε πλέον ἐκεῖ.» - Ἡ δημηγορία ἐκείνη, μὲ τόσον κάλλος φυσικόν, εἰς τὴν θαυμαστὴν Πνύκα, ἀπὸ Ἑλληνα πολεμιστὴν στεφανοφόρον τὰ ἄθλα τῆς νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἦτον ὡς μία νεκρανάστασις τοῦ ἄμβωνος τοῦ Δημοσθένους. Καὶ τί φαινότερον φῶς ἐλευθερίας; Εὗγε σου, ἴσως θὰ μοῦ ἔλεγεν ὁ Γέρος, φαινότερον πῶς τὸ λές, φαινότερον φῶς ἐλευθερίας, διατὶ ἐγλυτώσαμε τὰ ἀρχεῖα, διατὶ ἐμουρμούρισα κάμποσα λακρεντιὰ μὲ τοὺς μαθητάδες τοῦ Γενναδίου. Πολλὰ λείπουν ἀκόμη, θὰ μᾶς ἔλεγε καὶ τότε καὶ τώρα, διὰ νὰ ριζωθεῖ καὶ νὰ λάμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα βασιλεία καὶ ἐλευθερία. Μὲ ποίαν καρδίαν οἱ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος, οἱ μακαρίτηδες, καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι ἤκουσαν τάχα τὸν Πάρκερ εἰς τὰ νερὰ τῆς Σαλαμῖνος νὰ πράττει ὅσα εἶδαμεν.

«Κτύπα τὸ ποδᾶρι σου, εἶσαι Βασιλέας», λέγουν ὅτι εἶπε μιὰ φορὰ εἰς τὸν Βασιλέα. - Μὲ αὐτὸν τὸν λόγο ἔδιδε πιστοποιητικὸ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς θεσμοθεσίας (τῆς βασιλικῆς) εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κάνει ὅσο καλὸ θέλει, ἂν θέλει.

Προγνώστης τοῦ θανάτου του καὶ ἄνθρωπος ἀγάπης καὶ χριστιανικῆ ψυχῆ, ἐσυγχωριότανε μὲ ὅσους εἶχε πειραχθεῖ ἢ ἐχθρευθεῖ εἰς τὴν ζωὴν του. Ὅθεν καὶ ἐταξίδευσεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ὑδραν τὸ ἔτος 1839, διὰ νὰ ἀνταμώσῃ τὸν γέροντα, ὡς αὐτόν, Λάζαρον Κουντουριώτην, τὸν ὁποῖον ὑπολήπτετο πολὺ διὰ τὰς θυσίας του εἰς τὸν ἀγῶνα. Οὕτως ἔπραξε καὶ μὲ ἄλλους φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐσυγχώρησε καὶ τὸν Σχινᾶν, ὡς μὲ εἶπεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς κατὰ τὸ 1849 ὁ ἴδιος Σχινᾶς.

Ὅταν ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος ἐνυμφεύθη τὴν ἐγγονὴν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Καρατζᾶ εἶπε: «Ἐσυμπεθέρευσεν ἡ κάπα μὲ τὴν γούνα».

Ἐγίνετο λόγος εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους νὰ καταργηθεῖ ἡ γκιλοτίνα: «Ὅχι, δὲν θέλω! εἶπε γελώντας, ἀλλὰ νὰ δοκιμάσετε καὶ ἐσεῖς πρῶτα τὴν τρομάρα της». Ἐγέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι συνάδελφοί του.

Ὦντας κουρσάρος μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ, εἰς τὸ μοίρασμα τῶν λαφύρων ἔβαλε κατὰ μέρος κάτι ὅπου τοῦ ἤρεσε. Ὁ καπετὰν Ἀλεξανδρῆς τὸ ἐννόησε καὶ τοῦ εἶπε: «Μὴν χαλᾶς τὴν τιμὴν, τὸ ἴσιο τῆς τέχνης, θέλοντας προνόμια». Τὸ ἐδιηγείτο ὁ ἴδιος.

Ἐδιηγείτο ἀκόμη μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν, ὅτι ἐδανείσθη ἀπὸ φίλον του ποσότητα χρημάτων χάριν φιλίας καὶ τοῦ τὰ ἀπέδωκε μὲ τὸ κεφάλαιον καὶ ποσὸν ἀνώτερο τοῦ μεγαλειτέρου τόκου. Τοῦ ἔδωκε τὴν ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τοῦ κεφαλαίου.

«Ὅμπρὸς εἶμαι γέροντας, ὀπίσω νεούτσικος, βρέφος σὰν τὸ πουλὶ τῆς Ἀθηνᾶς - σοβαρό, γέρικο ὀμπρὸς, ὀπίσω ὁρᾷ μικρὴ, ἀσκόπουλο». Τὰ ἔλεγεν εἰς Ἀθήνας, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐλογάριαζε παίζοντας τοὺς μῆνας του, ὡς νὰ εἶχε γεννηθεῖ, ὅταν ἐξεφυλακίσθη ἀπὸ τὸ Παλαμήδι.

Ὅταν εἰς τὸ Βουλευτικὸν (δικαστήριον) τοῦ ἀνεγνώσθη ἡ ἀπόφασις θανάτου (τῶν τριῶν) εἶπε: «Μνήσθητί μου Κύριε, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Τὸ εἶπε μὲ φωνὴν ἄτρεμν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἐπῆρε μία πρέζα ταμπάκο.

Εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Κυβερνήτου ἔπλασεν ἡ ἐνθυμήθη, ἃν σώζεται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, τὸν μῦθον τοῦ σαμαρτζῆ. Ἡ ἐννοιά του εἶναι αὕτη. Τὰ γαϊδούρια ἔκαμαν συνωμοσίαν καὶ ἐσκότωσαν τὸν ἐπιτήδειον σαμαρτζῆ τους καὶ ἐχοροπηδοῦσαν. Ἕνας γέρος γαῖδαρος, τὰ ἐμάλωσε, λέγοντάς τα: «Μὴ χαίρεσθε, θὰ ἴδετε τί μᾶς ἄξιζε, ὅταν τὰ σαμάρια τῶν ἄλλων θὰ μᾶς πληγώνουν τὴν ράχην».

Δὲν εὐτύχησα νὰ ἀκούσω, ταιριασμένον ὡς πρέπει εἰς τὴν περίστασιν τὸν μῦθον τοῦ φιδιοῦ, τὸν ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ μακαρίτης, ἐδιηγῆθη εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἡ συλλογὴ τῶν μύθων τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη θὰ ἦτον ἔργον χρήσιμον. Θὰ ἐφαίνετο ἡ συγγένεια τοῦ πνεύματός του μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Αἰσώπου. Τὸ ὅμοιον τοῦ τρόπου καὶ τοῦ πνεύματος ὁμολογεῖ καὶ ὁμοιότητα κοινωνίας. Ὁ φιλόλογος καὶ ὁ πολιτικὸς τῆς νέας Ἑλλάδος θὰ ὠφελεῖτο πολὺ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κοινωνικὸν παραλληλισμὸν τῆς αὐτῆς φυλῆς μέσα εἰς τόσον χάσμα αἰώνων. Οἱ μῦθοι τοῦ Γέρου φωτίζουν μὲ πολλὴν δύναμιν χρωμάτων συμβεβηκότα ἱστορικά, εἶναι διηγήματα κρεατωμένα ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ καιροῦ του· θὰ ἐχρησίμευον ὡς τύπος καὶ πλοῦτος τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Φθάνει μόνον ὁποῖος ἐπιχειρησθεῖ τὴν συλλογὴν νὰ ἀκροάζεται ἀνθρώπους ἀπλούς, καὶ ὄχι πεπαιδευμένους. Οἱ πρῶτοι καὶ πιστότεροι εἶναι εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη διὰ τὸ περισσότερο σέβας τοὺς πρὸς τὸν ἴδιον, καὶ πιστότεροι εἰς τὴν φράσιν του, μὴ γνωρίζοντας ἄλλην γλῶσσαν, καὶ τέλος εἰδημονέστεροι τῆς ἰδίας. Ἐγὼ δὲν κατόρθωσα ἕως τώρα ν' ἀπολαύσω τὸ σκοπούμενο. Ἄλλος εὐτυχέστερός μου, ἂς ἀφιερωθεῖ εἰς τὸ ἔργον καὶ ἂς πάρει τὸν ἔπαινον.

Εἰς τὸ 1821, Ἰουλίου 20, συνέτρωγαν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τοὺς ἴσκιους τῶν δένδρων τοῦ Ἀστρους, τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅπου ὁ Ὑψηλάντης εἶχε φθάσει. Γίδα ψητὴ στρωμένη εἰς φύλλα, ἀσκὶ μὲ ρετσινόκρασο, μισὸ φλασκὶ διὰ ποτήρι καὶ ψωμί, ὄχι πρώτης ποιότητος, ἦτον ἡ ἐτοιμασία τοῦ γεύματος. Ὅταν ἐκάθησαν, κόβοντας ὁ Κολοκοτρώνης τὸ ψητὸ μὲ τὰ χέρια του, εἶπε εἰς τὸν Ὑψηλάντην: «Αὐτὰ εἶναι τὰ χρυσὰ πηρούνια καὶ τὰ χρυσὰ μαχαίρια τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτὸ τὸ ριτσινόκρασο τὰ πολύτιμα κρασιά της». Ἄρεσε εἰς τὸν φιλόπατριν Ὑψηλάντην τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπειδὴ ἐννόησε τὸ πνεῦμα του. Ἦθελε νὰ τὸν προλάβει ὁ

Κολοκοτρώνης μὲ μάθημα, αὐτὸν ἀναθρεμμένον μὲ ὅλην τὴν πολυτέλειαν τῆς εὐζωΐας, καὶ νὰ τοῦ εἰκονίσει τὰς δεινοπαθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὅτι μὲ τὰ μέσα τοῦ τόπου, ἂν καὶ ἀτελῇ, πρέπει νὰ γενναιοφυχοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Καπετὰν Γ. Χελιώτης, Κορίνθιος, μὲ διηγῆθη κατὰ τὸ 1847, ὅτι ἐδιατάχθη ἐπὶ Κυβερνήτου ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κολοκοτρώνην, νὰ καταδιώξει μερικοὺς κλέπτας. Ὑπῆγε πρὸς καταδίωξιν, συναπαντήθη μὲ αὐτοὺς καὶ τοῦ ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσουν, ζητῶντες ἀσφαλείας τινάς. Ὁ Χελιώτης ἀντάμωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε: «Σύρε νὰ τοὺς κυνηγήσεις, καθὼς εἶναι τὸ χρέος σου, καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν κάνει πάτα μὲ ληστάς * εἴτε μὴ δὲν εἶναι Κυβέρνησις». Ὁ Χελιώτης ὑπῆγεν, ἄλλους ἐπίασεν, ἄλλους ἐσκότωσεν. Ὁ λόγος τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη περιέχει ἀξιοσημεῖα τὸν ἐλεγχον κατὰ τοῦ Χελιώτη, ὅτι ἔστερξεν εἰς τοιοῦτου εἴδους συνομιλίας τὴν προσωποποίησιν τῆς Κυβερνήσεως, ἢ τοῦ Κράτους ὡς δύναμιν ἡθικότητος, δικαιοσύνης καὶ αὐστηρότητος, καὶ ὅτι Ἐξουσία ὅπου συνθηκολογεῖ παρόμοια πάτα, δὲν εἶναι Κυβέρνησις.

Ἦκουσα ὅτι εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Καραϊσκάκη, μανθάνοντάς τον, ἐμοιρολόγησε ὥσαν γυναῖκα.

Ἐνας παπὰς ἀσπρογένης εἰς τὸ Σαραβάλι (1844), δείχνοντας μὲ τὸ δάκτυλό του, μᾶς ἔλεγε (εἴμεθα διάφοροι φίλοι), «ἐκεῖ ἔβανε ὁ γέρο Κολοκοτρώνης κάτι λόγους, ὅπου ἔκαναν τρομάρα». Καὶ ὁ κύριος Ἀ. Λουκόπουλος μοῦ ἐξήγησε πολλάκις τὴν μεγάλην ἐντύπωσιν, ὅπου τοῦ ἔκαμεν ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθὸς εἰς μίαν πέτραν, βάνοντας λόγον πρὸς ἐμφύχωσιν τότε εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη. Ἄν δὲν λανθάνομαι, μοῦ ἔχει εἰπεῖ, ὅτι ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ὁμιλίαν τοῦ Γέρου, ἐπρόσφερε τοὺς 1.200 μαχμουτιέδες. - Ὅταν κατὰ πρώτην φορὰν συναπαντήθη ὁ Ἀ. Ζαΐμης μὲ τὸν Κολοκοτρώνη τόσον ἐγλυκάνθη καὶ αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν του, ὅπου ἐκήρυττε νὰ τὸν κάμουν στρατάρχην ἀνεξέταστον κτλ.

Εἶπε μίαν φορὰν εἰς τὸν Κυβερνήτην: «Μοῦ χάλασες τὴν Ἑλλάδα» - Γιατί; τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. - Γιατί ἔπρεπε νὰ τὸ κάμεις πέντε φράγκικο καὶ 15 νὰ τὸ ἀφήσεις τούρκικο, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κάμεις 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσεις 10 τούρκικο, καὶ πάλιν μετὰ 20 νὰ τὸ κάμεις 15 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσεις 5 τούρκικο, ὥστε μετὰ 20 ἄλλους τόσους χρόνους, νὰ γένει ὅλο φράγκικο».

Ὁ ἀναγνώστης ὅς λάβῃ γινῶσιν καὶ τῶν δύο ἀκολούθων ἀνεκδότων:

Περιηγητὴς Ἀγγλος, εὐρισκόμενος εἰς τὸν Πόρον, εἶπεν εἰς τινὰ χωρικὸν Ποριώτην: - Νὰ ἤξευρες τί ἄνθρωπος κοιμᾶται ἐδῶ (ἐννοοῦσε τὸν Δημοσθένην). Ὁ χωρικὸς ξυπνητὸς τοῦ ἀποκρίθη: - Δὲν εἶναι ἐδῶ, λείπει. - Ποῦ λείπει; - Εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τὸν περιμένομεν».

Ἄλλος περιηγητὴς εἶδε βοσκὸν μὲ τὸ κοπάδι του, καθήμενον εἰς τὸ πεζούλι ἐνὸς ξωκκλησιοῦ, καὶ τὸν ἠρώτησε: τί πιστεύει; Ὁ βοσκός, κτυπώντας μὲ τὴ μαγκούρα του τὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας, εἶπε: - Ὅ,τι πιστεύει ἐτούτη. Καὶ ὁ περιηγητὴς τοῦ εἶπε: - Καὶ τί πιστεύει ἐτούτη; - Ὅ,τι πιστεύω ἐγώ...».

Τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ χωρικοῦ τοῦ Ποριώτου συμφωνοῦν· ἀναγνωρίζουν τὴν Δύσιν, ὡς ἐστὶν πολιτισμοῦ, ἐπιθυμητοῦ καὶ σωτηρίου διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ποριώτης, μάλιστα τὴν ἐπαινεῖ, ὡς φαίνεται, καὶ σαρκωμένην τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμόν. Σκεπτόμενος τινὰς βαθέα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ τρίτου, ἐννοεῖ τὶ ἐστὶ καθαρὸς ἀνατολισμός.

Αὐτὰ τὰ τρία ἀνέκδοτα εἰκονίζουν τὰ δύο συστήματα, τὰ ὁποῖα ἀτελῶς πῶς διαιροῦν ἢ βασιλεύουν τὴν νέαν Ἑλλάδα. Ποῖος δικαστὴς μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων; Ἕνας μέγας ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Μέγας Πέτρος. Ἀφοῦ ἡ Ρωσία ἔλαβεν ὡς ἀνεκτίμητον θησαυρόν, ὡς οὐράνιον φυλακτὸν τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἦλθεν ἔπειτα καὶ ὁ Μέγας Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν σοφίαν τῶν Δυτικῶν Ἐθνῶν, καὶ ἔστησε τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας του. Ὁ Μέγας Πέτρος ναυπηγὸς εἰς τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ὀλλανδίας εἶναι ἡ ὠραιότερα σελὶς τῆς ἱστορίας τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐλπίζω ὅτι οἱ ἀναγνώσται τοῦ βιβλίου τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη δὲν θέλουν δυσαρεστηθεῖ καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀκολούθων ἀνεκδότων, τὰ ὁποῖα, κατὰ καιροὺς σημειῶνων, ἐσύναξεν ὁ ἐκδότης.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1835 ἠκούσαμεν τὸν κύριον.... νὰ εἴπει εἰς φιλικὴν συναναστροφὴν τὰ ἀκόλουθα: Τρία πράγματα ἔβλαψαν τὸν Κυβερνήτην, ὁ σύντροφος τῆς ἐξουσίας φθόνος, ἄδικος δυσἀρέσκεια πολλῶν, καὶ ἡ ἐλευθεροστομία καὶ τὸ αὐστηρὸν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀδελφοί του πολὺ τὸν ἔβλαψαν. Ὁ Κυβερνήτης ἐπροσκάλεσε διαφόρους γεροϋσιαστάς, μέσα Ἰουλίου τοῦ 1831, διὰ νὰ τοὺς παρακινήσει νὰ φέρουν εἰς τέλος μερικὰ νομοσχέδια, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχε καθυποβάλει, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτον καὶ τὸ περὶ διανομῆς γῆς. Ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ χέρι μίαν ἐφημερίδα ξένην καὶ μᾶς εἶπε: Ἐνα ἄρθρον περὶ Βολιβάρ μοῦ ἔδωκεν αἰτίαν νὰ σᾶς κράξω. Ὁκνεύετε εἰς τὸ νομοσχέδιον περὶ διανομῆς γῆς, διότι δὲν θέλετε τὴν διανομὴν, ὅπως τὴν ἔχω, διότι δὲν ἀγαπᾶτε τὴν ἰσότητα. Θέλετε ἡ διανομὴ νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς μεγάλους εἰς τοὺς μικροὺς, ἐνῶ τὸ σχέδιόν μου ἀποβλέπει τῶρα τοὺς μικροὺς. Θὰ ἔλθει καὶ ἡ δική σας ἀράδα. Ἐνεργεῖτε, ἐνεργεῖτε, ὅσον εἶμαι ζωντανός. Ἥμπορεῖ νὰ ἐλθῇτε μίαν ἡμέραν καὶ νὰ μὲ βρῇτε κρῦο κουφάρι. Θὰ ἔλθει ἄλλος καὶ μὲ τὸν ὅποιον δὲν θὰ ἔχετε τὴν εὐκολίαν νὰ ἐξηγεῖσθε καθὼς μὲ ἐμένα. Εἰς αὐτὸν θέλω νὰ σᾶς παραδῶσω ὡς ἐλεύθερα καὶ λογικὰ ὄντα, τοῦτέστιν ἰδιοκτῆτας. Ὁφελθῇτε ἀπὸ τὸν καιρόν». - Ἐξηγεῖ εἰς τὸν ἴδιον κύριον.... ὁ Κυβερνήτης τὸ σχέδιόν του πῶς ἔχει νὰ ὑποτάξῃ τὴν Σύραν. «Καμμία ἐκδίκησις. Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔχει νὰ σκεπάσει ὅλους καὶ ὅλα. Πρόκειται περὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους».

Περὶ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θετικῆς ἀποφάσεως τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὸ νὰ διανεμηθεῖ ἡ ἐθνικὴ γῆ εἰς τὸ ἔθνος ἐννόμως, οἱ κύριοι Ρήγας Παλαμῆδης καὶ Νικόλαος Πονηρόπουλος εἰς ἀξιωματημονεύτους συζητήσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐπρόσφεραν τὰς πλέον βεβαίας ἀποδείξεις.

Εἰς τὰ 1838 εὕρισκόμενος εἰς Παρισίους μὲ τὸν μακαρίτην Κ.... μοῦ εἶπε: «Ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔκαμε τὸ πᾶν, οἱ στρατιωτικοὶ ἦτον τυφλὰ ὄργανα· ὅπου ἔμειναν μόνοι τους, ἀπέτυχαν. Οἱ γραμματικοὶ εἰς τὰ στρατόπεδα ἦτον μέσα ἰσχυρὰ διὰ τὰ θελήματα τῆς Διοικήσεως» - Ἐνα ἐσπέρας μετὰ τὸ γεῦμα, ἔλεγε, «παρατηρῶ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔγιναν μέτοχοι εἰς τὰς σφαγὰς, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐχάθηκαν κακῶς, εἶδα τὸν Βενιαμὶν ἀγωνιῶντα εἰς τὸ

Ναύπλιον»· ἐξήγησεν ἀκολούθως, πῶς οἱ πρωτεύοντες διὰ νὰ ἐνοχοποιήσουν τὸν λαὸν καὶ τοῦ ἐμπνεύσουν σταθερότητα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν παρεκίνουν νὰ φονεύει τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους. Ἐλεεινολογοῦσε πόσοι ἦσαν εἰς τὸ 1821, καὶ πόσοι εἶχαν μείνει τότε. Θλίβεται διὰ τοὺς ὅσους ἀπέθαναν καὶ δὲν εἶδαν τὴν πατρίδα ἐλευθερωμένην. Παρέστανε τὴν ἡδονὴν τῆς ψυχῆς του, ὅτε τὸ ἐσπέρας, εἰς συναναστροφὰς ἐπισήμων ἀνδρῶν, προηγγέλλετο «ὁ πρέσβης τῆς Ἑλλάδος». - Ἐλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης ἦτον ἄνανδρος, ὠφέλιμος εἰς τὸ προσκύνημα· τὸ ἐμπόδισε. - Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἀμνηστευθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἔγινε τελετὴ καὶ οἱ ἀμνηστευθέντες ἔπρεπε νὰ δώσουν ὄρκον, ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ὥραν τοῦ ὄρκου, στρέφων βλέμμα στερεὸν εἰς τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως εἶπεν: «ἐμεῖς μόνοι θὰ ὀρκισθοῦμεν;», τότε αὐτὸς ἀπεκρίθη «καὶ ἐμεῖς!». - Ἐνας Στερεοελλαδίτης ἔλεγεν, ὅτι ὁ Σαμουὴλ ὁ Καλόγηρος τοῦ Σουλίου ἔλεγεν ὡς προφητείας πολλά, τὰ ὅποια ἐν μέρει καὶ ἐκπληροῦνται. Ἐρωτηθεὶς ὁ μακαρίτης πῶς τὸ ἐξηγεῖ, ἀπεκρίθη χαμογελῶν: «Ὁ Σαμουὴλ ἦτο βέβαια μαγνητισμένος».

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1835 ἤκουσα τὸν μακαρίτην Ζ.... νὰ ἀπαριθμεῖ, ὡς βοηθητικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ἡμερον Κυβέρνησιν τοῦ Βελῆ Μπέη, ἥτις ἄφησεν εὐτυχία (ὁ Βελῆ πασὰς ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἑλλήνας φοβισμένους ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν), τὸν χαλασμόν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Παπαρρηγοπούλου ὡς ἐταιριστοῦ. Ἔως ὅπου ἦλθεν ὁ Ὑψηλάντης, ἔλεγεν, ἦτον ἄκρα ὁμόνοια· ἦτον ἀδυνάτου νοός· ἔβαλε διχόνοιαν μεταξὺ ἀρχόντων καὶ πολεμικῶν· ἐπροτιμοῦσε τοὺς δευτέρους. - Ὁ Κυβερνήτης, ἔλεγεν, ἐκέρδισε πολὺ ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατόν του· ἂν ἤκούετο ζωντανὸς εἰς καμμίαν ἄκρα τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε τρέξει ὅλη ἡ Ἑλλὰς νὰ τὸν προσκυνήσει.

Ὁ Στρατηγὸς Γ.... μοῦ εἶπεν, ὅτι φοβούμενος μήπως ὁ στρατηγὸς Κίτσος Τζαβέλας κακοπάθει ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῆς ἐπταμελοῦς διοικήσεως, τὰ ὅποια ἐπῆγαιναν ἐναντίον του εἰς Πάτρας, ἐβίασε πολὺ καὶ ἔπεισε τὸ Γέρο Κολοκοτρώνην, ὅστις ἐπέμενε νὰ μὴ θέλει νὰ κάμει προκηρύξεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐφάνερωνεν, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἐπταμελῆ διοικητικὴν ἐπιτροπὴν.

Ἦκουσα ἀπὸ τὸν Νικηταρᾶν τὰ ἐξῆς: Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἕνας τσομπάνης ἀποκοιμήθη ἀπὸ τὴν λύπην του, ὁ λύκος τοῦ ἔφαγε τὰ πρόβατα: «Καλὰ ἔκαμε· τώρα ὅπου ἐχάθη καὶ ὁ σκύλος, ἂς τὰ φάγει· ἂν δὲν τᾶτρωγεν αὐτός, ἄλλος θὰ τᾶτρωγε».

Ἦκουσα ἀπὸ τὸν κύριον Π..... ποτὲ ὑπάλληλον τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ Νησι τῆς Καλαμάτας, ὅτι ὁ Κυβερνήτης εἶπεν εἰς τοὺς Μανιάτας: «Ἐγὼ εἶμαι θυρωρός, φυλάττω τὴν παρθένο (ἐννοοῦσε τὴν Ἑλλάδα), ἔχω χρεῖα τῆς συνδρομῆς σας, δὲν φθάνω μόνος· ἡ παρθένος ἔχει πολλοὺς ἐραστάς».

Τὰ ἔλεγεν εἰς Μανιάτες, καὶ Μανιάτες ἐσκότωσαν τὸν νυμφίον εἰς τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας! - Ὁ Κυβερνήτης ἦτον λυτρωτὴς τοῦ λαοῦ, τῆς φυλῆς, ἀλλ' ὁ λαός, ἡ φυλὴ δὲν ἐστάθη λυτρωτῆς του. Παράδειγμα ὁ τσομπάνης καὶ οἱ Πετρομπέηδες. Ὁ τσομπάνης ἀμέριμνος, ὡς φαίνεται, ἀφήνει καὶ ὁ λύκος τοῦ τρώει τὸν σκύλο, ἔπειτα ἀντὶ νὰ τροχίσει τὸ σπαθί του, νὰ πάρει τὸ τουφέκι του, νὰ κυνηγήσει τοὺς λύκους, νυστάζει, τοῦ ἔρχεται ὕπνος, κοιμᾶται καὶ πλακώνει ὅλο τὸ κοπάδι τῶν λύκων καὶ τοῦ τρώει καὶ τὰ ἐπίλοιπα πρόβατα.

Οἱ Πετρομπέηδες πᾶνε μακρύτερα· σκοτώνουν καὶ τὸ φύλακα, τὸ θυρωρό, τὸν Μεσσία, ἢ διὰ νὰ μὴ πειραχθεῖ ἡ ὀρθοδοξία κανενός, τὸν προφήτην τρίτης, τετάρτης τάξεως. Μεσσίας ὅμως εἶναι ὁ μεσίτης τῆς καλῆς ιδέας, ποὺ σμίγει γῆν καὶ οὐρανόν, ποὺ ἀνοίγει τὰ μάτια τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ ἄνοιγε ὁ Κυβερνήτης;

Εἰς τὰ 1828 εἰς τὴν Αἴγινα ἐπῆγε ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸν Κυβερνήτη. Ἐφόρεσε τὴ λαμπρότερη ἐνδυμασία του, βουτηγμένη εἰς τὸ μάλαμα· ἐγελοῦσαν τὰ φορέματά του, ἐγελοῦσε ἡ καρδιά του, διατὶ ὁ νέος εἶχε κλίσιν πρὸς τὸν Κυβερνήτην· τὸν ἐδέχθη αὐτὸς ὡς πατέρας τὸν υἱόν, ἀλλὰ τοῦ εἶπε: «Δὲν σ' ἐπαινῶ διὰ τὰ φορέματά σου καὶ πρὶν πατήσω τὰ χρώματα τὰ Ἑλληνικά, καὶ ἀφοῦ ἦλθα καὶ εἶδα τὸ ἐβεβαιώθηκα, εἶναι καιροὶ ποὺ πρέπει νὰ φοροῦμεν ὅλοι ζώνη δερματένια, καὶ νὰ τρώμεν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριο· - εἶδα πολλὰ εἰς τὴν ζωὴν μου, ἀλλὰ σὰν τὸ θέαμα ὅταν ἔφθασα ἐδῶ εἰς τὴν Αἴγινα, δὲν εἶδα τι παρόμοιο ποτέ, καὶ ἄλλος νὰ μὴν τὸ ἰδεῖ· προεἶδα μεγάλα δυστυχήματα διὰ τὴν πατρίδα, ἃν ἐσεῖς δὲν θὰ εἴσθε σύμφωνοι μαζί μου καὶ ἐγὼ μὲ σᾶς. «Ζήτω ὁ Κυβερνήτης, ὁ σωτήρας μας, ὁ ἐλευθερωτὴς μας», ἐφώναζαν γυναῖκες ἀναμαλλiάρες, ἄνδρες μὲ λαβωματιῖς πολέμου, ὀρφανὰ γδυτά, κατεβασμένα ἀπὸ τὲς σπηλιές· δὲν ἦτον τὸ συναπάντημά μου φωνὴ χαρᾶς, ἀλλὰ θρήνος· ἡ γῆ ἐβρέχετο ἀπὸ δάκρυα· ἐβρέχετο ἡ μερτιά καὶ ἡ δάφνη τοῦ στολισμένου δρόμου ἀπὸ τὸν γιालὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀνατρίχιαζα, μοῦ ἔτρεμαν τὰ γόνατα, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ ἔσχιζε τὴν καρδίαν μου· μαυροφορεμένες, γέροντες, μοῦ ἐζητοῦσαν νὰ ἀναστήσω τοὺς ἀπεθαμένους τους, μανάδες μοῦ ἔδειχναν εἰς τὸ βυζὶ τὰ παιδιὰ τους, καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ τὰ ζήσω, καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἀπέμειναν παρὰ ἐκεῖνα καὶ ἐγὼ, καὶ μὲ δίκαιο μοῦ ἐζητοῦσαν ὅλα αὐτά, διότι ἐγὼ ἦλθα καὶ ἐσεῖς μὲ προκαλέσατε νὰ οἰκοδομήσω, νὰ θεμελιώσω κυβέρνησιν, καὶ κυβέρνησις καθὼς πρέπει, ζεῖ, εὐτυχεῖ τοὺς ζωντανούς, ἀνασταίνει τοὺς ἀποθαμένους, διατὶ διορθώνει τὴν ζημίαν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀδικίας· δὲν ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ζεῖ τὸ ἔργον του, καρποφορεῖ, ἃν ὁ διοικητὴς εἶναι δίκαιος, ἃν τὸ κράτος ἔχει συνείδησιν, εὐσπλαγχνίαν, μέτρα σοφίας. Δύναμαι νὰ κάμω ἐγὼ ὅλα αὐτά, καὶ νὰ δικαιολογήσω τὴν παντοχὴν τοῦ κόσμου; δύναμαι νὰ πράξω μηδέν, χωρὶς τὴν σταθερὰν ὁμοφροσύνην τῶν πρώτων τοῦ τόπου; δὲν εἶναι κίνδυνος, ὅτι τὰ ἀγαθοεργήματά τους εἰς τὸν ἀγῶνα ἔχυσαν πλησμονὴν ὀρέξεων, ἀπαιτήσεων εἰς τὰ στήθη τους; - πλησμονὴ ἀφιλίωτη μὲ τὸ γενικὸ καλὸ, μὲ τὸ κύρος τῆς ἐξουσίας καὶ μὲ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ· ἃν εὐρεθῶμεν εἰς ἀντιλογίαν, ἀντίμαχοι εἰς τὸ φρόνημα, ποῖος θὰ μονομερήσει; ἐγὼ ἢ ἐκεῖνοι; - Ὑιὲ τοῦ Μαυρομιχάλη, διὰ νὰ μὲ τιμήσεις ἦλθες εὐμορφοστολισμένος, τὸ ἐννοῶ καὶ σὲ ἀγαπῶ, ὅθεν καὶ σοῦ ἀνοίγω τὴν καρδίαν μου. Ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα σας ἓνας ὁμογενὴς περισσότερος, δὲν ἤφερα ξένους ὀπλοφόρους, συνοδεῖάν μου ἔχω μόνον τὴν πειθῶ, τὸ φίλεργον καὶ τίμια γηρατεῖα· ὅχι ἐσὺ ποὺ εἶσαι νέος, ἀλλὰ οἱ πλέον, πλέον γέροντες δὲν ἔχετε γνώση λευκαμένην ἀπὸ παλαιότητα καιροῦ. Ὡς ψάρι εἰς τὸ δίκτυ σπαράζει εἰς πολλοὺς κινδύνους ἀκόμη ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία. Μοῦ ἐδώσατε τοὺς χαλινούς τοῦ κράτους· τίνος κράτους; μετροῦμε εἰς τὰ δάκτυλα τὴν ἐπικράτειάν μας, τ' Ἀνάπλι, τὴν Αἴγινα, Πόρον, Ὑδραν, Κόρινθον, Μέγαρο, Σαλαμίνα. Ὁ Ἰμβραϊμης κρατεῖ τὰ κάστρα καὶ τὸ μεσόγειον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κιουτάγιας τὴν Ρούμελη, πολλὰ νησιά βασανίζονται ἀπὸ αὐτεξούσιον στρατιώτην καὶ ἀπὸ πειρατεῖαν, τὰ δύο μεγάλα καράβια σας, εἶναι ἀραμμένα ξαρμάτωτα εἰς τὸν Πόρο, ἡ Ἀθήνα ἔφαγε πέρουσι τοὺς ἀνδρειότερους τῶν Ἑλλήνων. Ποῦ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ἔθνους; Ἀκούω, ἐπουλήσατε καὶ τὴν δεκατιὰ τοῦ φετεινοῦ ἔτους, πρὶν ἀκόμα σπαρθεῖ τὸ γέννημα· ὁ τόπος εἶναι χέρσος, σπάνιοι οἱ κάτοικοι, σκόρπιοι εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ σπήλαια· τὸ δημόσιον εἶναι πλακωμένον ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες χρέος, ἄλλα τόσα ζητεῖτε οἱ στρατιωτικοί, ἡ γῆ

εἶναι ὑποθηκευμένη εἰς τοὺς Ἀγγλους δανειστάς· ἀνάγκη νὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν μὲ τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν, ὡς θὰ τὴν ἐλευθερώσωμεν καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα τοῦ Κιουτάγια καὶ τοῦ Αἰγυπτίου. - Δὲν λυποῦμαι, δὲν ἀπελπίζομαι· προτιμῶ αὐτὸ τὸ σκῆπτρο τοῦ πόνου καὶ τῶν δακρύων, παρὰ ἄλλο· ὁ Θεὸς μοῦ τό 'δωσε, τὸ παίρνω, θέλει νὰ μὲ δοκιμάσει· εἶμαι ἀπὸ τὴν φυλὴν σας· εἰς ἓνα μνημεῖον μαζί μὲ σᾶς θὰ θαφτῶ· ὅ,τι ἔχω, ζωὴν, περιουσίαν, φιλίες εἰς τὴν Εὐρώπην, κεφάλαια γνώσεων, ἀποκτημένα ἀπὸ τόσα θεάματα καὶ ἀκροάματα συμβάντων τοῦ κόσμου τῆς ἡμέρας μου τὰ ἀφιερώνω εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, ἧς ὑψώσωμεν τὸ μεγαλεῖον της, ὥστε ὅποιος θελήσει, δυσκόλως νὰ τὸ ταπεινώσει, στερεωμένο εἰς ρίζες ἀρετῆς εἶναι ἀκαταμάχητον. Ἐκάμετε ἔργα πολεμικὰ ἀθάνατα. Βασιλεῖς καὶ ἔθνη σᾶς ἐπαίνεσαν, ἀλλὰ πίστευσέ μου, διὰ πολυετίαν ἀκόμη ἢ ζώνη τοῦ προδρόμου πρέπει νὰ εἶναι στολισμός μας, ὅχι χρυσοῦφαντη χλαμύδα. Ὡς οἱ παλαιοὶ ἥρωες ἢ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ φυτεύωμεν δένδρα, νὰ ἀνοίγωμεν δρόμους νὰ παλεύωμεν μὲ τὰ θηρία τοῦ δάσους, νὰ δέσωμεν τὴν κοινωνίαν μας μὲ νόμους συμφώνους μὲ τὸ ἔθνος μας· οὔτε ὀπίσω, οὔτε ἐμπρὸς τοῦ καιροῦ μας· μὴ μοῦ ζητεῖτε ζωγραφίες πολυτίμες εἰς οἰκοδόμημα ἀκόμη ἀτελείωτον. Μέτρο καὶ ἄστρο εἰς δεινὰ Ἑλληνικὰ θεραπεία Ἑλληνική. Μὲ τὸ στόμα μας, ὅχι ὡς οἱ χειρουργοὶ τῆς Εὐρώπης κόφτοντας, ἀλλὰ μὲ τὸ στόμα μας νὰ βυζαίνομεν τὸ ἔμπυο τῆς πατρίδος μας, διὰ νὰ τὴ γιάνωμεν.

Ἄν δὲν μᾶς ἀποστραφεῖ ὁ Μεγαλοδύναμος καὶ ἀξιωθοῦμε τὴν εὐλογίαν του, τὰ ἀκροθαλάσσιά μας θὰ στολισθοῦν ἀπὸ εὐμορφες πολιτεῖες, ἢ σημαῖα ἢ Ἑλληνικὴ θὰ δοξάζεται εἰς τὰ πελάγη, ἡμερὰ δένδρα θὰ ἀνθίζουν εἰς τὰ ἄγρια βουνά, καὶ οἱ ἐρημιές θὰ πληθύνουν ἀπὸ κατοίκους - καὶ ὅχι εἰς τὲς ὄψιμες ἡμέρες τῶν ἀπογόνων ὅσα σοῦ προλέγω, ἀλλὰ ἐσὺ θὰ τὰ ἰδεῖς πού 'σαι νέος, θὰ ζήσεις καὶ θὰ γεράσεις. Ἐνα μόνον φοβοῦμαι πολὺ καὶ μὲ δέρνει ὑποψία, τρέμω τὴν ἀπειρίαν σας. Ἄν ἡ νέα κυβέρνησις τύχη νὰ συγκρουσθεῖ μὲ συμφέροντα ξένων δυνάμεων - ἐπειδὴ κάθε τόπος ἔχει χωριστὰ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς του, τὸν νόμον τῆς εὐτυχίας του, - ἂν πλανηθεῖ ὁ ἑλληνισμός σας καὶ σηκωθεῖ σκοτάδι μεταξὺ μας, ὥστε ἐσεῖς νὰ μὴ διαβάσετε εἰς τὴν καρδίαν μου, θολωθοῦν καὶ μὲ οἱ ὀφθαλμοί, ποῖος ἡξεύρει;... ποῦ θὰ πᾶμε, τί θὰ γενοῦμε; Ἐτινάξετε τὸ καβούκι τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλ' οἱ πλεκτάνες τῆς διπλωματίας ἔχουν κλωστὲς πλανήτριες, φαρμακερές, κλωστὲς θανάτου, ἄφαντες, καὶ ἐσεῖς δὲν τὲς ἐννοεῖτε. Κατεβαίνω πολεμιστὴς εἰς τὸ στάδιον, θὰ πολεμήσω ὡς Κυβέρνησις, δὲν λαθεύομαι, τὸν ἔρωτα τῶν προνομίων ποῦ εἶναι φυτευμένος εἰς ψυχὰς πολλῶν, τὰ ὄνειροπολήματα τῶν λογιωτάτων, ξένων πρακτικῆς ζωῆς, τὸ φιλύποπτο, κυριαρχικὸ καὶ ἀνήμερον ἀλλοεθνῶν ἀνδρῶν. Ἡ νίκη θὰ εἶναι δική μας, ἂν βασιλεύει τὴν καρδίαν μας, θεὸς ζηλότυπος, μόνον τὸ αἶσθημα τὸ Ἑλληνικόν· ὁ φιλήκοος τῶν ξένων εἶναι προδότης.

Εἶθε οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος νὰ εἶναι βοηθοὶ μου καὶ πρῶτος ἐσύ. Μὴ φορεῖς πολυτελῆ φορέματα ἀταίριαστα μὲ τὴν ἔνδειαν τῶν πολλῶν καὶ κεφάλαιο θαμμένο, ἀχρησίμευτο· ἢ ἀφορμή, ἢ ἀπόκτησίς του, κακῶν ὀρέξεων καὶ πράξεων· μὴ θέλεις ἄλλο στολίδι καὶ καύχημα, εἰμὴ ὅτι εἶσαι ἀπὸ οἰκογένεια δοξασμένη, ποῦ τόσο ἔχυσε αἷμα ἀνδρειωμένο διὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος».

Ὁ φιλαλήθης διηγητὴς τῆς συνομιλίας τοῦ Κυβερνήτου μὲ τὸν Μαυρομιχάλη, μοῦ ἐπρόσθεσε ἀκόμη, ὅτι σμίγοντας ὁ νέος τὴν ἡμέραν ἐκείνην φίλον του, τοῦ εἶπε: «Σήμερον ὁ Κυβερνήτης μὲ ἔκανε νὰ ἐντραπῶ». Θεία ἐντροπή, θυρωρὲ πολλῶν ἀρετῶν! Διατὶ νὰ μὴν προφυλάξεις τὸν Γεώργιο Μαυρομιχάλη τὶς 27 Σεπτεμβρίου, καὶ ἀντὶ νὰ σκύψει νὰ φονεύσει τὸν ἄνδρα, νὰ ἤθελε σκύψει νὰ τοῦ φιλήσει τὸ χέρι! ἄξιζαν τὰ χέρια τοῦ πατρός του! Πλοκὴ σκοτεινὴ τῶν ἀνθρωπίνωνπραγμάτων ἢ συνείδησις

τῶν Ἑλλήνων ἃς ὁμολογήσει, ποῖος ἦτον μᾶλλον ἐραστὴς τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, ὁ φονευμένος, ἢ οἱ σύμβουλοι τοῦ φόνου; Ποῖοι οἱ σύμβουλοι; Κριτὴς Θεὸς τοὺς γνωρίζει. - Δὲν ἐσέβeto, δὲν ὑπολήπτετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων; Ἀλλὰ τὴν ἀντιμάχετο μόνον εἰς θελήματα μὴ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ μὲ τὰ δίκαια τῆς κοινότητος.

Βλασφημία ἐναντίον τοῦ πνεύματος ἦτον ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν βλάσφημον ἁμαρτίαν δὲν εἶναι ἄλλη χειρότερη καὶ ἀενάως τιμωρούμενη. Δὲν εἶναι τὸ πνεῦμα ποὺ ἐγέννησε, σώζει καὶ φιλιώνει τὰ πάντα, πηγὴ ὑγείας καὶ κάλλους, σύνθρονος Θεοῦ. Καταστρέφεται ἡ κτίσις, μαινίνεται ἡ κοινωνία, ἂν λείπει ἡ ἀγιοσύνη τοῦ πνεύματος. Παραστάτης τῆς χάριτος τοῦ νοῦς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαινέθη ἀπὸ εἰδήμονας ὁ τριετὴς Κυβερνήτης! Ἦλθε εἰς τὰ 1828, ἐφονεύθη εἰς τὰ 1831. - Σύντομον, αἰφνίδιον ἔργον ὁ σκοτωμὸς ἀόπλου ἀνδρός· φιλὴ ἢ κλωστή, τὸ μαχαίρι κοφτερό, ἀλλὰ δυσκολοκατόρθωτον νὰ λούσεις τὴν ἀνομίαν, νὰ ἀφανίσῃς τὴν δυσφημίαν, νὰ ἀποφύγῃς τὰ βασανιστήρια τῆς τιμωρίας. Καὶ ὁ ἄψυχος κόσμος μάχεται συχνά, ἐκδικητὴς τοῦ ἀθώου αἵματος· σὲ καταποντίζουν οἱ βροχὲς καὶ τὰ χαλάζια τοῦ οὐρανοῦ, - σὲ τιμωρεῖ τὸ σπαθί τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ὡς μνημεῖον καθαρισμοῦ, ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ, εὐγνωμοσύνης, ἐψήφισεν ἀνδριάντα εἰς τὸν Κυβερνήτην καὶ δὲν τοῦ ἔγινε ἀκόμη· μὴ κάμετε, μὴ τοῦ στήσετε τὸν ἀνδριάντα· ὥρες ὥρες θὰ βλέπομε νὰ ἀνοίγουν οἱ πληγές του, νὰ τρέχουν αἷμα· ἴδρωτα καὶ αἷμα θὰ ρέει τὸ μαρμαρένιο ἄγαλμα· καὶ ξεύρετε πότε; ὅταν ἡμεῖς μὲ τόσῃ ἐλεεινότητᾳ ἐσωτερικῇ, καὶ ἐξωτερικῇ ἀνυποληψίαν, παλληκαρευόμεθα νὰ πάρομε κάστρα, χῶρες καὶ βασιλεία, καὶ ἂν συνείδησις καὶ ἀλήθεια μᾶς ξετυφλώνει τὰ μάτια, τότε ἀλλάζομε φύλλο καὶ ὑπερήφανοι νὰ ζητοῦμε διακονίαν ἀπὸ ξένους δυνατοὺς. - Αὐτὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔμφορονος ἀνδρός εἶναι μαρτύριον βαρύτερον ἀπὸ τὸ μολύβι τῶν Μαυρομιχαλαίων. - Τινὲς λέγουν, καὶ δὲν ἐκστράτευσε ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μακεδονίας μὲ μόνον 35 χιλιάδες στράτευμα καὶ μὲ μισὸ ἑκατομμύριον φράγκα καὶ ἐθριάμβευσε τὴν ἀπέραντον βασιλείαν τῶν Περσῶν; Ναί, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἔχομεν, πνεῦμα· δὲν ἐννοῶ πνεῦμα διαστροφῆς, φθόνου, φόνου, διχονοιῶν, πνεῦμα ρηχὸ ἀτεχνίας, διατὶ ἀπὸ τέτοια πνεύματα εἴμεθα πνευματωδέστατοι· ἀλλὰ πνεῦμα συνέσεως, μεγαλοφυχίας. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε εἰς τὰ φυλλοκάρδιά του τὴν λατρείαν τῶν παλαιῶν ἡμερῶν καὶ πόθον δόξης· ὅθεν εἰς τὲς πεδιάδες τῆς Τρωάδος ἔστησε γυμνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἔσυρε χορὸν μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς του, γύρω εἰς τοὺς τάφους τῶν ἡρώων, καὶ ἐμακάριζε τὸν Ἀχιλλέα, διατὶ ἔλαβε Ὅμηρον ἐπαινέτην, καὶ ὡς ἓνας τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἐπολεμοῦσε εἰς τὲς μάχες, εἶχε τὴν σοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ποιήσιν τοῦ Πινδάρου εἰς τὰ ἔργα του. - Τὸ ἱερὸ θεμέλιον τῆς μεγάλης ιδέας ἔσταινε μὲ ἀλήθειες ὁ ἀτυχὴς τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ἥμισυ τριετίας του ἐκινούσε εἰς τὴν ἐπικράτειαν στράτευμα ἐντόπιον δεκατρεῖς χιλιάδες, καὶ πέντε χιλιάδες τακτικὰ, καὶ πενήντα ὀκτὼ καράβια τοῦ πολέμου, καὶ ἐδημιούργησε εἰς τὸ στενὸ τῆς ὥρας τὸ στρατιωτικὸ σχολεῖον εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν εἰς τὸν Πόρον, καὶ ναυπηγεῖον καὶ ἀγροκήπιον, καὶ τὸ Γυμνάσιον εἰς τὴν Αἴγινα, καὶ ἀλληλοδιδασκτικὰ διὰ τὸν λαὸν παντοῦ, φτερὰ ὀσίων ἐλπίδων, καὶ εἰς τὰ χέρια τοῦ ὁποίου τὸ δάνειο θὰ ἀνθίζε, ὡς ἀνοιξὴ καλῆς χρονιάς. Ὁ θεμελιωτὴς τῶν Εὐελπίδων δὲν προόριζε τὸ σπαθί τῶν φιλοπολέμων καὶ εὐπατρίδων νέων, ἀκονισμένο ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην νὰ κοιμᾶται εἰς τὴν θήκην του, ἀλλὰ κράτος ἐσωτερικῶς εὐτυχισμένο, τότε καὶ ὡς ἐκ θείας μοίρας δοξάζεται ἐξωτερικῶς, κρατεῖ ψηλὰ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν, καὶ τὴν φέρει νικητρίαν εἰς τὸν κόσμον.

Σοφὴ ἡ τέχνη καὶ ἡ πρόνοια τοῦ ἀνδρὸς ὡς ὅλων τῶν ἀξίων ἀνδρῶν· ἡ 27 Σεπτεμβρίου ἐτσάκισε τὸν φιλόπατρι τεχνίτην, τὸν ἄμισθον ἐργάτην καὶ μετὰ θάνατον ἐδοκιμάσθη καὶ ἐμαρτυρήθη ἐντελέστερα τὸ προορατικὸ του.

Νυμφίος τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ πνεῦμα, ὅταν αὐτὸς ὁ νυμφίος συζευχθεῖ μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη, τὰ σκῆπτρα τῆς φιλοσοφίας βασιλεύουν τὸν κόσμον, κρατούμενα ἀπὸ χεῖρια Ἑλληνικά· ὅταν, μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, φθάνομεν τροπαιοφόροι ἕως εἰς τὸν Γάγγη ποταμόν· - ὅταν πάλε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κάμει διαζύγιον ἀπὸ τὸν εὖμορφον νυμφίον τῆς καὶ σκοταδιάζει ὁ ἥλιος τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τότε ἡ αἰχμαλωσία τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ εἰς μελίσσι βαρβάρων τῆς Δύσεως, καὶ εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, καί, διὰ νὰ μὴ μακρολογῶ τὸ πικρὸν ἡμερολόγιον τοῦ διαζυγίου, εἰς τὰς ἡμέρας μας καίμε τὰ καράβια μας εἰς τὸν Πόρο μὲ δαυλὸ Ἑλληνικόν, σκοτώνομε τὸν Κυβερνήτη, σέρνομεν ὡς ἐγκληματίαν προδοσίας τὸν Κολοκοτρώνη εἰς τὴ γκιλοτίνα, καὶ ἀράζομε τὸν Πάρκερ εἰς τὰ Ἀμπελάκια.

Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ λυτρώσει πρέπει νὰ τὸ δοξολογεῖς καὶ νὰ τὸ ἀσπάζεσαι ὡς τὰς εἰκόνες τῶν Ἀγίων εἰς τὰς Ἐκκλησίες.

Τὸν μακαρίτην Ἰωάννην Καποδίστριαν δὲν ἀντεπληρώσαμεν μὲ πνεῦμα, ὥστε νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ συνδοξασθοῦμεν ἐμεῖς καὶ ἐκεῖνος.

2. ΔΙΗΓΗΣΗ ΝΙΚΗΤΑΡΑ

Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα χωριὸ Μεγάλῃ Ἀναστάσοβα ἀπεδῶθε ἀπὸ τοῦ Μυστρά πρὸς τὴν Καλαμάτα. Ὁ προπάππος μου ἦτον προεστὸς καὶ ὁ πατέρας μου ἔφυγε 16 χρονῶν καὶ ἐπῆγε μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ρούσικα στὴν Πάρο καὶ ἦτον πολεμικός. Τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὴν Μονοβασιὰ μαζὶ μ' ἓνα ἀδελφὸ μου καὶ μ' ἓνα κουνιάδο μου.

Ἀπὸ 11 χρονῶν μαζὶ μὲ τὸν πατέρα μου ἔσερνα ἄρματα.

Ἐτουφέκισα ἓνα Τοῦρκο στὸ Λιοντάρι. Ὁ Τοῦρκος ἦτον κλέφτης καὶ ἦτον μὲ τὸν γέρο Κολοκοτρῶν - Κλέφτες ἐκεῖνοι, ἡμεῖς ἄρματολοί.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο 18 χρονῶν.

Ἀφοῦ σκοτώθηκε ὁ Ζαχαριάς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς συμβιβάζει τοὺς ἐχθρευμένους κλέφτες καὶ πάγει εἰς Κορφοὺς. Ὁ Ζαχαριάς ἦταν στύλος τῶν κλεφτῶν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὁμιλεῖ μὲ τὸν Μοτσενίγο εἰς Κορφοὺς καὶ μὲ τὸν Μπενάκη κάμνει ἀναφορὰς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Εἰς τὴν Ζάκυνθον τότε πάγω, γραφόμεθα εἰς τὰ στρατεύματα ὡς 5.000. Τότε ἤμουν... Πᾶμε στὴν Νεάπολη. Εἴμεθα 15 χιλ. νὰ πᾶμε στὴν Ρώμη. Ἐτσακίσθηκε ὁ Αὐτοκράτορας ὁ Ροῦσος εἰς τὸ Ἀούστερλιτς. Μᾶς κυνηγοῦν οἱ Γάλλοι. Ἐπιστρέφομε. Τότενες οἱ κλέφτες ἐχαλάσθηκαν, ὁ Γέρος ἐγλύτωσε. Ὑπάγω μὲ τὸν Γέρο Κολοκοτρῶν εἰς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη.

Ἐπῆγαμε εἰς τοὺς Κορφοὺς, πᾶμε στοὺς Τσάμηδες στὴν Τσαμουριά. Εἴχαμε συνωμοσίαν νὰ φέρουμε στρατεύματα στὴν Πελοπόννησον νὰ χτυπήσωμεν τὸν Βελή πασά. Εἴμεθα ἀκουσμένοι μὲ τὸν Δονζελώτ.

Ὅταν εἴμεθα στὴν Ἀγία - Μαύρα πηγαينάμενοι στὴν Ζάκυνθο νὰ ἐνωθοῦμεν καὶ ἔπειτα νὰ πᾶμε στὴν Γαστούνη, οἱ Ἀγγλοὶ παίρνουν Ζάκυνθον Κεφαλ.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον οἱ δικοὶ μας, πατέρας μου, Πετιμεζᾶς, Κολοκοτρῶνης, ἐμπῆκαν εἰς τὴν δούλευσιν τὴν Ἀγγλικήν. Ἡμεῖς ἀπελπισθήκαμε. Ὁ πατέρας μου μοῦ ἔστειλε ἓνα γράμμα.

Τί μοῦ λέγει ὁ Γέρο Κολοκ., ὅταν ἐνόμιζε ὅτι θὰ πάρουν πριζονέρηδες τοὺς ἰδικούς μου τοὺς Πελοποννησίους. Ὁ Πομόνης μοῦ φέρνει τὸ γράμμα εἰς τὴν Ἀγίαν Μαύραν. Ἐβγήκε φωνὴ ὅτι οἱ δικοὶ μας ἐπιάσθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ζάκυνθον ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς πᾶνε εἰς Μάλτα - Πᾶμε μοῦ εἶπε ὁ Γ.Κ. (1) νὰ πέσωμε εἰς ἓνα καράβι ἀγγλικό, θὰ μᾶς πάρουν καὶ ἔτσι πᾶμε καὶ ἐμεῖς εἰς τὴν Μάλτα. - Βλαστήμα τους, τοῦ εἶπα. Τοῦ ἔδειξα τὸ γράμμα ἀπὸ Ζάκυνθον καὶ τὸ ἔκαψα.

Λέμε εἰς τὸν Καμοὺς νὰ πᾶμε στὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ μὴ πεθάνει εἰς ξένον τόπον ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης. Τὸ ἔχουν ἁμαρτία οἱ Τοῦρκοι νὰ πεθάνουν εἰς σύνορα χριστιανικά. Τὸ λέγει ὁ νόμος, ἡ πίστις τους.

Πᾶμε εἰς τὴν Ζάκυνθον μὲ τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη. Ἀπατήσαμεν τὸν Καμοὺς.

Ἐμπῆκαμε εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Γέρος δὲν ἐμπῆκε τῆς γραμμῆς, ἐγὼ ἐμπῆκα σὰν ἀξιωματικὸς βολοντάριος.

Κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα ἐπιστρέφομε εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα γιὰ νὰ τὴν πάρουμε. Οἱ Σουλιῶτες ἐβγῆκαν σὲ κάτι βουνὰ καὶ μιλοῦν μὲ τὸν Γέρο. Ἡμεῖς πολεμήσαμε 16 χρόνους, δὲν καταδεχόμεθα, θὰ πολεμήσουμε ὅχι σὰν ἐσᾶς ποὺ δὲν ἐρρίξατε ἓνα τουφέκι στὴν Ζάκυνθο. Κολ.: Θὰ πολεμήσουμε καὶ θὰ τιμήσωμεν τὸν βασιλέα μας.

Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐβγάλαμε ἀπὸ τὴν θέσιν τοὺς τοὺς Ρουμελιῶτες καὶ Φραντσέζους. Ἐπήραμε τὴν Γύρα μὲ ρεσάλτο.

Ἐπειτα ἐπήγαμεν στὴν Μεσσήνα. Ὁ Τζούρτζ ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν Ἀγγλία νὰ κάμει νέο ρεγκιμέντο.

Ὅταν ἐστάλθη ὁ Ναπολέων στὴν Ἑλβα ὁ Κάμβελ διέλυσε τὸ τάγμα ἀπὸ φθόνον.

Ὁ πατέρας μου μὲ τὸν Ἀναγνώστη, υἱὸς τοῦ Ζαχαριᾶ, πᾶνε στὴ Μάνη διὰ τὸ συμπεθεριό. Συμφωνοῦν. Θέλει πάει στὸ Τσερίγο. Ἀπὸ φουρτούνα πᾶνε στὰ Βάτικα. Ἐγνώριζε ἓνα φίλο Τοῦρκο, νομίζει ὅτι εἶναι αὐτὸς καὶ ἦτον ἄλλος. Τοῦ στέλνει χαιρετίσματα. Τοὺς παίρνουν πρὸς φιλοφροσύνην, τοὺς πιάνουν, τοὺς δένουν.

Ἀπὸ τὸ Τσερίγο στέλνει ὁ Κουμαντάντες. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς σφάζουν, τὸν Ἀναγνώστη, τὸν ἀδελφό μου, τὸν πατέρα μου. Λόγοι τοῦ Γέρου Σταματέλου: Τὰ παιδιὰ εἶναι ἀναστημένα εἰς τὴν Φραγκιά, ἐγὼ ἔκαμα καλὰ καὶ κακὰ. Νὰ μὲ κόψετε ἐμένα νὰ κάμω χαλάλι τὸ γάλα τῆς μάνας μου, ὅχι τὰ παιδάκια μου.

Εἰς τὸν Ἀναγνώστη τὸν ἐλέγχουν διὰ τὸν πατέρα του. Εἰς τὸν ἀδελφόν μου προβάλλουν ν' ἀλλάξει τὴν πίστιν. Θὰ πάω ἐκεῖ ποὺ πάγει ὁ πατέρας μου. - Κάθισε νὰ σὲ κάμομε Τοῦρκο. Τοῦ δείχνουν τὸν πατέρα του σκοτωμένον. - Γίνου Τοῦρκος. Τὸ παιδί κάμνει τὸν σταυρό του. Ἐγινε ἀπὸ τὸ αἷμα σταυρός. Πῆραν τὰ κεφάλια τοὺς στὴν Τριπολιτσά.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς παραπονιέται ἀπὸ τοὺς Ρούσους εἰς τὸν Καπνίση, ὑπασπιστὴ τοῦ Αὐτοκράτορος, διατὶ νὰ μᾶς παρατήσῃ ἢ Ρουσία. Τώρα μᾶς ἄφησαν οἱ Ἀγγλοι.

Γράφουν στὸν Σανδρίνη νὰ ξεσηκώσουν τὰ ὀνόματά μας. Ἐρχεται ἀπάντηση ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ πᾶμε εἰς τὴν Ρουσία νὰ μᾶς δώσει γῆν, ὅλα τὰ καλὰ, ζῶα καὶ εἰς δέκα χρόνους νὰ ἐπιστρέφομε ὅ,τι μᾶς ἔδωσε. Στέλνομε τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, Χρυσοσπάθη, εὐρίσκουν τὴν Ἐταιρεία. Ὁ Καποδίστριας τοὺς λέγει, σύρτε ὀπίσω, ἐδῶ ζοῦν ἄρκοῦδες, κρούσταλλα πολλὰ. Ἦτον στοχασμὸς νὰ πᾶμε ἀποικίες. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μοῦ λέγει: δὲν ζοῦμε ἐκεῖ. Σχέδια περὶ ἐπαναστάσεως. Νὰ ζήσουμε εἰς βουνὰ μὲ γένεια.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ ἄλλους πᾶνε στὴν Ρουσία· ὁμιλοῦν μὲ τὸν Καποδίστρια.

Φεύγω ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἔρχομαι εἰς τὴν Μάνη καὶ ἀνταμώνω τὸν Χρυσοσπάθη. Ἐγὼ ἐχειροτόνησα τοὺς καλογήρους. Στὰς 18 ἀνταμώνω μὲ τὸν Χρυσοσπάθη.

Εἰς τὸ Μοναστήρι στὲς Καλτεζιὲς ἐνδύθηκα ὡς δοῦλος διὰ νὰ πάγω στὴν Ὑδρα, νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἀναγνωσταρᾶ. Λημεριάζω μὲ τὸν Παπὰ εἰς ἓνα φίλον τοῦ Καλογήρου. Ὅμιλίες μὲ τὸν νοικοκύρη. Ἐκαμες κλέφτης; Ἀγνάντευσα τὴν Τριπολιτζά. Εἰς τὸ Ἄστρος. Βλέπω τὸ Παλαμήδι.

Ἐπήγαμε εἰς ἓνα χωριό· ποῖος εἶσαι; Δοῦλος. Ἐκαμες κλέφτης; Κατὰ ποῦ τοὺς γνωρίζω τοὺς κλέφτες ἐγώ; Ἀπὸ τὲς Καλτεζιῆς πηγαίνοντας εἰς τὸ Ἄστρο ἔβλεπα τὴν Τριπολιτσά. Ἔλεγα πότε νὰ ἐμπῶ μὲ τὸ σπαθί μου. Οἱ Τοῦρκοι ἔλεγαν, ἀνάθεμα τὸ σπίτι σας, τῶν χριστιανῶν. Ἀπὸ τὸ Ἄστρο ἐκοίταζα τὸ Παλαμήδι. Εἶπαν τοῦ Παπᾶ νὰ δώσει ἓνα γρόσι διὰ ἐμέ. Εἶναι δοῦλος. - Δὲν μοιάζει δοῦλος, εἶπε ὁ πατέρας τοῦ Ζαφειρόπουλου. Τὸ ἔδωσε ὁ Καλόγερος τὸ γρόσι, δὲν τοῦ τὸ ἔδωσα, δὲν ἤθελα νὰ δώσω ποτὲ χαράτσι τοῦ Τούρκου.

Ἀναγνωσταρᾶς μὲ τὸν Κιαμέλμπεη. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔχει τὴν προστασία τοῦ Κιαμέλμπεη, ἡμεῖς ὀργανίζομε τὴν Ἑταιρείαν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον περιφέρομαι μὲ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ. Ἐπειτα μὲ τὸν Κολιόπουλο. Ἐπιστρέφω εἰς Ζάκυνθο.

Ὁ Πετρίδης ἐπρόδωκε τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸν Maitland.

Ὁ Κολοκοτρώνης ὑβρίζει κατὰ περίστασιν τὸν Διόγο, ὁ ὁποῖος ἦτον βαλμένος εἰς τὴν Ἑταιρείαν ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάκη. Πάγει καὶ μαρτυράει τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸν Ἀλῆ - πασά. Ὁ Ἀλῆ πασὰς κράζει τοῦ Ἀλεξάκη. Ὁ Ἀλεξάκης τοῦ λέγει εἶναι φαρμασονίες. Ὁ Καλύβας, Θεοδόσης, Δραγῶνας μελετοῦν νὰ σκοτώσουν τὸν Διόγο καὶ τότες αὐτὸς ἔφυγε.

Γραφὴ τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη. Καπεταναῖοι ποῦ διατρίβετε στὰ Ἴονικὰ νησιὰ ἢ σάλπιγγα τῆς Ἑλλάδος πλησιάζει.

Μοῦ λέγει ὁ Γ. Κολοκ. νὰ πᾶμε στὴν Μάνη. Δὲν πῆγα γιατί? (sic).

Πρότασις ἐνὸς δούλου νὰ σκοτώσω ἓνα πλούσιον Τοῦρκον. Νὰ κάμω φουσέκια. Δίδω λόγον τιμῆς ὅτι δὲν σκοτώνω κανένα.

Εἶν' κακά, μοῦ εἶπε, νὰ σκοτώσουμε ἓνα Τοῦρκο πλούσιον εἰς τὸ Τουρκάκι; Τὸ ἔκραξε τοῦ γέρου Κολοκοτρώνη φεύγει. Ἔρχεται ὁ Πάνος καὶ μοῦ λέγει ὅτι τοῦ γράφει ὁ πατέρας του νὰ ἔλθουμε μαζί. Τοῦ εἶπα δὲν μιλῶ μὲ λογιστάτους. Ἔρχεται ὁ πάτερ Ἀνθιμος, μοῦ λέγει, νὰ μὴν πάω νὰ σκοτώσω Τούρκους. Τοῦ ἔδωσα ὑπόσχεση πὼς δὲν εἶχα τουφέκι καὶ ἔτσι ἐγλύτωσε ὁ Τοῦρκος.

Τὸ Φλεβάρη φεύγω ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο.

Ἀνταμώνομαι μὲ τὸν Φλέσσα, τὸν Ἀναγνωσταρᾶ.

Ὅταν ἐβγήκαμε εἰς τὸ Λιοντάρι ἓνας ἀγὰς κράζει τὸν ἀδελφόν μου. - Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου; - Ναί. - Εἶναι ἓνας παλιοχαμένος. - Ὅχι, εἶναι παλληκαρᾶς. - Ὅποτεν ἔλθει, φέρε μου τον νὰ τοῦ ἀνοίγω σπίτι. Τοῦ ἔδωσα ἔπειτα στὴν Τριπολιτσά 5 ρουμπιέδες. - Ποῦ εἶν' τὸ σπίτι ποῦ θὰ μοῦ φτειάσεις; - Τώρα, εἶπε, ὅλα εἶναι δικὰ σου.

Ἀνήμερα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κινουῦμε.

Ὁ Κατζῆς δὲν μᾶς ἔδινε τὰ μπαρουτόβολα· τοῦ τὰ παίρνομε.

Ὁ Ἀρναουτογλῆς κλεισμένος στέλνει τὸν Μπουλούμπαση νὰ ὁμιλήσει μὲ τοὺς καπεταναῖους. Τί λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Πετρούνης.

Τί λέγει ὁ Ἀναγνωσταρᾶς.

Στὸ Λιοντάρι μαζώνω τὸν κόσμον. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Καλαμάτα.

Ὁ Ἀρναουτογλῆς κράζει τὸν Ἀναγνωσταρά. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔλεγε ὅτι τοῦ εἶπε ὁ Καποδίστριας δὲν εἶναι καιρὸς διὰ ἐπανάστασιν.

Μπαϊρακτάρης Μανιάτης. Φλοκάτη του μὲ προβιές. Ὅλος ἐνδυμένος προβιές.

Ὁ Ἀνδριάς μὲ τὴν μουσκέτα μοῦ λέγει νὰ σκοτώσουμε. Χτυπᾷ τὸν Μουράτο, ἐγὼ τοῦ κόβω μὲ τὸ σπαθὶ πέρα πέρα τὰ μοῦτρα. Τὴν θυγατέρα του τὴν πῆρε ὁ Παγώνης. Τὸ βράδυ σμίγουμε εἰς τοῦ Μπέη. Μπουλούμπασης. Ὁ Μπέης λέγει νὰ δίνετε δυὸ φλωριά κάθε σπίτι Τούρκικο. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς εἶπε, μᾶς κάλεσε ἐδῶ ὁ λαὸς ἀδικημένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Προεστούς.

Εἰς τὸ Ἀνεμογδούρι στοῦ Πάπαρη στὴν Ρίζα ἔμασα στρατόπεδο Τριπολιτσῶτες, Μυστριῶτες ἕως 3.000.

Ἕνας Τοῦρκος ἀπὸ τὴν Καρύταινα τιπίλι πάει εἰς τὴν Τριπολιτζά. Συμβούλιο διὰ νὰ ἔβγουν μεντάτι νὰ μᾶς κτυπήσουν στὸ Πάπαρη. Μιὰ γερόντισσα χριστιανὴ τὸ ἀκούει, τὸ λέγει ἐνὸς παπᾶ καὶ μὲ εἰδοποιεῖ. Ἡ γυναίκα ἦτον εἰς τὰ χαρέμια.

Πέμπω εἰς τοὺς ἐδικούς μας, πλὴν δὲν πάει ὁ στελμένος.

Τὸ ἀσκέρι ἀρχίζει νὰ φεύγει. Πῶς ἐμπόδιξα τὴν φυγὴν τους.

Εἰς τὸ Λεοντάρι ἔφτιασα μιὰ βούλα ἀπὸ βολύμι καὶ ἐπάταγα. Εἶχα καὶ τὸν Δημητράκη τὸν Μήντζα, ἤξευρε τακτικὰ τὴν δούλευσιν. Τὸν ἔκαμα ἀγιουτάντε. Ἐγὼ ἤμουν φέλδ μαρεσάλος. Ἐκεῖ εἰς τοῦ Πάπαρη ἀνέβηκα καὶ εἶπα, ἐλᾶτε νὰ ἀσπασθῇτε τὴν ἐλευθερίαν. Ἦλθαν γυναῖκες, κλπ. καὶ ἐφιλοῦσαν τὴν μπαντιέρα. Ἐχώριζα χωριά καὶ τοὺς ἔστελναν καραούλια.

Πηγαίνω εἰς ἓνα χωριό. Βλέπω καὶ πλακώνουν. Ἐγὼ ἔπιασα εἰς ἓνα βουνὸ μὲ τοὺς 60.

Ὁ μακαρίτης ὁ γέρος ἐκοίταζε μὲ τὸ κιάλε. Τὸ στρατόπεδο ἐστερέωσε. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Καρύταινα τοὺς ἄλλους Τούρκους.

Εἰς τοῦ Πάπαρη γενόμεθα 500. Μητροπέτροβας.

Πιάνει μιὰ πλάτη ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης - θὰ σκοτωθεῖ ἓνας σημαντικὸς ἀπὸ ἐμᾶς σήμερα. Οἱ Τοῦρκοι ἐβγήκαν. Κυνηγοῦν τὸν Κυριακούκη καὶ τὸν Ἀντώνη Νικολόπουλο, 71 χρονῶνε 3 ὥρες. Ὁ Ἀντώνης σώνει τὰ φουσέκια· τὰ ἔρριξε ὅλα. Τὸ στερνὸ μὲ τὴν βέργα τὸ ἔρριξε. Ἐπειτα τὸν ἐσκοτώσανε.

Ἐγυρίσαμε καὶ πᾶμε εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Τὴν μεγάλη Λαμπρὴ εἶχαμε 6 - 7 χιλιάδες ἄρνια καὶ ἐψένανε. Ἐρχονται Τοῦρκοι, εἶχαμε γιουρούσια. Εἰς τὸ Βαλτέτσι εἶχαμε φανούς. Περνοῦνε λάθος καὶ βαροῦν 4 τουφέκια. Κινοῦμε μεντάτι εἰς τὰ Βέρβена. Παίρνω καμμιὰ 60νταριά καὶ πάω νὰ τοὺς προῦπαντήσω.

Μᾶς τσάκισαν 60 ποὺ εἴμεθα. Ἐκεῖ ἦταν λαγοὶ καὶ λαγωνικά καὶ ἐγινήκαμε ὅλοι ἓνα.

Ἦτον ὁ Εὐμορφόπουλος. Ἐφούσκωσαν τὰ πόδια του.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς κατορθώνει νὰ στείλει τὸν Ἡλία, τὸν Κυριακούλη νὰ πιάσουν τὸ Βαλτέτσι. - Θέλει εὐρῆτε καὶ τὸν Νικήτα. Ὁ Γ. Κολ. ἦτον στὸ Χρυσοβίτσι.

Δεσποτάδες στὰ Βέρβена ἐδιοικούσανε.

Ἐβγήκαν δέκα χιλιάδες καὶ ἐσφάλισα τοὺς 700 ποὺ ἦτον εἰς τὸ Βαλτέτσι.

Τοὺς ἐβγάλαμε ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι πρὶν γένει ὁ πόλεμος τῶν 700 - Τοὺς ἐπήγαμε ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσά. Τοὺς κατατρέχαμε. Ἀφήκαμε τὴν θέση. Ἐπῆγα εἰς τὸ Λιοντάρι καὶ ἐμιλήσαμε τοῦ Ἀναγνωσταρά. Νὰ πᾶς νὰ ἀπαντήσεις τὸν Κεχαγιά ποὺ ἔρχεται εἰς τὸ Παρθέني. Μὲ ποιὸν θὰ πάγω; Νὰ πάρεις καμμιὰ διακοσαριὰ ἀπὸ τοὺς Λεονδαρίτες. Ἐστείλαμε τὸν ἀδελφὸ μου τὸν Νικόλα. Ἐπήραμε καμμιὰ διακοσαριὰ ἀπὸ τὸ ὄρδι.

Ὁ Γενναῖος ἦλθε. Εἶχε μιὰ τσούπρα. Εἶχε ἔλθει ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον. Εἶπε ὅτι θέλει νὰ ἔλθει καὶ αὐτός. Ἦ ἄνθρωπος, λέγει ὁ ἀδελφός μου. Νὰ πᾶς νὰ εὔρεις τὸν πατέρα σου. Ἐγὼ δὲν σὲ γνωρίζω, εἶμαι μὲ τὸν Νικήτα. Θὰ εὔρουμε τὸν μπελά μας μὲ τὸν μπάρμπα μας. Ἦλθε ὁ Γενναῖος. Πᾶμε νὰ ἀπαντήσουμε τὸν Κεχαγιά. Ἦμουν ἐγὼ ἀρχιστράτηγος. Μᾶς ἔφυγαν οἱ μισοί. Μᾶς ἐφωνάξανε τὰ καραούλια ἀπὸ τὰ Βέρβена. Οἱ Τοῦρκοι ἐμπήκαν εἰς τὰ (1).

Ἐρχόντανε οἱ Τοῦρκοι. Ὅποιος θέλει, ἄς ἔλθει. Ὁ ἀδελφός μου λέγει ἐγώ. Δεύτερος, ἐγώ, εἶπε ὁ Γενναῖος. Τὸ ξεύρει ὁ Νικόλας καὶ κλαίει. Τὸν ἄφησα ἐκεῖ.

Πῶς ἐγλύτωσε ὁ Γενναῖος.

Ἐπήγαμε εἰς τὰ Βέρβена. Ἐβγήκαν μὲ τοὺς σταυρούς, μὲ τὶς εἰκόνες οἱ Δεσποτάδες.

Ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τούρκους στὸν κάμπο.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς λέγει εἰς τὸ Λιοντάρι εἰς τὸν Πετρόβη.

Ὁ Κεχαγιάς ἐπῆγε καὶ ἐπολιόρχησε τοὺς 700 εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ἐκεῖ ἐρώτησε ὁ Κεχαγιάς τὸν Τοῦρκο διὰ τὸν παλαιὸ πόλεμο. Ἀπὸ τὸ Παρθέني βλέπομε τὸν πόλεμο.

Ὁ Κεχαγιάς ἐρωτᾷ ἓνα γέροντα Τοῦρκο περὶ τοῦ πῶς ἐπολέμησαν οἱ παλαιοὶ Τοῦρκοι τοὺς Ἑλλήνες εἰς τὴν πολιορκίαν.

Ὁ λαὸς ἦλθε μὲ λαγοράβδες. Ὅταν ἦτον οἱ προεστοὶ καὶ οἱ 40 ρῶσσοι καὶ 4 κανόνια τοῦ κάμπου.

Ἀλέξης σημαιοφόρος. Οἱ χριστιανοὶ στέλνουν ἓνα γράμμα. Οἱ Τοῦρκοι στέργουν νὰ πᾶνε στ' Ἀνάπλι. Ἐνας γέροντας Ἀρβανίτης, βλέποντας τὲς ράχες ὅχι ἀπὸ πολεμικοὺς γεμᾶτες, γνωμοδοτεῖ νὰ βγοῦν νὰ πολεμήσουν. Β[ι]αίνουσι τζακίζουσι οἱ περισσότεροι. Οἱ Μανιάτες καὶ οἱ Ρῶσοι πολεμοῦν. Οἱ Ρῶσοι σκοτώνονται. Ὁ Ἀλέξης ζώνεται τὴν σημαία λαβωμένος, φεύγει εἰς τὴν Κορώνη. Οἱ Τοῦρκοι πᾶνε κατὰ τὴν Μάνη, πλὴν δὲν ἠμπόρεσαν νὰ προοδεύσουν. Ἐπειτα 4.000 χιλιάδες ἀρβανίτες ἐμπαίνουν. Τότε ἔγιναν οἱ κλέφτες μὲ τὸ ἔμπα τῶν Ἀλβανῶν. Οἱ προεστοὶ ἔμειναν. Ἐπειτα ἦλθε ὁ Καπετάμπεης πασάς.

Εἰς τὸ Βαλτέτσι ἦτον ὁ Κεφάλας, ὁ Κυριακούλης, ὁ Μπεϊζανδές, ἓνας ἀδελφὸς τοῦ Φλέσσα, Μητροπέτροβας, Λιονταρίτες, Μανιάτες, Φαναρίτες.

Δὲν ἐπροφθάσαμε ἡμεῖς νὰ τοὺς χτυπήσουμε, μᾶς εἶδαν ὅμως. Καθένας τῶν Ἑλλήνων ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐσκότωσε 7 ἢ 8. Μήνας Μάης.

Τζασίτης. Ἡ γλῶσσα του, τὰ μάτια του, τὰ αὐτιά του.

Ἀνήμερα τῆς Ἀναλήψεως πολεμοῦμε στὰ Δολιανά. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν ἐκεῖ διὰ νὰ πᾶνε στοῦ Μυστρά, στὸν Ἅγιον Πέτρον εἰς τὸ Ἄργος.

Πᾶμε στὰ Δολιανὰ.

Ἅγιος Λιάς μᾶς γίνηκες καὶ περπατεῖς μέσα στὲς ράχες - εἶπαν μερικοὶ Λαλαῖοι ποὺ ἐγνώρισαν τὸν Κολοκοτρώνη.

Ἐγινήκαμε 900. Ὁ ἀδελφός μου μὲ τὸ στυλιάρι.

Εἰς τὰ Δολιανὰ ἐπολεμήσαμε ἐγὼ καὶ ὁ ἀδελφός μου. Πολεμοῦμε μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐμπαίνουνε πίσω εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἦτον ὁ Κεχαγιάς.

Τὸ καλοκαίρι πᾶμε εἰς τὴν Ρούμελην μὲ τὸν Λιά. Μὲ τὸν Ὀδυσσέα 4.000.

Φτιάνω πύργους εἰς τὰ Δερβένια καὶ εἰς τὸν Κερατόπυργο καὶ ἐμπόδιζα τοὺς Τούρκους τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καὶ νὰ ἔμπει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶχα ὡς 1.000.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα εἰς τὸ βουνὸ εἶχαμε ταμπούρια.

Ἐφθασα τὸ Σάββατο εἰς τὴν Τριπολιτσά. Παρασκευὴ ἔπese. Ἦτον συνθήκη νὰ βγάλουν μερτικὸ εἰς τοὺς Δερβενοχωρίτες. Διὰ τοῦτο ἐπῆγα.

Συναζόμεθα εἰς τ' Ἀνάπλι νὰ τὸ πάρομε ρεσάλτο. Χινόπωρος.

Στὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου γίνονται 4 στρατηγοί.

1822

Ἐκαμαν τὸν Ὑψηλάντη εἰς τὸ βουλευτικόν, τὸν Μαυροκορδάτο εἰς τὸ ἐκτελεστικόν. Ὁ Ὑψηλάντης ἔρχεται εἰς τὴν ἀνατολικὴ Ἑλλάς μαζί μου.

Ἡ γερουσία μου χαρίζει τὸ σπαθί.

Εἰς τὸ Δίστομο ἀνταμώνω τὸν Ὀδυσσέα. Προϊδεάζεται κακῶς περὶ τοῦ Ὑψηλάντη. Πᾶμε εἰς τὸ Δαδὶ κοντὰ 5.000. Εἶχα Ἀθηναίους, Θηβαίους, Ἀγιοπετρίτες.

Εἰς τὸ Τουρκοχώρι ἕως 8.000.

Ὁ Σάλας στέλνεται στὸν Ὀλυμπο.

Τὸ Μεγάλον Σάββατο νὰ χτυπήσουμε τὴν Στυλίδαν καὶ ἁγία Μαρίναν, ἄλλοι καὶ Πατραντζίκι καὶ ἄλλοι στὸ Ζητούνι. Ὁ Ὑψηλάντης μένει μὲ τὸν Πανουριά στὴν Δρακοσπηλιά.

Ἐχωρίσαμε τὴν Πέμπτη ἀπὸ τὸ Τουρκοχώρι, τὸ μεγάλο Σάββατο εὐρεθήκαμε εἰς τὸν Ἀχινιὸ μακρὰ 6 ὥρες ἀπὸ τὸ Ζητούνι.

Ὁ Ὀδυσσέας παίρνει τὴν ἁγία Μαρίναν. Τὸ ὄρδι καὶ ἐγὼ παίρνομε τὴν Στυλίδαν. Εἰς τὴν Στυλίδαν κάμνομεν τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.

Μᾶς τσακίζουν εἰς τὴν Στυλίδαν. Ἐνώνομαι μὲ τὸν Ὀδυσσέα.

Ὁ Δράμαλης μᾶς πολιορκεῖ εἰς τὴν Ἀγίαν Μαρίναν. Εἶχε 17.000.

Πᾶμε εἰς τὴν Βοδονίτζαν ριτιράδα. Ὁ Ὀδυσσέας δίδει τὴν παραίτησίν του. Ἀπάντησις: Σοὺ εὐχόμεθα καλὸ σου κατευόδιο.

Ὁ Ρηγανιὸς ἀρχιστράτηγος νὰ φυλάξει τὰ Δερβένια. Εἰς τὸ Δαδὶ ἀνταμυνόμεθα μὲ τὸν Ὀδυσσέα. Ἀλβανοί. Προτάσεις.

Πῶς ἐσκοτώθη ὁ Μπαλάσκας καὶ ὁ Ἀλέξης Νοῦτζος. Τσοπάνης παραπονιέται διὰ τὰ πρόβατά του. Ἕνας Ἀρειοπαγίτης μοῦ λέγει διὰ νὰ σκοτώσω τὸν Ὀδυσσέα! Πρωτύτερα μοῦ εἶχε στείλει ἡ Διοίκησις ἕναν Γραμματικόν. Τὸν παίρνω μὲ τὴν κουμπούρα.

Ἐγραψαν τοῦ Γέρου διὰ τὰ τρέχοντα ὅτι ἡ Διοίκησις θέλει νὰ σκοτώσει μερικούς.

Ὁ Γέρος λέγει τὴν ἱστορία τοῦ Βασιλέα μὲ τὲς βέργες καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του. Ὁ Γ. Κολ. τοὺς ἔνωσε. Ἐπῆγε ὁ Ὀδυσσέας εἰς τὸ Δαδί· ἐγὼ ἤμουν εἰς τὸ Καστράκι.

Περνῶ τὰ Ἑξαμίλια. Πιάνω τὸ Μπερπάτι.

Περνᾷ ὁ Δράμαλης ἀπὸ Κόρινθο καὶ Δερβενάκι. Μένει 17 ἡμέρες εἰς τὸ Ἄργος καὶ τ' Ἀνάπλι. Ἐπειτα ἀπὸ τὲς 17 ἡμέρες ἀναχωρεῖ νὰ πάγει στὴν Κόρθο καὶ ἐτράβαγε ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Ἐγὼ ἤμουν εἰς τὸ Στεφάνι καὶ ἐτοιμαζόμουν νὰ πάω στὰ μεγάλα Δερβένια. Λοιπὸν μοῦ ἔκαμαν φανοὺς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε κατὰ τὴν Κόρινθο. Ἄμα μοῦ ἔκαμαν φανοὺς εὐθὺς διέταξα τὸ στρατόπεδο νὰ κινηθοῦν ὅλοι νὰ τρέξουμε κατὰ τοῦ Δερβενακιοῦ. Τὸ Δερβένι μακρὰ 1½ ὥρα ἀπὸ τὸ Δερβενάκι. Ἐπῆγαινα ἐμπροστὰ ἔφθασαν οἱ Ἕλληνες κατόπι.

Σταματῶ εἰς μίαν βρύσιν ἀποπίσω ἀπὸ τὸν Ἅϊ Σώστη κατὰ τὸ Στεφάνι.

Ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης εἶναι εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον.

Στρατήγημα.

Ὁ Ἀντωνάκης ὁ Κ. πιάνει πλησίον τοῦ Δερβενακιοῦ. Ὁ Γέρος ρίχνει τουφέκια. Μὲ τὰ τουφέκια ἀνεβαίνω ἀπάνω ἀπὸ τὴν ρίζα εἰς τὸ βουνό. Χτυποῦμε τοὺς Τούρκους ἕως 280 εἰς τὸ Δερβενάκι Ἅϊ Σώστη. Ὁ βράχος, ἡ λαγκαδιὰ ἔγινε ἕνα ἀπὸ τὰ κουφάρια. Οἱ Τοῦρκοι, ὅσοι ἐπέρασαν, μένουν στὴν Κουρτιέσα, ὅσοι δὲν ἐπέρασαν πᾶνε στὴν Γλυκειά.

Ἐφύγαμε ἀπὸ τὸ Δερβενάκι καὶ ἐπιάσαμε πάλι τὸ Στεφάνι. Ἀπὸ τὸ Στεφάνι ἀγναντεύουμε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Γλυκειά. Παρασκευὴ ἦτον.

Τὴν Τετράδῃ ἐκάναμε τὸν πόλεμο στὸν Ἅϊ - Σώστη. Τὴν Πέμπτῃ εἰς τὸ Στεφάνι ἐμοιράζαμε τὰ λάφυρα, τὴν Παρασκευὴ ξημερώνοντας ἐτοιμασθήκαμε νὰ πιάσωμεν τὰ Δέρβενια τὰ μεγάλα, διατὶ ἔγραφε ὁ Ὀδυσσέας ἀπὸ τὸ Δαδί ὅτι ἔρχονται 9.000 Ἀλβανοὶ Γκέκιδες.

Εἶδαμε ὅτι ὁ Δράμαλης ἐκίνησε ἀπὸ τὴν Γλυκειὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὸ Μπερπάτι Ἅγιονόρι νὰ πάει στὴν Κόρθο. Ἡμεῖς κατεβήκαμε εἰς τοῦ Μπερπάτι ἀποπάνου στὸν δρόμο ἀλλὰ τοὺς μισοὺς τοὺς ἔστειλα εἰς ἄλλον δρόμον. Αὐτοὶ ἀφοῦ ἔκαμαν τὸν τουβά τους καὶ ἐγὼ ἐφύλαγα νὰ βαρέσω τὸν Δράμαλη τὸν ἴδιον, ἕνας παπὰς ἀπὸ τὸν φόβον του ἐπῆρε φωτιὰ τὸ τουφέκι ἀπὸ τὰ χέρια του. Αὐτοὶ πιάνουν μιὰ πλευρὰ καὶ μᾶς ἀδειάζουν τὰ τουφέκια. Βιαίνονται ἀπὸ τὸν δρόμον. Οἱ Ἕλληνες πέφτουν εἰς τὰ λάφυρα. Μὲ τὲς πλάκες ἐμπόδιζα τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ κάμουν λάφυρα, ἀλλὰ νὰ πᾶμε κατόπι τῶν Τούρκων.

Εἰς τὸ Ἅγιονόρι τοὺς χτυποῦμε. Σκοτώνονται ὥς 600. Ἡμέρα ἀγίας Παρασκευῆς τοῦτον τὸν μήνα. Ἐπειτα ἐπῆγα στὸ μεγάλο Δερβένι. Σὲ ὀλίγες ἡμέρες ἐσκοτώθηκε ὁ ἀδελφός μου στ' Ἀνάπλι.

Τὸ Ἁγιονόρι εἶναι πλησίον τῆς Κλένιας.

Προσκαλοῦμαι διὰ νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλοι ἤθελαν τὸν Ὀδυσσεά. Ἐγὼ συμφωνῶ νὰ μείνει ὁ Ὀδυσσεάς. Μένει. Ἀφήνει τὸν Γκούρα, ὁ ὁποῖος τὸν σκοτώνει.

Ἐδυναμωθήκαμε εἰς τὸν Ἅγιο Σώστη.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα ἔλεγα τοῦ Ἀρσένη - λάκα θὰ τὸ κάμομε ἐδῶ. Ὁ Ἀρσένης μὲ εἶπε τὸ κεφάλι μου θὰ μείνει ἐδῶ ἀλλὰ σπειρὶ γέννημα δὲν θὰ πᾶνε τοῦτοι εἰς τὸ Ἀνάπλι. Κρανιδιώτης.

Τὸ ἀσκέρι μου ἐτσάκισε ἀπὸ τὰ ταμπούρια, ἐσκοτώθηκε ὁ Ἀρσένιος. Τὸν πῆρε ἓνα βόλι στὸ κεφάλι, τοῦ ἔκαψεν τὸ κεφάλι καθὼς ἔλεγε τὸ βράδυ. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς παίρνουν τὲς θέσεις, μὲ κλείουν ἐμένα. Γύρω μᾶς ἔχουν μὲ τὰ μπαϊράκια. Ἐνας Δαριώτης ὁ Νικολέτος καὶ ἄλλοι 4 πολεμοῦν. Ὁ Παρασκευᾶς μὲ 50 πιάνει ἓνα τσουγκρί.

Οἱ Ἑλλήνες καθὼς ἀκούουν ὅτι εἶμαι κλεισμένος ἔρχονται πρὸς βοήθειάν μου.

Οἱ Τοῦρκοι τσακίζονται ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας.

Τὸ Παλαμῆδι πέφτει. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν συμβούλιο μέσα εἰς τὴν πόλιν. Ἀποθνήσκουν ἀπὸ τὴν πείνα. Ὁ Φωτάκος ἤρε τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου καὶ τὸ ἐθάψαμε εἰς τὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἐπειτα ἐπῆγα εἰς τ' Ἀνάπλι εἰς τὸ Παλαμῆδι ἀπάνω. Ὁ Κολιόπουλος ἔγινε φρούραρχος. Ἐκάμαμε συνθήκες μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐμπαρκάραμε.

1823

Συνέλευσις τοῦ Ἄστρου. Ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Ἱμπραΐμης ἐφοβέριζε τὲς Σπέτσες μὲ 3.000. Πάγω στὲς Σπέτσες.

Ὅταν ἔπεσε τὸ Μισολόγγι ἤμουν στὴν Μεσσηνίαν. Ἐπειτα ἤμουν μὲ τὸν Καραϊσκάκη στὴν Λεψίνα μὲ 800 ἀνθρώπους. Εἰς τὴν Ἀράχοβα ἐσκοτώσαμε τὸν Μουστάμπεη καὶ τὸν Κεχαγιὰ τοῦ Κιουτάγια. Ἐπειτα ἐπῆγαμὲ στὴν Βελίτσα. Ἐκεῖ ἀσθένησα ἀπὸ πλευρίτη. Τὰ γένεια μου ἐκρουστάλλουσαν στὴν Ἀράχοβα. Ἄφηκα τοὺς ἀνθρώπους μου εἰς τὸν Καραϊσκάκη καὶ ἐγὼ εἰς τ' Ἀνάπλι γιατρεύομαι ἀπὸ τὸν Μπάλη. Ὁπλαρχηγούς. Ἀγαλόπουλος. Μ' ἔκαμαν ἔπειτα φρούραρχο τῆς συνελεύσεως τῆς Τροιζήνης ὅπου ἐψήφισαν τὸν Κυβερνήτη. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζήνης ἦλθα εἰς Ἀθῆνα μὲ στρατιῶτες.

Πάγω εἰς τὴν Μεσσηνία ἐμποδίζοντας τὸν κόσμον νὰ προσκυνήσει.

Ἔρχεται ὁ Κυβερνήτης. Μὲ στέλνει νὰ πραγματευθῶ μὲ τοὺς Τούρκους τοῦ Ἱμπραΐμ πασᾶ ποὺ ἔφευγαν.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Βόνιτζα ὅπου ἦτον παρμένη.

Γίνομαι φρουρὰ τῆς Συνέλευσης τοῦ Ἄργους. Πληρεξούσιος τοῦ Λεονταριοῦ.

Γλύτωσέ μας ἀπὸ τὸν Καποδίστρια. Τυραννία· καὶ ὅ,τι νόμους θέλετε δεχόμεθα.

Νὰ τοὺς δώσω ἐγὼ ἓνα σχέδιο.

Τὸ Καβούκι τὸ τινάξετε, τὸ καπέλο ὄχι.

Ὅταν σκοτώθηκε ὁ Κυβερνήτης ἤμουν στὸ Ἄργος.

Εἰς τὴν περίστασιν τοῦ Πόρου· ὁ Μιαούλης ἦτον αὐθέντης τῶν πλοίων, ἐγὼ δοῦλος τοῦ ἔθνους. Εἶπα στοὺς ξένους: Δὲν θ' ἀφήσω τοὺς Ἑλλήνες νὰ χαθοῦν· μόνον ἀπὸ μίαν ἀνοησίαν θὰ χαθοῦν.

Μὲ εἶχε διαταγμένον νὰ πάγω στὴν Σύρα.

Πολιόρκησα τὸν Κατζάκο εἰς ἓνα χωριὸ καὶ ἦλθε ὁ Μπαρτεμῆς μὲ 400 Γάλλους καὶ τὸν γλύτωσε.

Εἰς τὴν Μεσσηνίαν εἶχα ταμεῖο, δικαστήριον, φροντιστήριον καὶ τοὺς πλήρωνα τακτικά.

Εἶπε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ Ν.[ικηταρᾶ]. Παλούκι εἰς ὅσους δίνουν φωμί. Οἱ κλέφτες διαλυοῦνται. Ἀναγ.[νωσταρᾶς]. - Νικ.[ηταρᾶς]. - Κ.[ολοκοτρώνης] πᾶνε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Γάλλοι τοὺς διώχουν. Ἀναφορὰ τοῦ Ἀναγ.[νωσταρᾶ]. Εἴμεθα ἀπόγονοι τῶν Ἡρώων, δὲν εἴμαστε κλέφτες κλπ. Τοὺς δέχονται οἱ Γάλλοι, τοὺς δίδουν θέσεις.

Στὰ Τρίκορφα εἰς τὴν καλύβα.

Τὰ ἀδέρφια μου ἐσπούδαξαν εἰς τὸν Μαρτελάον. - Ὁμιλία τοῦ Μαρτελάου μὲ τὸν Νικηταρᾶ.

Ἕνας ὀνόματι Φραγγιάς ἔρριχνε κανόνια· Οἱ Μπαρδουνιώτες ἔφυγαν. Ἀπὸ τὸν Φραγγιά ἔλεγαν πὼς εἶναι Φραγκιά.

3. ΔΙΗΓΗΣΗ ΔΗΜΟΥ ΤΣΕΛΙΟΥ

Οί γονεῖς μου ἦτον ἀπὸ τὰ Κομετάτα, οἱ παππούληδές μου. Ἐπαντρεύτηκε ὁ παππούλης εἰς τὴν Ἀκαρνανία τὴν βάρβα μου... Ὁ πατέρας μου ἐπῆρε ἀπὸ τὴν Ζάβιτζα. Ἐγεννήθηκα ἐγὼ εἰς τὸ Μεγανήσι τῆς Ἀγίας Μαύρας. Ἐνας Μεταξᾶς ἦλθε καὶ τὸ κατοίκησε. Ἐκεῖ ἐκατοίκησαν οἱ παππούληδές μας 4 ἀδέλφια Φερεντιναῖοι. Ὁ πατέρας μου τὸν ἔκαψε ἢ ἀστραπή· ἤμουν ἕνα χρόνον. Ἐκοιμότουν εἰς ἕνα κλαρί. Ἐζῆσε ἡ μάνα μου δυὸ χρόνια. Ἐκίνησε νὰ πάει διὰ μαρτυριά στὴν Ἀγία Μαύρα· στὸν δρόμο, ἦτον 17 νομάτοι, ἐπνίγηκαν 14· ἕνας παπάς, δύο - τρεῖς γυναῖκες μὲ τὴν μάνα μου ἐπνιγῆκανε. Ἐπειτα μᾶς πῆραν διὰ τὴν ψυχὴ του ἕνας στὴν Ἀγία Μαύρα... Ἐπέρασα καμμιὰ δεκαριά χρονῶνε στὴν Ἀκαρνανία, ἐπῆγα πίσω, ἔκατσα ἐκεῖ ὥστε ἔγινα 16 χρονῶν, στὴν πεθερὰ τοῦ Βαλιανάκη. Ἐπέρασα στὸ Μεγανήσι, ἐγίνηκα 19 χρονῶνε. Ἦτον τὸ σπίτι μας στὸ Μεγανήσι. Ἦτον τρία σόγια κάτοικοι. Θιακοί, Ξερομερίτες καὶ Κεφαλληναῖοι. Εἶναι ἕνα πέραμα ἀπὸ τοῦ Μύτικα, ὠραῖο νησὶ σὰν καὶ νᾶναι στὴν Παράδεισο. Ἐσηκώθηκα διὰ νὰ φύγω νὰ πάρω τὸν ἀδελφόν μου, ποῦταν ξενιτεμένος. Εὐγῆκα νὰ πάω νὰ εὔρω τὸν ἀδελφόν μου ποῦταν μὲ καράβι. Ἀξιώθηκε καὶ ἔκαμε καράβι δικό του. Εὐγῆκα νὰ πάω στὴν Ἀγία Μαύρα νὰ βγῶ νὰ τὸν εὔρω. Ἡῶρα ἕνα Ζαφεῖρη κλεφτικᾶτον ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανία, κάθονταν στὴν Ἀγία Μαύρα. Μοῦ λέει αὐτός: Δῆμο τί χαλεύεις νὰ πᾶς μὲ καράβια; Ἐρχεσαι νὰ πᾶμε στὸ Καρπενήσι; Βιαίνεις καὶ κλέφτης. Μ' ἐπῆρε τὸν Ἰούλιο μήνα στὰ 1804. Ἐπῆγαμε. Ἐστάθηκα μὲ τὸν Ζαφεῖρη ἀρματολὸς ἕναν χρόνον. Ὁ Γιωργάκης ἦτον Καπετάνιος καὶ ὁ Ζαφεῖρης ἦτον γαμβρός του. Ἐστάθημεν τὸν Ἰούλιο μήνα ἐξεκινήσαμεν. Ἐπῆγαμεν στὸ Καρπενήσι. Ἀρματολὸς ὁ Καπετὰν Γιωργάκης μὲ μπουγιουρδί. Ἐκάθησα ὥς τὶς 10 Ἀπριλίου, Λαμπρῇ. Ἐσμιξα τὸν Κατζαντώνη. 4 νομάτοι ἐγινήκαμε πέντε. Ἀντώνης, Λεπενιώτης, Τζόγκας καὶ ἕνας Θεωρῆς 4, ἐγὼ 5. Ἐακολουθάμεν τὴν κλεψιά τότε διάφορους πολέμους. Ἐρχόντανε καὶ μεγαλῶναμε. Ἐξακολουθάγαμε. Ἐμεγάλωσε ὁ Ἀντώνης, ἔτρεμε ἡ Τουρκιά. Στὰ 1805 ἦλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Ἐσμιξε μὲ τὸν Ἀντώνη κι αὐτός. Ἐφυγε ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὸ Πρεμέτι ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Ἀπὸ τόπον εἰς τόπον ἦλθα εἰς τὰ Ἀγραφα. Ἐγίνηκε καὶ αὐτὸς πρώτη σκάλα, καθὼς ἤμουν καὶ ἐγὼ. Λεπτότερος καὶ ψηλότερός μου, μακρύτερός μου, δὲν εἶχε ὄψη καλὴ. Τότε μὲ τὸν Καραϊσκάκη ἀπόκτησα πιστὴ ἀγάπη. Ἀπὸ τότε. Ἐσκοτώσαμε τὸν Λιάζαγα τὸν Βελιγκέκα. Ἐμεῖς εἴμεθα 40, ἐκεῖνοι χίλιοι...

Τὸν χειμῶνα ἐκαθήμεθα εἰς ἕνα λιτροUBEID εἰς τὸ Μεγανήσι μὲ τὸν Καραϊσκάκη καὶ Ὀδυσσέα. Ὁ Καραϊσκάκης μοῦ εἶπε διὰ τὴν Ἐταιρείαν, ὅτι θὰ γίνῃ τὴν ἄνοιξιν. Ἡ φραμελιά μου ἦτον εἰς τὸ Μεγανήσι. Ἐβγῆκα ἔξω. Ἐβγήκαμεν ἔξω. Ἀνταμωθήκαμεν εἰς τὴ Βόνιτζα. Ὁ Ὀδυσσέας ἐτράβηξε διὰ τὴν Λεβαδιά. Ἐγὼ ἔμεινα, εἶχα τὰ ζευγάρια μου. Ἀνταμωθήκαμε πρὶν τῇ Λαμπρῇ μὲ τοὺς προεστοὺς τοῦ Κάραλη, Γιωργάκης... Χρηστάκης Στάϊκος, Μεγαπάνος, Τζόγκας, Βαρνακιώτης. Εἶπαμε νὰ βαρέσομε τοὺς Τούρκους μεγαλοβδόμαδο. Ὁ Βαρνακιώτης δὲν ἤθελε νὰ σηκωθεῖ. Ὁμιλήσαμεν εἰς τὸ Ζευγαράκι ἀνάμεσα στὴν Κατούνα καὶ τὸ Λουτράκι. Ὁ Βαρνακιώτης σήμερο καὶ αὔριο. Ἦρθε ὁ Πράσινος, ἀπόστολος ἀπὸ τὴν Βλαχίαν, ἦλθε σ' ἐμᾶς. Ἡμεῖς τότε ξαφριζόμεθα. Μᾶς ἔστερναν μπαρούτι (μεγάλῃ Σαρακοστῇ) στὸ ἀκροθαλάσσιο. Ὁ Βαρνακιώτης ἔχασομέραε, δὲν ἀσηκώθη καὶ ἀργοπορώντας δὲν ἐπιάσαμε τὸ

Μακρυνόρι. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βαρνακιώτη ἐσκότωσαν μερικοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ Ρίβιο. Ὁ Πράσινος ἐβίαζε. Εἶπε τοῦ Βαρνακιώτη: Θὰ σὲ σκοτώσει τὸ ἔθνος. Ἐμεῖς ἐπήγαμεν νὰ βαρέσομε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Βόνιτσα. Ὁ Νικολὸ Μπουρδάρης ἐπῆγε εἰς τὸ κάστρο τῆς Πλαγιᾶς. Ἐνας Σουλιώτης μπάζει τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸ κάστρο, σκοτώνουν τὸν ἀνώτερο Τοῦρκο. Ἐγίνονταν τὴν ἄνοιξιν αὐτά

.....

www.pentalofo.gr

4. ΔΙΗΓΗΣΗ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ

Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα νησι ποὺ ἀθανάτισε ὁ θαυμαστότερος ποιητὴς τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ ὁ Ἰθακῆσιος καθήμενος εἰς τὸ τραπέζι τῶν συμπατριωτῶν ἔχυσε δάκρυα περίσσια, ὅταν ὁ βασιλικὸς ψάλτης τραγούδησε τοὺς ἥρωες τῆς Τρωάδος. Εὐωδιάζουν τὰ περιβόλια, τ' ἄνθη, οἱ καρποὶ εἰς τὰ βιβλία τοῦ θεοῦ ζωγράφου, ἀλλ' ἐμὲ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ παλαιοῦ ποιητοῦ μοῦ ἄρесе νὰ ἀγναντεύω τὰ Ἀκροκεραύνια, τὸ βουνό τῆς Χιμάρας ποὺ στέρνει ἀκοίμητο ἀστροπελέκι ἢ νὰ θωρῶ κλαίοντας τὰ πέλαγα καὶ νὰ λέγω πότε θὰ μὲ πάρουν νὰ εὕρω δόξα εἰς τὸν κόσμο. - Δὲν ἤμουν ἐχθρὸς τοῦ Ἑρωτος εἰς τὴν νεότητά μου. Ἐχάρηκα κι ἐγὼ τὰ ξεφαντώματα τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου παρὰ ἄλλες εὐφροσύνες ὀρέγετο τὰ ἀνθρώπινα μεγαλεῖα. Ἦλθε ὥρα καὶ ἄφησα τὸ νησι τὸ πατρικὸ μου καὶ ὡς λέγει ἡ παροιμία κανεὶς δὲν πᾶει τόσο μακριὰ παρ' ὅταν δὲν ἡξεύρει ποῦ πάγει. Ἐπῆγα κι ἐγὼ μακρύτερα ἀπὸ τὴν παντοχὴ μου. Ποιὸς ἤθελε μοῦ τὸ πεῖ.

Ἀναρίθμητους κινάει λαοὺς ὁ στρατάρχης τῆς Δύσεως ἐναντίον τοῦ ἔθνους ὁμοθρήσκου τοῦ ἔθνους μου. Δὲν ἐδείλιασα στὸν κίνδυνο. Ἐπεσε διπλὰ ἡ καρδιά εἰς τὸν κίνδυνο τοῦ πολέμου... Ἀλλ' ἂς μὴ κάμομε ἀναρμόδιον ἔπαινο. Δὲν εἶμαι ἐγὼ, οὔτε τὰ σχέδια τῶν ἄλλων ποὺ ἔδωσαν τὰ νικητήρια εἰς τὸ ξανθὸ γένος. Οἱ πάγοι τοῦ οὐρανοῦ, τὰ χιόνια, τὸ πῦρ ἐκυνήγησαν τοὺς στρατηγοὺς καὶ τὸ στράτευμα ἕως εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου.

Ἄλλος ἔπαινος μοῦ ταιριάζει.

Οἱ σημαῖες τῶν συμμάχων κυματίζουν εἰς τὰς πολιτεῖες τῆς Γαλλίας. Βουλὴ ἦτον νὰ διαμοιρασθοῦν τὴν περιβόητην γῆν. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐνθυμοῦντο ὅτι οἱ προπάτορές τους εἶχαν γνωρίσει Ἀγγλον ἡγεμόνα Βασιλέα τοῦ τόπου. Ἡ ἀψύτητα τοῦ θυμοῦ ἐφλόγιζε! Ἐφλόγιζε τὰ σπλάγχνα τῆς γερμανίδας φυλῆς. Τότε ὁμνύω μὲ τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου. Τί δὲν ἔκαμα! Μονὸς διπλὸς ἐβάλθηκα.....

5. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

(Διάλογος)

- Δὲν βλέπετε ὁλόγυρα στ' ἀκρογιά[λια] τὲς λογγιὲς τοῦ Τυράννου; Δὲν βλέπε[τε] τὸν στρ.[ατό] τῆς Ροῦμ[ελης], τῶν Τζουμέ[ρκων], τῆς Κρήτης, τὸν Χάρ[οντα] ἀνεχόρτα[γον] νὰ πατήσουν διὰ νυχτὸς τὰ σπίτια, νὰ ἀτιμάσουν τὲς θυγατέρες;

- Βάστα τὰ λόγια Ἀλέξανδρε. Δὲν ἐφοβήθημεν τὸν Αἰγύπτιον, ποὺ φοβέριζε νὰ μᾶς κάψει καὶ ὅπου τρία χιλιάρμενα τὸν πολέμησαν στοὺς Ναβαρίνους. Τὸ βόλι μας ἐβύθισε συχνὰ εἰς τὰ κύματα σύφυχα κορμιὰ καὶ καράβια, τοὺς παλληκαράδες τῆς Τρίπολης ἢ τοῦ Ἀλιτζεριοῦ. Οἱ γεροντότεροι ἐπιάσθηκαν χέρια μὲ χέρια μὲ τοὺς θαλασσοκράτορας, θρέμματα τοῦ μεγάλου Ὁκεανοῦ, καὶ τὰ πέλαγα τῆς Μασσαλίας φυλάττουν ἐνθύμησιν τῆς ἀνδραγαθίας τῶν πατέρων μας, καὶ θέλεις νὰ μᾶς φοβίσουν αὐτοὶ ποὺ ὀνόμασες; Ἄν τὸ πράγμα ποὺ βούλεσαι νὰ κάμεις εἶναι καλὸ κάμε το.

Ἀφορμὴ γυρεύει ὁ νέος ἀρχηγὸς (1) νὰ σᾶς ἀφανίσει, γιὰτὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνες ἐμείνετε (2) ἐνδοξότεροι καὶ γενναιότεροι. Οἱ θησαυροὶ ποὺ ἀπόχτησαν μὲ αἷμα καὶ μὲ φόβους οἱ πρόγονοί σας φύγαν ἀπὸ τὸ νησί σας διὰ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν. Ἡ πειρατεία δὲν ἐμόλυνε ποτές τὸ πρόσωπό σας. Ἡ κολακεία δὲν φωλιάζει στὰ χεῖλη σας. Ὅ,τι ἐστάθηκαν οἱ πατέρες μας, ὅ,τι ἡμεῖς θέλομεν νὰ εἴμεθα ἕως θανάτου εἶναι τῆς μοίρας. Ἄν ἡ ἀτιμία καὶ ἐντροπὴ νὰ καταπλακώσουν τὴν Ὑδρα ὅς φθάσει τόπον εἰς τὲς μετέπειτα γενεές. Ἄν τὸ ἄδικο βασιλεύει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἶσαι ἄξιος νὰ τὸ τοξεύσεις πάρε διὰ μετερίζι τὰ στήθη τῶν Ὑδραίων.

Ἐσεῖς τὸ λέγετε καὶ ἐγὼ τὸ δέχομαι. Ὡ μετάνοια ποὺ ἀμφέβαλα ὅτι δὲν βλέπω ἐμπρὸς μου τοὺς νικητὰς τοῦ Καβοντόρ[ου], τῆς Νικάρι, τῆς Σάμου, τῆς Κάσου, τοὺς τροπαιοφόρους γνωστοὺς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου. Τὸ θάρρος σας ἀνοίγει τὸν νοῦν μας εἰς νέες ἐλευθερίες. Οἱ ἄλλοι, ἂν μᾶς συνδράμουν, θὰ στήσουμε ἐδῶ ὅχι μόνον τὸ ἐλεύθερο τῆς φωνῆς καὶ τῆς γνώμης, ἀλλὰ, προσκαλώντας πληρεξουσίου ἀπὸ ὅλα τὰ χριστιανικά χῶματα, θὰ ρίξομε τὰ παντοτινά θεμέλια τοῦ νόμου, τῆς τύχης καὶ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος.

Ὡ, λαὲ τῆς Ὑδρας, ἐγὼ, οἱ νόμοι καὶ ἡ ἐλευθερία ξορισμένοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καταφεύγομε εἰς ἐσένα. Νέοι ποὺ ἐκνηγήσατε τὰ χιλιάρμενα τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ ἄγρια κύματα τῆς θαλάσσης, κορίτζια γεννημένα ἀπὸ εὐσεβίδισσες μανάδες, γέροντες ποὺ μὲ τὴν παλαιάν σας φρόνησιν δοξάζετε τὸν περιβόητο βράχο ποὺ κατοικεῖτε, μὴν μὲ ἀπαρτήσετε εἰς τὸν κίνδυνον ποὺ τρέχω, μαζί μὲ τὴν πατρίδα. Φυλάττοντας ἐμὲ θὰ φυλάξετε τὴν ἐλευθερίαν καὶ θὰ σώσετε τὴν Ἑλλάδα.

- Ποῖος εἶσαι ἐσύ; Πόθεν ἔρχεσαι; Μοιάζει καὶ ἄλλη φορὰ νὰ σὲ εἶδαμε καὶ νὰ κακοπαθήσαμε μαζί διὰ τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν.

- Ὅσοι ἀπὸ σᾶς ἀρμενίζοντας ἀπὸ τὴν Μαύρη Θάλασσα εἶδατε τὲς στεριές νὰ σμίγουν, εἶδατε καὶ τὰ γονικά μου. Ἐκ νεότητος ἀγάπησα μάθηση καὶ σοφία καὶ ὅταν ἄκουσα τὸ σάλλισμα τῆς Πατρίδος, ποὺ ἐκαλοῦσε τὰ τέκνα τῆς εἰς τοὺς πολέμους, δὲν ὄκνευσα εἰς τὰ ξένα. Ἀλλ' ὅπου δοκιμάζονται οἱ ἀνδρειωμένοι, ἐκεῖ ποὺ παίρνεις ἢ δίνεις θάνατο, κι ἐγὼ ἐκίνησα.

Ἡμερώματα τοῦ Χριστοῦ, συστρατιῶτες τῶν ἀρμάτων, εἰπέτε ἂν εἰς ἐκείνους τοὺς δακρύχαρους καιροὺς δὲν ἐφάνηκα ἕνας μὲ τοὺς καλύτερους. Τέλος ποῖος εἶμαι τὸ καράβι τοῦ Τζαμαδοῦ μὲ γνωρίζει.

- Εἶπες ποῖος εἶσαι καὶ μᾶς λύπησες τὴν ψυχή, διατί ἐνθυμηθήκαμε τοὺς ἀδελφούς μας σκοτωμένους εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ πέλαγα, εἰς τὲς στεριές. Μαυροφοροῦν οἱ θυγατέρες τους, τοὺς κλαίουں τὰ σπίτιά τους. Ἡμεῖς δὲν θὰ τοὺς ἰδοῦμεν πλέον, ὅπου, ὅταν ἐβάνονταν εἰς τὴν γραμμὴν νὰ πιασθοῦν μὲ τὰ τρίκροτα τοῦ ἐχθροῦ, ὁμοιάζε ἢ θάλασσα νὰ χαίρεται τιμημένη ἀπὸ τὴν ἀνδρεία τους. Ἀλλ' ἐσὺ διὰ ποῖαν αἰτίαν ἔρχεσαι πρὸς ἡμᾶς;

- Τὰ αἵματα τῶν ἀδελφῶν μας βρυχίζουν εἰς τὰ αὐτιά μου. Ἐγὼ τοὺς ὀνειρεύομαι εἰς τὰ μεσάνυχτα, εἰς τὸ χάραμα. Χλωμούς τοὺς βλέπω, ἀπαρηγόρητους καὶ μοῦ λέγουν ὅτι ἀδικήθηκε ἡ γῆ, ποὺ ἐβράχηκε ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τους.

Δρόμον ἐπίβουλον καὶ ὀλετήριον πατεῖ ὁ νέος ἀρχηγός μας. Ἀξιωματικοὶ γίνονται σήμερα ἐκεῖνοι ποὺ ποτέ ἡ Πατρίδα δὲν ἐγνώρισε στρατιῶτες. Οἱ φίλοι του, οἱ συγγενεῖς του, οἱ κόλακές του συμβασιλεύουν μὲ αὐτόν. Εἰς ἡμᾶς ἀφήνει τὴν φτώχεια, τὴν πίκρα καὶ τὴν μετάνοια διὰ τὰ δοξασιμένα ἔργα. Τί καρτεροῦμε; Νὰ μᾶς πωλήσει εἰς ξένο Βασίλειο, νὰ μᾶς παραδώσει σιδεροδέσμιους καὶ νὰ μιλοῦμε τὰ παράπονά μας εἰς τὰ ἀνήλια πέρατα τοῦ κόσμου.

- Κι ἄλλοι μᾶς εἶπαν αὐτὰ ποὺ λέγεις, ἀλλὰ ὁ Γέρο Δημήτριος (1) μᾶς εἶπε νὰ μὴν δίνουμεν ἀκρόασιν, ὅτι πολλὰ δυστυχήματα τοῦ καιροῦ εἶναι ἀνοικονόμητα ἀπὸ τὲς περιστάσεις, ἄλλοι πάλε τὴν προσωπικὴν τους βλάβην θέλουν νὰ τὴν κάμουν βλάβην κοινὴν τοῦ ἔθνους.

- Δὲν λέγω ὅτι ὁ γέρο Δημήτριος δὲν ὁμιλεῖ ἀθῶα, ἀλλὰ τὰ γεράματα καθὼς γονατίζουν τὸ κορμί γονατίζουν καὶ τὸν νοῦν. Ὁ γέρο Δημήτρης ἄς ἐξαλείψει τὴν ἀτιμίαν τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἀπὸ ἀνάγκην νὰ θρέψουν τὰ παιδιὰ τους πᾶνε καὶ μισθώνουν τὰ νικηφόρα χέρια εἰς τὸν τύραννο τῆς Μήλου. Ἄς μᾶς εἰπεῖ διατί οἱ Αἰβαλιές, οἱ Σάμιοι, οἱ φίλεργοι Χῖοι, οἱ Κρητικοί, ἐπέστρεψαν πάλε εἰς τὰ νησιά μὲ τὰ ἀλυσοδεμένα γονικά τους. Διατί ὁ Γέροντας δὲν καίει τὰ περιγιάλια, νὰ τοὺς πάρει μὲ τὲς πλάκες, νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς Ἐλευθερίας!

Διατί, ὦ Ὑδραῖοι, ὁ νέος ἀρχηγὸς δὲν ἐπικυρώνει δὲν γνωρίζει τὰ πλούτη, τοὺς θησαυροὺς ποὺ ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ νησί σας καὶ ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα; Ὡς λαὸς τῆς Ὑδρας. Δὲν παραξενεύομαι ἂν ὁ Γέρο - Δημήτριος, ἂν ἄλλοι 10 ἢ 12 φρονοῦν τὰ ὅμοια. Ἡ ἡμερότητα τῆς καρδίας, οἱ χρόνοι ἐξηγοῦν πολλά, ἀλλ' ἡ ἀναισθησία τῶν πολλῶν μὲ φέρνει εἰς ἀφροσύνη. Ὡς Ὑδραῖοι, καθὼς δυστυχήσατε, καθὼς σάπηκαν τὰ καράβια σας, ἐχάσατε τὸν νοῦν σας, ἐχάσατε τὴν γενναιοψυχία διὰ τὴν ὁποῖαν ἐσταθήκατε ἄλλη φορὰ περιβόητοι εἰς τὸν κόσμον.

Πολὺ μᾶς ἐλέγχεις, Ἀλέξανδρε. Ἀλλὰ τί βγαίνει ἀπὸ τὸ χέρι μας; Τί νὰ κάμουμε ἐμεῖς ἂν, ὡς λέγεις, ἡ ἀδικία βασιλεύει εἰς τὴν Ἑλλάδα; Ἀπὸ ἐδῶ θὰ εὕγει ἢ ἀστραπὴ ποὺ θὰ κάψει τὸ ἔργον τοῦ τυράννου.

- Πῶς, μὲ τὰ σάπια καράβια ἢ μὲ τὲς χηράδες γυναῖκες;
- Ὅχι, ἀφιερώνοντας λατρεῖες εἰς τὸν πολίτην πλέον.
- Μιλεῖς βαθεῖα καὶ σοφὰ διὰ ἡμᾶς.

- Τρόπος τοῦ λέγειν, πλὴν ἀπλούστατο πράγμα. Ἐνθυμοῦ τοὺς περασμένους καιροὺς, ὅταν ἦτον ἐλεύθερον εἰς τὸν καθένα νὰ γράφει, νὰ διασαλπίζει τοὺς στοχασμοὺς του διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Αὐτὴ ἡ ἐλευθερία μᾶς ἔλειψε σήμερον. Ἐγὼ ἤθελα νὰ στήσω ἐφημερίδα εἰς τὸ Ἀνάπλι, νὰ τὴν ὀνομάσω «Ἀπόλλωνα», ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, νὰ βλέπει τὰ πάντα, νὰ ἔρχονται οἱ ἀδικημένοι νὰ κλαίονται, νὰ ἔρχεται ἡ χήρα νὰ μοῦ μιλεῖ τὰ παράπονά της, νὰ τὰ γράψω καὶ νὰ τὰ ἀκοῦν οἱ συναγωνιστὲς τοῦ ἀνδρός της, νὰ ἔρχεται τὸ κοράσιο νὰ γυρεύσει τὴν προίκαν της ἀπὸ τὸ Ἔθνος, διατὶ ὀρφάνευε ἀπὸ 3 ἀδελφοὺς καὶ ἀπὸ γέροντας γονεῖς. Σκοτωμένοι τοῦ Καρπενησιοῦ καὶ τοῦ Καβοντόρο, λαβωμένοι τῆς Ἀράχοβας καὶ τῆς Ἀθήνας, διὰ ἐσᾶς ἀγωνιζόμουν, πλὴν νέα τυραννία εἶναι ὑποπτη καὶ γιὰ δίκαιον. Μὲ διώχνουν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι, ἐμέ, ἐμὲ τὸν δωτήρα τοῦ νόμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἔρχομαι φυγὰς νὰ σώσω τὸν θεὸν εἰς τοὺς βράχους σας.

ὦ, Ἀλέξανδρε. Κι ἄλλη φορά γράφοντας ἐφημερίδες εἰς τὴν πατρίδα μας, καὶ ἂν ἐννοεῖς τοῦτο νὰ κάμεις μὴν λογιάζεις ἐμπόδιο κανένα. ὦ, ἄπλοι ἄνθρωποι μοιάζει ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα ποὺ ἐγεννηθήκατε καὶ δὲν κατέχετε εἰμὴ τὸ βυζὶ τῆς μάνας σας.

6. ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ - ΤΖΑΜΑΔΟΣ

(Διάλογος) [Νικηταράς:]

- Ὅποτε θέλει ἄς ἔλθει ὁ θάνατος. Δὲν μὲ μέλλει, δὲν μοῦ κακοφαίνεται ἂν γέροντας νὰ σκοτωθῶ πιασμένος μαλλιὰ μὲ μαλλιὰ μὲ τοὺς ἐχτρούς, ἀλλὰ, μοῦ κακοφαίνεται νὰ δώσω ἢ νὰ πάρω θάνατο πολεμώντας ὡς ἐχθρὸς μ' ἓναν Ὑδραῖον, μ' ἓναν Κορίνθιον, μ' ἓναν ἀπὸ τὸ Ξηρόμερο ἢ ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Δὲν εἶναι οἱ Ὑδραῖοι, δὲν εἶναι οἱ Κορίνθιοι ποὺ μοῦ ἐσκότωσαν τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν, τὸν ἀγαπητόν μου καλύτερα ἀπὸ ἀδελφόν, υἱὸν τοῦ Ζαχαριᾶ.

Τὸ ἄγριο κύμα μᾶς ἔρριξε εἰς τοὺς τόπους σας (1). Ἄλλη φορά πατροκαημένος ἔλεγε ὁ γέροντας (2): «Θανατώσετε ἐμένα ποὺ παλαιὸς ἐχθρὸς εἶμαι τῆς φυλῆς σας. Ἀλλὰ τὰ παιδιὰ εἶναι ἄθῳα, αὐτὰ ἀναστήθηκαν εἰς τὰ ξένα». Ἐκεῖνοι ἔσφαξαν τὸν πατέρα μου, ἐβλαστημοῦσαν τὸν Ζαχαριᾶ, ποὺ στὰ ζῶντα του μόνον ἀκούοντας τ' ὄνομά του ἔσερναν φωνὴν τρομάρας, ἐβίαζαν τὸν ἀδελφόν μου ν' ἀλλάξει τὴν πίστιν του. Ὁ νέος, ὠραῖος σὰν ἡ εὐμορφὴ αὐγῇ, τοὺς ἔλεγε: «Θέλω νὰ πάγω ἐκεῖ ποὺ ἐπῆγε ὁ πατέρας μου». Τοῦ ἔκοφταν τὸ κεφάλι καὶ ἔκανε ὁ νέος τὸν σταυρό του, καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα του ἔγινε σταυρὸς εἰς τὸ χῶμα. (3). Καὶ οἱ ψυχές τῶν τριῶν γνωρίζουν ἂν ἐγὼ τοὺς ἐγδίκησα καὶ ἂν ἄγριον μὲ εἶδαν τὰ περιγιάλια τῆς Ζακύνθου, οἱ νύχτες, τὰ φεγγάρια, νὰ περπατῶ ξώφρενα, ἕως ὅπου δὲν ἐπληρωνόμουν (4) τὸ ἄθῳο αἷμα. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ἐγδίκησις τοῦ πατρός μου (5), ὅταν ὅλο τὸ γένος μου βοᾷ ἐγδίκησιν. Χιλιάδες μύριοι σταυροὶ ἐκυμάτισαν εἰς τὸ αἷμα σὰν ὁ σταυρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου. Ὡ, πόση χαρὰ δοκίμασα, γέροντα (1), ὅταν μετέπειτα οἱ καιροί, ἡ θεία Πρόνοια, ἡ εὐχὴ τοῦ πατέρα μου, ἔκαμαν νὰ βροντήσῃ τὸ Ἑλληνικὸ ντουφέκι. Καὶ εἰς τὸ Ἀνεμογδούρι, στὴν Ρίζα τρεῖς χιλιάδες στρατιῶτες Τριπολιτσῶτες, Μυστριῶτες, Νησιῶτες, μ' ἐκήρυξαν στρατηγόν τους. Καὶ ἔλεγα: Πότε οἱ τρεῖς χιλιάδες θὰ γίνουν 300 χιλιάδες καὶ μαζί τους ἐγὼ, ταπεινότερος ἀπ' ὅλους, νὰ πᾶμε νὰ προσκυνήσουμε τοὺς θεῖους τόπους τῆς θρησκείας μας, τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας; Αὐτοὶ οἱ στοχασμοὶ αἰωνίως εἶναι εἰς τὸν νοῦν μου. Ἦταν ὅταν ἐτζακιζόμουν στὴν Στυλίδα ἢ ὅταν οἱ σημαῖες τοῦ ἐχθροῦ μὲ ἀπόκλεισαν εἰς τὸν Ἀἰ Σώστη σ' ἓναν πύργον μὲ 4 συντρόφους μου, καὶ ὅταν ἐχτυποῦσα, ἔπαιρνα μὲ τὰς πλάκες τὰ παλληκάρια μου διὰ νὰ μὴν πέφτουν στὰ λάφυρα, ἀλλὰ νὰ χυμοῦν στὸν ἐχθρό, καὶ ὅταν περιφερόμουν ὡς δοῦλος στὸ μοναστήρι, στὶς Καλτεζιὲς νὰ διαδίνω τὸ μυστήριον τῆς Ἐταιρείας, καὶ ὅταν ἐκρουστάλλιασαν τὰ γένεια μου στὴν Ἀράχοβα, καὶ ὅταν στὸ τραπέζι στὸν Ἀι - Γιώργη ἐστήσαμε καταμεσῆς τοῦ τραπεζιοῦ τὸ κεφάλι Μουστάμπεη καὶ Κεχαγιά, καὶ ἐτραγουδήσαμε μὲ τὸν ἀρχηγὸ Καραϊσκάκη τὰ παλαιὰ τραγούδια καὶ ἐχαιρόμαστε μὲ τὴν παντοχὴ, πλὴν καὶ ἄλλοι ἐμᾶς θὰ τραγουδίσουν. Μακάριζε ὦ γέροντα, τὸν ἀδελφόν σας. Δὲν ἐχάθηκε ἀλλὰ ζεῖ, πάλι· περισσότερα πολεμώντας ἔσβησε τὸ χρέος του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μὲ τὸ αἷμα του ἐκοινώνησε καὶ ἀπὸ τὰ λημέρια τῶν δικαίων τὸν ἔχομε ἐγὼ καὶ ἐσὺ εἰς τὸ πρόσταγμα τῆς πατρίδας.

Πηγαίνω, ἀκριβό μου τέκνο, εἰς τὴν Ὑδρα, ἔμαθα καὶ ἐδιδάχθηκα περισσότερο ἀπ' ὅσα παρ' ὅλα ὅσα μοῦ γράφει ὁ Κυβερνήτης (2). Θυμοῦ, ἀκριβό μου τέκνο, ὅτι διὰ ἐμὲ ἀνοίγεται ὁ τάφος, ἀλλὰ τὰ παιδιὰ μου εἶναι εἰς τὸν ἀνθὸ τῆς νεότητος καὶ νὰ εἶσαι πάντοτε φίλος μὲ αὐτά. Παρηγορημένος θὰ κατεβῶ στὸ μνημα ἂν στὰ ἄχαρα γηρατειά μου κατόρθωσα νὰ ἀποδιώξω ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας μου κινήματα ἐπιζήμια εἰς τὴν δόξα τοῦ νησιοῦ καὶ τοῦ γένους (3).

Διὰ νὰ πλουτισθεῖ ἡ πατρίδα, τὸ βασιλείον μας, πρέπει νὰ γίνῃ μεγάλο, καὶ ἡ διχόνοια δὲν εἶναι ὁ ἴσιος δρόμος. Μοῦ εἶπες, γέροντα, ὅτι δὲν νοιώθω τὸν κόσμον. Δὲν τὸ στέργω. Καὶ ἄλλοι μοῦ τὸ εἶπαν, πλὴν ἐγὼ ποτὲ δὲν τὸ ἐπίστευσα.

Δέκα χρονῶν ἤμουν καὶ ἔσερνα ἄρματα μὲ τὸν πατέρα μου. Ἐξενυχτούσαμε στὲς σπηλιές, ἐξημερωνόμαστε στὰ δάση σὰν θηρία. Ἐπέφταμε εἰς τοὺς ἐχθρούς, οἱ Χριστιανοὶ μᾶς εἶχαν παρηγορίαν. Μὲ ἡμᾶς ἦτον τὸ μελλούμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Ὅταν ἐμεγάλωσα, οἱ σύντροφοί μου μ' ἐμένα ἐστομώσαμε τὴν λαγκαδιὰ καὶ τὸν βράχο ἀπὸ νικημένα κουφάρια. Δὲν ἤξευρα ἀλήθεια ἄλλα πράγματα, ἀλλ' ἐγνώριζα ἐκεῖνο ποὺ σώζει τὴν πατρίδα. Ἄν αὐτοὶ ποὺ καυχιοῦνται ὅτι ἤξεύρουν νὰ κάμουν τοὺς νόμους, αὐτοὶ θὰ εἶχαν γῆν νὰ καθίσουν, οἶκον νὰ ἀρχηγεύσουν, ἂν τὰ σπαθιά μας καὶ τὰ τουφέκια μας δὲν ἤθελε κοιμήσουν εἰς τὸν ὕπνον τοῦ θανάτου τοὺς παλληκαράδες τῶν ἀλλοφύλων; Μὴ μὲ καταφρονεῖς, λοιπόν, Δημήτρη, πὼς τάχα δὲν γνωρίζω τὰ ἀρμόδια καὶ τὰ πρεπούμενα, διατὶ ἀδικεῖς τὰ χυμένα αἵματα τῶν Ἑλλήνων, χυμένα διὰ τὴν πατρίδα.

[Δημήτρης Τζαμαδός:]

- Μοῦ ἀρέσει ὅπως ὁμιλεῖς ἀγκαλὰ καὶ εἶχα νὰ σοῦ ἀντιλογήσω. Σὰν ἐσὲ ὁμιλοῦσε ὁ ἀδελφός μου ποὺ ἐχάσαμε εἰς τὴν Σφαχτηρία (4). Ἴσως, ἀδελφὲ μου, ἀνοιγοκλειώνοντας διὰ ὕστερη φορὰ τὰ μάτια σου ἐκοίταζες ποῦ πέφτει ἡ Ὑδρα, αὐτὴ ποὺ εἶχε ἀναστήσει τὰ δοξασμένα σου νιάτα. Σὲ πλάκωνε λύπη, μήνα βάρβαρος ἐχθρὸς τὴν πάταγε. Τὸ καράβι σου ἐγλύτωσε, ἀδελφέ μου, καὶ ἐσὺ δὲν ἐγλύτωσες.

Τέκνο μου, Νικήτα, σοῦ λέγω ὅτι, ὅσοι φρονεῖτε ὡς σ' ἀκούω, ὀλιγοήμερη εἶναι ἡ ζωὴ σου, καὶ συχνὰ ὁ θάνατός σας γίνεται ζημία χωρὶς κέρδος (5).

Τò βιβλίο διαμορφώθηκε σè ψηφιακή μορφή àπò àντίτυπο
γιὰ τὶς àνάγκες τῆς ἱστοσελίδας www.pentalofo.gr

www.pentalofo.gr